ירמיהו

עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: On Your Way (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק א׳

א׳ דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃

דברי ירמיהו בן חלקיהו וגו׳. ליתי בר קלקלתא דתקנן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר׃

ב׳ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃

אשר היה דבר ה׳ אליו וגו׳. אשר התחילה שכינה לשרות עליו באותו הזמן׃

ג׳ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ {פ}

ויהי בימי יהויקים. ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיהו בנו עד תום עשתי עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי׃

ד׳ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

ה׳ בְּטֶרֶם (אצורך) [אָצָרֵךְ] בַּבֶּטֶן יְדַעְתִּיךְ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךְ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךְ׃

בטרם אצרך בבטן וגו׳. מימי אדם הראשון הראהו הקב״ה לאדם דור ודור ונביאיו׃

אצרך. לשון צורה׃

ידעתיך. קניישט״וי בלעז כמו לא נודעתי להם (שמות ו׳:ג׳)׃

הקדשתיך. זמנתיך לכך׃

נביא לגוים. לישראל שהיו נוהגים עצמם כעכו״ם כך נדרש בספרי נביא מקרבך וגו׳ (דברים י״ח:ט״ו) יקים לך ולא למכחישי תורה הא מה אני מקיים נביא לגוים נתתיך בבני ישראל שהיו נוהגים כעכו״ם ד״א בטרם תצא מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה נביא אקים להם כמוך (דברים י״ח:י״ח) זה הוכיחם וזה הוכיחם זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים שנה׃

ו׳ וָאֹמַר אָהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נָעַר אָנֹכִי׃ {ס}

אהה. ל׳ יילל קונפלייני״ט בלע״ז׃

כי נער אנכי. איני כדאי להוכיחן משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעשה להם הוציאם ממצרים וקרע להם את הים הוריד את המן הגיז את השליו נתן להם את התורה העלה את הבאר אני בתחלת שליחותי אני בא להוכיחם׃

ז׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נָעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֵךְ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ תְּדַבֵּר׃

על כל אשר אשלחך. אל העכו״ם׃

ואת כל אשר אצוך. לישראל תדבר׃

ח׳ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃

ט׳ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךְ׃

וישלח ה׳ את ידו. כל שליחות שהוא אצל יד לשון הושטה ל״א כתרגום ושלח ה׳ ית פתגמי נביאותיה׃

י׳ רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ | הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתֹּץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ {פ}

הפקדתיך. מנותיך על העכו״ם׃

לנתוש ולנתוץ. דיספציר בלעז:

י״א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה֙ אֵלַ֣י לֵאמֹ֔ר מָה־אַתָּ֖ה רֹאֶ֑ה וָאֹמַ֗ר מַקֵּ֥ל שָׁקֵ֛ד אֲנִ֖י רֹאֶֽה׃

מקל שקד. מנדולי״ר בלעז, ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמוחי לאבאשא:

י״ב וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלַ֔י הֵיטַ֖בְתָּ לִרְאוֹת֑ כִּֽי־שֹׁקֵ֣ד אֲנִ֔י עַל־דְּבָרִ֖י לַעֲשֹׂתֽוֹ׃ {ס}

היטבת לראות. השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי, ומדרש אגדה השקד הזה הוא משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית:

י״ג וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה ׀ אֵלַ֣י שֵׁנִ֑ית לֵאמֹ֗ר מָ֚ה אַתָּ֣ה רֹאֶ֔ה וָאֹמַ֕ר סִ֥יר נָפ֖וּחַ אֲנִ֣י רֹאֶ֑ה וּפָנָ֖יו מִפְּנֵ֥י צָפֽוֹנָה׃

סיר נפוח. רותח בויילנ״ט בלעז:

ופניו. רתיחותיו אשישאונדי״ש בלעז:

י״ד וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלַ֔י מִצָּפ֖וֹן תִּפָּתַ֣ח הָרָעָ֑ה עַ֖ל כָּל־יֹשְׁבֵ֥י הָאָֽרֶץ׃

מצפון תפתח הרעה. בבל לצפונה של ארץ ישראל היא:

ט״ו כִּ֣י ׀ הִנְנִ֣י קֹרֵ֗א לְכֹל֙־מִשְׁפְּח֣וֹת מַמְלְכ֣וֹת צָפ֔וֹנָה נְאֻם־יְהוָ֑ה וּבָ֣אוּ וְנָתְנ֗וּ אִ֚ישׁ כִּסְא֣וֹ פֶ֔תַח ׀ שַׁעֲרֵ֣י יְרוּשָׁלַ֔͏ִם וְעַ֖ל כָּל־חוֹמֹתֶ֣יהָ סָבִ֑יב וְעַ֖ל כָּל־עָרֵ֥י יְהוּדָֽה׃

ט״ז וְדִבַּרְתִּ֥י מִשְׁפָּטַ֖͏ֽי אוֹתָ֑ם עַ֚ל כָּל־רָעָתָ֔ם אֲשֶׁ֥ר עָזְב֖וּנִי וַיְקַטְּר֣וּ לֵֽאלֹהִ֔ים אֲחֵרִ֑ים וַיִּשְׁתַּחֲו֖וּ לְמַעֲשֵׂ֥י יְדֵיהֶֽם׃

ודברתי משפטי אותם. אתווכח עמם עם יהודה וירושלים:

י״ז וְאַתָּ֣ה ׀ תֶּאְזַ֣ר מָתְנֶ֗יךָ וְקַמְתָּ֙ וְדִבַּרְתָּ֣ אֲלֵיהֶ֔ם אֵ֚ת כָּל־אֲשֶׁ֣ר אָנֹכִ֣י אֲצַוֶּ֔ךָּ אַל־תֵּחַ֖ת מִפְּנֵיהֶ֑ם פֶּן־אֲחִתְּךָ֥ לִפְנֵיהֶֽם׃

תאזור מתניך. ל׳ זירוז כאיש חיל:

י״ח וַאֲנִ֗י הִנֵּ֤ה נְתַתִּ֙יךָ֙ הַיּ֣וֹם לְעִ֔יר מִבְצָ֖ר וּלְעַמּ֣וּד בַּרְזֶ֑ל וּלְחֹמ֣וֹת נְחֹ֔שֶׁת עַל־כָּל־הָאָ֖רֶץ לְמַלְכֵ֣י יְהוּדָ֑ה לְשָׂרֶ֕יהָ לְכֹהֲנֶ֖יהָ וּלְעַ֥ם הָאָֽרֶץ׃

למלכי יהודה. כנגד מלכי יהודה:

י״ט וְנִלְחֲמ֥וּ אֵלֶ֖יךָ וְלֹא־יָכְל֣וּ לָ֑ךְ כִּֽי־אִתְּךָ֥ אֲנִ֛י נְאֻם־יְהוָ֖ה לְהַצִּילֶֽךָ׃ {פ}

ונלחמו אליך. ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסתר ית פתגמי נבואתך:

פרק ב׳

א׳ וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃

ב׳ הָלֹ֣ךְ וְקָרָ֗אתָ בְּאָזְנֵ֤י יְרוּשָׁלַ͏ִם֙ לֵאמֹ֔ר כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה זָכַ֤רְתִּי לָךְ֙ חֶ֣סֶד נְעוּרַ֔יִךְ אַהֲבַ֖ת כְּלוּלֹתָ֑יִךְ לֶכְתֵּ֤ךְ אַחֲרַי֙ בַּמִּדְבָּ֔ר בְּאֶ֖רֶץ לֹ֥א זְרוּעָֽה׃

זכרתי לך. אם הייתם שבים אלי תאוותי לרחם עליכם כי זכרת חסד נעוריך ואהבת כלילת חופתך שהכללתיך לחופה ול׳ הכנסה הוא, כלולותיך נוצי״ש בלעז, ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה לדרך כי האמנתם בי:

ג׳ קֹ֣דֶשׁ יִשְׂרָאֵ֣ל לַיהוָ֔ה רֵאשִׁ֖ית תְּבוּאָתָ֑הּ כָּל־אֹכְלָ֣יו יֶאְשָׁמ֔וּ רָעָ֖ה תָּבֹ֣א אֲלֵיהֶ֑ם נְאֻם־יְהוָֽה׃ {פ}

קדש ישראל. כתרומה:

ראשית תבואתה. כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן ת״י:

ד׳ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכֹל מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃

ה׳ כֹּה | אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלַי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ׃

ו׳ וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם׃

ולא אמרו איה ה׳. כי נלך אחרי אלהים אחרי׳׃

ערבה. פלנור״א בלעז׃

ושוחה. נטויה אינפוושיא״ה בלעז׃

ציה. דישגאט״ה בלעז׃

וצלמות. לשון חשך׃

ז׳ וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה׃

אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהות מנצבא ככרמלא, פירש נטועה כיער׃

ח׳ הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים פָּשְׁעוּ בִי וְהַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעֲלוּ הָלָכוּ׃

תופשי התורה. סנהדרין׃

והרועים. המלכים׃

נבאו בבעל. בשם הבעל׃

ט׳ לָכֵן עֹד אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב׃

עוד אריב. טרם אביא עליכם רעה אתווכח עמכם עוד ע״י נביאי אע״פי שרבתי עמכם כבר ימים רבים׃

י׳ כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנָנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת׃

איי כתיים. לאיי כתיים׃

איי. אישל״ש בלעז׃

וקדר שלחו. ולקדר שלחו לראות מנהגם׃

והתבוננו מאד. ושימו לב להסתכל בדבר יפה׃

הן. כמו אם, אם המיר גוי מהם את אלהיו ואע״פ שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד וכתיים וקדריים יושבי אוהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממרעה למרעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים שם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת״י ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואע״פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם׃

י״א הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל׃

בלא יועיל. בעכו״ם שאין בה תועלת׃

י״ב שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהוָה׃

שמו שמים. ל׳ תמהון כמו השתוממו והוא לשון צווי כמו אם כה יאמרו אלינו דומו (שמואל א י״ד:ט׳)׃

ושערו. לשון סער׃

חרבו מאד. כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב׃

י״ג כִּי־שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר | מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם֙ בֹּארוֹת֙ בֹּארֹת֔ נִשְׁבָּרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר לֹא־יָכְל֖וּ הַמָּֽיִם׃

שתים רעות. אם המירו יראתם בכיוצא בה יש כאן רעה אחת ועכשיו שאותי עזבו שאני מקור מים חיים ללכת אחרי העכו״ם שהם כבורות של מים מכונסין ונשברין ונסדקין ומימיהם נבלעים בסדקיהם הרי שתים רעות׃

לחצוב. לחפור׃

אשר לא יכילו. טינדרונ״ט בלעז את מימיהם שהמים מטשטשין את שפתם וכותליהם והם נופלין׃

י״ד הַעֶבֶד֙ יִשְׂרָאֵ֔ל אִם־יְלִ֥יד בַּ֖יִת הֽוּא מַדּ֥וּעַ הָיָ֖ה לָבָֽז׃

יליד בית. בן האמה׃

ט״ו עָלָ֥יו יִשְׁאֲג֖וּ כְּפִרִ֑ים נָתְנ֥וּ קוֹלָ֛ם וַיָּשִׁ֥יתוּ אַרְצ֖וֹ לְשַׁמָּ֑ה עָרָ֥יו (נצתה) [נִצְּת֖וּ] מִבְּלִי־יֹשֵֽׁב׃

ישאגו. שואגים ל׳ הווה׃

כפירים. מלכים׃

נצתו. נצתו באש׃

ט״ז גַּם־בְּנֵי־נֹ֥ף (ותחפנס) [וְתַחְפַּנְחֵ֖ס] יִרְע֥וּךְ קָדְקֹֽד׃

גם בני נוף ותחפנחס. הם מצרים שאתם בוטחים עליהם לעזרה׃

ירעוך קדקוד. ל׳ רציצה כדמתרגמינן ורצוץ ורעעו׃

י״ז הֲלוֹא־זֹ֥את תַּעֲשֶׂה־לָּ֖ךְ עֻזְבֵ֣ךְ אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהַ֑יִךְ בְּעֵ֥ת מוֹלְכֵ֖ךְ בַּדָּֽרֶךְ׃

הלא זאת תעשה לך. הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך האשמה והעון אשר עזבת את ה׳ אלהיך׃

בעת מוליכך בדרך. שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה׃

י״ח וְעַתָּ֥ה מַה־לָּךְ֙ לְדֶ֣רֶךְ מִצְרַ֔יִם לִשְׁתּ֖וֹת מֵי־שִׁח֑וֹר וּמַה־לָּ֙ךְ֙ לְדֶ֣רֶךְ אַשּׁ֔וּר לִשְׁתּ֖וֹת מֵי־נָהָֽר׃

מה לך לדרך מצרים. למה תעזבי אותי ותבטחי על מצרים׃

לשתות מי שיחור. שטבעו זכוריכם בנילוס שיחור הוא נילוס כמה שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים בספר יהושע (י״ג:ג׳)׃

ומה לך. למרוד בי למען תגלי לדרך אשור למעבר נהר פרת׃

י״ט תְּיַסְּרֵ֣ךְ רָעָתֵ֔ךְ וּמְשֻׁבוֹתַ֖יִךְ תּוֹכַחֽוּךְ׃ וּדְעִ֤י וּרְאִי֙ כִּֽי־רַ֣ע וָמָ֔ר עָזְבֵ֖ךְ אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֑יִךְ וְלֹא־פַחְדָתִ֥י אֵלַ֛יִךְ נְאֻם־אֲדֹנָ֥י יֱהוִ֖ה צְבָאֽוֹת׃

תיסרך רעתך. סוף שרעתך תביא עליך יסורין׃

ומשובותיך. ל׳ בנים שובבים (לקמן ג)׃

תוכיחוך. ל׳ מוסר׃

ולא פחדתי. פחד שלי לא היה בלבך לירא אותי׃

כ׳ כִּ֣י מֵעוֹלָ֗ם שָׁבַ֙רְתִּי֙ עֻלֵּ֔ךְ נִתַּ֖קְתִּי מוֹסְרוֹתַ֑יִךְ וַתֹּאמְרִ֣י לֹ֣א (אעבוד) [אֶֽעֱבֹ֔ור] כִּ֣י עַל־כָּל־גִּבְעָ֣ה גְבֹהָ֔ה וְתַחַת֙ כָּל־עֵ֣ץ רַעֲנָ֔ן אַתְּ֥ צֹעָ֖ה זֹנָֽה׃

שברתי עלך. העול של עץ נופל בו ל׳ שבירה והמוסרות שהן של עור נופל בהן לשון נתיקה׃

מוסרותיך. הם רצועות שקושרין בהם העול׃

ותאמרי לא אעבור. על דבריך׃

כי על כל גבעה. אך אתה לא שמרת הבטחתך ועל כל גבעה את צועה ל׳ משכב ומצע כי משמש ל׳ אלא׃

כ״א וְאָנֹכִ֣י נְטַעְתִּיךְ֮ שׂוֹרֵק֒ כֻּלָּ֣ה זֶ֣רַע אֱמֶ֔ת וְאֵ֣יךְ֮ נֶהְפַּכְתְּ֣ לִי֒ סוּרֵ֣י הַגֶּ֔פֶן נָכְרִיָּֽה׃

נטעתיך שורק. שורק הוא זמורות גפן טוב כלומר בני אבות כשרים וצדיקים ומדרשו נטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש כמנין שורק:

סורי. דישטורלטור"ש בלע"ז:

גפן נכריה. הצומחת ביערים:

כ"ב כִּי אִם־תַּכְבִּסִי֙ בַּנֶּ֔תֶר וְתַרְבִּי־לָ֖ךְ בֹּרִ֑ית נִכְתָּ֤ם עֲוֹנֵךְ֙ לְפָנַ֔י נְאֻם֙ אֲדֹנָ֣י יֱהוִֹ֔ה׃

בנתר. מין אדמה שחפין ושפין בה את הבגדים:

בורית. נקיון כמו ובר לבב (תהילים כ"ד:ד') ויש לועזים בורית שאבו"ן בלעז:

נכתם עונך. הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי:

כתם. טאק"א בלעז:

עונך. על עון העגל נאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם (שמות ל"ב:ל"ד) כל פקידות הבאות על ישראל יהיה מקצת עון העגל בהם:

כ"ג אֵ֚יךְ תֹּאמְרִ֣י לֹ֣א נִטְמֵ֔את אַחֲרֵ֥י הַבְּעָלִ֖ים לֹ֣א הָלַ֑כְתִּי רְאִ֤י דַרְכֵּךְ֙ בַּגַּ֔יְא דְּעִ֖י מֶ֣ה עָשִׂ֑ית בִּכְרָ֤ה קַלָּה֙ מְשָׁרֶ֣כֶת דְּרָכֶ֔יהָ׃

ראי דרכך בגיא. מה עשית מול בית פעור ועוד עתה את מחזקת באותו הדרך כבכרה קלה המשרכת דרכיה:

בכרה. גמלה נקבה בחורה שהיא אוהבת לנוע בכרי מדין (ישעיהו ס':ו') מתורגם הוגני מדין והם גמלים בחורים כמו שמצינו בסנהדרין נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני:

משרכת. מחזקת בדרכי נעוריה ל' מסריך סריך ויש לחברו עם שרוך הנעל (בראשית י"ד:כ"ג) קושרת דרכי נערותה בלבה:

כ"ד פֶּ֣רֶה | לִמַּ֔ד מִדְבָּ֖ר בְּאַוַּ֣ת (נפשו) [נַפְשָׁ֑הּ] שָׁאֲפָ֤ה רוּחַ֙ תַּאֲנָתָ֔הּ מִ֥י יְשִׁיבֶ֖נָּה כָּל־מְבַקְשֶׁ֣יהָ לֹ֣א יִיעָפ֑וּ בְּחָדְשָׁ֖הּ יִמְצָאֽוּנָהּ׃

פרה. שלוואטיק"ו בלעז ויש לועזין קולי"ן בלעז:

למוד מדבר. הלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע:

שאפה רוח. פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר למקומו:

תאנתה מי ישיבנה. אותה מדת תנינים שיש בה כי גם התנין שואף רוח כמה שנאמר שאפה רוח כתנים (ירמיה יד) מי ישיבנה מאותה מדה כן אתם מי יוכל להשיבכם מדרככם הרעה:

כל מבקשיה לא ייעפו. כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיגה ומה סופה בחדשה ימצאונה חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד (הוא אב) הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו תאנתה. שו"ן דגרונמינ"ט בלעז וכן ת"י כירודא, ד"א ל' יללה כמו תאניה ואניה (איכה ב) ל"א שאקונטריא"ה בלעז כמו תאנת שילה (יהושע טז):

כ"ה מִנְעִ֤י רַגְלֵךְ֙ מִיָּחֵ֔ף (וגורנך) [וּגְרוֹנֵ֖ךְ] מִצְּמָאָ֑ה וַתֹּ֣אמְרִ֔י נוֹאָ֖שׁ לֹ֣וא כִּי־אָהַ֣בְתִּי זָרִ֔ים וְאַחֲרֵיהֶ֖ם אֵלָֽךְ׃

מנעי רגלך מיחף. זו היא מדתך כפרא האוהבת לנוע נביאי אומרי' ליך מנעי עצמך מעכו"ם שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם, **נואש** נוקלי"ר בלע"ז:

כ"ו כְּבֹ֣שֶׁת נִבַּ֔ךְ כִּ֥י יִמָּצֵ֖א כֵּ֣ן הֹבִ֣ישׁוּ בֵּית־יִשְׂרָאֵ֗ל הֵ֚מָּה מַלְכֵיהֶ֣ם שָׂרֵיהֶ֔ם וְכֹהֲנֵיהֶ֖ם וּנְבִיאֵיהֶֽם׃

כי ימצא. בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק נאמן כך ת"י:

כ"ז אֹמְרִ֥ים לָעֵ֖ץ אָבִ֣י אַתָּ֑ה וְלָאֶ֙בֶן֙ אַ֣תְּ (ילדתני) [יְלִדְתָּנוּ] כִּי־פָנ֤וּ אֵלַי֙ עֹ֣רֶף וְלֹ֣א פָנִ֔ים וּבְעֵ֥ת רָעָתָ֖ם יֹאמְר֑וּ קוּמָ֥ה וְהוֹשִׁיעֵֽנוּ׃

ובעת רעתם יאמרו. אלי קומה והושיענו וכן ת"י ובעידן דבישתא אתיא עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחם עלנא ופרוקנא:

כ"ח וְאַיֵּ֣ה אֱלֹהֶ֔יךְ אֲשֶׁ֥ר עָשִׂ֖יתָ לָ֑ךְ יָקֻ֙מוּ֙ אִם־יוֹשִׁיעֽוּךְ בְּעֵ֥ת רָעָתֵ֖ךְ כִּ֣י מִסְפַּ֤ר עָרֶ֙יךָ֙ הָי֣וּ אֱלֹהֶ֔יךָ יְהוּדָ֖ה׃ {ס}

מספר עריך היו אלהיך. בכל עיר ועיר אלוה אחר:

כ״ט לָמָּה תָרִיבוּ אֵלָי כֻּלְּכֶם פְּשַׁעְתֶּם בִּי נְאֻם־יְהוָה׃

למה תריבו. איך תבואו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו׃

כולכם פשעתם בי. אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי אינשי בהדי הוצא לקיא כרבא׃

ל׳ לַשָּׁוְא הִכֵּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוּסָר לֹא לָקָחוּ אָכְלָה חַרְבְּכֶם נְבִיאֵיכֶם כְּאַרְיֵה מַשְׁחִית׃

לשוא הכיתי. על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר׃

אכלה חרבכם. את נביאכם, הרגתם את זכריה וישעיה׃

ל״א הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־יְהוָה הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה מַדּוּעַ עַמִּי רָדְנוּ לוּא־נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ׃

ראו דבר ה׳. הוציא להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר ה׳ מועיל **המדבר הייתי לישראל.** ל׳ תימה הוא לכך נקודה מ״ם רפי וה״א בחטף פתח כלום נדמה לאבותיכם שהוא מדבר כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו׃

מאפליה. ל׳ חשך׃

מדוע אמרו עמי רדנו. נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש רבי תנחומא ומנחם פירש רדנו ל׳ ירידה ועוד פנים אחרים׃

ל״ב הֲתִשְׁכַּח בְּתוּלָה עֶדְיָהּ כַּלָּה קִשֻּׁרֶיהָ וְעַמִּי שְׁכֵחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר׃

ל״ג מַה־תֵּיטִיבִי דַרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם אֶת־הָרָעוֹת (למדתי) [לִמַּדְתְּ] אֶת־דְּרָכָיִךְ׃

תיטיבי. תקשטי עצמך לקראת נואפיך כמו (מלכים ב ט) ותיטב ראשה דאיזבל בפר׳ יהוא׃

גם את הרעות למדת. חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם׃

גם. ל׳ אפילו לכן. ל׳ שבועת אמת אך את הדרך הרעה שבכל הדרכים למדת לעצמך׃

למדת. הנהגת׃

ל״ד גַּם בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּם לֹא־בַמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה׃

במחתרת מצאתים. לא מצאת אותם במחתרת כשהרגת אותם׃

מצאתים. כה יאמר לנקבה ל׳ פעלת, והרבה יש בספר (יחזקאל ט״ז, נ״ח) את נשאתים׃

כי על כל אלה. שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה׃

ל״ה וַתֹּאמְרִי כִּי נִקֵּיתִי אַךְ שָׁב אַפּוֹ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל־אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי׃

ותאמרי. בלבך׃

כי נקיתי. אשר זכאה אני נפשי׃

נשפט אותך. בא עמך במשפט׃

ל״ו מַה־תְּזֹלְלִי מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ גַּם מִמִּצְרַיִם תֵּבֹשִׁי כַּאֲשֶׁר־בֹּשְׁתְּ מֵאַשּׁוּר׃

תזלי. לשון זלזול׃

לשנות את דרכך. לעזוב אותי ולסמוך על מצרים לעזרה בימי יהויקים וצדקיהו (לקמן ל״ז)׃

לשנות. ל׳ שינוי׃

כאשר בושת מאשור. שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר (בד״ה כח)׃

ל״ז גַּם מֵאֵת זֶה תֵּצְאִי וְיָדַיִךְ עַל־רֹאשֵׁךְ כִּי־מָאַס יְהוָה׀ בְּמִבְטַחַיִךְ וְלֹא תַצְלִיחִי לָהֶם׃

פרק ג׳

א׳ לֵאמֹר הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חָנוֹף תֶּחֱנַף הָאָרֶץ הַהִיא וְאַתְּ זָנִית רֵעִים רַבִּים וְשׁוּב אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃

לאמר הן ישלח וגו׳. יש לי לומר שאין עוד את ראוי לי כי כן דרך המשלח את אשתו והלכה לה וגו׳:

ואת זנית רעים רבים. עם אוהבים רבים ואעפ״כ שובי אלי:

ושוב אלי. כמו עשות ולשוב אלי אני עוסק בך:

ב׳ שְׂאִי־עֵינַיִךְ עַל־שְׂפָיִם וּרְאִי אֵיפֹה׀ לֹא (שגלת) [שֻׁכַּבְתְּ] עַל־דְּרָכִים יָשַׁבְתְּ לָהֶם כַּעֲרָבִי בַּמִּדְבָּר וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ בְּזְנוּתַיִךְ וּבְרָעָתֵךְ׃

שפים. יבלי מים:

לא שוגלת. ל׳ פלגש:

ישבת להם. להיות נכונה לקראתם:

כערבי. יושב אוהלים שהוא תמיד מצוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי ששוכן בערבה:

ג׳ וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לֹוא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה׀ הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם׃

ומלקוש. כמטר היורד בניסן על המלילות ועל הקשין ומלקוש טרדיו״א בלעז:

ד׳ הֲלוֹא מֵעַתָּה (קראתי) [קָרָאת] לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה׃

הלוא מעתה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כך הינטור לך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור:

ה׳ הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח הִנֵּה דִבַּרְתְּ וַתַּעֲשִׂי הָרָעוֹת וַתּוּכָל׃ {פ}

הנה דברת. בפיך לא נבוא עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב:

ותוכל. ונצחת למרוד:

ו׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ הֲרָאִיתְ אֲשֶׁר עָשְׂתָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל הֹלָכָה הִיא עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְאֶל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וַתִּזֶן־שָׁם׃

משובה. נצחת ומוכחת בימי יאשיה המלך כשצוני להחזיר עשרת השבטים הראית אשר עשתה משובה ישראל השובבה אנבוזייא״ה בלעז:

ישראל. עשרת השבטי׳:

הולכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלתה בימי חזקיה עם הושע בן אלה:

הולכה. היתה הולכת על כל הר גבוה:

ותזני שם. לעכו״ם, ותזני כמו ותזן יו״ד יתירה:

ז׳ וָאֹמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה (ותראה) [וַתֵּרֶא] בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃

ואמר. על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב:

ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה, בגודה קשה ממשובה ישראל שהם ראשונים לקילקול ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה יהודה שראו שגלו אלו ולא לקחו מוסר קרוין בגודה:

ח׳ וָאֵרֶא כִּי עַל־כָּל־אֹדוֹת׀ אֲשֶׁר נָאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶּיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֵדָה יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃

וארא כי על כל אודות וגו׳. נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו ישראל נקוד זקף מובדל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזה פירושו וארא נסתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל ומה היתה נקמתי שלחתיה מעל פני ולא יראה בגדה יהודה שראתה בפורענות של שומרון לתת לבה לשוב:

ט׳ וְהָיָה֙ מִקֹּ֣ל זְנוּתָ֔הּ וַתֶּחֱנַ֖ף אֶת־הָאָ֑רֶץ וַתִּנְאַ֗ף אֶת־הָאֶ֛בֶן וְאֶת־הָעֵֽץ׃

ותנאף את האבן. וטעת עם פלחי אבניא ואעיא, וי״ת מקל זנותה ל׳ קלות מדקלילא בעינהא טעוותהא:

י׳ וְגַם־בְּכָל־זֹ֣את לֹא־שָׁ֠בָה אֵלַ֨י בָּגוֹדָ֤ה אֲחוֹתָ֙הּ֙ יְהוּדָ֔ה בְּכָל־לִבָּ֖הּ כִּ֣י אִם־בְּשֶׁ֑קֶר נְאֻם־יְהוָֽה׃ {ס}

וגם בכל זאת. שראו בקלקלת פורענות חבריהם:

כי אם בשקר. דורו של יאשיה מראין עצמם שהם צדיקים והם רשעים היו צרים צורות של עכו״ם על דלתותיהם מבפנים חציה על זו וחציה על זו וכשהיו מבערי עכו״ם בודקים היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה:

י״א וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֵלַ֑י צִדְּקָ֥ה נַפְשָׁ֛הּ מְשֻׁבָ֥ה יִשְׂרָאֵ֖ל מִבּוֹגֵדָ֥ה יְהוּדָֽה׃

צדקה נפשה משובה ישראל. נקתה ופטרה עצמה מן הדין שלא היה לה ממי ללמוד:

י״ב הָלֹךְ֙ וְקָרָ֣אתָ אֶת־הַדְּבָרִ֔ים הָאֵ֖לֶּה צָפ֑וֹנָה וְאָמַרְתָּ֗ שׁוּבָ֤ה מְשֻׁבָה֙ יִשְׂרָאֵ֣ל׀ נְאֻם־יְהוָ֔ה לוֹא־אַפִּ֥יל פָּנַ֖י בָּכֶ֑ם כִּי־חָסִ֥יד אֲנִי֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה לֹ֥א אֲטַ֖וֹר לְעוֹלָֽם׃

הלוך וקראת וגו׳. הלוך כתרגומו אזיל ל׳ צווי כאן ציווהו לילך ולחזור עשרת השבטים בימי יאשיהו כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו נאמרה לו נבואה זו וחזרו מקצת מהן בשמונה עשרה ליאשיהו:

צפונה. אל המקומות שגלו שם לאשור:

פני. רוגזי כן ת״י:

י״ג אַךְ֙ דְּעִ֣י עֲוֹנֵ֔ךְ כִּ֥י בַיהוָ֖ה אֱלֹהַ֑יִךְ פִּשַּׁעַתְּ֙ לַזָּרִ֣ים תַּחַת֩ כָּל־עֵ֨ץ רַעֲנָ֜ן וּבְקוֹלִ֗י לֹא־שְׁמַעְתֶּ֛ם נְאֻם־יְהוָֽה׃

פשעת. מרדת:

ותפזרי את דרכיך. ל׳ זנות פיסוק רגלים למשכבי אשה:

י״ד שׁ֣וּבוּ בָנִ֔ים שׁוֹבָבִ֖ים נְאֻם־יְהוָ֑ה כִּ֥י אָנֹכִ֖י בָּעַ֣לְתִּי בָכֶ֑ם וְלָקַחְתִּ֤י אֶתְכֶם֙ אֶחָ֣ד מֵעִ֔יר וּשְׁנַ֖יִם מִמִּשְׁפָּחָ֑ה וְהֵבֵאתִ֥י אֶתְכֶ֖ם צִיּֽוֹן׃

שובבים. אנווישיי״ר בלעז ששובבתם דרככם מרוב כל שהייתם בשלוה ועונג כמו שהוא אומר הפורטים על פי הנבל (עמוס ז) השותים במזרקי יין (שם):

כי אנכי בעלתי בכם. ונקראתם בשמי שאני אדון לכם ואין כבודי להניח אתכם ביד אויבי:

ט״ו וְנָתַתִּ֥י לָכֶ֖ם רֹעִ֣ים כִּלִּבִּ֑י וְרָעוּ֙ אֶתְכֶ֣ם דֵּעָ֔ה וְהַשְׂכֵּֽיל׃

ט״ז וְהָיָ֗ה כִּ֤י תִרְבּוּ֙ וּפְרִיתֶ֣ם בָּאָ֔רֶץ בַּיָּמִ֖ים הָהֵ֑מָּה נְאֻם־יְהוָ֗ה לֹא־יֹאמְרוּ֙ עוֹד֙ אֲר֣וֹן בְּרִית־יְהוָ֔ה וְלֹ֥א תַעֲלֶ֖ה עַל־לֵ֑ב וְלֹ֤א יִזְכְּרוּ־בוֹ֙ וְלֹ֣א יִפָּקֵ֔דוּ וְלֹ֥א יֵעָשֶׂ֖ה עֽוֹד׃

לא יאמרו עוד ארון. כי כל כניסתכם תהא קדושה ואשכון בה כאלו הוא ארון:

יפקדו. כמו יזכרו:

ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר בשילה שהביאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי (ש״א ד):

י״ז בָּעֵ֣ת הַהִ֗יא יִקְרְא֤וּ לִירוּשָׁלַ֙͏ִם֙ כִּסֵּ֣א יְהוָ֔ה וְנִקְוּ֥וּ אֵלֶ֖יהָ כָּל־הַגּוֹיִ֑ם לְשֵׁ֣ם יְהוָ֔ה לִירוּשָׁלִָ֖ם וְלֹא־יֵלְכ֥וּ עוֹד֙ אַחֲרֵ֣י שְׁרִרּ֔וּת לִבָּ֖ם הָרָֽע׃ {ס}

ונקוו. ונקבצו לשון מקוה מים:

שרירות. ל׳ ראיה כמו אשורנו (מדבר כד):

י״ח בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵית־יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבְאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם:

ילכו בית יהודה על בית ישראל. עמם יתחברו ויתוספו עליהם להיות ממלכה אחת:

י״ט וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אָשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן־לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם וָאֹמַר אָבִי (תקראו) [תִּקְרְאִי־]לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא (תשובו) [תָּשׁוּבִי]:

ואנכי אמרתי. בלבי ולכן הנחלתים לאבותיכם:

איך אשיתך בבני׳. את עדתי ואומתי בתוך שאר בנים לפיכך ביררתי מנה יפה ואתן לך ארץ חמדה:

צבי צבאות גוים. צביון כל צבאות גוים:

כ׳ אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה:

אכן. אבל אתם לא עשיתם מחשבתי כ״א כמו אשה שבוגדה מריעה על שאינו יכול להספיק מזונותיה כן בגדתם בי המספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה:

כ״א קוֹל עַל־שְׁפָיִים נִשְׁמָע בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הֶעֱוּוּ אֶת־דַּרְכָּם שָׁכְחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:

על שפיים נשמע. קרוב הוא להשמע:

כ״ב שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

הננו אתנו לך. הנביא מלמדם להתוודות ולומר כן הננו אתנו לך אכן לשקר וגו׳ והבשת אכלה וגו׳ נשכבה בבשתנו כל זה לשון תפלה שהנביא מלמדם לומר:

אתנו. באנו:

כ״ג אָכֵן לַשֶּׁקֶר מִגְּבָעוֹת הָמוֹן הָרִים אָכֵן בַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל:

אכן לשקר. שמרנו מגבעות והמון הרים שעבדנו עכו״ם שם:

אכן. באמת:

כ״ד וְהַבֹּשֶׁת אָכְלָה אֶת־יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם:

והבושת. עכו״ם שעסקנו בה כד״א וינזרו לבשת:

אכלה את יגיע אבותינו. בעון עבודתה היה יגיענו לבז:

כ״ה נִשְׁכְּבָה בָּבָשְׁתֵּנוּ וּתְכַסֵּנוּ כְלִמָּתֵנוּ כִּי לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: {ס}

פרק ד׳

א׳ אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל | נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד:

אם תשוב ישראל. בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונה:

ואם תסיר שקוציך מפני. אז לא תנוד לצאת בגולה:

ב׳ וְנִשְׁבַּעְתָּ֞ חַי־יְהוָ֗ה בֶּאֱמֶת֙ בְּמִשְׁפָּ֣ט וּבְצְדָקָ֔ה וְהִתְבָּרְכ֥וּ בוֹ֙ גוֹיִ֔ם וּבוֹ֖ יִתְהַלָּלֽוּ׃ {ס}

ונשבעת חי ה׳ באמת. כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתוב בכם (לקמן ה) אם חי ה׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו׃

והתברכו בו גוים. אם תעשו כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא כפלוני ישראל׃

יתהללו. יגידו שבחכם ד״א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר פורוונטי״ר בלעז׃

ג׳ כִּֽי־כֹ֤ה | אָמַר֙ יְהוָ֔ה לְאִ֖ישׁ יְהוּדָ֑ה וְלִירוּשָׁלַ֗͏ִם נִ֚ירוּ לָכֶ֣ם נִ֔יר וְאַל־תִּזְרְע֖וּ אֶל־קֹֽצִים׃

כי כה אמר ה׳ וגו׳. נירו לכם ניר הוו למידין מעובדי אדמה שנרים אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף אף אתם הטיבו מעשיכם בטרם תבא עליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נמאסת כשתצעקו׃

ואל תזרעו אל קוצים. ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה שלא תהיו דומים לזורע בלא ניר והיא נהפכת לקוצים קרדונ״ש בלעז׃

ד׳ הִמֹּ֙לוּ֙ לַיהוָ֔ה וְהָסִ֖רוּ עָרְלֹ֣ות לְבַבְכֶ֑ם אִ֣ישׁ יְהוּדָ֔ה וְיֹשְׁבֵ֖י יְרוּשָׁלָ֑͏ִם פֶּן־תֵּצֵ֨א כָאֵ֜שׁ חֲמָתִ֗י וּבָעֲרָה֙ וְאֵ֣ין מְכַבֶּ֔ה מִפְּנֵ֖י רֹ֣עַ מַעַלְלֵיכֶֽם׃

המולו לה׳. בטרם תצא חמתי כאש זהו כניר לפני הזרע׃

ה׳ הַגִּ֤ידוּ בִיהוּדָה֙ וּבִירוּשָׁלַ֣͏ִם תַּשְׁמִ֔יעוּ וְאִמְר֖וּ (ותקעו) [תִּקְעוּ֙] שׁוֹפָ֣ר בָּאָ֑רֶץ קִרְא֤וּ מָלֵא֙וּ֙ וְאִמְרוּ֙ הֵאָסְפ֔וּ וְנָבֹ֖וֹאָה אֶל־עָרֵ֥י הַמִּבְצָֽר׃

ואמרו תקעו שופר. הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח׃

מלאו. לשון אסיפה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיהו ל״א:ד׳) יקראו אחריך מלא (לקמן יב) יחד עלי יתמלאון (איוב ט״ז:י׳)׃

ו׳ שְׂא֤וּ נֵס֙ צִיּ֔וֹנָה הָעֵ֖יזוּ אַל־תַּעֲמֹ֑דוּ כִּ֣י רָעָ֤ה אָנֹכִי֙ מֵבִ֣יא מִצָּפ֔וֹן וְשֶׁ֖בֶר גָּדֽוֹל׃

שאו נס. לברוח לציון׃

העיזו. האספו כמו שלח העז (שמות ט)׃

ז׳ עָלָ֤ה אַרְיֵה֙ מִסֻּבְכֹ֔ו וּמַשְׁחִ֥ית גּוֹיִ֖ם נָסָ֑ע יָצָ֤א מִמְּקֹמֹו֙ לָשׂ֣וּם אַרְצֵ֔ךְ לְשַׁמָּ֖ה עָרַ֣יִךְ תִּצֶּ֔ינָה מֵאֵ֖ין יוֹשֵֽׁב׃

עלה אריה. נבוכדנצר׃

מסובכו. דרך אריה לישב במארב סבכי היער אשפיישי״ש בלעז׃

תצינה. לשון ציה׃

ח׳ עַל־זֹ֤את חִגְרוּ֙ שַׂקִּ֔ים סִפְדוּ֙ וְהֵילִ֔ילוּ כִּ֥י לֹא־שָׁ֖ב חֲרֹ֣ון אַף־יְהוָ֑ה מִמֶּֽנּוּ׃ {פ}

על זאת. מה הוא זאת כי לא שב וגו׳ ואע״פ שדבר למעלה בנבוכדנאצר על החורבן כאן חזר לדבר במיתת יאשיהו׃

כי לא שב חרון אף וגו׳. ואע״פ ששב יאשיהו בכל לב נאמר בו (מלכים ב כ״ב:א׳) לא שב ה׳ מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה׃

ט׳ וְהָיָ֣ה בַיֹּום־הַהוּא֮ נְאֻם־יְהוָה֒ יֹאבַ֤ד לֵב־הַמֶּ֙לֶךְ֙ וְלֵ֣ב הַשָּׂרִ֔ים וְנָשַׁ֖מּוּ הַכֹּהֲנִ֣ים וְהַנְּבִיאִ֑ים יִתְמָהוּ׃ {ס}

והיה ביום ההוא. ביומו של יאשיהו יתמהו למה עלתה בו כל כך והם אין יודעין שאין דורו חוזר יפה כשבא לבער את עכו״ם מה היו ליצני הדור עושין חוקקין צורת עכו״ם על דלתותיהן חציה בדלת זה וחציה בדלת זה כשהיה פותחו לא היתה נכרת וכשהלך משם סוגרה והיא מתחברת׃

י׳ וָאֹמַ֕ר אֲהָהּ֙ | אֲדֹנָ֣י יֱהוִ֔ה אָכֵ֗ן הַשֵּׁ֤א הִשֵּׁאתָ֙ לָעָ֣ם הַזֶּ֔ה וְלִירוּשָׁלַ֖͏ִם לֵאמֹ֣ר שָׁלֹ֣ום יִהְיֶ֣ה לָכֶ֑ם וְנָגְעָ֥ה חֶ֖רֶב עַד־הַנָּֽפֶשׁ׃

השא השאת. אטינטא״ר בלעז לשון הנחש השיאני (בראשית ג׳:י״ג) שנביאי השקר נבאים לכם שלום יהיה לכם׃

י״א בָּעֵ֤ת הַהִיא֙ יֵאָמֵ֣ר לָעָ֣ם הַזֶּ֔ה וְלִירוּשָׁלַ֖͏ִם רוּחַ֙ צַ֣ח שְׂפָיִ֔ם בַּמִּדְבָּ֖ר דֶּ֣רֶךְ בַּת־עַמִּ֑י לֹ֥א לִזְרֹ֖ות וְלֹ֥א לְהָבֵֽר׃

לעם הזה. על העם הזה כשיגלו כולם׃

צח שפים. מכבד ומטאטא אף את שדות יבלי המים לשיתם מדבר, ל״א צח ל׳ צמא דמתרגמינן צחותא׃

דרך בת עמי. אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן אהבונייי״ר בלעז כמו ויזרם במזרה (לקמן כא)׃

ולא להבר. ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות את אנשים (ונשים) טף ובהמה:

י״ב רְוִיחַ מָלְאָה יָבוֹא לִי עַתָּה גַּם־אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם׃

רוח מלא. מאלה הפורענות יבא לי **רוח מלא** רוח שלם שלא אחזור בו ולא אנחם. רוח טלנ״ט בלעז:

משפטים. לשון ויכוח:

י״ג הִנֵּה | כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה׀ מַרְכְּבוֹתָיו קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ כִּי שֻׁדָּדְנוּ׃

וכסופה. איקומאטרובילו בלעז:

י״ד כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ׀ יְרוּשָׁלַם לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי עַד־מָתַי תָּלִין בְּקִרְבֵּךְ מַחְשְׁבוֹת אוֹנֶךָ׃

אונך. חמסך:

ט״ו כִּי קוֹל מַגִּיד מִדָּן וּמַשְׁמִיעַ אָוֶן מֵהַר אֶפְרָיִם׃

כי קול מגיד מדן. ארי קל נבייא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחו לעגלה דבדן ומבשרן בשורן ביישן ייתון עליהון על דאשתעבדו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית אפרים ואע״פ שכבר גלו העגלים מימות סנחרב עדיין עוונם קיים גדולה היא עבירה ששוברת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדוף עד דן (בראשית י״ד:י״ד) כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם עכו״ם ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן:

ומשמיע און. און שבר:

ט״ז הַזְכִּירוּ לַגּוֹיִם הִנֵּה׀ הַשְׁמִיעוּ עַל־יְרוּשָׁלַם נֹצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמֶּרְחָק וַיִּתְּנוּ עַל־עָרֵי יְהוּדָה קוֹלָם׃

נוצרים. נותני מצור עליהם:

י״ז כְּשֹׁמְרֵי שָׂדַי הָיוּ עָלֶיהָ מִסָּבִיב כִּי־אֹתִי מָרָתָה נְאֻם־יְהוָה׃

שדי. כמו שדה:

אותי מרתה. הקניטה כמו ממרים הייתם (דברים ט׳:ז׳) מרגזין:

י״ח דַּרְכֵּךְ׀ וּמַעַלָלַיִךְ עָשׂוּ אֵלֶּה לָךְ זֹאת רָעָתֵךְ׀ כִּי מָר כִּי נָגַע עַד־לִבֵּךְ׃ {פ}

עשו אלה. לעשות אלה לך:

י״ט מֵעַי | מֵעַי | [אוֹחִילָה] (אחולה) קִירוֹת לִבִּי הֹמֶה־לִּי לִבִּי לֹא אַחֲרַשׁ כִּי קוֹל שׁוֹפָר׀ (שמעתי) [שָׁמַעַתְּ] נַפְשִׁי תְּרוּעַת מִלְחָמָה׃

אוחילה. לשון חיל ורתת:

קירות. אנטינא״ש בלעז:

שמעת נפשי. מאחורי הפרגוד באתני בשורת קול מתרועת מלחמה:

כ׳ שֶׁבֶר עַל־שֶׁבֶר׀ נִקְרָא כִּי שֻׁדְּדָה כָּל־הָאָרֶץ פִּתְאֹם׀ שֻׁדְּדוּ אָהָלַי רֶגַע יְרִיעֹתָי׃

שבר על שבר. חרבות ירושלים על גלות יכניה:

רגע יריעותי. רגע שודדו יריעותי:

כ״א עַד־מָתַי אֶרְאֶה־נֵּס אֶשְׁמְעָה קוֹל שׁוֹפָר׃ {פ}

עד מתי אראה. האסיפות האלה הנושאים נס להקבץ לבוא להלחם:

כ״ב כִּי | אֱוִיל עַמִּי אוֹתִי׀ לֹא יָדָעוּ בָּנִים סְכָלִים׀ הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הֵמָּה חֲכָמִים הֵמָּה׀ לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא יָדָעוּ׃

כ״ג רָאִ֣יתִי֮ אֶת־הָאָ֣רֶץ וְהִנֵּה־תֹ֣הוּ וָבֹ֔הוּ וְאֶל־הַשָּׁמַ֖יִם וְאֵ֥ין אוֹרָֽם׃

כ״ד רָאִ֣יתִי֮ הָהָרִים֒ וְהִנָּ֣ה רֹעֲשִׁ֔ים וְכָל־הַגְּבָעוֹת֙ הִתְקַלָּֽלוּ׃

התקלקלו. נתקו ונזרקו ממקומן ועם קלקל בחצים (יחזקאל כ״א:כ״ו) חברו מנחם׃

כ״ה רָאִ֣יתִי וְהִנֵּ֔ה אֵ֥ין הָאָדָ֖ם וְכָל־עוֹף֙ הַשָּׁמַ֔יִם נָדָֽדוּ׃

כ״ו רָאִ֣יתִי וְהִנֵּ֔ה הַכַּרְמֶ֖ל הַמִּדְבָּ֑ר וְכָל־עָרָ֣יו נִתְּצ֗וּ מִפְּנֵ֛י יְהוָ֖ה מִפְּנֵ֥י חֲרוֹן אַפּֽוֹ׃ {ס}

והנה הכרמל. ארץ הנטוע כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש אגדה ראיתי ההרים אלו האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה, אין האדם, זכות משה שנאמר בו עניו מכל האדם (במדבר יב) והנה הכרמל אליהו׃

כ״ז כִּֽי־כֹ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה שְׁמָמָ֥ה תִֽהְיֶ֖ה כָּל־הָאָ֑רֶץ וְכָלָ֥ה לֹ֖א אֶֽעֱשֶֽׂה׃

וכלה לא אעשה. ביושביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה׃

כ״ח עַל־זֹ֣את תֶּאֱבַ֣ל הָאָ֔רֶץ וְקָדְר֥וּ הַשָּׁמַ֖יִם מִמָּ֑עַל עַ֚ל כִּֽי־דִבַּ֣רְתִּי זָמ֔וֹתִי וְלֹ֥א נִחַ֖מְתִּי וְלֹא־אָשׁ֥וּב מִמֶּֽנָּה׃

תאבל. תחרב׃

זמותי. ל׳ מחשבה׃

על כי דברתי. הפורענות הזה ואקיימנה׃

ולא אשוב. ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם׃

כ״ט מִקּ֤וֹל פָּרָשׁ֙ וְרֹמֵ֣ה קֶ֔שֶׁת בֹּרַ֖חַת כָּל־הָעִ֑יר בָּ֣אוּ בָעָבִ֗ים וּבַכֵּפִ֛ים עָל֥וּ כָל־הָעִ֖יר עֲזוּבָ֑ה וְאֵין־יוֹשֵׁ֥ב בָּהֶ֖ן אִֽישׁ׃

ורומה. כמו רמה בים (שמות ט)׃

באו בעבים. ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן׃

ובכפים עלו. סלע מתורגם בכיפיא׃

ל׳ (ואתי) [וְאַתְּ] שָׁדוּד֮ מַה־תַּעֲשִׂי֒ כִּֽי־תִלְבְּשִׁ֣י שָׁנִ֔י כִּֽי־תַעְדִּ֥י עֲדִי־זָהָ֖ב כִּֽי־תִקְרְעִ֣י בַפּ֣וּךְ עֵינַ֑יִךְ לַשָּׁוְא֙ תִּתְיַפִּ֣י מָאֲסוּ־בָ֔ךְ עֹגְבִ֖ים נַפְשֵׁ֥ךְ יְבַקֵּשֽׁוּ׃

כי תלבשי שני. להתנאות ולמצוא רחמים לפני השודד׃

תקרעי בפוך. לשון קריעה שהפוך נראה כמרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת קרע׃

פוך. ל׳ כחול׃

עוגבים. המשחקים עם הנשים בצדי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם (יחזקאל כג)׃

נפשך יבקשו. מבקשים להרגך׃

ל״א כִּ֣י קֹ֤ול כְּחוֹלָה֙ שָׁמַ֣עְתִּי צָרָ֔ה כְּמַבְכִּירָ֖ה קֹ֣ול בַּת־צִיּ֑וֹן תִּתְיַפַּ֤ח תִּפְרֹ֙שׂ כַּפֶּ֔יהָ אֽוֹי־נָ֥א לִי֙ כִּֽי־עָיְפָ֣ה נַפְשִׁ֔י לְהֹרְגִֽים׃ {פ}

כמבכיר׳. כאשה המבכרת תחלת לידתה׃

תתיפח. תייליל ותצעק גניחו׳ קונפלייני״ט בלעז כמו ויפח חמס (תהילים כ״ז:י״ב) ל׳ דיבור׃

אוי נא לי. כך אומרת׃

פרק ה׳

א׳ שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְשֻׁו בִרְחֹבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֶּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ׃

ב׳ וְאִם חַי־יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ׃

ג׳ יְהוָה עֵינֶיךָ֫ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא־חָלוּ כִּלִּיתָם מֵאָנוּ קַחַת מוּסָר חִזְקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃

ה׳ עיניך. הלא הם בעלי אמונה להטיב ולמה בגדו אלה בך ואין מבקשין אמונה׃

הכיתה אותם. ולא נעשו חולים על המכה לשום על לבם לשוב מרעתם׃

קחת. כמו לקחת׃

ד׳ וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ־דַּלִּים הֵם נוֹאָלוּ כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם׃

ואני אמרתי. הנביא אומר כך אך דלים הם מחכמ׳ אלו שאני מדבר עמהם׃

נואלו. לשון אויל כתרגומו איטפשו׃

ה׳ אֵלְכָה־לִּי אֶל־הַגְּדֹלִים וַאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הֵמָּה יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם אַךְ הֵמָּה יַחְדָּו שָׁבְרוּ עֹל נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת׃

אלכה לי אל הגדולים. הם ישמעו אך לא הועלתי וגם המה יחדו שברו עולו של הקב״ה מעליהם׃

ו׳ עַל־כֵּן הִכָּם אַרְיֵה מִיַּעַר זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם נָמֵר שֹׁקֵד עַל־עָרֵיהֶם כָּל־הַיּוֹצֵא מֵהֶנָּה יִטָּרֵף כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵיהֶם עָצְמוּ מְשֻׁבוֹתֵיהֶם׃

אריה. מלכות בבל׃

זאב. מלכות מדי׃

נמר. מלכות אשור׃

יטרף. באדום׃

זאב ערבות. לשון ערבה ושוחה זאב המדבר׃

שוקד. ממהר ומנחם חברו עם ל׳ שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח׳:ל״ד) י״ת לשון אריבה׃

ז׳ אֵי לָזֹאת (אסלוח) [אָסְלַח־]לָךְ בָּנַיִךְ עֲזָבֻנִי וַיִּשָּׁבְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים וַאַשְׂבִּעַ אוֹתָם וַיִּנְאָפוּ וּבֵית זוֹנָה יִתְגּוֹדָדוּ׃

אי לזאת. אסלח לך בתמיה שמא לזאת אסלח לך ומנחם פירש אי כמו אין אשר בניך עזבוני ואשביע אותם כל טוב׃

יתגודדו. יתקבצו גדודים׃

ח׳ סוּסִים מְיֻזָּנִים מַשְׁכִּים הָיוּ אִישׁ אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ׃

סוסים מיוזנים משכים היו. בכל בקר היו משכים לאור בקר בהשכמה׃

יצהלו. ל׳ זה נופל על הסוסים מקול מצהלות אביריו (לקמן ח) לשון צהלה אנווייישמינ״ט בלעז׃

ט׳ הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה וְאִם־בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃ {ס}

י׳ עֲלוּ בְשֻׁרוֹתֶיהָ וְשַׁחֲתוּ וְכָלָה אַל־תַּעֲשׂוּ הָסִירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לוֹא לַיהוָה הֵמָּה׃

בשרותיה. ל׳ מישור ומנחם חברו ל׳ חומה עם אדלג שור (תהילים י״ח:ל׳) אך לא יתכנו נטישותיה צי״ש בלעז שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור, ואני אומר שרותיה ל׳ שורות הכרם וי״ת בשרותיה בקירוהא ונטישותיה ברניתהא׃

י״א כִּי בָגוֹד בָּגְדוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה׃

י״ב כִּחֲשׁוּ בַּיהוָה וַיֹּאמְרוּ לוֹא־הוּא וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב לֹוא נִרְאֶה׃

ויאמרו לא הוא. לא מן קדמוהי אתיא עלנא טבתא׃

י״ג וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדִּבֶּר אֵין בָּהֶם כֹּה יֵעָשֶׂה לָהֶם׃ {ס}

והנביאים יהיו לרוח. כתרגומו ונביי שקרא יהון ללמא כלומר הנבואה שניבאים לנו נביאי שקר בשמו של הקב״ה דבריהם יהפכו להבל והדבור של קדושה שהם אומרים לנו בשם הקב״ה אינן בהם׃

כה יעשה להם. הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר ה׳ לי ומה אמר ה׳ לי יען דברכם את הדבר הזה וגו׳׃

י״ד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יַעַן דַּבֶּרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן דְּבָרַי בְּפִיךְ לְאֵשׁ וְהָעָם הַזֶּה עֵצִים וַאֲכָלָתַם׃

ואכלתם. ותאכל אותם׃

ט״ו הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחָק בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה גּוֹי | אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא־תֵדַע לְשֹׁנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מַה־יֹּדַבֵּר׃

איתן. תקיף׃

גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד בי בדור הפלגה בארץ שנער׃

ט״ז אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כֻּלָּם גִּבּוֹרִים׃

אשפתו. מקום נרתק החצים׃

י״ז וְאָכַל קְצִירְךָ וְלַחְמֶךָ יֹאכְלוּ בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ יֹאכַל צֹאנְךָ וּבְקָרֶךָ יֹאכַל גַּפְנְךָ וּתְאֵנָתֶךָ יְרֹשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בֹטֵחַ בָּהֶנָּה בֶּחָרֶב׃

ירושש ערי מבצריך וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה׃

ירושש. ימסכן׃

בחרב. על ידי גייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כו)׃

י״ח וְגַם בַּיָּמִים הָהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם כָּלָה׃

י״ט וְהָיָה כִּי תֹאמְרוּ תַּחַת מָה עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהֵי נֵכָר בְּאַרְצְכֶם כֵּן תַּעַבְדוּ זָרִים בְּאֶרֶץ לֹא לָכֶם׃ {פ}

כ׳ הַגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב וְהַשְׁמִיעוּהָ בִיהוּדָה לֵאמֹר׃

כ״א שִׁמְעוּ־נָא זֹאת עַם סָכָל וְאֵין לֵב עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ׃

כ״ב הַאוֹתִי לֹא־תִירָאוּ נְאֻם־יְהוָה אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם חָק־עוֹלָם וְלֹא יַעַבְרֻנֵהוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ וְלֹא יוּכָלוּ וְהָמוּ גַלָּיו וְלֹא יַעַבְרֻנֵהוּ׃

האותי לא תיראו. הלא הים שאינו דואג מפני הפורעות ואינו מצפה לקיבול שכר ירא מפני ואינו עובר הגבול אשר שמתי סביביו׃

תחילו. ל׳ פחד׃

ויתגעשו. גליו ומרומם לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור׃

והמו גליו. שאון קול גדול׃

ולא יעברנהו. הגלים לא יעברו הגבול׃

כ״ג וְלָעֵם הַזֶּה֙ הָיָ֣ה לֵ֔ב סוֹרֵ֖ר וּמוֹרֶ֑ה סָ֥רוּ וַיֵּלֵֽכוּ׃

כ״ד וְלֹא־אָמְר֣וּ בִלְבָבָ֗ם נִירְאָ֤ה נָא֙ אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ הַנֹּתֵ֥ן גֶּ֛שֶׁם (וירה) [יוֹרֶ֖ה] וּמַלְקוֹשׁ֑ בְּעִתּ֣וֹ שְׁבֻעֹ֔ת חֻקּ֥וֹת קָצִ֖יר יִשְׁמָר־לָֽנוּ׃

יורה ומלקוש. כתרגום בכיר ולקיש׃

שבועות חוקות קציר. שבעה שבועות שחקק לנו בהן שתי חוקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם׃

ישמר לנו. שיהא הקציר בזמנו׃

כ״ה עֲוֹנוֹתֵיכֶ֣ם הִטּ֔וּ אֵ֖לֶּה וְחַטֹּאתֵיכֶ֑ם מָנְע֥וּ הַטּ֖וֹב מִכֶּֽם׃

הטו אלה. הטו החוקות האלה מעליכם שאינם שומרים לכם ואתם כלים ברעב׃

כ״ו כִּֽי־נִמְצְא֤וּ בְעַמִּי֙ רְשָׁעִ֔ים יָשׁ֖וּר כְּשֵׁ֣ךְ יְקוּשִׁ֑ים הַצִּ֣יבוּ מַשְׁחִ֔ית אֲנָשִׁ֖ים יִלְכְּדֽוּ׃

ישור. יארוב וכן למען שוררי (תהילים ה׳:ט׳) ל׳ אשורנו ולא קרוב (במדבר כ״ד:י״ז)׃

כשך יקושים. כאשר ישוך היקוש שעושין ללכוד צביים ביער כשרגלו בא לתוכו והוא נושכו ומחזיקו ברגלו ונלכד וקורין לו פיי״ד בלעז׃

הציבו משחית. צינבי״ל בלעז כן עושין אורבים על עיר או על דרך׃

הציבו. כמו מצב פלשתים (סא״א)׃

כ״ז כְּכֶלּ֥וּב מָלֵ֖א עוֹף כֵּ֣ן בָּתֵּיהֶ֑ם מְלֵאִ֣ים מִרְמָ֔ה עַל־כֵּ֥ן גָּדְל֖וּ וַיַּעֲשִֽׁירוּ׃

ככלוב. הוא מקום שמפטמין בו עופות וכן תרגמו יונתן כבית פיטמא ובלעז פרנ״ק׃

כ״ח שָׁמְנ֥וּ עָשְׁת֖וּ גַּם־עָבְר֣וּ דִבְרֵי־רָ֑ע דִּ֣ין לֹא־דָנ֗וּ דִּ֚ין יָת֔וֹם וַיַּצְלִ֑יחוּ וּמִשְׁפַּ֥ט אֶבְיוֹנִ֖ים לֹ֥א שָׁפָֽטוּ׃

עשתו. ל׳ עשת שן (שיר ה) גוף עב ובלעז אישפישור״ט׃

עברו דברי רע. אם באת רעה או עבירה לידם לא נטו ממנה אלא עברו בה ועשאוה׃

לא דנו דין יתום. למען יצליחו׃

כ״ט הַעַל־אֵ֛לֶּה לֹא־אֶפְקֹ֖ד נְאֻם־יְהוָ֑ה אִם־בְּגוֹי֙ אֲשֶׁר־כָּזֶ֔ה לֹ֥א תִתְנַקֵּ֖ם נַפְשִֽׁי׃ {ס}

ל׳ שַׁמָּ֥ה וְשַׁעֲרוּרָ֖ה נִהְיְתָ֥ה בָּאָֽרֶץ׃

שמה. תמהון׃

ושערורה. דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאים נבאים שקר ואומרים הוו גוזלין ואונסין והכהנים שהם שופטי העם ונוגשיהם ירדו את העם על ידי הנביאים כלומר לאחריהם כמו (שמואל ב ט״ז:ו׳) והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו (רודף) (ס״א דדוד) אחריו אף כאן על ידיהם אחריהם לעשות כדברי הנביאים׃

ל״א הַנְּבִאִ֣ים נִבְּא֣וּ בַשֶּׁ֗קֶר וְהַכֹּהֲנִ֣ים יִרְד֣וּ עַל־יָדֵיהֶ֔ם וְעַמִּ֖י אָהֲב֣וּ כֵ֑ן וּמָה־תַּעֲשׂ֖וּ לְאַחֲרִיתָֽהּ׃

פרק ו׳

א׳ הָעֻ֣זּוּ | בְנֵֽי־בִנְיָמִן֮ מִקֶּ֣רֶב֒ יְרוּשָׁלַ֗͏ִם וּבִתְקוֹעַ֙ תִּקְע֣וּ שׁוֹפָ֔ר וְעַל־בֵּ֥ית הַכֶּ֖רֶם שְׂאוּ־מַשָּׂ֑את כִּ֣י רָעָ֤ה נִשְׁקְפָה֙ מִצָּפ֔וֹן וְשֶׁ֖בֶר גָּדֽוֹל׃

העזו בני בנימן. ללכת לעריכם לשמור מבצריכם׃

בית הכרם. שם מקום הוא׃

שאו משאת. נס להקבץ ולהלחם על נפשכם׃

ב׳ הַנָּוֶה וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן׃

הנוה והמעונגה דמיתי. החרבתי תירגמו יונתן ל׳ ונדמו נאות השלום (לקמן כה) נדמתה אשקלון (לקמן מז)׃

ג׳ אֲלֵיהָ יָבֹאוּ רֹעִים וְעֲדָרֵיהֶם תָּקְעוּ עָלֶיהָ אֳהָלִים סָבִיב רָעוּ אִישׁ אֶת־יָדוֹ׃

רועים ועדריהם. משל הוא מלכים וחיילותיהם׃

רעו. אכלו׃

את ידו. את מקומו סביביו׃

ד׳ קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה קוּמוּ וְנַעֲלֶה בַּצָּהֳרַיִם אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי יִנְטוּ צִלְלֵי־עָרֶב׃

קדשו. זמנו׃

אוי לנו. לעת פנות היום׃

כי פנה היום. כאשר פנה לעת ערב הציתו האור בבה״מ׃

ה׳ קוּמוּ וְנַעֲלָה בַלָּיְלָה וְנַשְׁחִיתָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃ {פ}

ו׳ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּרְתוּ עֵצָהּ וְשִׁפְכוּ עַל־יְרוּשָׁלַם סֹלְלָה הִיא הָעִיר הָפְקֹד כֻּלָּהּ עֹשֶׁק בְּקִרְבָּהּ׃

כרתו עצה. לא מפיק ה״א והוא ל׳ עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן ל׳ הרבה עצים כמו דגה ל׳ דגים הרבה׃

העיר הפקד. שבאה פקודתה׃

ז׳ כְּהָקֵיר (בור) [בֵּיר] מֵימֶיהָ כֵּן הֵקֵרָה רָעָתָהּ חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל־פָּנַי תָּמִיד חֳלִי וּמַכָּה׃

כהקיר. ל׳ מקור׃

ביר. באר׃

כן הקרה רעתה. כן נובעת רעתם תמיד מוסיפי׳ ומחדשים׃

חלי ומכה. ע״כ איתיתי עלה מרע ומחא׃

ח׳ הִוָּסְרִי יְרוּשָׁלַם פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ פֶּן־אֲשִׂימֵךְ שְׁמָמָה אֶרֶץ לֹוא נוֹשָׁבָה׃ {פ}

הוסרי. קבלי מוסר׃

פן תקע. פן תנתק הוקע לשון חיבור והוקע אותם (במדבר כ״ה:ד׳), ויש ל׳ הסרת החיבור והרבה תיבות משמשות כן׃

ט׳ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ כַגֶּפֶן שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל הָשֵׁב יָדְךָ כְּבוֹצֵר עַל־סַלְסִלוֹת׃

עולל. גרפאי״ן בלעז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללות והעניים באים ועוללים אותם כן יבוזו ויחזרו ויבוזו׃

השב ידך. אתה השונא השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחפש העוללות וכן היתה משהגלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צדקיהו׃

סלסלות. רבירקר״ש בלעז כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד׳:ח׳) כך פירש דונש ומנחם פירש ל׳ סל פניר״ש בלעז׃

י׳ עַל־מִי אֲדַבְּרָה וְאָעִידָה וְיִשְׁמָעוּ הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם וְלֹא יוּכְלוּ לְהַקְשִׁיב הִנֵּה דְבַר־יְהוָה הָיָה לָהֶם לְחֶרְפָּה לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ׃

ואעידה. ל׳ התרא׳׃

ערלה. אטומה וכן כל ל׳ ערלה׃

לחרפה. מחרפין אותו׃

י״א וְאֵת חֲמַת יְהוָה | מָלֵאתִי נִלְאֵיתִי הָכִיל שְׁפֹךְ עַל־עוֹלָל בַּחוּץ וְעַל סוֹד בַּחוּרִים יַחְדָּו כִּי־גַם־אִישׁ עִם־אִשָּׁה יִלָּכֵדוּ זָקֵן עִם־מְלֵא יָמִים׃

ואת חמת ה׳ מלאתי. לבי מלא נבואה לבוא חמת ה׳ עליהם׃

הכיל. כמו להכיל אשופרי״ר בלעז׃

שפוך על עולל. לשפוך על היונקים׃

בחוץ. בשוק׃

מלא ימים. קרוב למות והוא יתר על זקן׃

י״ב וְנָסַבּוּ בָתֵּיהֶם לַאֲחֵרִים שָׂדוֹת וְנָשִׁים יַחְדָּו כִּי־אַטֶּה אֶת־יָדִי עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה׃

שדות ונשים יחדו. יוסבו לאחרים׃

י״ג כִּי מִקְטַנָּם וְעַד־גְּדוֹלָם כֻּלּוֹ בוֹצֵעַ בָּצַע וּמִנָּבִיא וְעַד־כֹּהֵן כֻּלּוֹ עֹשֶׂה שָׁקֶר׃

בוצע בצע. אונס ממון׃

י״ד וַיְרַפְּאוּ אֶת־שֶׁבֶר עַמִּי עַל־נְקֵלָה לֵאמֹר שָׁלוֹם | שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם׃

על נקלה. קל הוא לנביאי השקר להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה לכם ובדבר הזה מרפאין בדבורם את השבר העתיד לבא עליהן׃

ט״ו הֹבִישׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ לֹא־יֵבוֹשׁוּ גַּם־הַכְלִים לֹא יָדָעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַּנֹּפְלִים בְּעֵת־פָּקְדָתִים יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה׃ {ס}

הובישו. עליהון למיבהת׃

הכלים. כמו להכלים׃

גם בוש לא יבושו. אינם מתביישין ממעשיהם הרעים׃

ט״ז כֹּה אָמַר יְהוָה עִמְדוּ עַל־דְּרָכַיִם וּרְאוּ וְשַׁאֲלוּ | לִנְתִבוֹת עוֹלָם אֵי־זֶה דֶּרֶךְ הַטּוֹב וְלִכּוּ־בָהּ וּמִצְאוּ מַרְגּוֹעַ לְנַפְשְׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵלֵךְ׃

מרגוע. מנוחה׃

י״ז וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם צֹפִים הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ לֹא נַקְשִׁיב׃

והקימותי עליכם צופים. הוא שמעמידין אנשים על המגדלים עת החירום איש צופה ורואה אם גייס בא לעיר תוקע בשופר ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענו׳ הבאה להזדרז ולתקן דרכיכם שתנצלו והוא כשופר תקיעות הצופה הקשיבו לקול השופר הזה והחלצו׃

והקימותי. פירוש העמדתי להם כבר וכן ת״י ואקימית, **צופים** גיט״ש בלעז׃

י״ח לָכֵן שִׁמְעוּ הַגּוֹיִם וּדְעִי עֵדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם׃

את אשר בם. את הרעה אשר בידם׃

י״ט שִׁמְעִי הָאָרֶץ הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא רָעָה אֶל־הָעָם הַזֶּה פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם כִּי עַל־דְּבָרַי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמְאָסוּ־בָהּ׃

פרי מחשבותם. שכר מחשבותם׃

ותורתי וימאסו בה. הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות ט״ו:ב׳) שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך המקראות לדבר כן׃

כ׳ לָמָּה־זֶּה לִי לִבוֹנָה מִשְּׁבָא תָּבוֹא וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק עֹלוֹתֵיכֶם לֹא לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא־עָרְבוּ לִי׃

למה זה לי לבונה. אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה׃

לא ערבו. לא נעמו:

כ״א לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶל־הָעָם הַזֶּה מִכְשֹׁלִים וְכָשְׁלוּ בָם אָבוֹת וּבָנִים יַחְדָּו שָׁכֵן וְרֵעַ (יאבדו) [וְאָבָדוּ]: {פ}

כ״ב כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ:

כ״ג קֶשֶׁת וְכִידֹון יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הוּא וְלֹא יְרַחֵמוּ קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה עָלַיִךְ בַּת־צִיּוֹן:

יחזיקו. יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו (שם ד) וכן צרה החזיקתני אחזתני:

כ״ד שָׁמַעְנוּ אֶת־שָׁמְעָו רָפוּ יָדֵינוּ צָרָה הֶחֱזִקַתְנוּ חִיל כַּיּוֹלֵדָה:

כ״ה אַל־[תֵּצְאוּ] (תצאי) הַשָּׂדֶה וּבַדֶּרֶךְ אַל־[תְּהַלֵּכוּ] (תלכי) כִּי חֶרֶב לְאֹיֵב מָגוֹר מִסָּבִיב:

מגור. יראה, ל״א ל׳ אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ״א:י״ז) וכן תרגם יונתן:

כ״ו בַּת־עַמִּי חִגְרִי־שָׂק וְהִתְפַּלְשִׁי בָאֵפֶר אֵבֶל יָחִיד עֲשִׂי לָךְ מִסְפֵּד תַּמְרוּרִים כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ:

והתפלשי. התגלגלי:

אבל יחיד. אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת:

מספד תמרורים. לפי שהוא דבוק נקוד מספד בפתח ואינו נקוד מספד בצירי:

עלינו. כביכול עלי ועליך:

כ״ז בָּחוֹן נְתַתִּיךְ בְּעַמִּי מִבְצָר וְתֵדַע וּבָחַנְתָּ אֶת־דַּרְכָּם:

בחון נתתיך. לירמיה נאמר חזק נתתיך בתוכם ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו, בחון ל׳ חוזק כמו עופל ובחן (ישעיהו ל״ב:י״ד) הקימו בחוניו (שם כג):

כ״ח כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל כֻּלָּם מַשְׁחִיתִים הֵמָּה:

סרי סוררים. סרים מן הדרך:

הולכי רכיל. בין הנחשת והברזל מטילי איבה בין שני שרים שיש בהן כח להתגרות יחד כך שמעתי, ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחשת וברזל להחזיק כזביהם, וי״ת רכיל זה ל׳ נוכל מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם פרזלא, ונוכל הוא ל׳ מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית ל״ז:י״ח):

כ״ט נָתַר מַפֻּחַ (מאשתם) [מֵאָשׁ תַּם] עוֹפֶרֶת לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ:

נחר מפוח. משל הוא כשצורפים כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם באתי לצרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מכח האש ותם העופרת כולו, נחר לשון חרה אפו (איוב ל״ב:ב׳) ועצמי חרה מני חורב (שם ל) אישר״ש בלעז:

לשוא. על חנם צרף הצורף כי לא הועיל:

ורעים לא נתקו. מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו:

נתקו. פורצטראקי״ץ בלעז, (נ״א ורעים כמו רשעים סא״א):

ל׳ כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם כִּי־מָאַס יְהוָה בָּהֶם: {פ}

כסף נמאס. שאינו נצרף בשום יגיעה:

פרק ז׳

א׳ הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֥ה אֶל־יִרְמְיָ֖הוּ מֵאֵ֣ת יְהוָ֑ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ עֲמֹ֞ד בְּשַׁ֣עַר׀ בֵּ֣ית יְהוָ֗ה וְקָרָ֨אתָ שָּׁם֙ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה וְאָמַרְתָּ֙ שִׁמְעוּ֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה כָּל־יְהוּדָ֖ה הַבָּאִ֣ים בַּשְּׁעָרִ֑ים הָאֵ֥לֶּה לְהִשְׁתַּחֲוֹ֖ת לַיהוָֽה׃ {ס}

ג׳ כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵל֮ הֵיִ֣יטִיבוּ֒ דַּרְכֵיכֶ֣ם וּמַעַלְלֵיכֶם֮ וַאֲשַׁכְּנָ֣ה אֶתְכֶם֒ בַּמָּק֖וֹם הַזֶּֽה׃

ד׳ אַל־תִּבְטְחוּ֩ לָכֶ֨ם אֶל־דִּבְרֵ֜י הַשֶּׁ֣קֶר לֵאמֹ֗ר הֵיכַ֤ל יְהוָה֙ הֵיכַ֣ל יְהוָ֔ה הֵיכַ֥ל יְהוָ֖ה הֵּ֑מָּה׃

> **היכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳.** תלת זימנין בשתא אתון מתחזין קדמוהי׃

ה׳ כִּ֣י אִם־הֵיטֵ֣יב תֵּיטִ֔יבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶ֖ם וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶ֑ם אִם־עָשׂ֤וֹ תַֽעֲשׂוּ֙ מִשְׁפָּ֔ט בֵּ֥ין אִ֖ישׁ וּבֵ֥ין רֵעֵֽהוּ׃

ו׳ גֵּ֣ר יָת֔וֹם וְאַלְמָנָ֖ה לֹ֣א תַעֲשֹׁ֑קוּ וְדָ֤ם נָקִי֙ אַל־תִּשְׁפְּכ֣וּ בַמָּק֣וֹם הַזֶּ֔ה וְאַחֲרֵ֥י אֱלֹהִ֖ים אֲחֵרִ֑ים לֹ֥א תֵלְכ֖וּ לְרַ֥ע לָכֶֽם׃

ז׳ וְשִׁכַּנְתִּ֥י אֶתְכֶ֖ם בַּמָּק֣וֹם הַזֶּ֑ה בָּאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֤ר נָתַ֙תִּי֙ לַאֲבֹתֵיכֶ֔ם לְמִן־עוֹלָ֖ם וְעַד־עוֹלָֽם׃

ח׳ הִנֵּ֥ה אַתֶּ֛ם בֹּטְחִ֥ים לָכֶ֖ם עַל־דִּבְרֵ֣י הַשֶּׁ֑קֶר לְבִלְתִּ֖י הוֹעִֽיל׃

ט׳ הֲגָנֹ֥ב | רָצֹ֛חַ וְנָאֹ֖ף וְהִשָּׁבֵ֣עַ לַשֶּׁ֑קֶר וְקַטֵּ֣ר לַבַּ֔עַל וְהָלֹ֖ךְ אַחֲרֵ֣י אֱלֹהִ֔ים אֲחֵרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר לֹא־יְדַעְתֶּֽם׃

> **הגנוב רצוח וגו׳.** בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם׃

י׳ וּבָאתֶ֗ם וַעֲמַדְתֶּם֙ לְפָנַ֔י בַּבַּ֥יִת הַזֶּ֖ה אֲשֶׁ֣ר נִקְרָא־שְׁמִ֣י עָלָ֑יו וַאֲמַרְתֶּם֙ נִצַּ֣לְנוּ לְמַ֔עַן עֲשׂ֖וֹת אֵ֥ת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹ֥ת הָאֵֽלֶּה׃

י״א הֲמְעָרַ֤ת פָּרִצִים֙ הָיָ֣ה הַבַּ֣יִת הַזֶּ֔ה אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִ֥י עָלָ֖יו בְּעֵינֵיכֶ֑ם גַּ֚ם אָנֹכִ֣י הִנֵּ֔ה רָאִ֖יתִי נְאֻם־יְהוָֽה׃

> **המערת פריצים.** היה בעיניכם הבית הזה בתמיה׃
>
> **הנה ראיתי.** שכך הוא בעיניכם׃

י״ב כִּ֣י לְכ֗וּ נָ֚א אֶל־מְקוֹמִי֙ אֲשֶׁ֣ר בְּשִׁילוֹ֔ אֲשֶׁ֥ר שִׁכַּ֛נְתִּי שְׁמִ֖י שָׁ֑ם וּרְא֗וּ אֵת֙ אֲשֶׁר־עָשִׂ֣יתִי לוֹ֔ מִפְּנֵ֖י רָעַ֥ת עַמִּ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃

י״ג וְעַתָּ֗ה יַ֚עַן עֲשׂוֹתְכֶ֣ם אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂ֣ים הָאֵ֔לֶּה נְאֻם־יְהוָ֑ה וָאֲדַבֵּ֨ר אֲלֵיכֶ֜ם הַשְׁכֵּ֤ם וְדַבֵּר֙ וְלֹ֣א שְׁמַעְתֶּ֔ם וָאֶקְרָ֥א אֶתְכֶ֖ם וְלֹ֥א עֲנִיתֶֽם׃

י״ד וְעָשִׂ֣יתִי לַבַּ֗יִת | אֲשֶׁ֤ר נִקְרָא־שְׁמִי֙ עָלָ֔יו אֲשֶׁ֥ר אַתֶּ֖ם בֹּטְחִ֣ים בּ֑וֹ וְלַמָּק֣וֹם אֲשֶׁר־נָתַ֤תִּי לָכֶם֙ וְלַאֲבוֹתֵיכֶ֔ם כַּאֲשֶׁ֥ר עָשִׂ֖יתִי לְשִׁלֹֽו׃

> **כאשר עשיתי לשילו.** בימי עלי׃

ט״ו וְהִשְׁלַכְתִּ֤י אֶתְכֶם֙ מֵעַ֣ל פָּנַ֔י כַּאֲשֶׁ֥ר הִשְׁלַכְתִּ֖י אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶ֑ם אֶת־כָּל־זֶ֖רַע אֶפְרָ֥יִם׃ {פ}

> **כאשר השלכתי וגו׳.** עשרת השבטים׃

ט״ז וְאַתָּ֗ה אַל־תִּתְפַּלֵּ֤ל | בְּעַד־הָעָם֙ הַזֶּ֔ה וְאַל־תִּשָּׂ֥א בַעֲדָ֖ם רִנָּ֣ה וּתְפִלָּ֑ה וְאַל־תִּפְגַּ֣ע־בִּ֔י כִּֽי־אֵינֶ֖נִּי שֹׁמֵ֥עַ אֹתָֽךְ׃

י״ז הַאֵינְךָ֥ רֹאֶ֛ה מֶ֥ה הֵ֖מָּה עֹשִׂ֑ים בְּעָרֵ֥י יְהוּדָ֖ה וּבְחֻצ֥וֹת יְרוּשָׁלִָֽם׃

י״ח הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת מְבַעֲרִים אֶת־הָאֵשׁ וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת בָּצֵק לַעֲשׂוֹת כַּוָּנִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסֵנִי׃

לעשות כוונים. דפוס הכוכב׃

למלכת השמים. כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים ל׳ מלוכה וכן ת״י לכוכבת שמיא׃

י״ט הַאֹתִי הֵם מַכְעִסִים נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֹתָם לְמַעַן בֹּשֶׁת פְּנֵיהֶם׃

כ׳ לָכֵן כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה אַפִּי וַחֲמָתִי נִתָּכֶת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ הַשָּׂדֶה וְעַל־פְּרִי הָאֲדָמָה וּבָעֲרָה וְלֹא תִכְבֶּה׃ {פ}

נתכת. יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט׳:ל״ג) לא מטא׃

כ״א כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃

עולותיכם. שאתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מקובלות לפני ולמה תפסידום׃

כ״ב כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם (הוציא) [הוֹצִיאִי] אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃

ביום הוציאי אותם. תחלת תנאי לא היתה אלא אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגול׳ (שם יט)׃

כ״ג כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וְהָלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם׃

כ״ד וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֲצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים׃

בשרירות לבם. במראה לבם ל׳ אשורנו (במדבר כד)׃

כ״ה לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עַבְדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ׃

יום השכם ושלוח. מידי יום ביום השכם ושלוח׃

כ״ו וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃

כ״ז וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה׃

כ״ח וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃ {ס}

כ״ט גֹּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ׃

גזי נזרך. תלשי שערך כמו ויגז שלוים (שם ט) ויגז את ראשו (איוב א׳:כ׳) ל״א נזרך כתרך ל׳ גדולה וכן תרגם יונתן רבריך וכן חיברו מנחם׃

ויטוש. ויעזוב׃

ל׳ כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃

ל״א וּבָנוּ בָמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ {פ}

במות התופת. הוא המולך שהיה של נחשת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות וניסקות ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים היו מקישין בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו, תופת על שם התוף׃

הנם. על שם נהמת הבן:

לא צויתי. במצות שיקריבו בניהם לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים וכשדברתי לאברהם לשחוט את בנו לא עלתה על לבי שישחוט אלא להודיע צדקו:

ל״ב לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם׃

ל״ג וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃

ואין מחריד. את העופות מעל הפגרים:

ל״ד וְהִשְׁבַּתִּי | מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ׃

פרק ח׳

א׳ בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה (ויציאו) [יוֹצִיאוּ] אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־עַצְמוֹת־שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת | עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלַם מִקִּבְרֵיהֶם׃

ב׳ וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל | צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דָּרְשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃

ושטחום לשמש. והכשדים ישכנו לצור על העיר בקברי השרים שהיו נאים כפלטין:

לדומן. לזבל:

ג׳ וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכֹל־הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ {ס}

ונבחר מות מחיים. אע״פ שהם רואים את המתים נתונין בבזיון צרת החיים גדולה הימנה ויבחרו את המות:

ד׳ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה הֲיִפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ אִם־יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב׃

היפלו ולא יקומו. הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין להם תקומה:

אם ישוב ולא ישוב. לכשירצו לשוב מרעתם לא ישוב הקב״ה מגזירתו, ד״א אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם וכן ת״י אם למיתב גלי קדמי דלא יתובון:

ה׳ מַדּוּעַ שׁוֹבְבָה הָעָם הַזֶּה יְרוּשָׁלַם מְשֻׁבָה נֶצַחַת הֶחֱזִיקוּ בַּתַּרְמִית מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃

משובה נצחת. משובת עולם כמו נצח:

החזיקו. אחזו:

בתרמית. במרמה:

ו׳ הִקְשַׁבְתִּי וָאֶשְׁמָע לוֹא־כֵן יְדַבֵּרוּ אֵין אִישׁ נִחָם עַל־רָעָתוֹ לֵאמֹר מֶה עָשִׂיתִי כָּלָּה שָׁב (במרצותם) [בְּמִרְוָצָתָם] כְּסוּס שׁוֹטֵף בַּמִּלְחָמָה׃

לא כן. לא בדין כמו כן בנות צלפחד (במדבר כ״ז:ז׳):

כלה שב במרצותם. בדרך הראשון חוטאים וחוזרים וחוטאים, מרוצתם קורש״י בלעז:

שוטף. אישפרידי״ן בלעז:

ז גַּם־חֲסִידָה בַשָּׁמַיִם יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ וְתֹר (וסוס) [וְסִיס] וְעָגוּר שָׁמְרוּ אֶת־עֵת בֹּאָנָה וְעַמִּי לֹא יָדְעוּ אֵת מִשְׁפַּט יְהוָה׃

חסידה. ציגוניא״ה בלעז׃

מועדיה. עת עברם אל איי הים מפני הצנה ועת שובם׃

שמרו. המתינו׃

ותור וסיס ועגור. ושפנינא וכורכיא וסנוניתא, כורכיא גרוא״ה בלעז סנונית ארונדיל״א בלעז׃

ח אֵיכָה תֹּאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְהוָה אִתָּנוּ אָכֵן הִנֵּה לַשֶּׁקֶר עָשָׂה עֵט שֶׁקֶר סֹפְרִים׃

אכן הנה לשקר. הנה חכמתכם לשקר בכם לרפאותכ׳ על נקלה׃

עשה עט שקר סופרים. נביאכם׃

ט הֹבִישׁוּ חֲכָמִים חַתּוּ וַיִּלָּכֵדוּ הִנֵּה בִדְבַר־יְהוָה מָאָסוּ וְחָכְמַת מֶה לָהֶם׃

הובישו חכמים. כמותכם ומה הבושת הנה בדברי ה׳ מאסו וחכמת מה להם׃

י לָכֵן אֶתֵּן אֶת־נְשֵׁיהֶם לַאֲחֵרִים שְׂדוֹתֵיהֶם לְיוֹרְשִׁים כִּי מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל כֻּלֹּה בֹּצֵעַ בָּצַע מִנָּבִיא וְעַד־כֹּהֵן כֻּלֹּה עֹשֶׂה שָׁקֶר׃

יא וַיְרַפְּאוּ אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־נְקֵלָה לֵאמֹר שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם׃

וירפו. כמו וירפאו׃

יב הֹבִישׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ לֹא־יֵבֹשׁוּ וְהַכְּלֵם לֹא יָדָעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַּנֹּפְלִים בְּעֵת פָּקְדָתָם יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה׃ {פ}

הובישו. בושת וכלימה תבוא להם׃

גם בוש לא יבושו. אינם מתביישים במעשיהם הרעים לתת לב לשוב׃

יג אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם־יְהוָה אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וָאֶתֵּן לָהֶם יַעַבְרוּם׃

אסוף אסיפם. ל׳ כלייה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה (צפניה א׳:ב׳)׃

אין ענבים בגפן. לא יותר דבר׃

והעלה נבל. ל׳ כמוש פליישט״ש בלעז כמו וכנובלת מתאנה (ישעיהו ל״ד:ד׳) כאלה נובלת עליה (שם א)׃

ואתן להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ועברו עליהם׃

יד עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר וְנִדְמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הַדְמָנוּ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה׃

ונדמה שם. ונדום שם, נשב שם דומים ואבלים׃

מי ראש. כס דלווט ביש כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס שבשיניו׃

טו קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לְעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה׃

יז מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו מִקּוֹל מְצִהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ {פ}

מדן נשמע. על דפלחו לעגלא דבדן׃

נחרת סוסיו. עטישות נחיריו׃

מצהלות אביריו. צהלות משחק סוסיו ומצינו במקום אחר סוסים נקראים אבירים מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה׳:כ״ב) ל׳ סוס דוהר (נחום ג) וי״ת מקל פסיעות גבורוהי׃

יז כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְּׁכוּ אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

נחשים צפעונים. לסוף שבעים שנה נעשה צפע ואוטם אזנו שלא ישמע לקול חבר המלחשו שנאמר כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח) הוא שנאמר אשר אין להם לחש:

י״ח מַבְלִיגִיתִי עָלַי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דָוִי׃

מבליגיתי עלי יגון. כמו הבלגתי ושם דבר הוא מישאיטינמנ״ץ בלעז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני:

עלי לבי דוי. מקול נבואות הנגלות אלי בפורעניות הבאות:

י״ט הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים הַיהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֵכָר׃

הנה קול שועת בת עמי. אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא ה׳ בציון ואם ישובו אליו ימצא להם:

כ׳ עָבַר קָצִיר כָּלָה קַיִץ וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ׃

עבר קציר כלה קיץ. צפינו לעזרת מצרים ולא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנויין ויבאו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו:

כ״א עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי הָשְׁבַּרְתִּי קָדָרְתִּי שַׁמָּה הֶחֱזָקָתְנִי׃

קדרתי. לשון שחרות ואופל:

שמה. תמהון:

החזיקתני. אחזתני:

כ״ב הֲצָרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי׃ {ס}

הצרי אין בגלעד. שהצרי בא משם כמו שנאמר עלי גלעד וקחי צרי (לקמן מה) כלומר וכי לא היו להם אנשים צדיקים ממי ללמוד ויטיבו דרכיהם:

ארוכת. רפואת אינפלשטר״א בלעז:

כ״ג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי׃ {ס}

פרק ט׳

א׳ מִי־יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים׃

עצרת בוגדים. כנסיות בוגדים:

ב׳ וַיִּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה אֶל־רָעָה יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה׃

וידרכו. לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת הי׳ ארבלישט״א בלעז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכה והנביא המשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר:

מרעה אל רעה. מעבירה אל עבירה:

ג׳ אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמְרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ׃

עקוב יעקב. ארוב יארוב:

ד׳ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוָה נִלְאוּ׃

העוה נלאו. יגעו וטרחו לעוות את דרכם:

העוה. כמו הכבד את לבו (שמות ח׳:י״א) להעוות:

ה׳ שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

שבתך בתוך מרמה. כשהן יושבים חושבין מחשבות מרמה ובמרמה החליפו יראתי ומאנו דעת אותי׃

במרמה. בשביל המרמה׃

ו׳ לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי׃

הנני צורפם. ביסורין׃

מפני בת עמי. מן קדם חובי כנישתא דישראל׃

ז׳ חֵץ (שוחט) [שָׁחוּט] לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִּבֶּר בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ׃

חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט (מלכים א י׳:ט״ז) וכן ושחטה שטים (הושע ה׳:ב׳) טרייט״ט בלעז לישנא אחרינא ל׳ שחיטה ממש טראנקא״ט בלעז וכן חברו מנחם וכן ת״י כגיר די מחריף׃

ובקרבו. ת״י ובמעוהי׃

ח׳ הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד־בָּם נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃ {ס}

ט׳ עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ׃

על ההרים. על חורבן ההרים׃

ועל נאות מדבר. נוה רועים שבמדברות נאות ל׳ נוה וכן נאות אלהים (תהילים פ״ג:י״ג) וכן לביתך נאוה קודש (שם צג)׃

נצתו. לשון ציה וכן נצתה׃

נדדו הלכו. סופן לילך, חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה מגלות צדקיהו עד פקודת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז לדבר ועד בהמה חשבונה בגימטריא נ״ב והחשבון מכוון במסכת מגילה׃

י׳ וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב׃ {ס}

לגלים. דגורין׃

י״א מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֶן אֶת־זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגֶּדָהּ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר׃ {ס}

מי [האיש] החכם. שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה׳ אליו׃

ויגידה. ומי יגיד על מה אבדה הארץ ובא כל הפורענות הזה׃

י״ב וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ׃

י״ג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם אֲבוֹתָם׃ {פ}

י״ד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ׃

לענה. עשב מר׃

מי ראש. ארס נחש׃

ט״ו וַהֲפִצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃ {פ}

ט״ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִתְבּוֹנָנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה׃

י״ז וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְלוּ־מָיִם׃

י״ח כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדַּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃ {ס}

כי השליכו משכנותינו. את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו האויבים את משכנותינו לארץ׃

י״ט כִּי־שִׁמַּעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה בְנוֹתֵיכֶם נְהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה׃

כ׳ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת׃

להכרית עולל מחוץ. מן השוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ)׃

כ״א דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף׃ {ס}

כ״ב כֹּה | אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃

אל יתהלל חכם. אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת מה לכם אם השכלתם וידעתם אותי אז תתהללו בחכמתכם׃

כ״ג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפָצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

השכל. כמו הכבד (שמות ח יא) (אגטליינ״ט בלע״ז)׃

כ״ד הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־מוּל בְּעָרְלָה׃

על כל מול בערלה. על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב׃

כ״ה עַל־מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב וְעַל כָּל־קְצוּצֵי פֵּאָה הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר כִּי כָל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב׃ {פ}

על מצרים וגו׳. שכיני א״י היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב (ביחזקאל כט) ומפרש בסדר עולם׃

קצוצי פאה. ל׳ קצה המוקצין בפאת מדבר׃

פרק י׳

א׳ שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃

ב׳ כֹּה | אָמַר יְהוָה אֶל־דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל־תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־תֵּחַתּוּ כִּי־יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה׃

אל דרך הגוים אל תלמדו. ואז מאותות השמים אל תחתו מחמה לוקה וממאורות לוקין׃

ג׳ כִּי־חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא כִּי־עֵץ מִיַּעַר כָּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד׃

חרש. אומן׃

מעצד. דולדוייר״א בלעז׃

ד׳ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֶּהוּ בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם וְלוֹא יָפִיק׃

מסמרות. קלוי״ש בלע״ז׃

ומקבות. קורנס מרטי״ל בלעז׃

יפיק. יכרע ברכיו ל׳ פוקה (שמואל א כה) ופיק ברכים (נחום ב)׃

ה׳ כְּתֻמֶר מִקְשָׁה הֵמָּה וְלֹא יְדַבֵּרוּ נָשׂוֹא יִנָּשֹׂוא כִּי לֹא יִצְעָדוּ אַל־תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יָרֵעוּ וְגַם־הֵיטִיב אֵין אוֹתָם׃ {פ}

כתומר מקשה. מקיש אותם בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל׃

אל תיראו מהם. אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם׃

וגם היטיב אין אותם. אם תעבדום, היטיב כמו להיטיב׃

ו׳ מֵאֵין כָּמוֹךָ יְהוָה גָּדוֹל אַתָּה וְגָדוֹל שִׁמְךָ בִּגְבוּרָה׃

ז׳ מִי לֹא יְרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לְךָ יָאָתָה כִּי בְכָל־חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ׃

לך יאתה. לך נאה׃

ח׳ וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא׃

ובאחת יבערו. עכו״ם ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ שלהם ויתייסרו עליו, יבערו ל׳ שטות וכן ויכסלו׃

ט׳ כָּסֶף מְרֻקָּע מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא וְזָהָב מָאוּפָז מַעֲשֵׂה חָרָשׁ וִידֵי צוֹרֵף תְּכֶלֶת וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁם מַעֲשֵׂה חֲכָמִים כֻּלָּם׃

מרוקע. מרודד׃

י׳ וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא־אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקְצְפּוֹ תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וְלֹא־יָכְלוּ גוֹיִם זַעְמוֹ׃ {פ}

וה׳ אלהים אמת. למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים׃

י״א כְּדִנָה תֵּאמְרוּן לְהוֹם אֱלָהַיָּא דִּי־שְׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ יֵאבַדוּ מֵאַרְעָא וּמִן־תְּחוֹת שְׁמַיָּא אֲלֵה׃ {ס}

כדנה תאמרון. אגרת היא ששלח ירמיה ליכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדים ארמית תשובה אם אומרין להם לעבוד לעכו״ם׃

י״ב עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם׃

נטה. טינדי״ש בלעז׃

י״ג לְקוֹל תִּתּוֹ הָמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה (ארץ) [הָאָרֶץ] בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו׃

לקול תתו. בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים׃

נשיאים. עננים׃

ברקים. פלנדורי״ש בלעז׃

י״ד נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־צוֹרֵף מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ בָּם׃

נבער. לשון איש בער (תהילים צ״ב:ז׳) וכן נבערו הרועים (כאן)׃

נסכו. לשון מסכה׃

ט״ו הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ׃

בעת פקודתם. כשאפקוד עליהם׃

ט״ז לֹא־כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב כִּי־יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְיִשְׂרָאֵל שֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ {ס}

י״ז אִסְפִּי מֵאֶרֶץ כִּנְעָתֵךְ (ישבתי) [יֹשֶׁבֶת] בַּמָּצוֹר׃ {ס}

אספי מארץ כנעתך. החביאו וכת״י כנושי מארצא סחורתיך כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יא) ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות ואספי ל׳ שחייה שחי והשפילי יותר משפלות ארץ את הכנעתך את ירושלים היושבת עתה במצור:

י״ח כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי קוֹלֵעַ אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בַּפָּעַם הַזֹּאת וַהֲצַרְתִּי לָהֶם לְמַעַן יִמְצָאוּ׃ {ס}

קולע. כזה שהוא זורק אבן בקלע:

למען. אשר ימצאו שכר פעולתם:

י״ט אוֹי לִי עַל־שִׁבְרִי נַחְלָה מַכָּתִי וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ זֶה חֳלִי וְאֶשָּׂאֶנּוּ׃

נחלה. ל׳ חולי:

ואשאנו. ת״י ואסוברניה אשופרירלוי בלעז:

כ׳ אָהֳלִי שֻׁדַּד וְכָל־מֵיתָרַי נִתָּקוּ בָּנַי יְצָאֻנִי וְאֵינָם אֵין־נֹטֶה עוֹד אָהֳלִי וּמֵקִים יְרִיעוֹתָי׃

יצאוני. יצאו ממני ירושלים אומרת כן:

כ״א כִּי נִבְעֲרוּ הָרֹעִים וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ עַל־כֵּן לֹא הִשְׂכִּילוּ וְכָל־מַרְעִיתָם נָפוּצָה׃ {פ}

הרועים. המלכים:

לא השכילו. לא הצליחו במלכותם כמו בכל אשר יפנה ישכיל (משלי י״ז:ח׳):

מרעיתם. צאן מרעיתם:

כ״ב קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָאָה וְרַעַשׁ גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן לָשׂוּם אֶת־עָרֵי יְהוּדָה שְׁמָמָה מְעוֹן תַּנִּים׃ {ס}

כ״ג יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי לֹא לָאָדָם דַּרְכּוֹ לְאִישׁ הלֵךְ וְהָכֵין אֶת־צַעֲדוֹ׃

לא לאדם דרכו. כי יצר הרע שבראת בו מטהו מן הדרך ד״א ידעתי ה׳ כי לא לאדם דרכו אין ביד כל אדם כח להצליח דרכו ואם לא על פיך אין כח ביד אויב להחריב ביתך:

כ״ד יַסְּרֵנִי יְהוָה אַךְ־בְּמִשְׁפָּט אַל־בְּאַפְּךָ פֶּן־תַּמְעִטֵנִי׃

אך במשפט. ביסורין:

במשפט. יושטיצ״א בלעז:

אך במשפט. ת״י ברם בדין חשוך:

אל באפך. פן תהא כלייה:

כ״ה שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־יַעֲקֹב וַאֲכָלֻהוּ וַיְכַלֻּהוּ וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשָׁמּוּ׃ {פ}

אכלו. דווירו״נט בלעז וכן ואכלוהו:

פרק י״א

א׳ הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃

ב׳ שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְדִבַּרְתֶּם אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃

ג׳ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת׃

ד אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִיאִי־אוֹתָם מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם מִכּוּר הַבַּרְזֶל לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם כְּכֹל אֲשֶׁר־אֲצַוֶּה
אֶתְכֶם וְהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃

ה לְמַעַן הָקִים אֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם לָתֶת לָהֶם֙ אֶ֣רֶץ זָבַ֣ת חָלָ֔ב וּדְבַ֖שׁ כַּיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וָאַעַן וָאֹמַר אָמֵן ׀ יְהוָֹה׃ {פ}

אמן ה׳. שיהא ארור׃

ו וַיֹּאמֶר יְהוָֹה֙ אֵלַ֣י קְרָ֣א אֶת־כָּל־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה בְּעָרֵ֖י יְהוּדָ֑ה וּבְחֻצ֣וֹת יְרוּשָׁלַ֗͏ִם לֵאמֹר֙ שִׁמְעוּ֙ אֶת־דִּבְרֵ֣י הַבְּרִ֣ית הַזֹּ֔את וַעֲשִׂיתֶ֖ם אוֹתָֽם׃

ז כִּ֣י הָעֵ֤ד הַעִדֹּ֙תִי֙ בַּאֲבוֹתֵיכֶ֔ם בְּי֥וֹם הַעֲלוֹתִ֖י אוֹתָ֑ם מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם וְעַד־הַיּ֥וֹם הַזֶּ֖ה הַשְׁכֵּ֥ם וְהָעֵ֛ד לֵאמֹ֖ר שִׁמְע֥וּ בְקוֹלִֽי׃

העד העדותי. ל׳ התראה׃

ח וְלֹ֣א שָׁמְע֗וּ וְלֹא־הִטּ֤וּ אֶת־אָזְנָם֙ וַיֵּלְכ֣וּ אִ֔ישׁ בִּשְׁרִרוּת֙ לִבָּ֣ם הָרָ֔ע וָאָבִ֣יא עֲלֵיהֶ֔ם אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֖י הַבְּרִ֣ית הַזֹּ֑את אֲשֶׁ֨ר צִוִּ֜יתִי לַעֲשׂ֗וֹת וְלֹ֥א עָשֽׂוּ׃ {ס}

ואביא עליהם את כל דברי הברית. האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי לעשות ולא עשו׃

ט וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֵלַ֔י נִמְצָא־קֶ֖שֶׁר בְּאִ֣ישׁ יְהוּדָ֑ה וּבְיֹשְׁבֵ֖י יְרוּשָׁלָֽ͏ִם׃

י שָׁ֠בוּ עַל־עֲוֹנֹ֨ת אֲבוֹתָ֜ם הָרִאשֹׁנִ֗ים אֲשֶׁ֤ר מָאֲנוּ֙ לִשְׁמֹ֣עַ אֶת־דְּבָרַ֔י וְהֵ֗מָּה הָלְכ֤וּ אַחֲרֵי֙ אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים לְעָבְדָ֑ם הֵפְר֤וּ בֵֽית־יִשְׂרָאֵל֙ וּבֵ֣ית יְהוּדָ֔ה אֶת־בְּרִיתִ֖י אֲשֶׁ֥ר כָּרַ֛תִּי אֶת־אֲבוֹתָֽם׃ {ס}

יא לָכֵ֗ן כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה הִנְנִ֥י מֵבִ֛יא אֲלֵיהֶ֖ם רָעָ֑ה אֲשֶׁ֥ר לֹא־יוּכְל֖וּ לָצֵ֥את מִמֶּ֑נָּה וְזָעֲק֥וּ אֵלַ֖י וְלֹ֥א אֶשְׁמַ֖ע אֲלֵיהֶֽם׃

יב וְהָלְכ֣וּ עָרֵ֤י יְהוּדָה֙ וְיֹשְׁבֵ֣י יְרוּשָׁלַ֔͏ִם וְזָעֲק֥וּ אֶל־הָאֱלֹהִ֖ים אֲשֶׁ֣ר הֵ֑ם מְקַטְּרִ֣ים לָהֶ֔ם וְהוֹשֵׁ֥עַ לֹא־יוֹשִׁ֖יעוּ לָהֶ֥ם בְּעֵ֥ת רָעָתָֽם׃

ערי יהודה. מערי יהודה׃

יג כִּ֣י מִסְפַּ֤ר עָרֶ֙יךָ֙ הָי֣וּ אֱלֹהֶ֔יךָ יְהוּדָ֑ה וּמִסְפַּ֤ר חֲצוֹת֙ יְרוּשָׁלַ֔͏ִם שַׂמְתֶּ֣ם מִזְבְּחוֹת֔ לַבֹּ֖שֶׁת מִזְבְּח֥וֹת לְקַטֵּ֖ר לַבָּֽעַל׃ {ס}

יד וְאַתָּ֥ה אַל־תִּתְפַּלֵּ֖ל בְּעַד־הָעָ֣ם הַזֶּ֑ה וְאַל־תִּשָּׂ֤א בַעֲדָם֙ רִנָּ֣ה וּתְפִלָּ֔ה כִּ֥י ׀ אֵינֶ֖נִּי שֹׁמֵ֣עַ בְּעֵ֣ת קָרְאָ֥ם אֵלַ֖י בְּעַ֥ד רָעָתָֽם׃ {ס}

רנה ותפלה. בבעו ובצלו׃

טו מָה לִּידִידִ֖י בְּבֵיתִ֑י עֲשׂוֹתָ֣הּ הַמְזִמָּתָ֔הּ הָרַבִּ֖ים וּבְשַׂר־קֹ֣דֶשׁ יַעַבְר֤וּ מֵֽעָלַ֙יִךְ֙ כִּ֣י רָעָתֵ֔כִי אָ֖ז תַּעְלֹֽזִי׃

מה לידידי בביתי. מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי׃

עשותה המזמתה. לעשות היא מזמת עצת חטאים שלה׃

הרבים. שבהם׃

ובשר קודש יעברו מעליך. אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי׃

כי רעתכי אז תעלוזי. כשאתם עוברים עבירה אתם שמחים׃

טז זַ֣יִת רַעֲנָ֤ן יְפֵֽה־פְרִי־תֹאַר֙ קָרָ֣א יְהוָ֔ה שְׁמֵ֑ךְ לְק֣וֹל ׀ הֲמוּלָ֣ה גְדֹלָ֗ה הִצִּ֤ית אֵשׁ֙ עָלֶ֔יהָ וְרָע֖וּ דָּלִיּוֹתָֽיו׃

לקול המולה. ל׳ שאון עם רב שיבוא עליהם׃

ורעו דליותיו. ורצצו את ענפיו׃

יז וַיהוָ֣ה צְבָא֗וֹת הַנּוֹטֵ֤עַ אוֹתָךְ֙ דִּבֶּ֣ר עָלַ֔יִךְ רָעָ֕ה בִּגְלַ֖ל רַ֣עַת בֵּית־יִשְׂרָאֵ֣ל וּבֵית יְהוּדָ֑ה אֲשֶׁ֥ר עָשׂ֛וּ לָהֶ֖ם לְהַכְעִסֵ֥נִי לְקַטֵּ֖ר לַבָּֽעַל׃ {פ}

י״ח וַיהוָה הוֹדִיעֵנִי וָאֵדָעָה אָז הִרְאִיתָנִי מַעַלְלֵיהֶם׃

וה׳ הודיעני. כך אמר הנביא הקדוש ברוך הוא הודיעני את פורענותם׃

י״ט וַאֲנִי כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף יוּבַל לִטְבוֹחַ וְלֹא־יָדַעְתִּי כִּי־עָלַי | חָשְׁבוּ מַחֲשָׁבוֹת נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ וְנִכְרְתֶנּוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וּשְׁמוֹ לֹא־יִזָּכֵר עוֹד׃

ואני ככבש אלוף. אשר יובל לטבוח׃

יובל. לפי שאני מודיעם הרעה הם אומרים להרגני׃

ככבש. אלוף דונש ויהודה בן קוריש פתרוהו ככבש ופר אשר יובל לטבח ואלוף כמו שגר אלפיך (דברים כ״ח:ד׳) ואע״פ שלא נאמר אלוף יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג׳:י״א) כסוס עגור כן אצפצף (ישעיהו ל״ח:י״ד) ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול (ע׳ בתהלים נ״ח בפרש״י) ויונתן מסייעו שתירגם כאימר בחיר׃

נשחיתה עץ בלחמו. נרמי סמא דמותא במכליה׃

כ׳ וַיהוָה צְבָאוֹת שֹׁפֵט צֶדֶק בֹּחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי׃ {ס}

אראה נקמתך מהם. את אנשי ענתות היה מקלל׃

כ״א לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ לֵאמֹר לֹא תִנָּבֵא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא תָמוּת בְּיָדֵנוּ׃ {פ}

כ״ב לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיהֶם הַבַּחוּרִים יָמֻתוּ בַחֶרֶב בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יָמֻתוּ בָּרָעָב׃

כ״ג וּשְׁאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם כִּי־אָבִיא רָעָה אֶל־אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת שְׁנַת פְּקֻדָּתָם׃ {ס}

אל אנשי ענתות. כמו על אנשי ענתות׃

פרק י״ב

א׳ צַדִּיק אַתָּה יְהוָה כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אִתָּךְ מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלְחָה שָׁלְוֹ כָּל־בֹּגְדֵי בָגֶד׃

צדיק אתה ה׳ כי אריב אליך. כשאתווכח עמך ידעתי כי תצדק בדבריך אך חפץ אני לדבר משפטים אותך להודיעני דרכך׃

מדוע דרך רשעים צלחה. שנתת גדולה לנבוכדנצר הרשע ותצליחהו להחריב ביתך, ד״א על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר׃

שלו. לשון שלוה׃

ב׳ נְטַעְתָּם גַּם־שָׁרָשׁוּ יֵלְכוּ גַּם־עָשׂוּ פֶּרִי קָרוֹב אַתָּה בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִכִּלְיוֹתֵיהֶם׃

ג׳ וְאַתָּה יְהוָה יְדַעְתָּנִי תִּרְאֵנִי וּבָחַנְתָּ לִבִּי אִתָּךְ הַתִּקֵּם כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהַקְדִּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה׃ {פ}

ואתה ה׳ ידעתני. גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתני׃

התיקם כצאן לטבחה. נתקם מן החיים למות דישטאקאלו״ש בלעז כמו עד התיקנו אותם מן העיר (יהושע ח׳:ו׳)׃

והקדשם. הזמינם׃

ד׳ עַד־מָתַי תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְעֵשֶׂב כָּל־הַשָּׂדֶה יִיבָשׁ מֵרָעַת יֹשְׁבֵי־בָהּ סָפְתָה בְהֵמוֹת וָעוֹף כִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת־אַחֲרִיתֵנוּ׃

עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד כאן דברי הנביא ורוח הקודש משיבתו מרעת יושבי בה ספתה בהמות ועוף׃

תאבל. תחרב׃

ספתה. פוניד״א בלעז׃

כי אמרו. יושבי הארץ הזאת:

לא יראה את אחריתנו. אין גלוי לפניו מה יהיה בסופינו:

ה׳ כִּי אֶת־רַגְלַיִם | רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תְּחָחֶרָה אֶת־הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן:

כי את רגלים רצתה וילאוך. קרוביך הכהנים כמותך ואנשי עירך באים להורגך **את רגלים.** עם רגלים פיאוניד״ש בלעז:

ואיך תתחרה את הסוסים. לרוץ את הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהנים באים להרגך כל שכן שיקומו להרגך שרי יהודה וזהו קצפי עליהם וזו היא הצלחת האויב וכן ת״י דנא תיובתא וגו׳, ומדרש רבותינו אם על שכר שלש פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבודי בימי מרודך בלאדן אתה תמה שהרביתי גדולתו כל כך מה תתמה עוד כשתראה שילום שכר שאשלם לצדיקים שרצו לפני כסוסים:

תתחרה. אאטיר״ש בלעז:

ובארץ שלום. אשר אתה בוטח שם הלאוך:

ואיך תעשה בגאון. שרי יהודה, וגאון הירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות ונמרים וכן למדנו יונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מדמי לקבל חיות ברא די ברום ירדנא והנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן ט) ת״י בשתי מקומות כאריה דסליק מרום ירדנא:

ו׳ כִּי גַם־אַחֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ גַּם־הֵמָּה בָּגְדוּ בָךְ גַּם־הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא אַל־תַּאֲמֵן בָּם כִּי־יְדַבְּרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת: {ס}

קראו אחריך מלא. קבוצת אנשים:

ז׳ עָזַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי נָטַשְׁתִּי אֶת־נַחֲלָתִי נָתַתִּי אֶת־יְדִידוּת נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ:

ידידות נפשי. עם סגולתי:

ח׳ הָיְתָה־לִּי נַחֲלָתִי כְּאַרְיֵה בַּיָּעַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ:

נתנה עלי בקולה. עלתה לפני צעקת חמסיה:

ט׳ הַעַיִט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי הַעַיִט סָבִיב עָלֶיהָ לְכוּ אִסְפוּ כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה הֵתָיוּ לֶאֱכָלָה:

העיט צבוע. הה״א תמוה לכך הוא נקוד פת״ח הכי הם עוף צבוע מגואל בדם ששאר העופות נאספים עליו, ד״א העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספים עליו לאוכלו ששונאים אותו:

העיט סביב עליה. שמא עוף שמים הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביביה:

התיו. בואו:

י׳ רֹעִים רַבִּים שִׁחֲתוּ כַרְמִי בּוֹסְסוּ אֶת־חֶלְקָתִי נָתְנוּ אֶת־חֶלְקַת חֶמְדָּתִי לְמִדְבַּר שְׁמָמָה:

רועים רבים. ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר כמו שנאמר למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם (לעיל ו):

בססו. ל׳ מרמס וכן והיו כגבורים בוסים בטיט חצות (זכריה י׳:ה׳):

חלקת. קנפני״א בלעז:

י״א שָׂמָה לִשְׁמָמָה אָבְלָה עָלַי שְׁמֵמָה נָשַׁמָּה כָּל־הָאָרֶץ כִּי אֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב:

אבלה עלי. לפני:

י״ב עַל־כָּל־שְׁפָיִם בַּמִּדְבָּר בָּאוּ שֹׁדְדִים כִּי חֶרֶב לַיהוָה אֹכְלָה מִקְצֵה־אֶרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ אֵין שָׁלוֹם לְכָל־בָּשָׂר: {ס}

י״ג זָרְעוּ חִטִּים וְקֹצִים קָצָרוּ נָחֳלוּ לֹא יוֹעִלוּ וּבְשׁוּ מִתְּבוּאֹתֵיכֶם מֵחֲרוֹן אַף־יְהוָה: {פ}

זרעו חטים וקוצים קצרו. התפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא נרו להם ניר תשובה ומעשים טובים לכך זרעו אל קוצים, ספר שנקוד בו זרעו בחירי״ק הזיי״ן שיבוש הוא:

נחלו. ל׳ חולי נחלו במכאובם וצעקתם לפני ולא יועילו:

מתבואותיכם. ממעשיכ׳:

י״ד כִּֽי | אָמַר יְהוָה עַל־כָּל־שֹׁכְנַי הָרָעִים הַנֹּגְעִים בַּנַּחֲלָה אֲשֶׁר־הִנְחַלְתִּי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנְנִי נֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֶתּוֹשׁ מִתּוֹכָם׃

שכיני הרעים. מצרים עמון ומואב וצור וצידון שהיו שכני ארץ ישראל ומזיקין אותם:

ט״ו וְהָיָה אַחֲרֵי נָתְשִׁי אוֹתָם אָשׁוּב וְרִחַמְתִּים וַהֲשִׁבֹתִים אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ וְאִישׁ לְאַרְצוֹ׃

אשוב ורחמתים. כולן לקו סמוך לחורבן הבית ובכולם נאמר ושבתי את שבות בספר זה:

ט״ז וְהָיָה אִם־לָמֹד יִלְמְדוּ אֶת־דַּרְכֵי עַמִּי לְהִשָּׁבֵעַ בִּשְׁמִי חַי־יְהוָה כַּאֲשֶׁר לִמְּדוּ אֶת־עַמִּי לְהִשָּׁבֵעַ בַּבַּעַל וְנִבְנוּ בְּתוֹךְ עַמִּי׃

אם למוד ילמדו. אם יאמינו בה׳:

ונבנו. לשון בנין:

י״ז וְאִם לֹא יִשְׁמָעוּ וְנָתַשְׁתִּי אֶת־הַגּוֹי הַהוּא נָתוֹשׁ וְאָבֵד נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

פרק י״ג

א׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֵלַי הָלוֹךְ וְקָנִיתָ לְךָ אֵזוֹר פִּשְׁתִּים וְשַׂמְתּוֹ עַל־מָתְנֶיךָ וּבַמַּיִם לֹא תְבִאָהוּ׃

אזור. פורצינ״ט בלעז:

ובמים לא תביאהו. לכבסו כשיהא מלא זיעה כדי שימהר לירקב:

ב׳ וָאֶקְנֶה אֶת־הָאֵזוֹר כִּדְבַר יְהוָה וָאָשֶׂם עַל־מָתְנָי׃ {פ}

ג׳ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר׃

ד׳ קַח אֶת־הָאֵזוֹר אֲשֶׁר קָנִיתָ אֲשֶׁר עַל־מָתְנֶיךָ וְקוּם־לֵךְ פְּרָתָה וְטָמְנֵהוּ שָׁם בִּנְקִיק הַסָּלַע׃

ה׳ וָאֵלֵךְ וָאֶטְמְנֵהוּ בִּפְרָת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אוֹתִי׃

ו׳ וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים רַבִּים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ פְּרָתָה וְקַח מִשָּׁם אֶת־הָאֵזוֹר אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְטָמְנוֹ־שָׁם׃

ז׳ וָאֵלֵךְ פְּרָתָה וָאֶחְפֹּר וָאֶקַּח אֶת־הָאֵזוֹר מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־טָמַנְתִּיו שָׁמָּה וְהִנֵּה נִשְׁחַת הָאֵזוֹר לֹא יִצְלַח לַכֹּל׃ {פ}

לא יצלח לכל. אינו ראוי לכלום:

ח׳ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

ט׳ כֹּה אָמַר יְהוָה כָּכָה אַשְׁחִית אֶת־גְּאוֹן יְהוּדָה וְאֶת־גְּאוֹן יְרוּשָׁלִַם הָרָב׃

י׳ הָעָם הַזֶּה הָרָע הַמְּאָנִים | לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרָי הַהֹלְכִים בִּשְׁרִרוּת לִבָּם וַיֵּלְכוּ אֲחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם וְיִהְיוּ כָּאֵזוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא־יִצְלַח לַכֹּל׃ {ס}

ויהי כאזור הזה. גאונם יהיה כאזור הזה הנרקב:

י״א כִּי כַאֲשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר אֶל־מָתְנֵי־אִישׁ כֵּן הִדְבַּקְתִּי אֵלַי אֶת־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־בֵּית יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה לִהְיוֹת לִי לְעָם וּלְשֵׁם וְלִתְהִלָּה וּלְתִפְאָרֶת וְלֹא שָׁמָעוּ׃

י״ב וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה {ס} כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נָבֶל יִמָּלֵא יַיִן וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הֲיָדוֹעַ לֹא נֵדַע כִּי כָל־נָבֶל יִמָּלֵא יָיִן׃

נבל. כלי חרס הוא ועשוי להכניס בו יין׃

י״ג וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְמַלֵּא אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת־הַמְּלָכִים הַיֹּשְׁבִים לְדָוִד עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַנְּבִאִים וְאֶת כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם שִׁכָּרוֹן׃

י״ד וְנִפַּצְתִּים אִישׁ אֶל־אָחִיו וְהָאָבוֹת וְהַבָּנִים יַחְדָּו נְאֻם־יְהוָה לֹא־אֶחְמוֹל וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֲרַחֵם מֵהַשְׁחִיתָם׃

ונפצתים איש אל אחיו. אכה זה על זה עד שישברו חתיכות דקות כמו ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב) ונפץ את עולליך (שם קלז) וכן כל ניפוץ שבמקרא׃

והאבות והבנים. אנפץ זה אצל זה׃

ט״ו שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל־תִּגְבְּהוּ כִּי יְהוָה דִּבֶּר׃

ט״ז תְּנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־הָרֵי נָשֶׁף וְקִוִּיתֶם לְאוֹר וְשָׂמָהּ לְצַלְמָוֶת (ישית) [וְשִׁית] לַעֲרָפֶל׃

יתנגפו. יכשלו אצופי״ר בלעז׃

הרי נשף. הרי חשך בלכתם בגולה׃

ושית לערפל. כמו ולשית את האור לערפל׃

י״ז וְאִם־לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה־נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוָה וְדָמֹעַ תִּדְמַע וְתֵרֶד עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבֶּה עֵדֶר יְהוָה׃ {ס}

מפני גוה. מפני גדולה שלכם שתתבטל ד״א מפני גאותה של מלכות שמים שתנתן לאלילים של כשדים׃

י״ח אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְלַגְּבִירָה הַשְׁפִּילוּ שְׁבוּ כִּי יָרַד מֵרַאֲשֹׁתֵיכֶם עֲטֶרֶת תִּפְאַרְתְּכֶם׃

למלך ולגבירה. יהויכין ואמו׃

ירד מראשותיכם. וושטרי קאי״ץ בלעז עלייתכם כמו שנאמר (מלכים ב כח) ויצא אליו יהויכין הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה׃

י״ט עָרֵי הַנֶּגֶב סֻגְּרוּ וְאֵין פֹּתֵחַ הָגְלָת יְהוּדָה כֻּלָּהּ הָגְלַת שְׁלוֹמִים׃ {ס}

ערי הנגב סגרו. לפני הבאין עליהם מן הצפון ערי א״י סגורות מאימת נבוכדנצר׃

הגלת שלומים. לא ילחם יהויכין כי לשלום יצא ויגלהו, ל״א שלומים גרדונאמינ״ץ בלעז כלומר תשלום עוונם וכן ת״י איתקבלו תושלמת חוביהון׃

כ׳ (שאי) [שְׂאִי] עֵינַיִךְ (וראי) [וּרְאִי] הַבָּאִים מִצָּפוֹן אַיֵּה הָעֵדֶר נִתַּן־לָךְ צֹאן תִּפְאַרְתֶּךָ׃

שאו עיניכם וראו. את הבאים עליכם מצפון׃

איה העדר נתן לך. אחר שיגלו יאמר לירושלים כן׃

כ״א מַה־תֹּאמְרִי כִּי־יִפְקֹד עָלַיִךְ וְאַתְּ לִמַּדְתְּ אֹתָם עָלַיִךְ אֲלָפִים לְרֹאשׁ הֲלוֹא חֲבָלִים יֹאחֲזוּךְ כְּמוֹ אֵשֶׁת לֵדָה׃

מה תאמרי כי יפקוד. הקב״ה עליך׃

למדת אותם עליך אלופים לראש. שלחתם אליהם מלאכים לכשדיים להביא משם אלילים שלהם לעבדם כמו שנא׳ (ביחזקאל כ״ג:ט״ז) ותעגבה עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה, ד״א למדת אותם עליך אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה (ישעיהו ל״ט:א׳):

כ״ב וְכִי תֹאמְרִי֙ בִּלְבָבֵ֔ךְ מַדּ֖וּעַ קָרָא֑נִי אֲלָ֣ה בְּרֹ֔ב עֲוֹנֵ֕ךְ נִגְל֥וּ שׁוֹלַ֖יִךְ נֶחְמְס֥וּ עֲקֵבָֽיִךְ׃

שולך. שיפולי הבגדים טי״ש אורלא״ש בלעז כשמפשיטין את האשה דרך בזיון מהפכין חלוקה מלמטה למעלה׃

נחמסו עקביך. נגזרו דרכיך, נחמסו כמו ויחמס כגן שוכו (איכה ב׳:ו׳)׃

עקביך. טרצי״ש בלעז פסקו עוברי דרכים׃

כ״ג הֲיַהֲפֹ֤ךְ כּוּשִׁי֙ עוֹר֔וֹ וְנָמֵ֖ר חַבַּרְבֻּרֹתָ֑יו גַּם־אַתֶּ֥ם תּוּכְל֖וּ לְהֵיטִ֥יב לִמְדֵי־הָרָֽע׃

כושי. שם אדם שחור וקורין מא״ר בלעז׃

ונמר. ליאפר״ט בלעז׃

חברבורותיו. הנמר מנומר הוא והם החברבורות טק״ש בלעז ואי אפשר שיהפכו׃

הרע. כמו להרע׃

כ״ד וַאֲפִיצֵ֕ם כְּקַ֖שׁ עוֹבֵ֑ר לְר֖וּחַ מִדְבָּֽר׃

כ״ה זֶ֚ה גּוֹרָלֵךְ֙ מְנָת־מִדַּיִ֔ךְ מֵאִתִּ֖י נְאֻם־יְהוָ֑ה אֲשֶׁ֤ר שָׁכַחַתְּ֙ אוֹתִ֔י וַתִּבְטְחִ֖י בַּשָּֽׁקֶר׃

מנת מדיך. חלק מדותיך מדה כנגד מדה׃

כ״ו וְגַם־אֲנִ֞י חָשַׂ֤פְתִּי שׁוֹלַ֙יִךְ֙ עַל־פָּנַ֔יִךְ וְנִרְאָ֖ה קְלוֹנָֽךְ׃

חשפתי שולך. גיליתי שיפולי בגדיך להפכם על פניך׃

כ״ז נַאֲפַ֙יִךְ֙ וּמְצַהֲלוֹתַ֔יִךְ זִמַּ֖ת זְנוּתֵ֑ךְ עַל־גְּבָע֥וֹת בַּשָּׂדֶ֖ה רָאִ֣יתִי שִׁקּוּצַ֔יִךְ אוֹי֙ לָ֣ךְ יְרוּשָׁלַ֔͏ִם לֹ֥א תִטְהָ֖רִי אַחֲרֵ֣י מָתַ֑י עֽוֹד׃ {ס}

מצהלותיך. כצהלת סוסים נואפים׃

אחרי מתי. תטהרי עוד׃

פרק י״ד

א׳ אֲשֶׁ֥ר הָיָ֛ה דְּבַר־יְהוָ֖ה אֶל־יִרְמְיָ֑הוּ עַל־דִּבְרֵ֖י הַבַּצָּרֽוֹת׃

דברי הבצרות. שיביא עליהם רעב ומנחם חברו ל׳ מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך (ישעיהו כ״ה:י״ב)׃

ב׳ אָבְלָ֤ה יְהוּדָה֙ וּשְׁעָרֶ֔יהָ אָמְלְל֥וּ קָדְר֖וּ לָאָ֑רֶץ וְצִוְחַ֥ת יְרוּשָׁלַ֖͏ִם עָלָֽתָה׃

ושעריה. עריה׃

וצוחת ירושלם. צעקת ירושלים כמו מראש הרים יצוחו (שם מב)׃

ג׳ וַאֲדִירֵיהֶ֣ם שָׁלְח֔וּ (צעוריהם) [צְעִירֵיהֶ֖ם] לַמָּ֣יִם בָּ֑אוּ עַל־גֵּבִּ֣ים לֹא־מָצְא֗וּ מַ֚יִם שָׁ֣בוּ כְלֵיהֶ֔ם רֵיקָ֖ם בֹּ֣שׁוּ וְהָכְלְמ֑וּ וְחָפ֖וּ רֹאשָֽׁם׃

על גבים. בורות שהמים מתכנסים בהם׃

שבו כליהם ריקם. שלא ירד מטר׃

וחפו. ל׳ כסוי׃

ד׳ בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה֙ חַתָּ֣ה כִּֽי־לֹא־הָיָ֣ה גֶ֔שֶׁם בָּאָ֖רֶץ בֹּ֣שׁוּ אִכָּרִ֑ים חָפ֖וּ רֹאשָֽׁם׃

אכרים. בובייר״ש בלעז׃

ה׳ כִּ֣י גַם־אַיֶּ֔לֶת בַּשָּׂדֶ֖ה יָלְדָ֑ה וְעָזָ֔ב כִּ֥י לֹא־הָיָ֖ה דֶּֽשֶׁא׃

ילדה ועזוב. את ולדה לבקש לה מרעה׃

ו׳ וּפְרָאִ֞ים עָמְד֣וּ עַל־שְׂפָיִ֗ם שָׁאֲפ֤וּ רוּחַ֙ כַּתַּנִּ֔ים כָּלוּ֙ עֵינֵיהֶ֔ם כִּֽי־אֵ֥ין עֵֽשֶׂב׃

על שפיים. יבלי מים ריבייר״ש בלעז׃

ז׳ אִם־עֲוֹנֵ֣ינוּ עָ֔נוּ בָּ֖נוּ יְהוָ֑ה עֲשֵׂ֣ה לְמַ֔עַן שְׁמֶ֖ךָ כִּֽי־רַבּ֥וּ מְשׁוּבֹתֵ֛ינוּ לְךָ֥ חָטָֽאנוּ׃

ענו בנו. העידו בנו׃

עשה למען שמך. עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך וצאן מרעיתך ולא נאה שתתן שם נצחונך לאלילים ומדרש אגדה יש למען שמך וכו׳׃

ח׳ מִקְוֵ֣ה יִשְׂרָאֵ֔ל מוֹשִׁיעוֹ֖ בְּעֵ֣ת צָרָ֑ה לָמָ֨ה תִהְיֶ֤ה כְּגֵר֙ בָּאָ֔רֶץ וּכְאֹרֵ֖חַ נָטָ֥ה לָלֽוּן׃

מקוה. תוחלת׃

ט׳ לָמָ֤ה תִהְיֶה֙ כְּאִ֣ישׁ נִדְהָ֔ם כְּגִבּ֖וֹר לֹא־יוּכַ֣ל לְהוֹשִׁ֑יעַ וְאַתָּ֤ה בְקִרְבֵּ֙נוּ֙ יְהוָ֔ה וְשִׁמְךָ֥ עָלֵ֖ינוּ נִקְרָ֑א אַל־תַּנִּחֵֽנוּ׃ {ס}

נדהם. רקרו״ץ בלעז מושך ידו מן המלחמה וי״א רקריאנ״ץ בלעז׃

ושמך עלינו נקרא. לפיכך אין כבודך בכך׃

תנחנו. פי׳ כמו תעזבנו׃

י׳ כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֔ה לָעָ֥ם הַזֶּ֖ה כֵּ֣ן אָהֲב֑וּ לָנ֣וֹעַ רַגְלֵיהֶם֙ לֹ֣א חָשָׂ֔כוּ וַיהוָ֖ה לֹ֣א רָצָ֑ם עַתָּ֤ה יִזְכֹּר֙ עֲוֹנָ֔ם וְיִפְקֹ֖ד חַטֹּאתָֽם׃ {פ}

כן אהבו לנוע. כן כמה שגזרתי עליהם גולה במצרים ובבל אהבו שם להיות גולים לעבוד אליליהם הרחוקו׳׃

י״א וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֵלַ֑י אַל־תִּתְפַּלֵּ֥ל בְּעַד־הָעָ֖ם הַזֶּ֥ה לְטוֹבָֽה׃

י״ב כִּ֤י יָצֻ֙מוּ֙ אֵינֶ֣נִּי שֹׁמֵ֔עַ אֶל־רִנָּתָ֖ם וְכִ֣י יַעֲל֣וּ עֹלָ֔ה וּמִנְחָ֖ה אֵינֶ֣נִּי רֹצֵ֑ם כִּ֣י בַחֶ֔רֶב וּבָרָעָ֖ב וּבַדֶּ֥בֶר אָנֹכִ֖י מְכַלֶּ֥ה אוֹתָֽם׃ {ס}

י״ג וָאֹמַ֕ר אֲהָהּ֙ | אֲדֹנָ֣י יֱהוִ֔ה הִנֵּ֥ה הַנְּבִאִ֖ים אֹמְרִ֣ים לָהֶ֑ם לֹא־תִרְאוּ֙ חֶ֣רֶב וְרָעָ֔ב לֹא־יִהְיֶ֥ה לָכֶ֖ם כִּי־שְׁל֥וֹם אֱמֶ֛ת אֶתֵּ֥ן לָכֶ֖ם בַּמָּק֥וֹם הַזֶּֽה׃ {ס}

י״ד וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלַ֔י שֶׁ֚קֶר הַנְּבִאִ֣ים נִבְּאִ֔ים בִּשְׁמִ֖י לֹ֣א שְׁלַחְתִּ֑ים וְלֹ֤א צִוִּיתִים֙ וְלֹ֣א דִבַּ֔רְתִּי אֲלֵיהֶ֕ם חֲז֥וֹן שֶׁ֛קֶר וְקֶ֥סֶם (ואלול ותרמות) [וֶאֱלִ֖יל] וְתַרְמִ֣ית לִבָּ֑ם הֵ֖מָּה מִתְנַבְּאִ֥ים לָכֶֽם׃ {ס}

ואליל. ל׳ אל דבר שאינו׃

ט״ו לָכֵ֕ן כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה עַל־הַנְּבִאִ֗ים הַנִּבְּאִ֤ים בִּשְׁמִי֙ וַאֲנִ֣י לֹא־שְׁלַחְתִּ֔ים וְהֵ֣מָּה אֹמְרִ֔ים חֶ֥רֶב וְרָעָ֖ב לֹ֣א יִהְיֶ֣ה בָּאָ֣רֶץ הַזֹּ֑את בַּחֶ֥רֶב וּבָרָעָ֖ב יִתַּ֥מּוּ הַנְּבִאִ֖ים הָהֵֽמָּה׃

ט״ז וְהָעָ֡ם אֲשֶׁר־הֵ֣מָּה נִבְּאִים֩ לָהֶ֨ם יִהְי֜וּ מֻשְׁלָכִ֣ים בְּחֻצ֣וֹת יְרוּשָׁלַ֗͏ִם מִפְּנֵי֙ | הָרָעָ֣ב וְהַחֶ֔רֶב וְאֵ֥ין מְקַבֵּ֖ר לָהֶ֣מָּה הֵ֣מָּה נְשֵׁיהֶ֣ם וּבְנֵיהֶ֣ם וּבְנֹתֵיהֶ֣ם וְשָׁפַכְתִּ֤י עֲלֵיהֶם֙ אֶת־רָעָתָֽם׃

י״ז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תֵּרַדְנָה עֵינַי דִּמְעָה לַיְלָה וְיוֹמָם וְאַל־תִּדֹּמֶינָה כִּי שֶׁבֶר גָּדוֹל נִשְׁבְּרָה בְּתוּלַת־בַּת־עַמִּי מַכָּה נַחְלָה מְאֹד׃

נחלה מאד. ל׳ חולי׃

י״ח אִם־יָצָאתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חַלְלֵי־חָרֶב וְאִם־בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַּחֲלוּאֵי רָעָב כִּי־גַם־נָבִיא גַּם־כֹּהֵן סָחֲרוּ אֶל־אֶרֶץ וְלֹא יָדָעוּ׃ {ס}

סחרו. סבבו לבקש הצל׳׃

אל ארץ ולא ידעו. אל ארץ אחרת ולא היו יודעין בה עד הנה׃

י״ט הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת־יְהוּדָה אִם־בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא קִוֵּינוּ לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב וּלְעֵת מַרְפֵּא וְהִנֵּה בְעָתָה׃

אם בציון געלה נפשך. על מנת שלא לשוב עליה כי אם דעתך לשוב מדוע הכיתה באין מרפא׃

כ׳ יָדַעְנוּ יְהוָה רִשְׁעֵנוּ עֲוֹן אֲבוֹתֵינוּ כִּי חָטָאנוּ לָךְ׃

כ״א אַל־תִּנְאַץ לְמַעַן שִׁמְךָ אַל־תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ זְכֹר אַל־תָּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ׃

למען שמך. שנקראת רחום׃

כסא כבודך. בה״מ, ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך׃

כ״ב הֲיֵשׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁמִים וְאִם־הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רְבִבִים הֲלֹא אַתָּה־הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּנְקַוֶּה־לָּךְ כִּי־אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃ {פ}

ואם השמים יתנו רביבים. מאיליהם אם לא על פיך בתמיה כל תמיהה הכפולה הראשונה בה״א והשנייה באם כגון הבמחנים אם במבצרים (במדבר י״ג:י״ט) הטובה היא אם רעה (שם) המאוס מאסת אם בציון געלה נפשך (כאן) אף כאן היש בהבלי הגוים ואם השמים׃

פרק ט״ו

א׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אִם־יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי אֶל־הָעָם הַזֶּה שַׁלַּח מֵעַל־פָּנַי וְיֵצֵאוּ׃

משה ושמואל. שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואח״כ התפללו עליהם ולא עלה בלבם להשיב אפי עד שהחזירום למוטב, משה שימו איש חרבו וגו׳ (שמות ל״ב:ל׳) ויזר על פני המים וגו׳ (שם) ואח״כ אעלה אל ה׳ אולי אכפרה, שמואל במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים (שמואל א ז׳:ה׳) ואח״כ קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל עליכם (שם) אתה אינך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם׃

נפשי. רצוני׃

ב׳ וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר לַשֶּׁבִי לַשֶּׁבִי׃

אשר למות וגו׳. כל המאוחר בפ׳ קשה מחבירו חרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה על מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר (תהילים קט״ז:ט״ו) יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו בגוה׃

ג׳ וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֶרֶב לַהֲרֹג וְאֶת־הַכְּלָבִים לְסָחֵב וְאֶת־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְאֶת־בְּהֵמַת הָאָרֶץ לֶאֱכֹל וּלְהַשְׁחִית׃

ופקדתי. לשון מינוי ופקידות׃

לסחוב. לגרר וכן אם לא יסחבום (לקמן מט)׃

ד׳ וּנְתַתִּים (לזועה) [לְזַוֲעָה] לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ בְּגִלַּל מְנַשֶּׁה בֶן־יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר־עָשָׂה בִּירוּשָׁלָם׃

לזעוה. מגזרת לא קם ולא זע (אסתר ה׳:ט׳) וכמוהו גאוה מגזרת גא מאד (ישעיה טו):

לכל ממלכות הארץ. כל השומע רעה שבאה עליהם יזוע:

ה׳ כִּי מִי־יַחְמֹל עָלַיִךְ יְרוּשָׁלַם וּמִי יָנוּד לָךְ וּמִי יָסוּר לִשְׁאֹל לְשָׁלֹם לָךְ:

ינוד. יקונן:

ומי יסור. אליך לנטות מדרכו אליך לשאול לך לשלום:

ו׳ אַתְּ נָטַשְׁתְּ אֹתִי נְאֻם־יְהוָה אָחוֹר תֵּלֵכִי וָאַט אֶת־יָדִי עָלַיִךְ וָאַשְׁחִיתֵךְ נִלְאֵיתִי הִנָּחֵם:

נלאתי הנחם. כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם, הנחם דפורפנשי״ר בלעז:

ז׳ וָאֲזָרֵם בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ שִׁכַּלְתִּי אִבַּדְתִּי אֶת־עַמִּי מִדַּרְכֵיהֶם לוֹא־שָׁבוּ:

במזרה. נפה שקורין וו״ן בלעז כזה שהוא זורה שעורין שלא יהו כולן גולין למקום אחד:

ח׳ עָצְמוּ־לִי אַלְמְנוֹתָו מֵחוֹל יַמִּים הֵבֵאתִי לָהֶם עַל־אֵם בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרַיִם הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת:

עצמו לי. רבו לפני אלמנותיו:

על אם. על ירושלים שהיתה עיר ואם בישראל:

ובצהרים. הכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמונם:

הפלתי עליה פתאום עיר. השכנתי עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות, ויש פותרים עיר ל׳ שונא כמו ויהי עריך (שמואל א כ״ח:ט״ז) ופשרי׳ לערך (דניאל ג):

ט׳ אֻמְלְלָה יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה נָפְחָה נַפְשָׁהּ (באה) [בָּא] שִׁמְשָׁהּ בְּעוֹד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחָפֵרָה וּשְׁאֵרִיתָם לַחֶרֶב אֶתֵּן לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה: {ס}

אמללה יולדת השבעה. שומרון וכנסייה של עשרת שבטים שעמדו מהם ז׳ משפחות כבר אומללה וגלתה:

ושאריתם. אלו יהודה וקצת בנימן שנשתיירו בישראל לחרב אתן אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע וביתו:

נפחה נפשה. ל׳ דאבה נפשה מתרגמינן ודאבון נפש (דברים כ״ח:ס״ה) ומפחן נפש:

בעוד יומם. בלא זמנם מהרו ליפול כך נדרש במס׳ גיטין, ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלים ומונה שבעה רשעים יהורם יהואש אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו אך יש למנות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה:

וחפרה. ל׳ בושת:

י׳ אוֹי־לִי אִמִּי כִּי יְלִדְתָּנִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכֹל־הָאָרֶץ לֹא־נָשִׁיתִי וְלֹא־נָשׁוּ־בִי כֻּלָּה מְקַלְלָנִי: {ס}

אוי לי אמי. ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו שונאין אותו בני עירו על דברי תוכחותיו:

ואיש מדון. איש מריבה כמו לא ידון רוחי (בראשית ו׳:ג׳):

לא נשיתי. כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כ״ב:כ״ד):

כלה מקללוני. איני רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא להם עלי והרי כל העם מקללני:

י״א אָמַר יְהוָה אִם־לֹא (שרותך) [שֵׁרִיתִיךְ] לְטוֹב אִם־לוֹא | הִפְגַּעְתִּי בְךָ בְּעֵת רָעָה וּבְעֵת צָרָה אֶת־הָאוֹיֵב:

שריתיך. השארתיך ל׳ שארית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתר אותו ל׳ התרה ושריתיך כמו (דניאל ה׳:י״ב) משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא שנאמר הנה פתחתיך היום מן האזיקים (לקמן מ) כלומר ביום אשר הקים ה׳ את דברו נאמר לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה, וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדינו אל ה׳ אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה (לקמן מב):

אם לא. ל׳ שבוע׳:

הפגעתי בך בעת רעה. את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם כגון צדקיה אמר לו דרש נא בעדנו את ה׳ וגו׳ ד״א נבוזראדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בבלה (לקמן מ):

י״ב **הֲיֵרֹעַ בַּרְזֶל ׀ בַּרְזֶל מִצָּפוֹן וּנְחֹשֶׁת:**

הירוע ברזל ברזל מצפון. אומר אני ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת וברזל (לעיל ו) ובירמיה נאמר נתתיך לעמוד ברזל ולחומת נחשת (לעיל א) ושלו חזק משלהם כי נבוכדנצר מצפון יבא כדבריו עליהם:

הירוע. הירוצץ ברזל שלהם את שלך, ד״א הירוצץ פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכדנצר שהוא ברזל הבא מצפון ונחשת ותרגום יונתן נוטה לצד זה:

י״ג **חֵילְךָ וְאוֹצְרוֹתַיִךְ לָבַז אֶתֵּן לֹא בְמִחִיר וּבְכָל־חַטֹּאותַיִךְ וּבְכָל־גְּבוּלָיִךְ:**

חילך. ל׳ ממון:

ואוצרותיך לישראל הוא אומר:

ובכל חטאתיך. ולמען כל חטאתיך תהי זאת לך:

ובכל גבוליך. אשר העמדת אלילים בכולן:

י״ד **וְהַעֲבַרְתִּי אֶת־אֹיְבַיִךְ בְּאֶרֶץ לֹא יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי עֲלֵיכֶם תּוּקָד: {ס}**

ט״ו **אַתָּה יָדַעְתָּ יְהוָה זָכְרֵנִי וּפָקְדֵנִי וְהַנְקֶם לִי מֵרֹדְפַי אַל־לְאֶרֶךְ אַפְּךָ תִּקָּחֵנִי דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חָרְפָּה:**

אל לארך אפך תקחני. תרגום יונתן לא תתן ארכא לעולבני אל תקח את ריבי להניחו לארך אפך אלא מהר והנקם לי:

שאתי. כמו סבלתי:

עליך. בשבילך:

ט״ז **נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וָאֹכְלֵם וַיְהִי (דבריך) [וְדָבָרְךָ] לִי לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת לִבִּי כִּי־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלַי יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת: {ס}**

נמצאו דבריך ואוכלם. לתאוה מתחלה והיו לששון כי דמיתי שישמעו אלי עתה:

י״ז **לֹא־יָשַׁבְתִּי בְסוֹד־מְשַׂחֲקִים וָאָעְלֹז מִפְּנֵי יָדְךָ בָּדָד יָשַׁבְתִּי כִּי־זַעַם מִלֵּאתָנִי:**

מפני ידך. מפני נבואה הבאה לי מאתך:

ישבתי. יחידי ומשתומם באבילות כי נבואת זעם מלאתני בחורבן ביתך:

י״ח **לָמָּה הָיָה כְאִבִי נֶצַח וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה מָאֲנָה הֵרָפֵא הָיוֹ תִהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ: {ס}**

אנושה. חולה כמו ויאנש ויחלה בבנה של בת שבע:

היו תהיה לי. אתה הווה לי **כמו אכזב.** כאדם שמבטחו נפסק ממנו שאתה מניחני להצטער בידם, **אכזב** מקור פוסק פיילייני״ץ בלעז:

מים לא נאמנו. לסמוך עליהם:

י״ט **לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אִם־תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ לְפָנַי תַּעֲמֹד וְאִם־תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִּהְיֶה יָשֻׁבוּ הֵמָּה אֵלֶיךָ וְאַתָּה לֹא־תָשׁוּב אֲלֵיהֶם:**

לכן. בעבור שאני סובל הצרות האלה:

כה אמר ה׳. לי:

אם תשוב. אתה ישראל ע״י ואשיבך אני אליו אמר לי לפני תעמוד:

ואם תוציא יקר מזולל. אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב:

כפי תהיה. שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה:

ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם. יתובון אינון לפתגמך ואת לא תתוב למטעי בתריהון:

כ וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחוֹמַת נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהוֹשִׁיעֲךָ וּלְהַצִּילֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃

כ״א וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים וּפְדִתִיךָ מִכַּף עָרִצִים׃ {ס}

פרק ט״ז

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

ב לֹא־תִקַּח לְךָ אִשָּׁה וְלֹא־יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ {ס}

ג כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה עַל־הַבָּנִים וְעַל־הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם הַמּוֹלְדִים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃

ד מְמוֹתֵי תַחֲלָאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְזֶמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכְלוּ וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ {ס}

ה כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה אַל־תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל־תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל־תָּנֹד לָהֶם כִּי־אָסַפְתִּי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־הָרַחֲמִים׃

> **בית מרזח.** משתה בספרי בפרשת בית פעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזיחין אבל רבותינו פירשו מרזח אבל׃
>
> **תנוד.** תקונן׃
>
> **כי אספתי את שלומי וגו׳.** כשהיה אברהם אביהם עושה צדקה ומשפט נתתי לזרעו חסד ורחמים ושמר ה׳ אלהיך לך וגו׳ (דברים ז׳:י״ב) ונתן לך רחמים (שם יג) הם הפכו ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו (עמוס ה׳:ז׳) אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי ואת רחמי׃
>
> **אספתי.** אטואי״ש בלעז כמו אסף אלהים את חרפתי (בראשית ל׳:כ״ג)׃

ו וּמֵתוּ גְדֹלִים וּקְטַנִּים בָּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִקָּבֵרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יְקָרַח לָהֶם׃

> **ומתו גדולים וקטנים.** ואחר שהכל מתים מה לך לספוד׃
>
> **ולא יתגודד ולא יקרח להם.** דרך האבלים להתגודד ולשרוט בשרם ולקרוח קרחה בראשם ומכל מקום לישראל אסור ולא הזכירו כאן אלא לדוגמת אבל׃

ז וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל לְנַחֲמוֹ עַל־מֵת וְלֹא־יַשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס תַּנְחוּמִים עַל־אָבִיו וְעַל־אִמּוֹ׃

> **ולא יפרסו.** ל׳ שבירה כמו (דניאל ה׳:כ״ה) מנא מנא תקל ופרסין שמבדין את האבלים ברחבה ופורסין להם ברכת המוציא כי הוא יברך הזבח (שמואל א ט׳:י״ג) תירגם יונתן ארי הוא פריס על מזונא׃
>
> **ולא ישקו אותם וגו׳.** הרי טעם למה שאמרתי אל תלך לספוד׃

ח וּבֵית־מִשְׁתֶּה לֹא־תָבוֹא לָשֶׁבֶת אוֹתָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ {פ}

> **ובית משתה.** אשר אמרתי לך למעלה לא תבא זה הטעם הנני משבית מן המקום הזה וגו׳׃

ט כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַשְׁבִּית מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה׃

י וְהָיָה כִּי תַגִּיד לָעָם הַזֶּה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מָה דִּבֶּר יְהוָה עָלֵינוּ אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וּמֶה עֲוֹנֵנוּ וּמֶה חַטָּאתֵנוּ אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

יא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר־עָזְבוּ אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת־תּוֹרָתִי לֹא שָׁמָרוּ׃

יב וְאַתֶּם הֲרֵעֹתֶם לַעֲשׂוֹת מֵאֲבוֹתֵיכֶם וְהִנְּכֶם הֹלְכִים אִישׁ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבּוֹ הָרָע לְבִלְתִּי שָׁמְעַ אֵלָי׃

יג וְהִטַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֶת־אֱלֹהִים אֲחֵרִים יוֹמָם וָלָיְלָה אֲשֶׁר לֹא־אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה׃ {פ}

> **ועבדתם שם את אלהים אחרים.** תרגם יונתן ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעוותא׃

יד לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

> **לכן.** לשון שבועה אף על פי שבגדתם בי שבועה היא בידי שאגאול אתכם׃
>
> **ולא יאמר עוד וגו׳.** רבותינו דרשו (ברכות יב) לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים טפל לה׃

טו כִּי אִם־חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִים עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם׃ {פ}

טז הִנְנִי שֹׁלֵחַ (לדוגים) [לְדַיָּגִים] רַבִּים נְאֻם־יְהוָה וְדִיגוּם וְאַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁלַח לְרַבִּים צַיָּדִים וְצָדוּם מֵעַל כָּל־הַר וּמֵעַל כָּל־גִּבְעָה וּמִנְּקִיקֵי הַסְּלָעִים׃

> **ודיגום.** מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם בתוך העיר ומה עסקו של דג משנלכד הוא מת כך אביא עליהם הורגים ואח״כ אשלח צידים לנשארים ולבורחים מן החרב על ההרים והגבעות וצדום להגלותם בשבי׃

יז כִּי עֵינַי עַל־כָּל־דַּרְכֵיהֶם לֹא נִסְתְּרוּ מִלְּפָנָי וְלֹא־נִצְפַּן עֲוֹנָם מִנֶּגֶד עֵינָי׃

יח וְשִׁלַּמְתִּי רִאשׁוֹנָה מִשְׁנֶה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם עַל חַלְלָם אֶת־אַרְצִי בְּנִבְלַת שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם מָלְאוּ אֶת־נַחֲלָתִי׃ {פ}

> **משנה עונם.** את ששנו על עונם לעשות עונות אבותיהם ויונתן תירגם כן ואשלם לתניינין כקדמאין על חד תרין׃

יט יְהוָה עֻזִּי וּמָעוּזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מִקַּצְוֵי־אֶרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל׃

> **ה׳ עוזי ומעוזי ומנוסי.** אנטיפויימאנ״ט בלעז ומנחם חברו ל׳ פלא כמו נתת ליראיך נס להתנוסס (תהילים ס׳:ו׳) וכן ה׳ נסי (שמות ז) ודונש פתר אותו ל׳ מנוס ממש׃
>
> **אליך גוים יבאו.** סוף האומות לשוב אליך ולעבדך שכם אחד ועמך איך עשו להם אלהים והמה לא אלהים׃
>
> **מאפסי.** כמו מקצה׃
>
> **נחלו.** ל׳ נחלה׃
>
> **מועיל.** ל׳ תועלת׃

כ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃

כא לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה׃ {ס}

> **כי שמי ה׳.** כמשמעו מושל ושליט לקיים גזרתי׃

פרק י״ז

א׳ חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפָּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃

בעט ברזל. משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין נוחה למחוק, ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך׃

חרושה. חקוקה כזה שהוא חורש בעומק׃

על לוח לבם. שאינם שוכחין עכו״ם שלהם׃

ב׳ כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גִּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃

כזכור בניהם מזבחותם. כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו׃

ואשריהם. אשר על עץ רענן **על עץ** כמו אצל וכת״י תחות כל אילן עבוף׃

ג׳ הָרַרִי בַּשָּׂדֶה חֵילֵךְ כָּל־אוֹצְרוֹתַיִךְ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתַיִךְ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלָיִךְ׃

הררי בשדה. ירושלים היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ול׳ הררי כמו ערבי (ישעיה יג) על שם שיושב בערבה מונטיינד״ש בלעז יושבי ההר (ס״א יושבת ההר)׃

חילך. כמו ממונך׃

במותיך בחטאת. במותך עשויות בחטא לשם עכו״ם בכל גבולך׃

ד׳ וְשָׁמַטְתָּה וּבְךְ מִנַּחֲלָתֵךְ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךְ אֶת־אֹיְבָיִךְ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתְּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃ {ס}

ושמטתה. על כרחך תשמט ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתי לכם ושבתה הארץ (ויקרא כ״ה:ב׳)׃

ובך. אנקם מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה, ד״א ובך מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה׃

כי אש קדחתם באפי. יקדתם בנחירי׃

ה׳ כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ׃

אשר יבטח באדם. בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל׃

זרועו. כמו עזרו וכן תרגם יונתן רוחצניה׃

ומן ה׳ יסור לבו. שהבטיחו וצויתי את ברכתי לכם (שם) כך שמעתי׃

ו׳ וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃ {ס}

כערער. כעץ יחידי ל׳ ערירי (בראשית טו) ויש אומר דגאשטי״ה בלעז ומנחם פי׳ שם עץ מעצי היער וערער שמו וכן פי׳ כערער במדבר עץ אחד מעצי היער׃

בערבה. לשון מישור׃

חררים. יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל׳:ל׳)׃

ארץ מליחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת׃

ז׳ בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃

ח׳ וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא (ירא) [יִרְאֶה] כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי׃

ולא יראה. העץ כי יבא חום:

בצורת. ל׳ רעב פאמצ״א בלעז, ל״א בצורת ל׳ מבצר וכן חברו מנחם:

לא ידאג. לא יפחד:

ט׳ עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֵשׁ הוּא מִי יְדָעֶנּוּ׃

עקוב הלב. מלא תואנה ועקובה מכל רעה:

ואנוש. לשון חולי וחליו הוא זה:

מי ידענו. הוא סבור מי ידענו אני ה׳ חוקרו:

י׳ אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָו כְּפִרְי מַעֲלָלָיו׃ {ס}

י״א קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל׃

קורא דגר. קוק״ו גלונצנ״ט בלעז:

ולא ילד. הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד דגר. ציפצוף שמצפצף העוף בקולו למשוך אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט:

יהיה נבל. מתקרי רשיעא:

י״ב כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃

כסא כבוד וגו׳. לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד ומרום מראשית בריאת עולם ומכוון כנגד מקדשנו:

י״ג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ (יסורי) [וְסוּרַי] בָּאֶרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה׃ {פ}

מקוה ישראל. ה׳ יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו:

וסורי בארץ יכתבו. אותם שסרים מדברי שאינם שומעים שליחותי בקברות תחתיות ארץ יכתבו:

י״ד רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה׃

כי תהלתי אתה. בך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה מושיעי:

תהלתי. וונטנצ״א בלעז:

ט״ו הִנֵּה־הֵמָּה אֹמְרִים אַיֵּה דְבַר־יְהוָה יָבוֹא נָא׃

איה דבר ה׳. הפורעניות שאתה מתנבא:

ט״ז וַאֲנִי לֹא־אַצְתִּי | מֵרֹעֶה אַחֲרֶיךָ וְיוֹם אָנוֹשׁ לֹא הִתְאַוֵּיתִי אַתָּה יָדָעְתָּ מוֹצָא שְׂפָתַי נֹכַח פָּנֶיךָ הָיָה׃

ואני לא אצתי. לא מהרתי לזרזך להביאם מהיות רועה טוב מחזר אחריך לבקש עליהם רחמים:

ויום אנוש. חולי של פורענות לא התאויתי וי״ת ואנא לא ענבית על מימרך מלהתנבאה עליהון לאתבותהון לדחלתך ולפי התרגום יהיה אצתי ל׳ עכוב כלומר לא עכבתי מלומר להם שליחותיך ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי:

מוצא שפתי נוכח פניך היה. להשיב את חמתך מהם:

י״ז אַל־תִּהְיֶה־לִּי לְמְחִתָּה מַחְסִי־אַתָּה בְּיוֹם רָעָה׃

אל תהיה לי למחתה. אל יהי שליחותיך למחתה:

י״ח יֵבֹשׁוּ רֹדְפַי וְאַל־אֵבֹשָׁה אָנִי יֵחַתּוּ הֵמָּה וְאַל־אֵחַתָּה אֲנִי הָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה וּמִשְׁנֶה שִׁבָּרוֹן שָׁבְרֵם׃ {ס}

יבושו רודפי. אנשי ענתות לבדם:

י״ט פֹּה־אָמַר יְהוָה אֵלַי הֲלֹךְ וְעָמַדְתָּ֞ בְּשַׁעַר בְּנֵי־[הָעָם] (עם) אֲשֶׁר יָבְא֣וּ בוֹ֮ מַלְכֵי יְהוּדָה֒ וַאֲשֶׁ֣ר יֵצְא֗וּ בּוֹ֙ וּבְכֹ֖ל שַׁעֲרֵ֣י יְרוּשָׁלָֽם׃

כ׳ וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵיהֶ֑ם שִׁמְעוּ֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה מַלְכֵ֥י יְהוּדָ֖ה וְכָל־יְהוּדָ֑ה וְכֹ֖ל יֹשְׁבֵ֥י יְרוּשָׁלַ֛ם הַבָּאִ֥ים בַּשְּׁעָרִ֖ים הָאֵֽלֶּה׃

כ״א כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֔ה הִשָּׁמְר֥וּ בְנַפְשׁוֹתֵיכֶ֖ם וְאַל־תִּשְׂא֣וּ מַשָּׂ֗א בְּי֙וֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת וַהֲבֵאתֶ֖ם בְּשַׁעֲרֵ֥י יְרוּשָׁלָֽם׃

כ״ב וְלֹא־תוֹצִ֨יאוּ מַשָּׂ֜א מִבָּתֵּיכֶ֗ם בְּי֙וֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת וְכָל־מְלָאכָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ וְקִדַּשְׁתֶּ֗ם אֶת־י֙וֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת כַּאֲשֶׁ֥ר צִוִּ֖יתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶֽם׃

כ״ג וְלֹ֤א שָׁמְעוּ֙ וְלֹא־הִטּ֣וּ אֶת־אָזְנָ֔ם וַיַּקְשׁ֥וּ אֶת־עָרְפָּ֖ם לְבִלְתִּ֣י (שומע) [שְׁמוֹעַ֑] וּלְבִלְתִּ֖י קַ֥חַת מוּסָֽר׃

ולא שמעו. אבותיכם למה שצויתים:

כ״ד וְהָיָ֗ה אִם־שָׁמֹ֤עַ תִּשְׁמְעוּן֙ אֵלַ֔י נְאֻם־יְהוָ֔ה לְבִלְתִּ֞י | הָבִ֤יא מַשָּׂא֙ בְּשַׁעֲרֵ֣י הָעִ֣יר הַזֹּ֔את בְּי֙וֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת וּלְקַדֵּ֥שׁ אֶת־י֙וֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת לְבִלְתִּ֥י עֲשׂ֖וֹת־בּ֥וֹ כָּל־מְלָאכָֽה׃

כ״ה וּבָ֞אוּ בְּשַׁעֲרֵ֣י הָעִ֣יר הַזֹּ֗את מְלָכִים֙ | וְשָׂרִ֔ים יֹשְׁבִ֥ים עַל־כִּסֵּ֖א דָּוִ֑ד רֹכְבִ֣ים | בָּרֶ֗כֶב וּבַסּוּסִים֙ הֵמָּ֣ה וְשָׂרֵיהֶ֔ם אִ֚ישׁ יְהוּדָ֔ה וְיֹשְׁבֵ֖י יְרוּשָׁלִָ֑ם וְיָשְׁבָ֥ה הָעִ֛יר הַזֹּ֖את לְעוֹלָֽם׃

כ״ו וּבָ֗אוּ מֵעָרֵ֤י יְהוּדָה֙ וּמִסְּבִיבוֹת֙ יְרוּשָׁלַ֔ם וּמֵאֶ֖רֶץ בִּנְיָמִ֑ן וּמִן־הַשְּׁפֵלָ֥ה וּמִן־הָהָ֖ר וּמִן־הַנֶּֽגֶב מְבִאִ֣ים עוֹלָ֗ה וָזֶ֙בַח֙ וּמִנְחָ֔ה וּלְבוֹנָ֖ה וּמְבִאֵ֣י תוֹדָ֑ה בֵּ֖ית יְהוָֽה׃

כ״ז וְאִם־לֹ֤א תִשְׁמְעוּ֙ אֵלַ֔י לְקַדֵּ֥שׁ אֶת־י֙וֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת וּלְבִלְתִּ֖י | שְׂאֵ֣ת מַשָּׂ֑א וּבָ֞א בְּשַׁעֲרֵ֣י יְרוּשָׁלַ֗ם בְּי֙וֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת וְהִצַּ֥תִּי אֵ֖שׁ בִּשְׁעָרֶ֑יהָ וְאָכְלָ֞ה אַרְמְנ֣וֹת יְרוּשָׁלַ֗ם וְלֹ֥א תִכְבֶּֽה׃ {פ}

ובא. כמו ולבא:

פרק י״ח

א׳ הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֔ה אֶל־יִרְמְיָ֖הוּ מֵאֵ֣ת יְהוָ֑ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ קוּם֙ וְיָרַ֣דְתָּ֔ בֵּ֖ית הַיּוֹצֵ֑ר וְשָׁ֣מָּה אַשְׁמִיעֲךָ֖ אֶת־דְּבָרָֽי׃

ג׳ וָאֵ֣רֶד בֵּית־הַיּוֹצֵ֔ר (והנהו) [וְהִנֵּה־הוּא] עֹשֶׂ֥ה מְלָאכָ֖ה עַל־הָאָבְנָֽיִם׃

על האבנים. על סדנא פורמא״ש בלעז:

ד׳ וְנִשְׁחַ֤ת הַכְּלִי֙ אֲשֶׁ֣ר הוּא֙ עֹשֶׂ֣ה בַּחֹ֔מֶר בְּיַ֖ד הַיּוֹצֵ֑ר וְשָׁ֗ב וַיַּעֲשֵׂ֙הוּ֙ כְּלִ֣י אַחֵ֔ר כַּאֲשֶׁ֥ר יָשַׁ֖ר בְּעֵינֵ֥י הַיּוֹצֵ֖ר לַעֲשֽׂוֹת׃ {ס}

אשר הוא עושה בחומר. אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד היוצר בעודו לח ומקרא מסורס הוא:

ה׳ וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃

ו׳ הֲכַיּוֹצֵ֥ר הַזֶּ֛ה לֹא־אוּכַ֥ל לַעֲשׂ֖וֹת לָכֶ֣ם בֵּית־יִשְׂרָאֵ֑ל נְאֻם־יְהוָ֔ה הִנֵּ֤ה כַחֹמֶר֙ בְּיַ֣ד הַיּוֹצֵ֔ר כֵּ֥ן אַתֶּ֖ם בְּיָדִ֥י בֵּית־יִשְׂרָאֵֽל׃ {ס}

ז׳ רֶ֚גַע אֲדַבֵּ֣ר עַל־גּ֔וֹי וְעַל־מַמְלָכָ֖ה לִנְתּ֣וֹשׁ וְלִנְתֹּ֑ץ וְלַהֲאָבִֽיד׃

ח׳ וְשָׁב֙ הַגּ֣וֹי הַה֔וּא מֵרָעָתוֹ֙ אֲשֶׁ֣ר דִּבַּ֔רְתִּי עָלָ֖יו וְנִחַמְתִּי֙ עַל־הָרָעָ֔ה אֲשֶׁ֥ר חָשַׁ֖בְתִּי לַעֲשׂ֥וֹת לֽוֹ׃ {ס}

מרעתו אשר דברתי עליו. מעבירות שבידו אשר בשבילו דברתי עליו **לנתוש ולנתוץ** אשרפורק״י בלעז׃

ונחמתי. וחשבתי מחשבה אחרת׃

ט׳ וְנִגַּ֣ע אֲדַבֵּ֔ר עַל־גּ֖וֹי וְעַל־מַמְלָכָ֑ה לִבְנ֥וֹת וְלִנְטֽוֹעַ׃

י׳ וְעָשָׂ֥ה (הרעה) [הָרַ֛ע] בְּעֵינַ֖י לְבִלְתִּ֣י שְׁמֹ֣עַ בְּקוֹלִ֑י וְנִחַמְתִּי֙ עַל־הַטּוֹבָ֔ה אֲשֶׁ֥ר אָמַ֖רְתִּי לְהֵיטִ֥יב אֹתֽוֹ׃ {ס}

י״א וְעַתָּ֞ה אֱמָר־נָ֣א אֶל־אִ֤ישׁ יְהוּדָה֙ וְעַל־יוֹשְׁבֵ֣י יְרוּשָׁלַ֔͏ִם לֵאמֹ֖ר כֹּ֣ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה הִנֵּ֥ה אָנֹכִ֖י יוֹצֵ֣ר עֲלֵיכֶ֑ם רָעָ֕ה וְחֹשֵׁ֥ב עֲלֵיכֶ֖ם מַחֲשָׁבָ֑ה שׁ֚וּבוּ נָ֣א אִ֤ישׁ מִדַּרְכּוֹ֙ הָרָעָ֔ה וְהֵיטִ֥יבוּ דַרְכֵיכֶ֖ם וּמַעַלְלֵיכֶֽם׃

י״ב וְאָמְר֖וּ נוֹאָ֑שׁ כִּ֣י אַחֲרֵ֤י מַחְשְׁבוֹתֵ֙ינוּ֙ נֵלֵ֔ךְ וְאִ֣ישׁ שְׁרִרוּת֙ לִבּ֣וֹ הָרָ֔ע נַעֲשֶׂ֖ה׃ {פ}

ואמרו נואש. וידעתי שהם יאמרו לך על דבריך שאין חוששין להם׃

י״ג לָכֵ֛ן כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה שָׁאֲלוּ־נָ֣א׀ בַּגּוֹיִ֗ם מִ֚י שָׁמַ֣ע כָּאֵ֔לֶּה שָׁעֲרָרַ֥ת עָשְׂתָ֖ה מְאֹ֥ד בְּתוּלַ֥ת יִשְׂרָאֵֽל׃

שערורית. דבר גנאי׃

י״ד הֲיַעֲזֹ֥ב מִצּ֖וּר שָׁדַ֣י שֶׁ֑לֶג לְבָנ֗וֹן אִם־נִּתְּשׁ֤וּ מַ֙יִם֙ זָרִ֔ים קָרִ֖ים נוֹזָלִֽים׃

היעזוב מצור שדי שלג לבנון. היעזוב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות הבאים משלג הלבנון שהוא נקי׃

אם ינתשו מים זרים. או אם יעזבו מים חיים נובעים שהם זרים עד הנה מכל אדם והם קרים זרים הם נובעים וזה יוכיח אני קרתי ושתיתי מים זרים (ישעיהו ל״ז:כ״ה) ומנחם חברו זרים עם לא זורו ולא חובשו (שם א) ל׳ מימי תרופה ונתן טעם לדבריו ואמר כי אם בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ״ם והיה מוסיף יו״ד מ״ם והיה אומר זרומים לרבות המים ולהיותם זרמים׃

שדי. כמו שדה׃

קרים. פריוודא״ש בלעז׃

נוזלים. קוראנ״ץ בלעז ועוד יש לפתרו אם ינתשו להיות מים זרים נמאסים המים שהם קרים נוזלים׃

(זרים ללשון ראשון הוא לשון זרם ללשון שני הוא ל׳ זרות כלומר מים מאוסים)׃

ט״ו כִּֽי־שְׁכֵחַ֥נִי עַמִּ֖י לַשָּׁ֣וְא יְקַטֵּ֑רוּ וַיַּכְשְׁלוּם֙ בְּדַרְכֵיהֶ֔ם שְׁבִילֵ֖י עוֹלָ֑ם לָלֶ֣כֶת נְתִיבוֹת֙ דֶּ֣רֶךְ לֹ֥א סְלוּלָֽה׃

כי. כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו׃

שבילי עולם. שבילים המתוקנים אמרו שהם מכשול כדי ללכת **דרך לא סלולה** לא כבושה׃

ט״ז לָשׂ֤וּם אַרְצָם֙ לְשַׁמָּ֔ה (שרוקת) [שְׁרִיקוֹת] עוֹלָ֖ם כָּל עוֹבֵ֣ר עָלֶ֑יהָ יִשֹּׁ֥ם וְיָנִ֖יד בְּרֹאשׁ֥וֹ׃

שריקות. העובר על חרבות שראה כבר בבניינים טובים רגיל לשרוק׃

ישום. יתמה׃

י״ז כְּרוּחַ־קָדִ֙ים֙ אֲפִיצֵ֣ם לִפְנֵ֣י אוֹיֵ֔ב עֹ֥רֶף וְלֹא־פָנִ֖ים אַרְאֵ֑ם בְּי֖וֹם אֵידָֽם׃ {ס}

עורף ולא פנים. כשיברחו מפני האויב׃

אראם. ולא אושיעם׃

י״ח וַיֹּאמְר֣וּ לְכוּ֩ וְנַחְשְׁבָ֨ה עָלִ֜ירְמְיָ֗הוּ֙ מַחֲשָׁב֣וֹת כִּי֮ לֹא־תֹאבַד֒ תּוֹרָ֤ה מִכֹּהֵן֙ וְעֵצָ֣ה מֵחָכָ֔ם וְדָבָ֖ר מִנָּבִ֑יא לְכוּ֩ וְנַכֵּ֨הוּ בַלָּשׁ֜וֹן וְאַל־נַקְשִׁ֗יבָה אֶל־כָּל־דְּבָרָֽיו׃

ויאמרו לכו וגו׳. ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרים כן:

תורה מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג):

ודבר מנביא. דברי נבוא׳:

ונכהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקר:

י״ט הַקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלַי וּשְׁמַע לְקוֹל יְרִיבָי׃

כ׳ הֲיְשֻׁלַּם תָּחַת־טוֹבָה כִּי־כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי זְכֹר | עָמְדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה לְהָשִׁיב אֶת־חֲמָתְךָ מֵהֶם׃

כ״א לָכֵן תֵּן אֶת־בְּנֵיהֶם לָרָעָב וְהַגֵּרֵם עַל־יְדֵי־חָרֶב וּתְהִיֶנָה נְשֵׁיהֶם שַׁכֻּלוֹת וְאַלְמָנוֹת וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הֲרֻגֵי מָוֶת בַּחֻרֵיהֶם מַכֵּי־חֶרֶב בַּמִּלְחָמָה׃

והגירם. (הורידם ע״י חרב) לשון עיני נגרה (איכה ג) כמים המוגרים (מיכה א):

על ידי חרב. ע״י גייסות:

ואנשיהם. של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות:

כ״ב תִּשָּׁמַע זְעָקָה מִבָּתֵּיהֶם כִּי־תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פִּתְאֹם כִּי־כָרוּ (שיחה) [שׁוּחָה] לִלְכְּדֻנִי וּפַחִים טָמְנוּ לְרַגְלָי׃

כי כרו שוחה. שחשדוהו מאשת איש שנאמר (משלי כג) כי שוחה עמוקה זונה:

כ״ג וְאַתָּה יְהוָה יָדַעְתָּ אֶת־כָּל־עֲצָתָם עָלַי לַמָּוֶת אַל־תְּכַפֵּר עַל־עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל־תֶּמְחִי (והיו) [וְיִהְיוּ] מַכְשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם׃ {ס}

אל תמחי. אל תהי מחויה ולפי שהוא ל׳ נקבה נתן בו יו״ד ואף היא יתירה כיו״ד של ותזני בם (יחזקאל טו):

פרק י״ט

א׳ כֹּה אָמַר יְהוָה הָלֹךְ וְקָנִיתָ בַקְבֻּק יוֹצֵר חֶרֶשׂ וּמִזִּקְנֵי הָעָם וּמִזִּקְנֵי הַכֹּהֲנִים׃

בקבוק. צלוחית:

יוצר חרש. כלומר של יוצר שהוא של חרש:

ומזקני העם. הלוך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך:

ב׳ וְיָצָאתָ אֶל־גֵּיא בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר פֶּתַח שַׁעַר (החרסות) [הַחַרְסִית] וְקָרָאתָ שָׁם אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ׃

שער החרסית. שער האשפות ששם זורקין חרסים הנשברים וכן ת״י תרע קילקלתא:

ג׳ וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָהּ תְּצַלֶּלְנָה אָזְנָיו׃

תצלנה. טינטני״ר בלעז ל׳ מצלתים (ד״ה א טו) בצלצלי שמע (תהלים קנ):

ד׳ יַעַן | אֲשֶׁר עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְקַטְּרוּ־בוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּם הֵמָּה וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה דַּם נְקִיִּם׃

וינכרו. עשאוהו נכרי לפני:

ה׳ וּבָנוּ אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ עֹלוֹת לַבַּעַל אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ {פ}

ו׳ לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵקָרֵא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶּן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה׃

ז׳ וּבַקֹּתִי אֶת־עֲצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהִפַּלְתִּים בַּחֶרֶב לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְנָתַתִּי אֶת־נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃

ובקותי. ורוקנתי ל׳ בוקה ומבוקה (נחום ב׳:י״א) ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשונו כן׃

ח׳ וְשַׂמְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כָּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶהָ׃

ט׳ וְהַאֲכַלְתִּים אֶת־בְּשַׂר בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּשַׂר בְּנוֹתֵיהֶם וְאִישׁ בְּשַׂר־רֵעֵהוּ יֹאכֵלוּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיקוּ לָהֶם אֹיְבֵיהֶם וּמְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׃

ובמצוק. לשון צרה כמו צוקה׃

י׳ וְשָׁבַרְתָּ הַבַּקְבֻּק לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים אוֹתָךְ׃

י״א וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר אֶת־כְּלִי הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא־יוּכַל לְהֵרָפֵא עוֹד וּבְתֹפֶת יִקְבְּרוּ מֵאֵין מָקוֹם לִקְבּוֹר׃

(אשר לא יוכל להרפה. אהעם קאי אבל העיר אעש׳ כתופת ואטהר לעתיד)׃

י״ב כֵּן אֶעֱשֶׂה לַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה וּלְיוֹשְׁבֶיהָ וְלָתֵת אֶת־הָעִיר הַזֹּאת כְּתֹפֶת׃

העיר הזאת כתופת. כולה מליאה הרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים למולך׃

י״ג וְהָי֥וּ בָתֵּי֙ יְרוּשָׁלַ֔͏ִם וּבָתֵּי֙ מַלְכֵ֣י יְהוּדָ֔ה כִּמְק֥וֹם הַתֹּ֖פֶת הַטְּמֵאִ֑ים לְכֹ֣ל ׀ הַבָּתִּ֗ים אֲשֶׁ֤ר קִטְּרוּ֙ עַל־גַּגֹּתֵיהֶ֔ם לְכֹ֖ל צְבָ֣א הַשָּׁמַ֑יִם וְהַסֵּ֥ךְ נְסָכִ֖ים לֵאלֹהִ֥ים אֲחֵרִֽים׃ {פ}

י״ד וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ֮ מֵהַתֹּפֶת֒ אֲשֶׁ֣ר שְׁלָח֗וֹ יְהוָה֙ שָׁ֔ם לְהִנָּבֵ֑א וַיַּעֲמֹד֙ בַּחֲצַ֣ר בֵּית־יְהוָ֔ה וַיֹּ֖אמֶר אֶל־כָּל־הָעָֽם׃ {ס}

ט״ו כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־כָּל־עָרֶיהָ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ כִּי הִקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם לְבִלְתִּי שְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרָי׃

פרק כ׳

א׳ וַיִּשְׁמַע פַּשְׁחוּר֮ בֶּן־אִמֵּר֒ הַכֹּהֵן֙ וְהוּא־פָקִ֣יד נָגִ֔יד בְּבֵ֖ית יְהוָ֑ה אֶת־יִרְמְיָ֕הוּ נִבֵּ֖א אֶת־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵֽלֶּה׃

ב׳ וַיַּכֶּה֩ פַּשְׁחוּר֙ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל־הַמַּהְפֶּכֶת אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן֙ הָעֶלְי֔וֹן אֲשֶׁ֖ר בְּבֵ֥ית יְהוָֽה׃

המהפכת. שם מקום האסורים וי״ת לכיפתא ארוולו״ר בלעז׃

ג׳ וַיְהִי֙ מִמָּחֳרָ֔ת וַיֹּצֵ֥א פַּשְׁחוּר֙ אֶת־יִרְמְיָ֔הוּ מִן־הַמַּהְפֶּכֶת וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו יִרְמְיָ֑הוּ לֹ֣א פַשְׁחוּר֮ קָרָ֣א יְהוָה֒ שְׁמֶ֔ךָ כִּ֖י אִם־מָגֹ֥ור מִסָּֽבִיב׃ {ס}

מגור. יראה׃

לא פשחור קרא ה׳ שמך וגו׳. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר זה כלומר פשח שחור כמו אילן שנפשח וכן ויפשחני (איכה ג) וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול ובן חורין פש חור אלא לכך נקרא שמך פשחור פשח שחור, ד״א פש סחור רבים סביבותיך להרוג וללשון זה מגור הוא ל׳ אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ״א:י״ד)׃

ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתְנְךָ לְמָגוֹר לְךָ וּלְכָל־אֹהֲבֶיךָ וְנָפְלוּ בְּחֶרֶב אֹיְבֵיהֶם וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְאֶת־כָּל־יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִגְלָם בָּבֶלָה וְהִכָּם בֶּחָרֶב׃

ה וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־חֹסֶן הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־יְגִיעָהּ וְאֶת־כָּל־יְקָרָהּ וְאֵת כָּל־אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְזָזוּם וּלְקָחוּם וְהֶבִיאוּם בָּבֶלָה׃

חוסן. ממון׃

ו וְאַתָּה פַּשְׁחוּר וְכֹל יֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ תֵּלְכוּ בַּשֶּׁבִי וּבָבֶל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקָּבֵר אַתָּה וְכָל־אֹהֲבֶיךָ אֲשֶׁר־נִבֵּאתָ לָהֶם בַּשָּׁקֶר׃ {פ}

ז פִּתִּיתַנִי יְהוָה וָאֶפָּת חֲזַקְתַּנִי וַתּוּכָל הָיִיתִי לִשְׂחוֹק כָּל־הַיּוֹם כֻּלֹּה לָעַג לִי׃

פתיתני. ללכת בשליחותך׃

חזקתני. הכבדת עלי ידך החזקה ללכת על כרחי׃

ותוכל. ונצחת׃

כולה. כל העם לועג לי׃

ח כִּי־מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק חָמָס וָשֹׁד אֶקְרָא כִּי־הָיָה דְבַר־יְהוָה לִי לְחֶרְפָּה וּלְקֶלֶס כָּל־הַיּוֹם׃

מדי אדבר. בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואיני קורא אליהם טובה כי אם נבואות חמס ושוד׃

כי יהיה דבר ה׳ לי. לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפים אותי׃

ולקלס. ולדבור כמו וקלסה׃

ט וְאָמַרְתִּי לֹא־אַזְכִּירֶנּוּ וְלֹא־אֲדַבֵּר עוֹד בִּשְׁמוֹ וְהָיָה בִלְבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת עָצֻר בְּעַצְמֹתָי וְנִלְאֵיתִי כָּלְכֵל וְלֹא אוּכָל׃

ואמרתי לא אזכרנו. ואם אמר לי לבי שלא לילך בשליחותו עוד׃

והיה בלבי. הנבואה **כאש בוערת** ועל כרחי אני צריך לילך׃

עצור בעצמותי. וכנוס בעצמותי האש׃

כלכל. לסבול האש׃

י כִּי שָׁמַעְתִּי דִבַּת רַבִּים מָגוֹר מִסָּבִיב הַגִּידוּ וְנַגִּידֶנּוּ כָּל אֲנוֹשׁ שְׁלֹמִי שֹׁמְרֵי צַלְעִי אוּלַי יְפֻתֶּה וְנוּכְלָה לוֹ וְנִקְחָה נְקָמָתֵנוּ מִמֶּנּוּ׃

כי שמעתי. אני אמרתי שלא אזכרנו לפי ששמעתי דבת רבים אלו שמתלחשים עלי׃

מגור. ל׳ אסיפה וכן ת״י׃

הגידו. עליו עדות שקר׃

ונגידנו. ונעידנו ומנחם פי׳ הגידו ונגידנו כמו (דברים יד) לא תתגודדו וכן חבר לחלק יגיד רעים (איוב י״ז:ה׳) ל׳ השחתה כמו גודו אילנא (דניאל ג) ודונש פתר אותו לשון הגדה ממש וכה פתרונו הגידו עליו דברי שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכין פתרונו כי אם עד אשר יחלקון לשתי תיבות או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לו) בני יצאוני (לעיל י)׃

שומרי צלעי. מצפים שברי׃

אולי יפותה. לשמוע לנו ולטעות אחרינו׃

י״א וַיהוָה אוֹתִי כְּגִבּוֹר עָרִיץ עַל־כֵּן רֹדְפַי יִכָּשְׁלוּ וְלֹא יָכֵלוּ בֹּשׁוּ מְאֹד כִּי־לֹא הִשְׂכִּילוּ כְּלִמַּת עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃

כי לא השכילו. לא הצליחו בעצתם׃

י״ב וַיהוָה צְבָאוֹת בֹּחֵן צַדִּיק רֹאֵה כְלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי׃ {ס}

י״ג שִׁירוּ לַיהוָה הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כִּי הִצִּיל אֶת־נֶפֶשׁ אֶבְיוֹן מִיַּד מְרֵעִים׃ {ס}

י״ד אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר־יְלָדַתְנִי אִמִּי אַל־יְהִי בָרוּךְ׃

ארור היום אשר ילדתי בו. פוא״י אינייניר״ט בלעז היא שעת הריון ועל ידי אונס שמש חלקיהו אביו מטתו ביום שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטתו וברח׃

ט״ו אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּשַּׂר אֶת־אָבִי לֵאמֹר יֻלַּד־לְךָ בֵּן זָכָר שַׂמֵּחַ שִׂמְּחֵהוּ׃

שמח. מ״ם דגושה שהוא ל׳ תשמח אחרים ששמח את אביו בבשורתו׃

ט״ז וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא כֶּעָרִים אֲשֶׁר־הָפַךְ יְהוָה וְלֹא נִחָם וְיִשְׁמַע זְעָקָה בַּבֹּקֶר וּתְרוּעָה בְּעֵת צָהֳרָיִם׃

כערים אשר הפך. סדום ועמורה׃

ולא נחם. משגזר עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לבטל גזרתו׃

י״ז אֲשֶׁר לֹא־מוֹתָתַנִי מֵרֶחֶם וַתְּהִי־לִי אִמִּי קִבְרִי וְרַחְמָהּ הָרַת עוֹלָם׃

אשר לא מותתני מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דבור׃

הרת עולם. הריון של עולמית׃

י״ח לָמָּה זֶּה מֵרֶחֶם יְצָאתִי לִרְאוֹת עָמָל וְיָגוֹן וְיִכְלוּ בַּבֹּשֶׁת יָמָי׃ {פ}

עמל ויגון. חורבן בית המקדש׃

פרק כ״א

א׳ הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בִּשְׁלֹחַ אֵלָיו הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־פַּשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה וְאֶת־צְפַנְיָה בֶן־מַעַשֵׂיָה הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃

ב׳ דְּרָשׁ־נָא בַעֲדֵנוּ אֶת־יְהוָה כִּי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָם עָלֵינוּ אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה אוֹתָנוּ כְּכָל־נִפְלְאֹתָיו וְיַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ׃

ג׳ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֲלֵיהֶם כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־צִדְקִיָּהוּ׃ {ס}

ד׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵסֵב אֶת־כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיֶדְכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים בָּם אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם מִחוּץ לַחוֹמָה וְאָסַפְתִּי אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר הַזֹּאת׃

הנני מסב את כלי המלחמה. יש בכם היודעי׳ להשביע את השרים של מעלה הממונים על הפורעניות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה ובכך אתם בוטחי׳ הנני מיסב את השררה של זה לזה ולא תדעו על מי תשביעו׃

ואספתי אותם. כלי מלחמה אל תוך העיר הזאת שאשחית אתכם בדבר ע״י מלאך המות שהוא מן השרים העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול ימותו׃

ה׳ וְנִלְחַמְתִּי אֲנִי אִתְּכֶם בְּיָד נְטוּיָה וּבִזְרוֹעַ חֲזָקָה וּבְאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל׃

ו׳ וְהִכֵּיתִי אֶת־יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־הָאָדָם וְאֶת־הַבְּהֵמָה בְּדֶבֶר גָּדוֹל יָמֻתוּ׃

ז׳ וְאַחֲרֵי־כֵן נְאֻם־יְהוָה אֶתֵּן אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־עֲבָדָיו ׀ וְאֶת־הָעָם וְאֶת־הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר הַזֹּאת מִן־הַדֶּבֶר ׀ מִן־הַחֶרֶב וּמִן־הָרָעָב בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהִכָּם לְפִי־חָרֶב לֹא־יַחְמֹל וְלֹא יָחוֹס עֲלֵיהֶם וְלֹא יְרַחֵם׃

ח׳ וְאֶל־הָעָם הַזֶּה֙ תֹּאמַ֔ר כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה הִנְנִ֨י נֹתֵ֤ן לִפְנֵיכֶם֙ אֶת־דֶּ֣רֶךְ הַחַיִּ֔ים וְאֶת־דֶּ֖רֶךְ הַמָּֽוֶת׃

ט׳ הַיֹּשֵׁב֙ בָּעִ֣יר הַזֹּ֔את יָמ֖וּת בַּחֶ֣רֶב וּבָרָעָ֑ב וּבַדֶּ֔בֶר וְהַיּוֹצֵ֣א וְנָפַ֔ל עַל־הַכַּשְׂדִּ֖ים הַצָּרִ֣ים עֲלֵיכֶ֑ם (יחיה) [וְחָיָ֣ה] וְהָיְתָ֥ה־לּ֛וֹ נַפְשׁ֖וֹ לְשָׁלָֽל׃

והיתה לו נפשו לשלל. כאדם השולל שלל וחוטפו והולך לו כן תהיה לי נפשו שלולה מן המיתה מן ההורגים׃

י׳ כִּ֣י שַׂמְתִּ֤י פָנַי֙ בָּעִ֣יר הַזֹּ֔את לְרָעָ֖ה וְלֹ֣א לְטוֹבָ֑ה נְאֻם־יְהוָ֗ה בְּיַד־מֶ֙לֶךְ֙ בָּבֶ֣ל תִּנָּתֵ֔ן וּשְׂרָפָ֖הּ בָּאֵֽשׁ׃ {ס}

פני. כתרגומו רוגזי׃

י״א וּלְבֵ֖ית מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה שִׁמְע֖וּ דְּבַר־יְהוָֽה׃

י״ב בֵּ֣ית דָּוִ֗ד כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֔ה דִּ֥ינוּ לַבֹּ֖קֶר מִשְׁפָּ֑ט וְהַצִּ֙ילוּ֙ גָּזוּל֙ מִיַּ֣ד עוֹשֵׁ֔ק פֶּן־תֵּצֵ֥א כָאֵ֛שׁ חֲמָתִ֖י וּבָעֲרָ֣ה וְאֵ֣ין מְכַבֶּ֑ה מִפְּנֵ֥י רֹ֖עַ (מעלליהם) [מַעַלְלֵיכֶֽם]׃

מיד עושק. טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחרים׃

ואין מכבה. שלא ימלט לכם שריד׃

י״ג הִנְנִ֤י אֵלַ֙יִךְ֙ יֹשֶׁ֣בֶת הָעֵ֔מֶק צ֖וּר הַמִּישֹׁ֑ר נְאֻם־יְהוָ֗ה הָאֹמְרִ֤ים מִֽי־יֵחַת֙ עָלֵ֔ינוּ וּמִ֥י יָבֹ֖וא בִּמְעוֹנוֹתֵֽינוּ׃

יושבת העמק. ירושלים היא בתוך עמק, ד״א שהעמיק הקב״ה עצה עליך להחריבך׃

צור המישור הר שכל. סביביו מישור׃

מי יחת עלינו. מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחיתים (מלכים ב ו׳:ט׳)׃

י״ד וּפָקַדְתִּ֥י עֲלֵיכֶ֖ם כִּפְרִ֣י מַעַלְלֵיכֶ֑ם נְאֻם־יְהוָ֗ה וְהִצַּתִּי֙ אֵ֣שׁ בְּיַעְרָ֔הּ וְאָכְלָ֖ה כָּל־סְבִיבֹתֶֽיהָ׃

פרק כ״ב

א׳ כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה רֵ֚ד בֵּ֣ית מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֔ה וְדִבַּרְתָּ֥ שָׁ֖ם אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃

ב׳ וְאָמַרְתָּ֙ שְׁמַ֣ע דְּבַר־יְהוָ֔ה מֶ֖לֶךְ יְהוּדָ֣ה הַיֹּשֵׁ֣ב עַל־כִּסֵּ֣א דָוִ֔ד אַתָּ֖ה וַעֲבָדֶ֣יךָ וְעַמְּךָ֑ הַבָּאִ֖ים בַּשְּׁעָרִ֥ים הָאֵֽלֶּה׃

ג׳ כֹּ֣ה | אָמַ֣ר יְהוָ֔ה עֲשׂ֥וּ מִשְׁפָּ֖ט וּצְדָקָ֑ה וְהַצִּ֙ילוּ֙ גָּזוּל֙ מִיַּ֣ד עָשׁ֔וֹק וְגֵ֥ר יָת֖וֹם וְאַלְמָנָ֣ה אַל־תּ֑וֹנוּ אַל־תַּחְמֹ֣סוּ וְדָ֤ם נָקִי֙ אַל־תִּשְׁפְּכ֔וּ בַּמָּק֖וֹם הַזֶּֽה׃

אל תונו. זו אונאת דברים׃

ד׳ כִּ֣י אִם־עָשׂ֤וֹ תַֽעֲשׂוּ֙ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה וּבָ֣אוּ בְשַׁעֲרֵ֤י הַבַּ֙יִת֙ הַזֶּ֔ה מְלָכִ֗ים יֹשְׁבִ֤ים לְדָוִד֙ עַל־כִּסְאוֹ֔ רֹכְבִ֖ים בָּרֶ֣כֶב וּבַסּוּסִ֑ים הֽוּא־וַעֲבָדָ֖יו וְעַמּֽוֹ׃

ה׳ וְאִם־לֹ֤א תִשְׁמְעוּ֙ אֶת־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה בִּ֥י נִשְׁבַּ֖עְתִּי נְאֻם־יְהוָ֑ה כִּֽי־לְחָרְבָּ֥ה יִהְיֶ֖ה הַבַּ֥יִת הַזֶּֽה׃ {פ}

ו׳ כִּֽי־כֹ֣ה | אָמַ֣ר יְהוָ֔ה עַל־בֵּ֖ית מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה גִּלְעָ֤ד אַתָּה֙ לִ֣י רֹ֔אשׁ הַלְּבָנ֖וֹן אִם־לֹ֣א אֲשִׁיתְךָ֔ מִדְבָּ֖ר עָרִ֥ים לֹא (נושבה) [נוֹשָׁבוּ]׃

גלעד אתה לי וגו׳. אילו את חביב קדמי כבית מקדשא דרם בריש טוריא אם לא אשוינך מדברא׃

גלעד אתה. המקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם׃

ז׳ וְקִדַּשְׁתִּ֥י עָלֶ֖יךָ מַשְׁחִתִ֑ים אִ֥ישׁ וְכֵלָ֖יו וְכָרְת֣וּ מִבְחַר֙ אֲרָזֶ֔יךָ וְהִפִּ֖ילוּ עַל־הָאֵֽשׁ׃

וקדשתי. וזמנתי׃

וכרתו מבחר ארזיך. לפי שדמוהו ללבנון נופל כאן הל׳ הזה׃

ח׳ וְעָבְרוּ֙ גּוֹיִ֣ם רַבִּ֔ים עַל֙ הָעִ֣יר הַזֹּ֔את וְאָמְר֥וּ אִ֖ישׁ אֶל־רֵעֵ֑הוּ עַל־מֶ֣ה עָשָׂ֤ה יְהוָה֙ כָּ֣כָה לָעִ֣יר הַגְּדוֹלָ֔ה הַזֹּ֖את׃

ט׳ וְאָמְר֗וּ עַל֙ אֲשֶׁ֣ר עָזְב֔וּ אֶת־בְּרִ֖ית יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיהֶ֑ם וַיִּשְׁתַּחֲוּ֙ לֵאלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים וַיַּעַבְדֻ֖ם׃ {ס}

י׳ אַל־תִּבְכּ֥וּ לְמֵ֖ת וְאַל־תָּנ֣וּדוּ לֹ֑ו בְּכ֤וּ בָכוֹ֙ לַהֹלֵ֣ךְ כִּ֣י לֹ֤א יָשׁוּב֙ עֹ֔וד וְרָאָ֕ה אֶת־אֶ֖רֶץ מוֹלַדְתּֽוֹ׃

אל תבכו למת. ליהויקים שימות לפני השער כשיסחבוהו להגלותו׃

בכו להולך. ליהויכין ולצדקיהו אמור מעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה (לקמן לו) מחייו של יהויכין שנאמר בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו׳ (לקמן נב)׃

י״א כִּ֣י כֹ֤ה אָמַר־יְהוָה֙ אֶל־שַׁלֻּ֣ם בֶּן־יֹאשִׁיָּ֔הוּ מֶ֖לֶךְ יְהוּדָ֑ה הַמֹּלֵ֣ךְ תַּחַ֔ת יֹאשִׁיָּ֖הוּ אָבִ֥יו אֲשֶׁ֖ר יָצָ֣א מִן־הַמָּק֣וֹם הַזֶּ֑ה לֹא־יָשׁ֥וּב שָׁ֖ם עֽוֹד׃

אל שלום. הוא צדקיהו וכך נקרא (בדה״א ג) והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שבתחלה מלך יהואחז ואח״כ יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו׃

אשר יצא. ואע״פ שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאלו יצא׃

י״ב כִּ֚י בִּמְק֣וֹם אֲשֶׁר־הִגְל֣וּ אֹת֔וֹ שָׁ֖ם יָמ֣וּת וְאֶת־הָאָ֥רֶץ הַזֹּ֖את לֹא־יִרְאֶ֥ה עֽוֹד׃ {ס}

י״ג הֹ֚וי בֹּנֶ֣ה בֵיתוֹ֙ בְּלֹא־צֶ֔דֶק וַעֲלִיּוֹתָ֖יו בְּלֹ֣א מִשְׁפָּ֑ט בְּרֵעֵ֤הוּ֙ יַעֲבֹ֣ד חִנָּ֔ם וּפָעֳלֹ֖ו לֹ֥א יִתֶּן־לֽוֹ׃

הוי בונה ביתו. על יהויקים הוא אומר שהוא היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה אמר ה׳ אל יהויקים וגו׳׃

י״ד הָאֹמֵ֕ר אֶבְנֶ֥ה לִּ֖י בֵּ֣ית מִדּ֑וֹת וַעֲלִיּ֥וֹת מְרֻוָּחִ֖ים וְקֹרַ֣ע לוֹ֮ חַלּוֹנָ֒י וְסָפ֤וּן בָּאָ֙רֶז֙ וּמָשׁ֣וֹחַ בַּשָּׁשָֽׁר׃

בית מדות. בית גדול כמו אנשי מדות (במדבר י״ג:ל״ב) שיש בהן מה למדוד׃

וקרע לו. והרחיב לו, אחרים הגיהו וקרע לו ופתח לו וכן ותקרעי בפוך (לעיל יד) קרעת שמים ירדת (ישעיהו ס״ג:י״ט) כולן לשון פתיחה׃

וספון בארז. מסכך הגג בארזים׃

ומשוח בששר. ומצייר בסממנים, ת״י בששר צבע הוא ממין הציורים, ל״א ומשוח בששר כמו חוט המשחה אליינאנ״ט אנשינופל״א בלעז׃

ט״ו הֲתִמְלֹךְ֙ כִּ֣י אַתָּ֣ה מְתַחֶ֔רֶה בָּאָ֖רז אָבִ֑יךָ הֲלֹוא֩ אָכַ֨ל וְשָׁתָ֜ה וְעָשָׂ֤ה מִשְׁפָּט֙ וּצְדָקָ֔ה אָ֖ז טֹ֥וב לֽוֹ׃

התמלוך. התאריך ימים על שאתה מתחרה להכביד על ממשלתך להודיע שאתה מלך׃

אביך. יאשיהו שהתנהג בענוה הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו׃

ט״ז דָּ֥ן דִּין־עָנִ֖י וְאֶבְיוֹ֑ן אָ֚ז טֹ֣וב הֲלוֹא־ה֔וּא הֲדַעַ֖ת אֹתִ֑י נְאֻם־יְהוָֽה׃

י״ז כִּ֣י אֵ֤ין עֵינֶ֙יךָ֙ וְלִבְּךָ֔ כִּ֚י אִם־עַל־בִּצְעֶ֔ךָ וְעַ֖ל דַּם־הַנָּקִ֑י לִשְׁפֹּ֥וךְ וְעַל־הָעֹ֖שֶׁק וְעַל־הַמְּרוּצָ֥ה לַעֲשֽׂוֹת׃ {ס}

על בצעך. לגזול ממון׃

המרוצה. ריצוץ דלים ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורצוץ תמיד סמוכין בלשון מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי (שמואל א י״ב:ג׳)׃

י״ח לָכֵ֞ן כֹּה־אָמַ֣ר יְהוָ֗ה אֶל־יְהוֹיָקִ֙ים֙ בֶּן־יֹאשִׁיָּ֣הוּ מֶֽלֶךְ יְהוּדָ֔ה לֹא־יִסְפְּדוּ־לוֹ֙ הוֹי֙ אָחִ֔י וְהוֹי֖ אָחֹ֑ות לֹא־יִסְפְּדוּ־לוֹ֙ הוֹי֙ אָד֔וֹן וְהוֹי֖ הֹדֽוֹ׃

והוי הדה. הוי על תפארתו׃

י״ט קְבוּרַ֥ת חֲמֹ֖ור יִקָּבֵ֑ר סָח֣וֹב וְהַשְׁלֵ֔ךְ מֵֽהֲלְאָ֖ה לְשַׁעֲרֵ֥י יְרוּשָׁלִָֽם׃ {ס}

קבורת חמור יקבר. כמה דמשגרין ית נבלת חמרא כן ישגרון ית נבילתיה (ת״י). ישגרון. יסחבון׃

כ׳ עֲלֵי הַלְּבָנוֹן וְיִצְעָקִי וּבַבָּשָׁן תְּנִי קוֹלֵךְ וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ כָּל־מְאַהֲבָיִךְ׃

עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצווחי׃

ובבשן תני קולך. על הבשן שיחרב וי״ת ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש האיך נופל לשון בשן בשערי הר הבית אם לא בשביל הדלתות שעושין מאלוני הבשן והוא שם מקום או לשון בשן מקום בקע׳ רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריוח לבה״מ׃

וצעקי מעברים. וצוחי על מגיזתא והם לשון מקום׃

כ״א דִּבַּרְתִּי אֵלַיִךְ בְּשַׁלְוָתַיִךְ אָמַרְתְּ לֹא אֶשְׁמָע זֶה דַרְכֵּךְ מִנְּעוּרַיִךְ כִּי לֹא־שָׁמַעַתְּ בְּקוֹלִי׃

בשלותיך. כשהיית בשלו׳׃

כ״ב כָּל־רוֹעַיִךְ תִּרְעֶה־רוּחַ וּמְאַהֲבַיִךְ בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ כִּי אָז תֵּבְשִׁי וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל רָעָתֵךְ׃

כל רועיך. כל מלכיך׃

תרעה רוח. רוח קדים תרוצצם׃

כ״ג (ישבתי) [יֹשַׁבְתִּי] בַּלְּבָנוֹן (מקננתי) [מְקַנַּנְתְּ] בָּאֲרָזִים מַה־נֶּחְנַתְּ בְּבֹא־לָךְ חֲבָלִים חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃

מקוננת בארזי׳. ששמת קנך במגדלות בתי ארזי׳ לבנות בתי מדות׃

מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני שודדיך בבא לך חבלים של לידה ומנחם פתר נחנת ל׳ חניה אבל דונש פתר אותו ל׳ חן׃

כ״ד חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי אִם־יְהֶיֶה כָנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל־יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקָנֶךָּ׃

חותם על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר זרועי׃

אתקנך. אנתקך לשון התיקם כצאן לטבחה (לעיל יב) עד התיקנו אותם (יהושע ח׳:ו׳) והנו״ן יתירה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה בבבל ונשאל הקב״ה על שנשבע כתבו את האיש הזה עירירי (כאן) ונולד לו זרובבל בבבל ונאמר לו על פי הנביא ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם (לקמן סוף מ״ג) כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו׃

כ״ה וּנְתַתִּיךָ בְּיַד־מְבַקְשֵׁי נַפְשֶׁךָ וּבְיַד אֲשֶׁר־אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד הַכַּשְׂדִּים׃

כ״ו וְהִטַּלְתִּי אֹתְךָ וְאֶת־אִמְּךָ אֲשֶׁר יְלָדַתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת אֲשֶׁר לֹא־יֻלַּדְתֶּם שָׁם וְשָׁם תָּמֻתוּ׃

והטלתי. לשון השלכה׃

כ״ז וְעַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הֵם מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב שָׁם שָׁמָּה לֹא יָשׁוּבוּ׃ {פ}

מנשאים את נפשם. לשון תנחומים שנפשם מתנשאה להתנחם ולומר עוד נשוב לארצנו׃

כ״ח הַעֶצֶב נִבְזֶה נָפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה כְּנָיָהוּ אִם־כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ מַדּוּעַ הוּטְלוּ הוּא וְזַרְעוֹ וְהָשְׁלְכוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ׃

העצב נבזה. תמיה הוא שמא צורה נשבר ונבזה האיש הזה שהושלך מעל פני כמי שאין חפץ בו׃

נפוץ. נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם (תהילים ב׳:ט׳) ואחרים הגיהו העצב כמו העצבים מעצבין את הקטן במסכ׳ שבת כלומר האתה נבז׳ ונפוץ בעיניך כעולל קטן שמעצבין אותו מילוייליי״ר בלעז אין זה כדי׃

הוטלו. הושלכו, ל׳ השלכה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא יוטל (שם לז)׃

כ״ט אֶרֶץ אֶרֶץ אֶרֶץ שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃

ארץ ארץ ארץ. מארצו גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישראל שמעי דבר ה׳, ד״א ארץ ארץ ארץ, ארץ שהוא ארץ שבארצות שהיתה חשובה שבכולן, ד״א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל׃

ל כֹּה | אָמַר יְהוָה כִּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה׃ {פ}

גבר. אשר לא יצלח בימיו כתבוהו׃

פרק כ״ג

א הוֹי רֹעִים מְאַבְּדִים וּמְפִצִּים אֶת־צֹאן מַרְעִיתִי נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

הוי רועים. מלכי יהודה׃

ב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהַי יִשְׂרָאֵל עַל־הָרֹעִים הָרֹעִים אֶת־עַמִּי אַתֶּם הֲפִצֹתֶם אֶת־צֹאנִי וַתַּדִּחוּם וְלֹא פְקַדְתֶּם אֹתָם הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם אֶת־רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה׃

לא פקדתם אותם. לא נזהרתם לשומרם׃

ג וַאֲנִי אֲקַבֵּץ אֶת־שְׁאֵרִית צֹאנִי מִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּי אֹתָם שָׁם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָן עַל־נָוֵהָן וּפָרוּ וְרָבוּ׃

ד וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעִים וְרָעוּם וְלֹא־יִירְאוּ עוֹד וְלֹא־יֵחַתּוּ וְלֹא יִפָּקֵדוּ נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

ולא יפקדו. ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא)׃

ה הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃

והשכיל. ויצליח׃

ו בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וְזֶה־שְּׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרְאוֹ יְהוָה | צִדְקֵנוּ׃ {פ}

ה׳ צדקנו. ה׳ מצדיק אותנו בימיו של זה׃

ז לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֹאמְרוּ עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ח כִּי אִם־חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם׃ {פ}

ט לַנְּבִאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וּכְגֶבֶר עֲבָרוֹ יַיִן מִפְּנֵי יְהוָה וּמִפְּנֵי דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ׃

לנביאים נשבר לבי בקרבי. לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי. **רחפו.** הולכים ונעים ככנפי צפור המרחף על קנו טרנבלי״ט בלעז׃

מפני ה׳. שאני שומע ממנו גזירה רעה זאת׃

י כִּי מְנָאֲפִים מָלְאָה הָאָרֶץ כִּי־מִפְּנֵי אָלָה אָבְלָה הָאָרֶץ יָבְשׁוּ נְאוֹת מִדְבָּר וַתְּהִי מְרוּצָתָם רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא־כֵן׃

מפני אלה. שבועת שקר׃

אבלה. חרבה׃

מרוצתם. קורש״א בלעז וי״ת ל׳ רצון׃

לא כן. לא בדין׃

י״א כִּי־גַם־נָבִיא גַּם־כֹּהֵן חָנֵפוּ גַּם־בְּבֵיתִי מָצָאתִי רָעָתָם נְאֻם־יְהוָה׃

גם נביא גם כהן. אפילו אלו שהכל למידין מהם׃

גם בביתי מצאתי רעתם. שהעמידו דמות בהיכל:

י״ב לָכֵן יִהְיֶה דַרְכָּם לָהֶם כַּחֲלַקְלַקּוֹת בָּאֲפֵלָה יִדָּחֻו וְנָפְלוּ בָהּ כִּי־אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה שְׁנַת פְּקֻדָתָם נְאֻם־יְהוָה׃

כחלקלקות. ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל:

כחלקלקות באפלה. כשלון על כשלון חלקלקות באור יש כשלון אפלה בלא חלקלקות יש כשלון:

י״ג וּבִנְבִיאֵי שֹׁמְרוֹן רָאִיתִי תִפְלָה הִנָּבְאוּ בַבַּעַל וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל׃

ובנביאי שומרון ראיתי תפל׳. קודם שגלו:

י״ד וּבִנְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם רָאִיתִי שַׁעֲרוּרָה נָאוּף וְהָלֹךְ בַּשָּׁקֶר וְחִזְקוּ יְדֵי מְרֵעִים לְבִלְתִּי־שָׁבוּ אִישׁ מֵרָעָתוֹ הָיוּ־לִי כֻלָּם כִּסְדֹם וְיֹשְׁבֶיהָ כַּעֲמֹרָה׃ {פ}

ובנביאי ירושלים. אני רואה עתה **שערורה** דבר מגונה:

וחזקו ידי מרעים. אומרים לרשעים שלום יהיה לכם:

לבלתי שבו. שלא ישובו המריעים איש מרעתו:

ט״ו לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַל־הַנְּבִאִים הִנְנִי מַאֲכִיל אוֹתָם לַעֲנָה וְהִשְׁקִתִים מֵי־רֹאשׁ כִּי מֵאֵת נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם יָצְאָה חֲנֻפָּה לְכָל־הָאָרֶץ׃ {פ}

ט״ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אַל־תִּשְׁמְעוּ עַל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים לָכֶם מַהְבִלִים הֵמָּה אֶתְכֶם חָזוֹן לִבָּם יְדַבֵּרוּ לֹא מִפִּי יְהוָה׃

י״ז אֹמְרִים אָמוֹר לְמְנַאֲצַי דִּבֶּר יְהוָה שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְכָל הֹלֵךְ בִּשְׁרִרוּת לִבּוֹ אָמְרוּ לֹא־תָבוֹא עֲלֵיכֶם רָעָה׃

וכל הולך בשרירות לבו וגו׳. ולכל הולך בשרירות לבו וגו׳:

י״ח כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד יְהוָה וַיֵּרֶא וְיִשְׁמַע אֶת־דְּבָרוֹ מִי־הִקְשִׁיב (דברי) [דְּבָרוֹ] וַיִּשְׁמָע׃ {ס}

מי עמד בסוד ה׳. וישמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע למצותיו ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה:

י״ט הִנֵּה | סַעֲרַת יְהוָה חֵמָה יָצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחִיל׃

מתחולל. משתכן מחזר לשכון ועל ראש רשעים ישכון:

כ׳ לֹא יָשׁוּב אַף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ בִּינָה׃

מזמות. לשון מחשבה:

כ״א לֹא־שָׁלַחְתִּי אֶת־הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לֹא־דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם נִבָּאוּ׃

כ״ב וְאִם־עָמְדוּ בְּסוֹדִי וַיַּשְׁמִעוּ דְבָרַי אֶת־עַמִּי וישבום [וְיֹשִׁבוּם] מִדַּרְכָּם הָרָע וּמֵרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ {ס}

ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי וגו׳. היה להם להשמיע דברי ותורתי את עמי ולא להטעותם בה מעלי:

כ״ג הָאֱלֹהֵי מִקָּרֹב אֲנִי נְאֻם־יְהוָה וְלֹא אֱלֹהֵי מֵרָחֹק׃

האלהי מקרוב. שאיני רואה אלא בסמוך לי ואין בי כח לשפוט את התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם:

כ״ד אִם־יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא־אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם־יְהוָה׃

אם יסתר איש. זהו כפל תמיהה האלהי מקרוב כדרך כל תמיהות הכפולות:

כ״ה שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־אָמְרוּ הַנִּבְאִים הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חָלַמְתִּי חָלָמְתִּי:

כ״ו עַד־מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב הַנִּבְאִים נִבְּאֵי הַשֶּׁקֶר וּנְבִיאֵי תַּרְמִת לִבָּם:

עד מתי. ינבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנבאים שקר לקיים מחשבותם שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו׳:

תרמית. לשון מרמה:

כ״ז הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת־עַמִּי שְׁמִי בַּחֲלוֹמֹתָם אֲשֶׁר יְסַפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת־שְׁמִי בַּבָּעַל:

כ״ח הַנָּבִיא אֲשֶׁר־אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה־לַּתֶּבֶן אֶת־הַבָּר נְאֻם־יְהוָה:

יספר חלום. יספרנו ל׳ הבאי כשאר חלומות ולא יחזקנו בדברי נבואה:

מה לתבן את הבר. מה ענין שקר אצל אמת:

את הבר. עם הבר:

כ״ט הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם־יְהוָה וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע: {ס}

הלא כה דברי כאש. לא היה להם לטעות ולדמות חלומות לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמר ותהי בלבי כאש בוערת (לעיל כ) ואומר ויד ה׳ עלי חזקה (יחזקאל ג׳:י״ד):

וכפטיש. פי״ק בלעז ויש אומר מרטיי״ל בלעז:

ל׳ לָכֵן הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים נְאֻם־יְהוָה מְגַנְּבֵי דְבָרַי אִישׁ מֵאֶת רֵעֵהוּ:

מגנבי דברי איש מאת רעהו. איש מאת רעהו יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין סגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו ל׳ כמו שעשה חנניה בן עזור שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניבא בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל (לקמן כח) כמו שאמרו רבותינו בסנהדרין:

ל״א הִנְנִי עַל־הַנְּבִיאִם נְאֻם־יְהוָה הַלֹּקְחִים לְשׁוֹנָם וַיִּנְאֻמוּ נְאֻם:

הלוקחים לשונם. המלמדים לשונם לומר שקריהם בל׳ נאם ה׳ כנביאי האמת למען יאמינו בם:

ל״ב הִנְנִי עַל־נִבְּאֵי חֲלֹמוֹת שֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה וַיְסַפְּרוּם וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחֲזוּתָם וְאָנֹכִי לֹא־שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעֵיל לֹא־יוֹעִילוּ לָעָם־הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה:

ובפחזותם. ל׳ תמהון אישטורדיזו״ן בלעז:

ל״ג וְכִי־יִשְׁאָלְךָ הָעָם הַזֶּה אוֹ־הַנָּבִיא אוֹ־הַכֹּהֵן לֵאמֹר מַה־מַּשָּׂא יְהוָה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־מָה־מַּשָּׂא וְנָטַשְׁתִּי אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה:

מה משא ה׳. לשון שחוק לפי שנבואתו להם למשא:

ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו׳. אומרים לכם מה המשא, אתם למשא להקב״ה והוא אמר שיטוש וישליך אתכם מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי:

ונטשתי. ועזבתי:

ל״ד וְהַנָּבִיא וְהַכֹּהֵן וְהָעָם אֲשֶׁר יֹאמַר מַשָּׂא יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הָאִישׁ הַהוּא וְעַל־בֵּיתוֹ:

ל״ה כֹּה תֹאמְרוּ אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶל־אָחִיו מֶה־עָנָה יְהוָה וּמַה־דִּבֶּר יְהוָה:

ל״ו וּמַשָּׂא יְהוָה לֹא תִזְכְּרוּ־עוֹד כִּי הַמַּשָּׂא יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ וַהֲפַכְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵינוּ:

כי המשא יהיה לאיש דברו. אע״פ שאתם מהפכין את המשא לגנאי משא דבר ה׳ לאיש דברו ולאיש עצתו הוא מגלהו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והיא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהי׳ משאוי של פורענות למי שאומרו השואל מה משא, ע״א משא ה׳ ל׳ נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב״ה בל׳ שבא הסיגנון אליו והסיגנון לא היה מפרש הדיבור כל כך והיה נביא השקר מהפך את הפי׳ לצד אחר והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכן הוא אומר אל תשאלו משא ה׳ את ל׳ הסגנון אלא מה דבר ומה ענה את פירוש הדבר שאלו לנביא אמת לאמר להם מה הקב״ה אומר ולהיכן נוטין את דבריו:

כי המשא יהיה לאיש דברו. סיגנון סתם הקב״ה אמרו סתם לאיש עצתו שאינו חשוד להפכו ואתם שואלי׳ אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקב״ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו (כאן) גם זה לשון מיותר:

ל״ז כֹּה תֹאמַר אֶל־הַנָּבִיא מָה־עָנָךְ יְהוָה וּמַה־דִּבֶּר יְהוָה׃

כה תאמר אל הנביא. כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא:

ל״ח וְאִם־מַשָּׂא יְהוָה תֹּאמֵרוּ לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן אֲמֶרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מַשָּׂא יְהוָה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תֹאמְרוּ מַשָּׂא יְהוָה׃

ל״ט לָכֵן הִנְנִי וְנָשֹׁתִי אֶתְכֶם נָשֹׂא וְנָטַשְׁתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הָעִיר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלַאֲבוֹתֵיכֶם מֵעַל פָּנָי׃

ונשיתי. ל׳ גיד הנשה (בראשית ל״ב:ל״ג) ול׳ ונשתה גבורתם (לקמן נא) קופץ ומטלטל ממקום למקום:

מ׳ וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם חֶרְפַּת עוֹלָם וּכְלִמּוּת עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ {פ}

פרק כ״ד

א׳ הֶרְאַנִי יְהוָה וְהִנֵּה שְׁנֵי דּוּדָאֵי תְאֵנִים מוּעָדִים לִפְנֵי הֵיכַל יְהוָה אַחֲרֵי הַגְלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־יְכָנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת־הֶחָרָשׁ וְאֶת־הַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלַם וַיְבִאֵם בָּבֶל׃

דודאי. קדרות:

מועדים. מוכנים:

החרש. והמסגר תלמידי חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר (מ״ב כד) החרש והמסגר לימייטראה ליפורטי״ר בלעז, ל״א החרש והמסגר החרש ל׳ חרש המסגר ל׳ סגור כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח:

ב׳ הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבִּכֻּרוֹת וְהַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ {פ}

כתאני הבכורות. שבישלו כל צרכן בתחלת בכורי תאינים שהם חביבות על מוצאיהם בראשיתם:

ג׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר תְּאֵנִים הַתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת טֹבוֹת מְאֹד וְהָרָעוֹת רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ {פ}

ד׳ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

ה׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן־אַכִּיר אֶת־גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים לְטוֹבָה׃

כן אכיר את גלות וגו׳. הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו:

ו׳ וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה וַהֲשִׁבֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִים וְלֹא אֶהֱרֹס וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ׃

אתוש. ל׳ עקירה:

ז׳ וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לָדַעַת אֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְהָיוּ־לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים כִּי־יָשֻׁבוּ אֵלַי בְּכָל־לִבָּם׃ {ס}

ח וְכַתְּאֵנִים֙ הָרָעוֹת֔ אֲשֶׁ֥ר לֹא־תֵאָכַ֖לְנָה מֵרֹ֑עַ כִּֽי־כֹ֣ה | אָמַ֤ר יְהוָה֙ כֵּ֣ן אֶתֵּ֔ן אֶת־צִדְקִיָּ֖הוּ מֶ֣לֶךְ־יְהוּדָ֑ה וְאֶת־שָׂרָ֗יו֙ וְאֵ֣ת | שְׁאֵרִ֣ית יְרוּשָׁלַ֔͏ִם הַנִּשְׁאָרִ֥ים בָּאָ֖רֶץ הַזֹּ֑את וְהַיֹּשְׁבִ֖ים בְּאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃

ט וּנְתַתִּ֣ים֔ (לזועה) [לְזַעֲוָ֖ה] לְרָעָ֑ה לְכֹ֣ל מַמְלְכ֣וֹת הָאָ֔רֶץ לְחֶרְפָּ֥ה וּלְמָשָׁ֖ל לְשִׁנִינָ֣ה וְלִקְלָלָ֑ה בְּכֹ֨ל־הַמְּקֹמ֜וֹת אֲשֶׁר־אַדִּיחָ֥ם שָֽׁם׃

> **לזעוה לרעה לכל ממלכות הארץ.** שישמעו הרעה הבאה עליהם ויזועו׃
>
> **ולשנינה.** שישננו וידברו הכל בפורענותם׃

י וְשִׁלַּחְתִּ֤י בָם֙ אֶת־הַחֶ֣רֶב אֶת־הָרָעָ֔ב וְאֶת־הַדֶּ֖בֶר עַד־תֻּמָּ֑͏ָם מֵעַ֗ל הָאֲדָמָה֙ אֲשֶׁר־נָתַ֣תִּי לָהֶ֔ם וְלַאֲבוֹתֵיהֶ֖ם׃ {פ}

פרק כ״ה

א הַדָּבָ֗ר אֲשֶׁר־הָיָה֙ עַל־יִרְמְיָ֔הוּ עַל־כָּל־עַ֖ם יְהוּדָ֑ה בַּשָּׁנָה֙ הָרְבִעִ֣ית לִיהוֹיָקִ֔ים בֶּן־יֹאשִׁיָּ֖הוּ מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה הִ֚יא הַשָּׁנָ֣ה הָרִאשׁוֹנִ֔ית לְנְבוּכַדְרֶאצַּ֖ר מֶ֥לֶךְ בָּבֶֽל׃

> **בשנה הרביעית.** שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו ושישתו כוס החמה כמו שאמור בענין קח את כוס וגו׳ וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם׃

ב אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֜ר יִרְמְיָ֣הוּ הַנָּבִ֗יא עַל־כָּל־עַם֙ יְהוּדָ֔ה וְאֶ֖ל כָּל־יֹשְׁבֵ֣י יְרוּשָׁלַ֑͏ִם לֵאמֹֽר׃

ג מִן־שְׁלֹ֣שׁ עֶשְׂרֵ֗ה שָׁנָה֙ לְיֹאשִׁיָּ֣הוּ בֶן־אָמ֔וֹן מֶ֖לֶךְ יְהוּדָ֑ה וְעַד֙ | הַיּ֣וֹם הַזֶּ֔ה זֶ֥ה שָׁלֹ֛שׁ וְעֶשְׂרִ֖ים שָׁנָ֑ה הָיָ֤ה דְבַר־יְהוָה֙ אֵלַ֔י וָאֲדַבֵּ֥ר אֲלֵיכֶ֖͏ָם אַשְׁכֵּ֥ים וְדַבֵּ֖ר וְלֹ֥א שְׁמַעְתֶּֽם׃

> **שלש ועשרים.** יאשיהו מלך שלשים ואחת צא מהם שתים עשרה שנה נשארו תשע עשרה וארבע של בנו הרי שלש ועשרים׃
>
> **אשכים ודבר.** ל׳ הווה הייתי משכים ומדבר תמיד׃

ד וְשָׁלַ֣ח יְהוָ֗ה אֲלֵיכֶ֛͏ם אֶת־כָּל־עֲבָדָ֥יו הַנְּבִאִ֖ים הַשְׁכֵּ֣ם וְשָׁלֹ֑חַ וְלֹ֥א שְׁמַעְתֶּ֖ם וְלֹא־הִטִּ֥יתֶם אֶת־אָזְנְכֶ֖͏ם לִשְׁמֹֽעַ׃

ה לֵאמֹ֗ר שׁ֤וּבוּ־נָא֙ אִ֣ישׁ מִדַּרְכּ֣וֹ הָרָעָ֔ה וּמֵרֹ֖עַ מַעַלְלֵיכֶ֑͏ם וּשְׁבוּ֙ עַל־הָאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֨ר נָתַ֧ן יְהוָ֛ה לָכֶ֖͏ם וְלַאֲבוֹתֵיכֶ֑͏ם לְמִן־עוֹלָ֖͏ם וְעַד־עוֹלָֽ͏ם׃

ו וְאַל־תֵּלְכ֣וּ אֲחֲרֵי֩ אֱלֹהִ֨ים אֲחֵרִ֜ים לְעָבְדָ֗ם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹ֤ת לָהֶם֙ וְלֹא־תַכְעִיסוּ֙ אוֹתִ֔י בְּמַעֲשֵׂ֖ה יְדֵיכֶ֑͏ם וְלֹ֥א אָרַ֖ע לָכֶֽ͏ם׃

ז וְלֹא־שְׁמַעְתֶּ֥͏ם אֵלַ֖י נְאֻם־יְהוָ֑ה לְמַ֗עַן (הכעסוני) [הַכְעִיסֵ֙נִי֙] בְּמַעֲשֵׂ֣ה יְדֵיכֶ֔͏ם לְרַ֖ע לָכֶֽ͏ם׃ {פ}

ח לָכֵ֕ן כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֣ה צְבָאוֹת֑ יַ֚עַן אֲשֶׁ֣ר לֹא־שְׁמַעְתֶּ֔͏ם אֶת־דְּבָרָֽי׃

ט הִנְנִ֤י שֹׁלֵ֨חַ֙ וְלָקַחְתִּ֣י אֶת־כָּל־מִשְׁפְּח֣וֹת צָפ֔וֹן נְאֻם־יְהוָ֑ה וְאֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּ֤ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶל֙ עַבְדִּ֔י וַהֲבִאֹתִ֖ים עַל־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֑את וְעַל־יֹשְׁבֶ֗יהָ וְעַ֛ל כָּל־הַגּוֹיִ֥ם הָאֵ֖לֶּה סָבִ֑יב וְהַחֲרַמְתִּ֣ים וְשַׂמְתִּ֔ים לְשַׁמָּ֥ה וְלִשְׁרֵקָ֖ה וּלְחָרְב֥וֹת עוֹלָֽ͏ם׃

י וְהַאֲבַדְתִּי֙ מֵהֶ֣ם קוֹל֙ שָׂשׂ֣וֹן וְקוֹל֙ שִׂמְחָ֔ה קוֹל֙ חָתָ֣ן וְקוֹל֙ כַּלָּ֔ה קוֹל֙ רֵחַ֔יִם וְא֖וֹר נֵֽר׃

> **קול רחים.** סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין לה סממנין לרפואה׃
>
> **אור נר.** סימן משתה כך שנינו בסנהדרין׃

י״א וְהָיְתָ֤ה כָל־הָאָ֨רֶץ֙ הַזֹּ֣את לְחָרְבָּ֔ה לְשַׁמָּ֑ה וְעָבְד֥וּ הַגּוֹיִ֛ם הָאֵ֖לֶּה אֶת־מֶ֥לֶךְ בָּבֶ֖ל שִׁבְעִ֥ים שָׁנָֽה׃

י״ב וְהָיָה כִמְלֹאת שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל־מֶלֶךְ־בָּבֶל וְעַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֶת־עֲוֹנָם וְעַל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתִּי אֹתָו לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם׃

י״ג (והבאותי) [וְהֵבֵאתִי] עַל־הָאָרֶץ הַהִוא אֶת־כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַכָּתוּב בַּסֵּפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר־נִבָּא יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־הַגּוֹיִם׃

> **את כל הכתוב.** על בבל׃
>
> **בספר הזה.** בסופו׃

י״ד כִּי עָבְדוּ־בָם גַּם־הֵמָּה [גוֹיִם] רַבִּים וּמְלָכִים גְּדוֹלִים וְשִׁלַּמְתִּי לָהֶם כְּפָעָלָם וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ {פ}

> **כי עבדו בם.** כמו כי יעבדו בם בבני בבל׃
>
> **גם המה גוים רבים.** מדי ופרס׃

ט״ו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל [אֵלַי] קַח אֶת־כּוֹס הַיַּיִן הַחֵמָה הַזֹּאת מִיָּדִי וְהִשְׁקִיתָה אֹתוֹ [אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם] אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם׃

> **כוס היין החימה.** נבואת הפורענות׃
>
> **והשקיתה אותו.** הנבא להם שלא תשוב עוד בשום תשובה׃

ט״ז וְשָׁתוּ וְהִתְגֹּעָשׁוּ וְהִתְהוֹלָלוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ בֵּינֹתָם׃

> **והתגעשו.** וישתגעון׃
>
> **והתהללו.** ל׳ הוללות ישתטו׃

י״ז וָאֶקַּח אֶת־הַכּוֹס מִיַּד יְהוָה וָאַשְׁקֶה [אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם] אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה אֲלֵיהֶם׃

י״ח אֶת־יְרוּשָׁלַם [וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה] וְאֶת־מְלָכֶיהָ אֶת־שָׂרֶיהָ לָתֵת אֹתָם לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה לִשְׁרֵקָה וְלִקְלָלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃

> **כיום הזה.** כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיה ספרו׃

י״ט אֶת־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־שָׂרָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃

כ׳ וְאֵת [כָּל־הָעֲרֶב] וְאֵת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ הָעוּץ וְאֵת כָּל־מַלְכֵי [אֶרֶץ] פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־עַזָּה [וְאֶת־עֶקְרוֹן] וְאֵת שְׁאֵרִית אַשְׁדּוֹד׃

> **ואת כל הערב.** כל סומכותא אשר ערבה פרעה ומשענתו עליהם לעזרה, הערב גרנטיא״ה בלעז׃

כ״א אֶת־אֱדוֹם וְאֶת־מוֹאָב וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן׃

כ״ב וְאֵת [כָּל־מַלְכֵי־צֹר] וְאֵת כָּל־מַלְכֵי צִידוֹן וְאֵת [מַלְכֵי] הָאִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיָּם׃

> **ואת מלכי האי.** כל אלו שמנה עד כאן שכיני א״י הם׃

כ״ג וְאֶת־דְּדָן וְאֶת־תֵּימָא [וְאֶת־בּוּז] וְאֵת כָּל־קְצוּצֵי פֵּאָה׃

> **קצוצי פאה.** המוקצים בקצה אותה הרוח׃

כ״ד וְאֵת כָּל־מַלְכֵי עֲרַב וְאֵת [כָּל־מַלְכֵי] הָעֵרֶב הַשֹּׁכְנִים בַּמִּדְבָּר׃

> **מלכי ערב.** ערביא׃
>
> **ואת כל מלכי הערב.** סומכוותא של ערביים׃

כ״ה וְאֵת | כָּל־מַלְכֵי זִמְרִי וְאֵת כָּל־מַלְכֵי עֵילָם וְאֵת כָּל־מַלְכֵי מָדָי׃

כ״ו וְאֵת | כָּל־מַלְכֵי הַצָּפוֹן הַקְּרוֹבִים וְהָרְחֹקִים אִישׁ אֶל־אָחִיו וְאֵת כָּל־הַמַּמְלָכוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמֶלֶךְ שֵׁשַׁךְ יִשְׁתֶּה אַחֲרֵיהֶם׃

ששך. הוא בבל בא״ת ב״ש׃

כ״ז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם {פ}

כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ וְקִיּוּ וְנִפְלוּ וְלֹא תָקוּמוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ בֵּינֵיכֶם׃

וקיו. כאדם ששותה יותר מדאי שמקיא׃

החרב. התגר של המלחמה׃

כ״ח וְהָיָה כִּי יְמָאֲנוּ לָקַחַת הַכּוֹס מִיָּדְךָ לִשְׁתּוֹת וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שָׁתוֹ תִשְׁתּוּ׃

כ״ט כִּי הִנֵּה בָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלֶיהָ אָנֹכִי מֵחֵל לְהָרַע וְאַתֶּם הִנָּקֵה תִנָּקוּ לֹא תִנָּקוּ כִּי חֶרֶב אֲנִי קֹרֵא עַל־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

מחל. מתחיל׃

ל׳ וְאַתָּה תִּנָּבֵא אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם יְהוָה מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל־נָוֵהוּ הֵידָד כְּדֹרְכִים יַעֲנֶה אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃

על נוהו. מתאבל על חורבן ביתו׃

הידד. ל׳ הוי שצועקין עושי מלאכה כבדה בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי גתות רגילין בה׃

יענה. כל לשון ענייה צעקת קול רם היא׃

ל״א בָּא שָׁאוֹן עַד־קְצֵה הָאָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה לַגּוֹיִם נִשְׁפָּט הוּא לְכָל־בָּשָׂר הָרְשָׁעִים נְתָנָם לַחֶרֶב נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

נשפט. מתווכח בדין׃

ל״ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנֵּה רָעָה יֹצֵאת מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וְסַעַר גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃

מגוי אל גוי. שאני מסכסכן זה בזה׃

מירכתי. כתרגומו מסיפי׃

ל״ג וְהָיוּ חַלְלֵי יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃

ל״ד הֵילִילוּ הָרֹעִים וְזַעֲקוּ וְהִתְפַּלָּשׁוּ אַדִּירֵי הַצֹּאן כִּי־מָלְאוּ יְמֵיכֶם לְטִבְחֹתֵיכֶם וּתְפוּצוֹתֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם כִּכְלִי חֶמְדָּה׃

הילילו. ל׳ יללה׃

והתפלשו. התגיוגלו בעפר ווטרלי״ר בלע״ז׃

ותפוצותיכם. הרי זה מקרא קצר כלומ׳ ותפוצותיכם תקרבנה לבא׃

ככלי חמדה. כלומר אם תאמרו חשובים אנחנו הרבה יש כלי חמדה של זכוכית נופלים ומשתברים ואובדים׃

ל״ה וְאָבַד מָנוֹס מִן־הָרֹעִים וּפְלֵיטָה מֵאַדִּירֵי הַצֹּאן׃

ל״ו קוֹל צַעֲקַת הָרֹעִים וִילֶלַת אַדִּירֵי הַצֹּאן כִּי־שֹׁדֵד יְהוָה אֶת־מִרְעִיתָם׃

ל״ז וְנִדַּמּוּ נְאוֹת הַשְּׁלֹמִים מִפְּנֵי חֲרוֹן אַף־יְהוָה׃

ונדמו. ל׳ חורבה לשון הדימנו, ונדמה שם (לעיל ח)׃

ל״ח עָזַב כַּכְּפִיר סֻכּוֹ כִּי־הָיְתָה אַרְצָם לְשַׁמָּה מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיּוֹנָה וּמִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ׃ {פ}

עזב ככפיר וגו׳. גלה מלכא מכרכיה ככפיר העוזב את סוכו׃

היונה. משתכרת ביין כן ת״י, דבר אחר לשון אונאה׃

פרק כ״ו

א׳ בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים בֶּן־אֹשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃

בראשית ממלכות. פרשה זו תחתונה קדמה לעליונ׳ ארבע שנים׃

ב׳ כֹּה | אָמַר יְהוָה עֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־יְהוָה וְדִבַּרְתָּ עַל־כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת בֵּית־יְהוָה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אַל־תִּגְרַע דָּבָר׃

ג׳ אוּלַי יִשְׁמְעוּ וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְנִחַמְתִּי אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃

ד׳ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לָלֶכֶת בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם׃

ה׳ לִשְׁמֹעַ עַל־דִּבְרֵי עֲבָדַי הַנְּבִאִים אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ אֲלֵיכֶם וְהַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם׃

ו׳ וְנָתַתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלֹה וְאֶת־הָעִיר (הזאתה) [הַזֹּאת] אֶתֵּן לְקִלָלָה לְכֹל גּוֹיֵ הָאָרֶץ׃ {פ}

ז׳ וַיִּשְׁמְעוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים וְכָל־הָעָם אֶת־יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּבֵית יְהוָה׃

ח׳ וַיְהִי | כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם וַיִּתְפְּשׂוּ אֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת׃

ט׳ מַדּוּעַ נִבֵּאתָ בְשֵׁם־יְהוָה לֵאמֹר כְּשִׁלוֹ יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת תֶּחֱרַב מֵאֵין יוֹשֵׁב וַיִּקָּהֵל כָּל־הָעָם אֶל־יִרְמְיָהוּ בְּבֵית יְהוָה׃

י׳ וַיִּשְׁמְעוּ | שָׂרֵי יְהוּדָה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲלוּ מִבֵּית־הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ בְּפֶתַח שַׁעַר־יְהוָה הֶחָדָשׁ׃ {ס}

וישמעו שרי יהודה. שתפשו נביאי השקר והכהנים את ירמיהו׃

בפתח שער ה׳ החדש. אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וקצת כל בית אלהינו עמו שברו חילו של נבוכדנצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וחדשו לכך נקרא חדש׃

י״א וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים אֶל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר מִשְׁפַּט־מָוֶת לָאִישׁ הַזֶּה כִּי נִבָּא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם׃

י״ב וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר יְהוָה שְׁלָחַנִי לְהִנָּבֵא אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃

י״ג וְעַתָּה הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְשִׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיִנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיכֶם׃

י״ד וַאֲנִי הִנְנִי בְיֶדְכֶם עֲשׂוּ־לִי כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר בְּעֵינֵיכֶם׃

ט״ו אַךְ | יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי אִם־מְמִתִים אַתֶּם אֹתִי כִּי־דָם נָקִי אַתֶּם֙ נֹתְנִים עֲלֵיכֶם וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְאֶל־שְׁכֶנֶיהָ כִּי בֶאֱמֶת שְׁלָחַנִי יְהוָה֙ עֲלֵיכֶם לְדַבֵּר֙ בְּאָזְנֵיכֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ {ס}

ט״ז וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים֙ וְכָל־הָעָ֔ם אֶל־הַכֹּהֲנִ֖ים וְאֶל־הַנְּבִיאִ֑ים אֵין־לָאִ֤ישׁ הַזֶּה֙ מִשְׁפַּט־מָ֔וֶת כִּ֥י בְשֵׁ֛ם יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖ינוּ דִּבֶּ֥ר אֵלֵֽינוּ׃

י״ז וַיָּקָ֣מוּ אֲנָשִׁ֔ים מִזִּקְנֵ֖י הָאָ֑רֶץ וַיֹּאמְר֛וּ אֶל־כָּל־קְהַ֥ל הָעָ֖ם לֵאמֹֽר׃

י״ח (מיכיה) [מִיכָה] הַמּוֹרַשְׁתִּ֣י הָיָ֔ה נִבָּ֖א בִּימֵ֣י חִזְקִיָּ֑הוּ מֶ֣לֶךְ־יְהוּדָ֔ה וַיֹּאמֶ֣ר אֶל־כָּל־עַ֔ם יְהוּדָ֖ה לֵאמֹ֑ר כֹּה־אָמַ֞ר | יְהוָ֤ה צְבָאוֹת֙ צִיּ֣וֹן שָׂדֶ֔ה תֵּחָרֵ֖שׁ וִירוּשָׁלַ֣יִם עִיִּ֣ים תִּהְיֶ֑ה וְהַ֥ר הַבַּ֖יִת לְבָמ֥וֹת יָֽעַר׃

> **מיכה המורשתי.** דמן מרישה׃
>
> **עיים.** גלים׃

י״ט הֲהָמֵ֨ת הֲמִתֻ֜הוּ חִזְקִיָּ֣הוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָ֗ה וְכָל־יְהוּדָה֙ הֲלֹא־יָרֵ֣א אֶת־יְהוָ֔ה וַיְחַ֖ל אֶת־פְּנֵ֣י יְהוָ֑ה וַיִּנָּחֵ֣ם יְהוָ֗ה אֶל־הָרָעָה֙ אֲשֶׁר־דִּבֶּ֣ר עֲלֵיהֶ֔ם וַאֲנַ֛חְנוּ עֹשִׂ֥ים רָעָ֖ה גְּדוֹלָ֑ה עַל־נַפְשׁוֹתֵ֖ינוּ׃

> **ויחל.** ל׳ תפלה׃
>
> **ואנחנו עושים רעה גדולה.** אם נהרוג אותו׃

כ׳ וְגַם־אִ֣ישׁ הָיָ֗ה מִתְנַבֵּא֙ בְּשֵׁ֣ם יְהוָ֔ה אוּרִיָּ֖הוּ בֶּן־שְׁמַעְיָ֣הוּ מִקִּרְיַ֣ת הַיְעָרִ֑ים וַיִּנָּבֵ֗א עַל־הָעִיר֙ וְעַל־הָאָ֣רֶץ הַזֹּאת֔ כְּכֹ֖ל דִּבְרֵ֥י יִרְמְיָֽהוּ׃

> **וגם איש היה מתנבא.** מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן דברי צדיקים ועמדו רשעים שהיו שם ואמרו גם איש מתנבא וגו׳ כשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה כך מפורש בספרי׃

כ״א וַיִּשְׁמַ֤ע הַמֶּ֙לֶךְ֙ יְהוֹיָקִ֔ים וְכָל־גִּבּוֹרָ֖יו וְכָל־הַשָּׂרִ֑ים אֶת־דְּבָרָ֔יו וַיְבַקֵּ֥שׁ הַמֶּ֖לֶךְ הֲמִיתֻ֑הוּ וַיִּשְׁמַ֣ע אוּרִיָּ֔הוּ וַיִּירָ֖א וַיִּבְרַ֥ח וַיָּבֹ֖א מִצְרָֽיִם׃

כ״ב וַיְשַׁלַּ֤ח הַמֶּ֙לֶךְ֙ יְהוֹיָקִ֔ים אֲנָשִׁ֖ים מִצְרַ֑יִם אֵ֚ת אֶלְנָתָ֣ן בֶּן־עַכְבּ֔וֹר וַאֲנָשִׁ֖ים אִתּ֥וֹ אֶל־מִצְרָֽיִם׃

כ״ג וַיּוֹצִ֣יאוּ אֶת־אוּרִיָּ֗הוּ מִמִּצְרַ֙יִם֙ וַיְבִאֻ֔הוּ אֶל־הַמֶּ֖לֶךְ יְהוֹיָקִ֑ים וַיַּכֵּ֤הוּ בֶחָ֙רֶב֙ וַיַּשְׁלֵךְ֙ אֶת־נִבְלָת֔וֹ אֶל־קִבְרֵ֖י בְּנֵ֥י הָעָֽם׃

כ״ד אַ֚ךְ יַ֣ד אֲחִיקָ֣ם בֶּן־שָׁפָ֔ן הָיְתָ֖ה אֶת־יִרְמְיָ֑הוּ לְבִלְתִּ֤י תֵּת־אֹתוֹ֙ בְּיַד־הָעָ֔ם לַהֲמִיתֻֽהוּ׃ {פ}

פרק כ״ז

א׳ בְּרֵאשִׁ֗ית מַמְלֶ֛כֶת יְהוֹיָקִ֥ם בֶּן־יֹאשִׁיָּ֖הוּ מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה הָיָ֤ה הַדָּבָר֙ הַזֶּ֔ה אֶל־יִרְמְיָ֖הוּ מֵאֵ֥ת יְהוָ֖ה לֵאמֹֽר׃

> **בראשית ממלכת יהויקים.** שלש שנים לפני שמלך נבוכדנצר נתנבא עליו שימלוך׃

ב׳ כֹּה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֵלַ֔י עֲשֵׂ֥ה לְךָ֖ מוֹסֵר֣וֹת וּמֹטוֹת֑ וְנָתַתָּ֖ם עַל־צַוָּארֶֽךָ׃

> **מוסרות.** הם רצועות העול שקורין קוריגל״ש׃

ג׳ וְשִׁלַּחְתָּם֮ אֶל־מֶ֣לֶךְ אֱדוֹם֒ וְאֶל־מֶ֣לֶךְ מוֹאָ֔ב וְאֶל־מֶ֖לֶךְ בְּנֵ֣י עַמּ֑וֹן וְאֶל־מֶ֣לֶךְ צֹ֔ר וְאֶל־מֶ֖לֶךְ צִידוֹ֑ן בְּיַ֞ד מַלְאָכִ֣ים הַבָּאִ֗ים יְרוּשָׁלַ֙͏ִם֙ אֶל־צִדְקִיָּ֣הוּ מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֔ה׃

> **ושלחתם אל מלך אדום.** בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשהו נבוכדנצר שליט על חמשה מלכים׃

מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו׳. אלו חמשה מלכים נתן נבוכדנצר תחת ידו של צדקיהו. חמש עשרה שנה היו על צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו ששברם הימנו חנניה בן עזור:

ד׳ וְצִוִּיתָ אֹתָם אֶל־אֲדֹנֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ אֶל־אֲדֹנֵיכֶם׃

ה׳ אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶת־הָאָרֶץ אֶת־הָאָדָם וְאֶת־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ בְּכֹחִי הַגָּדוֹל וּבִזְרוֹעִי הַנְּטוּיָה וְנָתַתִּיהָ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָי׃

ו׳ וְעַתָּה אָנֹכִי נָתַתִּי אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי וְגַם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ לְעָבְדוֹ׃

עבדי. שיעשה רצוני לפרע משונאי:

ז׳ וְעָבְדוּ אֹתוֹ כָּל־הַגּוֹיִם וְאֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בֶּן־בְּנוֹ עַד בֹּא־עֵת אַרְצוֹ גַּם־הוּא וְעָבְדוּ בוֹ גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים גְּדֹלִים׃

ואת בנו. אויל מרודך:

ואת בן בנו. בלשאצר:

עד בא עת ארצו. שיבואו דריוש המדי וכורש ויהרגו את בלשאצר:

ח׳ וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּ אֹתוֹ אֶת־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר אֶפְקֹד עַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־יְהוָה עַד־תַּמִּי אֹתָם בְּיָדוֹ׃

ט׳ וְאַתֶּם אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־נְבִיאֵיכֶם וְאֶל־קֹסְמֵיכֶם וְאֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם וְאֶל־עֹנְנֵיכֶם וְאֶל־כַּשָּׁפֵיכֶם אֲשֶׁר־הֵם אֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל׃

י׳ כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם לְמַעַן הַרְחִיק אֶתְכֶם מֵעַל אַדְמַתְכֶם וְהִדַּחְתִּי אֶתְכֶם וַאֲבַדְתֶּם׃

י״א וְהַגּוֹי אֲשֶׁר יָבִיא אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדָו וְהִנַּחְתִּיו עַל־אַדְמָתוֹ נְאֻם־יְהוָה וַעֲבָדָהּ וְיָשַׁב בָּהּ׃

י״ב וְאֶל־צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה דִּבַּרְתִּי כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר הָבִיאוּ אֶת־צַוְּארֵיכֶם בְּעֹל מֶלֶךְ־בָּבֶל וְעִבְדֻהוּ אֹתוֹ וְעַמּוֹ וִחְיוּ׃

ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי וגו׳. כל זה אמר ירמיהו אל שלוחי המלכים:

י״ג לָמָּה תָמוּתוּ אַתָּה וְעַמְּךָ בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל׃

י״ד וְאֶל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הָאֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם׃

ט״ו כִּי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה וְהֵם נִבְּאִים בִּשְׁמִי לַשֶּׁקֶר לְמַעַן הַדִּיחִי אֶתְכֶם וַאֲבַדְתֶּם אַתֶּם וְהַנִּבְּאִים הַנִּבְּאִים לָכֶם׃

ט״ז וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־כָּל־הָעָם הַזֶּה דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי נְבִיאֵיכֶם הַנִּבְּאִים לָכֶם לֵאמֹר הִנֵּה כְלֵי בֵית־יְהוָה מוּשָׁבִים מִבָּבֶלָה עַתָּה מְהֵרָה כִּי שֶׁקֶר הֵמָּה נִבְּאִים לָכֶם׃

הנה כלי בית ה׳. שגלו עם יכניה:

י״ז אַל־תִּשְׁמְעוּ אֲלֵיהֶם עִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ־בָּבֶל וִחְיוּ לָמָּה תִּהְיֶה הָעִיר הַזֹּאת חָרְבָּה׃

י״ח וְאִם־נְבִאִים הֵם וְאִם־יֵשׁ דְּבַר־יְהוָה אִתָּם יִפְגְּעוּ־נָא בַיהוָה צְבָאוֹת לְבִלְתִּי־בֹאוּ הַכֵּלִים | הַנּוֹתָרִים בְּבֵית־יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלָם בָּבֶלָה׃

י״ט כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֶל־הָעַמּוּדִים וְעַל־הַיָּם וְעַל־הַמְּכֹנוֹת וְעַל יֶתֶר הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בָּעִיר הַזֹּאת׃

המכונות. ת״י בסיסיא כמו את הכיור ואת כנו (שמות ל״ה:ט״ז)׃

כ׳ אֲשֶׁר לֹא־לָקָחָם נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בַּגְלוֹתוֹ אֶת־[יְכָנְיָה] (יכוניה) בֶּן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִירוּשָׁלַם בָּבֶלָה וְאֵת כָּל־חֹרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם׃

בגלותו. כמו בהגלותו׃

חורי. כמו שרי׃

כ״א כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בֵּית יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם׃

כ״ב בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם נְאֻם־יְהוָה וְהַעֲלִיתִים וַהֲשִׁיבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ {פ}

עד יום פקדי אותם. בימי כורש כמו שמפורש בספר עזרא׃

פרק כ״ח

א׳ וַיְהִי | בַּשָּׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכְתְּ צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה (בשנת) [בַּשָּׁנָה] הָרְבִעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלַי חֲנַנְיָה בֶן־עַזּוּר הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגִּבְעוֹן בְּבֵית יְהוָה לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל־הָעָם לֵאמֹר׃

ויהי בשנה ההיא. כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכדנצר את צדקיהו על חמשת מלכים שהיה ירמיה אומר שליחותו ומשלח המוסרות והמוטות אל המלכים ביד מלאכיהם׃

בראשית ממלכת צדקיה. בתחלה שהשליטו על חמשת המלכים וא״א לומר בתחלת מלכותו שהרי נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכדנצר בבבל ושריה שר המנוחה עמו וכמו שנא׳ בסוף הספר והשליטו על המלכים׃

אמר אלי וגו׳. אמרו רבותינו מי הטעה את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנב׳ בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם (לקמן מט) ונבואה זו בסוף הספר נאמרה בראשית ממלכת צדקיהו כמו שמפורש שם ולפי שעילם סמוכה לבבל עמד הוא בשוק התחתון ודרש ודן קל וחומר ומה עילם שלא באה אלא לעזור את הכשדים וכו׳ כמה שהיא בסנהדרין׃

ב׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שָׁבַרְתִּי אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃

ג׳ בְּעוֹד | שְׁנָתַיִם יָמִים אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־כָּל־כְּלֵי בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְבִיאֵם בָּבֶל׃

ד׳ וְאֶת־יְכָנְיָה בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־כָּל־גָּלוּת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה כִּי אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃

ה׳ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וּלְעֵינֵי כָל־הָעָם הָעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה׃

ו׳ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְהוָה יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית־יְהוָה וְכָל־הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃

יעשה. פאצ״א בלע״ז׃

יקם. ל׳ תפלה (של״ש שטי״ן אלו ע״ד והביא״ו לבית הכל״א לא סדר״ן הר״ב המחב״ר) (אמן כן יעשה וגו׳ בעלי אגדה אומרים כך אמר לו הלואי ויתקיימו דבריך אני משתכר ואתה נפסד אני כהן ואוכל קדשי שמים אם יעמוד הבית בבניינו ואתה גבעוני כדכתיב כאן) אשר מגבעון ותהיה לי עבד

חוטב עצים ושואב מים (ומורה צדק שלא פי׳ נקיט ליה טעם רבותינו שלמדו מכאן כל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו שכן יראייה בן שלמיה בן חנניה תפשו לבסוף והביאו לבית הכלא):

ז׳ אַךְ־שְׁמַע־נָא֙ הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י דֹּבֵ֣ר בְּאָזְנֶ֑יךָ וּבְאָזְנֵ֖י כָּל־הָעָֽם׃

אך שמע נא וגו׳. עד הנביא אשר ינבא לשלום, אמר אני מתנבא פורעניות אם לא יבא איני שקרן הקב״ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו׳ בבא דבר הנביא יודע וגו׳ אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו׳ (במדבר כ״ג:י״ט) כך דרש רבי תנחומא:

ח׳ הַנְּבִיאִ֗ים אֲשֶׁ֤ר הָיוּ֙ לְפָנַ֣י וּלְפָנֶ֔יךָ מִן־הָעוֹלָ֔ם וַיִּנָּבְא֥וּ אֶל־אֲרָצ֖וֹת רַבּ֑וֹת וְעַל־מַמְלָכ֣וֹת גְּדוֹל֔וֹת לְמִלְחָמָ֥ה וּלְרָעָ֖ה וּלְדָֽבֶר׃

ט׳ הַנָּבִ֗יא אֲשֶׁ֤ר יִנָּבֵא֙ לְשָׁל֣וֹם בְּבֹ֣א דְבַר־הַנָּבִ֔יא יִוָּדַ֕ע הַנָּבִ֖יא אֲשֶׁר־שְׁלָח֥וֹ יְהוָ֖ה בֶּאֱמֶֽת׃

י׳ וַיִּקַּ֣ח חֲנַנְיָ֗ה הַנָּבִיא֙ אֶת־הַמּוֹטָ֔ה מֵעַ֖ל צַוַּ֣אר יִרְמְיָ֑ה הַנָּבִ֔יא וַיִּשְׁבְּרֵֽהוּ׃

י״א וַיֹּ֤אמֶר חֲנַנְיָה֙ לְעֵינֵ֣י כָל־הָעָ֔ם לֵאמֹ֖ר כֹּ֣ה אָמַ֣ר יְהוָ֗ה כָּ֚כָה אֶשְׁבֹּ֣ר אֶת־עֹ֣ל | נְבֻכַדְנֶאצַּ֔ר מֶ֖לֶךְ־בָּבֶ֑ל בְּע֣וֹד׀ שְׁנָתַ֣יִם יָמִ֗ים מֵעַ֛ל צַוַּ֥אר כָּל־הַגּוֹיִ֖ם וַיֵּ֣לֶךְ יִרְמְיָ֥ה הַנָּבִ֖יא לְדַרְכּֽוֹ׃ {פ}

י״ב וַיְהִ֣י דְבַר־יְהוָ֗ה אֶל־יִרְמְיָה֙ אַחֲרֵ֣י שְׁבֹּ֣ר חֲנַנְיָ֣ה הַנָּבִיא֮ אֶת־הַמּוֹטָה֒ מֵעַ֣ל צַוַּ֣אר יִרְמְיָ֣ה הַנָּבִ֔יא לֵאמֹֽר׃

י״ג הָלוֹךְ֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֶל־חֲנַנְיָ֔ה לֵאמֹ֖ר כֹּ֣ה אָמַ֣ר יְהוָ֑ה מוֹטֹ֥ת עֵ֖ץ שָׁבָ֑רְתָּ וְעָשִׂ֥יתָ תַחְתֵּיהֶ֖ן מֹטֹ֥ת בַּרְזֶֽל׃

י״ד כִּ֣י כֹה־אָמַ֣ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת אֱלֹהֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ עֹ֣ל בַּרְזֶ֔ל נָתַ֕תִּי עַל־צַוַּ֖אר | כָּל־הַגּוֹיִ֣ם הָאֵ֑לֶּה לַעֲבֹ֤ד אֶת־נְבֻכַדְנֶאצַּר֙ מֶ֣לֶךְ־בָּבֶ֔ל וַעֲבָד֖וּהוּ וְגַ֣ם אֶת־חַיַּ֥ת הַשָּׂדֶ֖ה נָתַ֥תִּי לֽוֹ׃

את חית השדה נתתי לו. שרכב על ארי וקשר תנין בראשו:

ט״ו וַיֹּ֤אמֶר יִרְמְיָה֙ הַנָּבִ֔יא אֶל־חֲנַנְיָ֖ה הַנָּבִ֑יא שְׁמַע־נָ֣א חֲנַנְיָ֔ה לֹא־שְׁלָחֲךָ֥ יְהוָ֖ה וְאַתָּ֣ה הִבְטַ֔חְתָּ אֶת־הָעָ֥ם הַזֶּ֖ה עַל־שָֽׁקֶר׃

ט״ז לָכֵ֛ן כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה הִנְנִ֣י מְשַׁלְּחֲךָ֔ מֵעַ֖ל פְּנֵ֣י הָאֲדָמָ֑ה הַשָּׁנָ֣ה אַתָּ֔ה מֵ֖ת כִּי־סָרָ֥ה דִבֶּ֖רֶת אֶל־יְהוָֽה׃

השנה אתה מת. ובשנה הבאה תקבר:

י״ז וַיָּ֥מָת חֲנַנְיָ֖ה הַנָּבִ֑יא בַּשָּׁנָ֣ה הַהִ֔יא בַּחֹ֖דֶשׁ הַשְּׁבִיעִֽי׃ {פ}

בשנה ההיא בחדש השביעי. והלא אין חדש שביעי מן השנה אלא מת ער״ה וצוה לבניו שיקברוהו לאחר ר״ה ולא קודם ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי לעשות נבואת ירמיה שקר:

פרק כ״ט

א׳ וְאֵ֙לֶּה֙ דִּבְרֵ֣י הַסֵּ֔פֶר אֲשֶׁ֥ר שָׁלַ֖ח יִרְמְיָ֣ה הַנָּבִ֑יא מִירוּשָׁלַ֙͏ִם֙ אֶל־יֶ֣תֶר זִקְנֵ֣י הַגּוֹלָ֔ה וְאֶל־הַכֹּהֲנִ֖ים וְאֶל־הַנְּבִיאִ֑ים וְאֶל־כָּל־הָעָ֗ם אֲשֶׁ֤ר הֶגְלָה֙ נְבוּכַדְנֶאצַּ֔ר מִירוּשָׁלָ֖͏ִם בָּבֶֽלָה׃

ב׳ אַחֲרֵ֣י צֵ֔את יְכָנְיָה֙־הַמֶּ֣לֶךְ וְהַגְּבִירָ֔ה וְהַסָּרִיסִ֖ים שָׂרֵ֣י יְהוּדָ֑ה וִירוּשָׁלַ֙͏ִם֙ וְהֶחָרָ֣שׁ וְהַמַּסְגֵּ֔ר מִירוּשָׁלָֽ͏ִם׃

והגבירה. אם המלך:

ג׳ בְּיַ֤ד׀ אֶלְעָשָׂה֙ בֶּן־שָׁפָ֔ן וּגְמַרְיָ֖ה בֶּן־חִלְקִיָּ֑ה אֲשֶׁ֨ר שָׁלַ֜ח צִדְקִיָּ֣ה מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֗ה אֶל־נְבוּכַדְנֶאצַּר֙ מֶ֣לֶךְ בָּבֶ֔ל בָּבֶ֖ל לֵאמֹֽר׃

ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי מִירוּשָׁלַם בָּבֶלָה׃

ה בְּנוּ בָתִּים וְשָׁבוּ וְנִטְעוּ גַּנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פִּרְיָן׃

ו קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים וְתִלַּדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ׃

ז וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָהּ אֶל־יְהוָה כִּי בְשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שָׁלוֹם׃

ח כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־בְּקִרְבְּכֶם וְקֹסְמֵיכֶם וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַחְלְמִים׃

> **ישיאו.** ל׳ הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג)׃

ט כִּי בְשֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

י כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כִּי לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת־דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃

יא כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה׃

יב וּקְרָאתֶם אֹתִי וַהֲלַכְתֶּם וְהִתְפַּלַלְתֶּם אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם׃

> **וקראתם אותי והלכתם.** בדרכי והרי זה מקרא קצר׃

יג וּבִקַּשְׁתֶּם אֹתִי וּמְצָאתֶם כִּי תִדְרְשֵׁנִי בְּכָל־לְבַבְכֶם׃

יד וְנִמְצֵאתִי לָכֶם נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־[שְׁבוּתְכֶם] (שביתכם) וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם׃

טו כִּי אֲמַרְתֶּם הֵקִים לָנוּ יְהוָה נְבִאִים בָּבֶלָה׃ {ס}

טז כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶל־כִּסֵּא דָוִד וְאֶל־כָּל־הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אִתְּכֶם בַּגּוֹלָה׃ {ס}

> **אל המלך.** צדקיהו אשר לא גלה׃

יז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב וְאֶת־הַדֶּבֶר וְנָתַתִּי אוֹתָם כַּתְּאֵנִים הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃

> **כתאנים השוערים.** ל׳ שעוריה (הושע ו)׃

יח וְרָדַפְתִּי אַחֲרֵיהֶם בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר וּנְתַתִּים (לזועה) [לְזַעֲוָה] לְכֹל | מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְאָלָה וּלְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחָרְפָּה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּים שָׁם׃

> **ולחרפה.** שיחרפו אותם דשטרווי״ר בלע״ז וכן כל חרפה שבמקרא׃

יט תַּחַת אֲשֶׁר־לֹא־שָׁמְעוּ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִאִים הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃

כ וְאַתֶּם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתִּי מִירוּשָׁלַם בָּבֶלָה׃ {ס}

כ״א כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אַחְאָב בֶּן־קוֹלָיָה וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בָּן־מַעֲשֵׂיָהּ הַנִּבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי שֶׁקֶר הִנְנִי | נֹתֵן אֹתָם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִכָּם לְעֵינֵיכֶם׃

כ״ב וְלָקַח מֵהֶם קְלָלָה לְכֹל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ יְהוָה כִּצִדְקִיָּהוּ וּכְאָחְאָב אֲשֶׁר־קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאֵשׁ׃

אשר קלם. לשון קלוי באש (ויקרא ב):

כ״ג יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנָאֲפוּ אֶת־נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר בִּשְׁמִי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹוא צִוִּיתִם וְאָנֹכִי (הוידע) [הַיּוֹדֵעַ] וָעֵד נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

וינאפו את נשי רעיהם. כמו שמפורש בסנהדרין כה אמר הקדוש ברוך הוא שכבי עם חבירי:

ועד. לשון עדות:

כ״ד וְאֶל־שְׁמַעְיָהוּ הַנֶּחֱלָמִי תֹּאמַר לֵאמֹר׃

הנחלמי. שם מקום:

כ״ה כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַעַן אֲשֶׁר אַתָּה שָׁלַחְתָּ בִשְׁמְךָ סְפָרִים אֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם וְאֶל־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן וְאֶל כָּל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר׃

כ״ו יְהוָה נְתָנְךָ כֹהֵן תַּחַת יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לִהְיוֹת פְּקִדִים בֵּית יְהוָה לְכָל־אִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא וְנָתַתָּה אֹתוֹ אֶל־הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל־הַצִּינוֹק׃

נתנך כהן. אל צפניה כתב כן:

פקידים. ממונים:

מהפכת. כיפה:

הצינוק. סדן ציפ״ש בלע״ז:

כ״ז וְעַתָּה לָמָּה לֹא גָעַרְתָּ בְּיִרְמְיָהוּ הָעֲנָתֹתִי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם׃

כ״ח כִּי עַל־כֵּן שָׁלַח אֵלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר אֲרֻכָּה הִיא בְּנוּ בָתִּים וְשִׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶן׃

כי על כן שלח. כי יש לך לגעור בו על אשר שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא גלותכם שם:

על כן. כמו על אשר:

כ״ט וַיִּקְרָא צְפַנְיָה הַכֹּהֵן אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּאָזְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ {פ}

ל׳ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃

ל״א שְׁלַח עַל־כָּל־הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי יַעַן אֲשֶׁר נִבָּא לָכֶם שְׁמַעְיָה וַאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּיו וַיַּבְטַח אֶתְכֶם עַל־שָׁקֶר׃

ל״ב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה הִנְנִי פֹקֵד עַל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי וְעַל־זַרְעוֹ לֹא־יִהְיֶה לוֹ אִישׁ | יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ־הָעָם הַזֶּה וְלֹא־יִרְאֶה בַּטּוֹב אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה־לְעַמִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־סָרָה דִבֶּר עַל־יְהוָה׃ {פ}

פרק ל׳

א׳ הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֔ה אֶל־יִרְמְיָ֖הוּ מֵאֵ֣ת יְהוָ֑ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לֵאמֹר֙ כְּתָב־לְךָ֣ אֵ֔ת כָּל־הַדְּבָרִ֖ים אֲשֶׁר־דִּבַּ֥רְתִּי אֵלֶ֖יךָ אֶל־סֵֽפֶר׃

ג׳ כִּ֣י הִנֵּ֤ה יָמִים֙ בָּאִ֔ים נְאֻם־יְהוָ֔ה וְשַׁבְתִּ֞י אֶת־שְׁבוּת֙ עַמִּ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וִיהוּדָ֖ה אָמַ֣ר יְהוָ֑ה וַהֲשִׁבֹתִ֤ים אֶל־הָאָ֙רֶץ֙ אֲשֶׁר־נָתַ֣תִּי לַאֲבוֹתָ֔ם וְיָרְשֽׁוּהָ׃ {פ}

> **כי הנה ימים באים.** ולא תאמר למה אכתבנו כי יאבדו כולם ואין קורא בו ואין זוכרו עוד כי הנה ימים באים וגו׳:

ד׳ וְאֵ֖לֶּה הַדְּבָרִ֑ים אֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֛ר יְהוָ֖ה אֶל־יִשְׂרָאֵ֥ל וְאֶל־יְהוּדָֽה׃

ה׳ כִּֽי־כֹ֣ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה קוֹל֙ חֲרָדָ֣ה שָׁמָ֔עְנוּ פַּ֖חַד וְאֵ֥ין שָׁלֽוֹם׃

> **קול חרדה שמענו.** יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרידים ממנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג:

ו׳ שַׁאֲלוּ־נָ֖א וּרְא֑וּ אִם־יֹלֵ֣ד זָכָ֔ר מַדּ֗וּעַ רָאִ֤יתִי כָל־גֶּ֙בֶר֙ יָדָ֣יו עַל־חֲלָצָ֔יו כַּיּוֹלֵדָ֖ה וְנֶהֶפְכ֥וּ כָל־פָּנִ֖ים לְיֵרָקֽוֹן׃

> **אם יולד זכר.** אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלים כיולדה:
>
> **חלציו.** כמו מתניו:

ז׳ הוֹי֙ כִּ֣י גָד֔וֹל הַיּ֥וֹם הַה֖וּא מֵאַ֣יִן כָּמֹ֑הוּ וְעֵ֥ת צָרָ֖ה הִ֣יא לְיַעֲקֹ֑ב וּמִמֶּ֖נָּה יִוָּשֵֽׁעַ׃

> **היום ההוא.** יום הריגת בלשאצר ומפלת בבל, ע״א יום מפלת גוג:

ח׳ וְהָיָ֣ה בַיּ֣וֹם הַה֗וּא נְאֻם֙ | יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֶשְׁבֹּ֥ר עֻלּ֖וֹ מֵעַ֣ל צַוָּארֶ֑ךָ וּמוֹסְרוֹתֶ֖יךָ אֲנַתֵּ֥ק וְלֹא־יַעַבְדוּ־בוֹ֙ עוֹד֙ זָרִֽים׃

> **אשבר עלו.** יסור עול האומות מעל ישראל:

ט׳ וְעָבְד֗וּ אֵ֚ת יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיהֶ֔ם וְאֵת֙ דָּוִ֣ד מַלְכָּ֔ם אֲשֶׁ֥ר אָקִ֖ים לָהֶֽם׃ {ס}

י׳ וְאַתָּ֣ה אַל־תִּירָ֣א עַבְדִּ֤י יַעֲקֹב֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה וְאַל־תֵּחַ֖ת יִשְׂרָאֵ֑ל כִּ֣י הִנְנִ֤י מוֹשִׁיעֲךָ֙ מֵֽרָחוֹק֙ וְאֶת־זַרְעֲךָ֔ מֵאֶ֖רֶץ שִׁבְיָ֑ם וְשָׁ֤ב יַעֲקֹב֙ וְשָׁקַ֣ט וְשַׁאֲנַ֔ן וְאֵ֥ין מַחֲרִֽיד׃

> **ואתה אל תירא.** מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר אתה בתוכה:
>
> **ושאנן.** כמו ושקט:

י״א כִּֽי־אִתְּךָ֥ אֲנִ֛י נְאֻם־יְהוָ֖ה לְהוֹשִׁיעֶ֑ךָ כִּ֣י אֶֽעֱשֶׂ֞ה כָּלָ֣ה בְּכָל־הַגּוֹיִ֗ם | אֲשֶׁ֨ר הֲפִצוֹתִ֤יךָ שָּׁם֙ אַ֣ךְ אֹתְךָ֔ לֹֽא־אֶֽעֱשֶׂ֥ה כָלָ֖ה וְיִסַּרְתִּ֣יךָ לַמִּשְׁפָּ֑ט וְנַקֵּ֥ה לֹֽא אֲנַקֶּ֖ךָּ׃ {ס}

> **ויסרתיך למשפט.** בדין חסוך:
>
> **ונקה לא אנקך.** ל׳ טיאוט השמד:

י״ב כִּֽי כֹ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֑ה אָנ֥וּשׁ לְשִׁבְרֵ֖ךְ נַחְלָ֥ה מַכָּתֵֽךְ׃

> **אנוש לשברך נחלה.** שברך אנפר״ש בלעז:

י״ג אֵין־דָּ֥ן דִּינֵ֖ךְ לְמָז֑וֹר רְפֻא֥וֹת תְּעָלָ֖ה אֵ֥ין לָֽךְ׃

> **למזור.** רפואה אין אדם סבור שתהא לך תשועה:

תעלה. רפואה לשון הועיל:

י״ד כְּל־מְאַהֲבַיִךְ שְׁכֵחוּךְ אוֹתָךְ לֹא יִדְרְשׁוּ כִּי מַכַּת אוֹיֵב הִכִּיתִיךְ מוּסַר אַכְזָרִי עַל רֹב עֲוֹנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתָיִךְ׃

מוסר אכזרי. ייסורי אכזריות המוסר אכזרי הוא:

ט״ו מַה־תִּזְעַק עַל־שִׁבְרֵךְ אָנוּשׁ מַכְאֹבֵךְ עַל | רֹב עֲוֹנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתַיִךְ עָשִׂיתִי אֵלֶּה לָךְ׃

ט״ז לָכֵן כָּל־אֹכְלַיִךְ יֵאָכֵלוּ וְכָל־צָרַיִךְ כֻּלָּם בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ וְהָיוּ שֹׁאסַיִךְ לִמְשִׁסָּה וְכָל־בֹּזְזַיִךְ אֶתֵּן לָבָז׃

לכן. שבועה:

שאסיך למשסה. לשון ביזה וכת״י ויהון עדיך לעדי:

י״ז כִּי אַעֲלֶה אָרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־יְהוָה כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ׃ {ס}

ארוכה. רפואה:

י״ח כֹּה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי־שָׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹוב וּמִשְׁכְּנֹתָיו אֲרַחֵם וְנִבְנְתָה עִיר עַל־תִּלָּהּ וְאַרְמוֹן עַל־מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב׃

וארמון. המקדש:

י״ט וְיָצָא מֵהֶם תּוֹדָה וְקוֹל מְשַׂחֲקִים וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ וְהִכְבַּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ׃

והכבדתים. שיהיו עם כבד:

ולא יצערו. כמו ימעטו:

כ׳ וְהָיוּ בָנָיו כְּקֶדֶם וַעֲדָתוֹ לְפָנַי תִּכּוֹן וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־לֹחֲצָיו׃

כ״א וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלָי כִּי מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃

אדירו. שר שלו:

ערב את לבו. לשון ערבון פרוויל״א הטינ״א בלע״ז:

לגשת אלי. למלחמה למחות בידי:

כ״ב וְהֱיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ {ס}

כ״ג הִנֵּה | סַעֲרַת יְהוָה חֵמָה יָצְאָה סַעַר מִתְגּוֹרֵר עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל׃

מתגורר. חונה ודר ל׳ ארץ מגורי ודוגמתו וסער מתחולל (לעיל כב) האמור במקרא האחר הוא זה ששניהם ל׳ חנייה:

על ראש רשעים. על ראש עכו״ם:

כ״ד לֹא יָשׁוּב חֲרוֹן־אַף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ׃

פרק ל״א

א׳ בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה אֶהְיֶה לֵאלֹהִים לְכֹל מִשְׁפְּחוֹת יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם׃ {ס}

ב׳ כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל׃

מצא חן. בעיני דור המדבר:

שרידי חרב. מצרים והעמלקי והכנעני:

הלוך להרגיעו ישראל. בהוליכם לנחול ארץ מרגוע:

ג׳ מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד:

מרחוק. בזכות אבות:

נראה לי. אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך:

ד׳ עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִי תֻפַּיִךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים:

עוד אבנך ונבנית. בניינים שנים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית לעולם. **תעדי** תתקשטי:

ה׳ עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ:

וחללו. בשנה הרביעית יחללו את פרים לפדותו בכסף:

ו׳ כִּי יֶשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרַיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: {פ}

נוצרים. צופים בראשי מגדלים גבוהים להכריז קול נשמע למרחוק ל״א נוצרים כמו נוצר חסד לאלפים (שמות ל״ד:ז׳) לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו התורה ויאמרו קומו וכת״י ארי אית אריכות יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקיא דנטרו אורייתי מלקדמין:

ז׳ כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלֵּלוּ וְאִמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל:

וצהלו בראש הגוים. במגדלות גבוהים כדי שישמעו למרחוק:

ח׳ הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה:

בם עור ופסח. אפילו הנכשלים שבהם לא אמאס:

ט׳ בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אֽוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא: {פ}

בבכי יבאו. על ידי תפלה ותשובה:

י׳ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ:

מזרה. ספריינ״ש בלע״ז:

י״א כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ:

י״ב וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד:

ונהרו. יאספו כמו נהר:

י״ג אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:

י״ד וְרִוֵּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: {פ}

דשן. שמן:

ט״ו כֹּה | אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינָנּוּ: {ס}

קול ברמה נשמע. קלא ברום עלמא אישתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נבייא כד שלח יתיה נבוזראדן מרמתא לשוב מאחר הגולים אל גדליה בן אחיקם כמו שאמר בספר זה (לקמן לט):

רחל מבכה על בניה. מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב״ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי ב״ו הוי אומר רחמיך מרובים והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סנגוריא יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך:

ט״ז כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב׃

י״ז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם׃

י״ח שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֶגֶל לֹא לָמֵד הֲשִׁיבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי׃

מתנודד. קומפליינ״ט בלע״ז לשון מי ינוד לך (לעיל יט):

יסרתני. ביסורין אתה הקב״ה:

כעגל לא לומד. פושאגויילונ״י בלע״ז לשון מלמד הבקר (שופטים ד) הייתי בתחלה לכך חטאתי לך:

י״ט כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי׃

נחמתי. אני מתחרט על תועבותי:

הודעי. שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפרינו״י בלעז:

חרפת נעורי. שיכולים אויבי לחרפני על חטאת נעורי:

כ׳ הֵבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשֻׁעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי־בוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמְו֣וּ מֵעַי֮ לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

הבן יקיר לי אפרים. הן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי לרחם שמא בני יקירי הוא כמו שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו שעשועים. אישבניימני״ץ בלעז:

מדי דברי בו. בכל עת שאני מדבר בו ומדרש ויקרא רבה די דבורי שנתתי בו שלימדתיו תורתי לרחם עליו:

כ״א הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים שִׂמִי לָךְ תַּמְרוּרִים שִׁתִי לִבֵּךְ לַמְסִלָּה דֶּרֶךְ (הלכתי) [הָלָכְתְּ] שׁוּבִי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל שֻׁבִי אֶל־עָרַיִךְ אֵלֶּה׃

הציבי לך ציונים. סימנים בדרכי אבותיך הטובים:

תמרורים. תמרים קטנים נטועים לסימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישראל לבבל שתחזירי באותו דרך כלומר כי ודאי תשובי משם:

דרך הלכת. הלכתי כתיב וכל מקום שהלכת הלכתי אני עמך ויונתן תרגם שימי לך תמרורים התפלל במרר נפשך (ומנחם פירש תמרורין ענין מועל וכן פירש ותמרות עשן (יואל ג׳:ג׳) סא״א):

כ״ב עַד־מָתַי תִּתְחַמָּקִין הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה כִּי־בָרָא יְהוָה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר׃ {פ}

תתחמקין. תסתרי ממני שאת בושה לשוב אלי מפני דרכך הנה חדשה נבראת בארץ שהנקבה תחזור אחר הזכר לבקשו שישאנה לשון ואסובבה בעיר אבקשה וגו׳ (שיר השירים ג׳:ב׳) ; ומשום רבי יהודה הדרשן שמעתי נקבה תסובב להיות גבר, אני נתתיך כבת הנוטלת עישור נכסים שבעה אומות משבעים סוף שתטלי הכל כבן זכר שהוא יורש הכל:

כ״ג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יֹאמְרוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרָיו בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתָם יְבָרֶכְךָ יְהוָה נְוֵה־צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ׃

כ״ד וְיָשְׁבוּ בָהּ יְהוּדָה וְכָל־עָרָיו יַחְדָּו אִכָּרִים וְנָסְעוּ בַּעֲדָר׃

כ״ה כִּי הִרְוֵיתִי נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וְכָל־נֶפֶשׁ דָּאָבָה מָלֵאתִי׃

כ״ו עַל־זֹ֣את הֵקַ֔יצֹתִי וָאֵרָ֑א וּשְׁנָתִ֖י עָרְבָ֥ה לִֽי׃ {ס}

> **על זאת הקיצותי.** כך אמר ירמיה כל מה שהייתי ישן ונרדם בנבואת פורענות בנבואה הזאת הקיצותי מתרדמתי׃
>
> **ערבה.** נעמה׃

כ״ז הִנֵּ֤ה יָמִים֙ בָּאִ֔ים נְאֻם־יְהוָ֑ה וְזָרַעְתִּ֞י אֶת־בֵּ֤ית יִשְׂרָאֵל֙ וְאֶת־בֵּ֣ית יְהוּדָ֔ה זֶ֖רַע אָדָ֥ם וְזֶ֖רַע בְּהֵמָֽה׃

> **זרע אדם וזרע בהמה.** הטובים והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי, זרע אדם וזרע בהמה תרגם יונתן אקימינון כבני אנשא ואצלחינון כבעיר׳ שאין עונותיה נפקדין עליה׃

כ״ח וְהָיָ֗ה כַּאֲשֶׁ֤ר שָׁקַ֙דְתִּי֙ עֲלֵיהֶ֔ם לִנְתֹּ֥שׁ וְלִנְתֹּ֖ץ וְלַהֲרֹ֣ס וּלְהַאֲבִ֑יד וּלְהָרֵ֥עַ כֵּ֛ן אֶשְׁקֹ֥ד עֲלֵיהֶ֖ם לִבְנ֥וֹת וְלִנְטֹ֑עַ נְאֻם־יְהוָֽה׃

כ״ט בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם לֹא־יֹאמְר֥וּ עוֹד֙ אָב֣וֹת אָכְל֔וּ בֹּ֖סֶר וְשִׁנֵּ֣י בָנִ֑ים תִּקְהֶ֖ינָה׃

> **בוסר.** פרי שלא נגמר והוא מקהה את השינים׃
>
> **ושני בנים תקהינה.** הבנים ילקו בעון אבות׃

ל׳ כִּ֣י אִם־אִ֔ישׁ בַּעֲוֹנ֖וֹ יָמ֑וּת כָּל־הָאָדָ֥ם הָאֹכֵ֖ל הַבֹּ֥סֶר תִּקְהֶ֖ינָה שִׁנָּֽיו׃ {ס}

ל״א הִנֵּ֤ה יָמִים֙ בָּאִ֔ים נְאֻם־יְהוָ֑ה וְכָרַתִּ֞י אֶת־בֵּ֤ית יִשְׂרָאֵל֙ וְאֶת־בֵּ֣ית יְהוּדָ֔ה בְּרִ֖ית חֲדָשָֽׁה׃

ל״ב לֹ֣א כַבְּרִ֗ית אֲשֶׁ֤ר כָּרַ֙תִּי֙ אֶת־אֲבוֹתָ֔ם בְּיוֹם֙ הֶחֱזִיקִ֣י בְיָדָ֔ם לְהוֹצִיאָ֖ם מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם אֲשֶׁר־הֵ֣מָּה הֵפֵ֗רוּ אֶת־בְּרִיתִי֙ וְאָנֹכִ֣י בָּעַ֔לְתִּי בָּ֖ם נְאֻם־יְהוָֽה׃

ל״ג כִּ֣י זֹ֤את הַבְּרִית֙ אֲשֶׁ֣ר אִכְרֹ֔ת אֶת־בֵּ֖ית יִשְׂרָאֵ֑ל אַחֲרֵ֣י הַיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם נְאֻם־יְהוָ֔ה נָתַ֤תִּי אֶת־תּוֹרָתִי֙ בְּקִרְבָּ֔ם וְעַל־לִבָּ֖ם אֶכְתְּבֶ֑נָּה וְהָיִ֤יתִי לָהֶם֙ לֵֽאלֹהִ֔ים וְהֵ֖מָּה יִהְיוּ־לִ֥י לְעָֽם׃

ל״ד וְלֹֽא־יְלַמְּד֣וּ עוֹד֩ אִ֨ישׁ אֶת־רֵעֵ֜הוּ וְאִ֣ישׁ אֶת־אָחִ֗יו לֵאמֹר֙ דְּע֣וּ אֶת־יְהוָ֔ה כִּֽי־כֻלָּ֥ם יֵדְע֖וּ אוֹתִ֑י לְמִקְטַנָּ֣ם וְעַד־גְּדוֹלָ֔ם נְאֻם־יְהוָ֔ה כִּ֥י אֶסְלַ֖ח לַֽעֲוֹנָ֑ם וּלְחַטָּאתָ֖ם לֹ֥א אֶזְכָּר־עֽוֹד׃ {ס}

ל״ה כֹּ֣ה | אָמַ֣ר יְהוָ֗ה נֹתֵ֤ן שֶׁ֙מֶשׁ֙ לְאוֹר֙ יוֹמָ֔ם חֻקֹּ֥ת יָרֵ֖חַ וְכוֹכָבִ֑ים לְאוֹר֙ לָ֣יְלָ֔ה רֹגַ֥ע הַיָּ֖ם וַיֶּהֱמ֣וּ גַלָּ֑יו יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת שְׁמֽוֹ׃

> **לאור.** איאקלארזי״ר בלעז, וכן ת״י לאנהרא׃
>
> **רוגע הים.** מנידו ומרתיחו ונעשה קמטים קמטים כמו עורי רגע (איוב ז)׃

ל״ו אִם־יָמ֣וּשׁוּ הַחֻקִּ֗ים הָאֵ֙לֶּה֙ מִלְּפָנַ֔י נְאֻם־יְהוָ֑ה גַּ֣ם זֶ֤רַע יִשְׂרָאֵל֙ יִשְׁבְּת֣וּ מִהְיוֹת֩ גּ֨וֹי לְפָנַ֜י כָּל־הַיָּמִ֗ים׃ {ס}

> **ימושו.** כמו לא ימיש׃

ל״ז כֹּ֣ה | אָמַ֣ר יְהוָ֗ה אִם־יִמָּדְד֤וּ שָׁמַ֙יִם֙ מִלְמָ֔עְלָה וְיֵחָקְר֥וּ מוֹסְדֵי־אֶ֖רֶץ לְמָ֑טָּה גַּם־אֲנִ֞י אֶמְאַ֣ס בְּכָל־זֶ֗רַע יִשְׂרָאֵל֙ עַל־כָּל־אֲשֶׁ֣ר עָשׂ֔וּ נְאֻם־יְהוָֽה׃ {ס}

> **אם ימדו שמים.** כמה גובהם׃
>
> **גם אני אמאס.** בישראל כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו׃

ל״ח הִנֵּ֤ה יָמִים֙ [בָּאִ֔ים] נְאֻם־יְהוָ֑ה וְנִבְנְתָ֤ה הָעִיר֙ לַיהוָ֔ה מִמִּגְדַּ֖ל חֲנַנְאֵ֑ל שַׁ֖עַר הַפִּנָּֽה׃

ל״ט וְיָצָ֨א עוֹד֙ (קוה) [קָו] הַמִּדָּ֔ה נֶ֖גְדּוֹ עַ֣ל גִּבְעַ֣ת גָּרֵ֑ב וְנָסַ֖ב גֹּעָתָֽה׃

מ וְכָל־הָעֵמֶק הַפְּגָרִים ׀ וְהַדֶּשֶׁן וְכָל־[הַשְּׁדֹמוֹת] (השרמות) עַד־נַחַל קִדְרוֹן עַד־פִּנַּת שַׁעַר הַסּוּסִים מִזְרָחָה קֹדֶשׁ לַיהוָה לֹא־נִתַּשׁ וְלֹא־יֵהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם׃ {פ}

העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב׃

והדשן. מקום שפך הדשן שהיה חוץ לירושלים יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתידה לבא׃

השדמות. קנפני״א בלעז׃

פרק ל״ב

א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה (בשנת) [בַּשָּׁנָה] הָעֲשִׂרִית לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה שְׁמֹנֶה־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לִנְבוּכַדְרֶאצַּר׃

ב וְאָז חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל צָרִים עַל־יְרוּשָׁלָם וְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא הָיָה כָלוּא בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה אֲשֶׁר בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה׃

צרים. לשון מצור׃

בחצר המטרה. לשון בית המשמר׃

ג אֲשֶׁר כְּלָאוֹ צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר מַדּוּעַ אַתָּה נִבָּא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃

ד וְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִמָּלֵט מִיַּד הַכַּשְׂדִּים כִּי הִנָּתֹן יִנָּתֵן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְדִבֶּר־פִּיו עִם־פִּיהוּ וְעֵינָיו אֶת־עֵינָיו תִּרְאֶינָה׃

ה וּבָבֶלָה יוֹלֵךְ אֶת־צִדְקִיָּהוּ וְשָׁם יִהְיֶה עַד־פָּקְדִי אֹתוֹ נְאֻם־יְהוָה כִּי תִלָּחֲמוּ אֶת־הַכַּשְׂדִּים לֹא תַצְלִיחוּ׃ {פ}

עד פקדי אותו. פקודת כל האדם היא המיתה׃

ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

ויאמר ירמיהו וגו׳. לא לצדקיהו אמר כן אלא פי׳ הכתוב למה כלאו וחוזר לדבורו הראשון לפרש מה הדבר אשר הי׳ אל ירמיהו׃

ז הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת׃

בא אליך. על פי הדבור׃

ח וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי כִּדְבַר יְהוָה ׀ אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָּא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי־לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא׃

ט וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקְלָה־לוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף׃

י וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם׃

יא וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי׃

את ספר המקנה. שטר המכירה׃

את החתום וגו׳. עם חתימתו כשהוא חתום כדת וחוק׃

ואת הגלוי. שהוחזק בבית דין על פי עדיו וכתבו וחתמו הדיינין אשרתא דדייני הוא קיום השטרות לעשות הדבר גלוי ומפורסם פן ימותו העדים ורבותינו פירשו לענין גט פשוט ומקושר בבבא בתרא׃

י״ב וְאֶתֵּן אֶת־הַפֶּקֶנָּה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה סֹפֵר לְעֵינַי חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃

לעיני חנמאל דודי. ועד עכשיו קראו בן דודי שמא שנים היו ואם אין זאת לא ידעתי מהו ויש נוטים לומר דודו ובן דודו היה חנמאל לירמיה כגון ראובן נשא את בת שמעון אחיו וילדה לו נמואל וכבר הוליד שמעון ימין הרי ימין דודו לנמואל שבן אחי אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של נמואל ואינה היא המדה שלא מצינו בכל המקרא אח האם קרוי דוד׃

י״ג וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר׃

י״ד כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חֶרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים׃ {ס}

כה אמר וגו׳. אל תאמר לחנם אני מצניעם שהרי הכל גולים׃

ט״ו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ {פ}

כי כה אמר ה׳. סופן לקנות בתים׃

ט״ז וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר׃

י״ז אָהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה | אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃

לא יפלא. לא יכחד ויודע אתה שסופנו לגלות ולמה אמרת לי לקנות שדה׃

י״ח עֹשֶׂה חֶסֶד לָאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃

ומשלם עון אבות אל חיק. הדור הזה ההולכים אחרי אבותיהם בדרך הרעה׃

הגדול הגבור. ולא אמר והנורא אמר עובדי אלילים מרקדין בהיכלו איה נוראותיו במסכת יומא׃

י״ט גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו׃

כ׳ אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה׃

ובאדם. בשאר אנשים, ד״א אותות שהיו שקולין לישראל ולמצרים כיצד ויהי הענן והחשך ויאר הלילה (שמות י״ד:כ׳) אותו מזל ששימש חשך למצרים שימש אור לישראל מדרש אגדה׃

כ״א וַתּוֹצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל׃

כ״ב וַתִּתֶּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃

כ״ג וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ (ובתורתך) [וּבְתוֹרָתְךָ] לֹא־הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃

ותקרא אותם. הקרית אותם לשון מקרה׃

כ״ד הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדֶּבֶר וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה׃

ואשר דברת. רעה עליה היה ובא׃

כ״ה וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יֱהוִה קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֵדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃ {ס}

והעיר נתנה. ולמה לי שדה׃

כ״ו וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃

כ״ז הִנֵּה אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר׃

הממני יפלא. וכי העתידות עלומות ממני׃

כ״ח לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃

כ״ט וּבָאוּ הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עַל־הָעִיר הַזֹּאת וְהִצִּיתוּ אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ וּשְׂרָפוּהָ וְאֶת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קִטְּרוּ עַל־גַּגּוֹתֵיהֶם לַבַּעַל וְהִסֵּכוּ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסֵנִי׃

ל׳ כִּי־הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אַךְ עֹשִׂים הָרַע בְּעֵינַי מִנְּעֻרֹתֵיהֶם כִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אַךְ מַכְעִסִים אֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

ל״א כִּי עַל־אַפִּי וְעַל־חֲמָתִי הָיְתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לַהֲסִירָהּ מֵעַל פָּנָי׃

למן היום אשר בנו אותה. ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה׃

ל״ב עַל כָּל־רָעַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְעִסֵנִי הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם כֹּהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְאִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם׃

ל״ג וַיִּפְנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וְלַמֵּד אֹתָם הַשְׁכֵּם וְלַמֵּד וְאֵינָם שֹׁמְעִים לָקַחַת מוּסָר׃

ולמד אותם. לשון פעול אפרנג״ט בלעז׃

ל״ד וַיָּשִׂימוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃

ל״ה וַיִּבְנוּ אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר | בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לְהַעֲבִיר אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לַמֹּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִים וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי לַעֲשׂוֹת הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת לְמַעַן הַחֲטִי אֶת־יְהוּדָה׃ {ס}

ל״ו וְעַתָּה לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר | אַתֶּם אֹמְרִים נִתְּנָה בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר׃

ל״ז הִנְנִי מְקַבְּצָם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹשַׁבְתִּים לָבֶטַח׃

הנני מקבצם. ברחמים מכל אשר הדחתים שם באפי׃

ל״ח וְהָיוּ לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃

ל״ט וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד לְיִרְאָה אוֹתִי כָּל־הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם׃

מ׳ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא־אָשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהֵיטִיבִי אוֹתָם וְאֶת־יִרְאָתִי אֶתֵּן בִּלְבָבָם לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלָי׃

מ״א וְשַׂשְׂתִּי עֲלֵיהֶם לְהֵטִיב אוֹתָם וּנְטַעְתִּים בָּאָרֶץ הַזֹּאת בֶּאֱמֶת בְּכָל־לִבִּי וּבְכָל־נַפְשִׁי׃ {ס}

מ״ב כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר הֵבֵאתִי אֶל־הָעָם הַזֶּה אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כֵּן אָנֹכִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר עֲלֵיהֶם׃

מ״ג וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר | אַתֶּם אֹמְרִים שְׁמָמָה הִיא֙ מֵאֵין אָדָ֣ם וּבְהֵמָ֔ה נִתְּנָ֖ה בְּיַ֣ד הַכַּשְׂדִּֽים׃

מ״ד שָׂד֣וֹת בַּכֶּ֗סֶף יִקְנ֤וּ וְכָתוֹב֙ בַּסֵּ֔פֶר | וְחָתוּם֖ וְהָעֵ֣ד עֵדִ֑ים בְּאֶ֣רֶץ בִּנְיָמִ֗ן וּבִסְבִיבֹ֙תִ֙י יְרוּשָׁלַ֔͏ִם וּבְעָרֵ֖י יְהוּדָ֑ה וּבְעָרֵ֣י הָהָ֗ר וּבְעָרֵי֙ הַשְּׁפֵלָ֔ה וּבְעָרֵ֖י הַנֶּ֑גֶב כִּֽי־אָשִׁ֥יב אֶת־שְׁבוּתָ֖ם נְאֻם־יְהוָֽה׃ {פ}

פרק ל״ג

א׳ וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֶל־יִרְמְיָ֑הוּ שֵׁנִ֣ית וְהוּא֙ עֽוֹדֶ֣נּוּ עָצ֔וּר בַּחֲצַ֖ר הַמַּטָּרָ֥ה לֵאמֹֽר׃

עצור. בבית הכלא׃

ב׳ כֹּה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה עֹשֵׂ֗ה יְהוָה֙ יוֹצֵ֣ר אוֹתָ֔הּ לַהֲכִינָ֖הּ יְהוָ֥ה שְׁמֽוֹ׃

כה אמר ה׳ עשה. העושה זאת׃

ג׳ קְרָ֥א אֵלַ֖י וְאֶֽעֱנֶ֑ךָּ וְאַגִּ֣ידָה לְךָ֔ גְּדֹל֥וֹת וּבְצֻר֖וֹת לֹ֥א יָדַ֖עְתָּם׃ {פ}

קרא אלי ואענך. להודיעך העתידות׃

ובצורות. שמורות בלבי לעשותם׃

ד׳ כִּֽי כֹה֩ אָמַ֨ר יְהוָ֜ה אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל עַל־בָּתֵּ֤י הָעִיר֙ הַזֹּ֔את וְעַל־בָּתֵּ֖י מַלְכֵ֣י יְהוּדָ֑ה הַנִּתָּצִ֥ים אֶל־הַסֹּלְלוֹת֙ וְאֶל־הֶחָ֔רֶב׃

הנתוצים אל הסוללות. לעשות מהם סוללות תלים שצבורים למעלה אשר בונים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים׃

ואל החרב. לתקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא׃

ה׳ בָּאִ֣ים לְהִלָּחֵם֮ אֶת־הַכַּשְׂדִּים֒ וּלְמַלְא֣וֹתָ֔ם אֶת־פִּגְרֵ֖י הָאָדָ֑ם אֲשֶׁר־הִכֵּיתִ֣י בְאַפִּ֔י וּבַחֲמָתִ֔י וַאֲשֶׁ֥ר הִסְתַּרְתִּ֖י פָּנַ֣י מֵהָעִ֣יר הַזֹּ֔את עַ֖ל כָּל־רָעָתָֽם׃

ולמלאם את פגרי האדם. ואת הבתים אשר נתצו עושים קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר׃

ואשר הסתרתי וגו׳. כה אמר ה׳ הנני מעלה לה וגו׳׃

ו׳ הִנְנִ֥י מַעֲלֶה־לָּ֖הּ אַרְכָּ֣ה וּמַרְפֵּ֑א וּרְפָאתִ֣ים וְגִלִּ֔יתִי לָהֶ֖ם עֶתֶ֥רֶת שָׁלֽוֹם וֶאֱמֶֽת׃

עתרת שלום. ברכת שלום שלוד בלע״ז׃

ז׳ וַהֲשִׁבֹתִ֖י אֶת־שְׁב֣וּת יְהוּדָ֑ה וְאֶת שְׁב֣וּת יִשְׂרָאֵ֔ל וּבְנִתָּ֖ים כְּבָרִאשֹׁנָֽה׃

ח׳ וְטִהַרְתִּ֗ים מִכֹּל֙ עֲוֹנָ֔ם אֲשֶׁ֥ר חָטְא֖וּ לִ֑י וְסָלַחְתִּ֞י (לכול) [לְכָל־]עֲוֹנוֹתַ֤יהֶם֙ אֲשֶׁ֣ר חָטְא֣וּ לִ֔י וַאֲשֶׁ֥ר פָּשְׁע֖וּ בִּֽי׃

ט׳ וְהָיְתָ֨ה לִ֜י לְשֵׁ֣ם שָׂשׂ֗וֹן לִתְהִלָּה֙ וּלְתִפְאֶ֣רֶת לְכֹ֣ל גּוֹיֵ֣י הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר יִשְׁמְע֖וּ אֶת־כָּל־הַטּוֹבָ֣ה אֲשֶׁר֩ אָנֹכִ֨י עֹשֶׂ֜ה אוֹתָ֗ם וּפָחֲדוּ֙ וְרָגְז֔וּ עַ֖ל כָּל־הַטּוֹבָ֣ה וְעַל כָּל־הַשָּׁלוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר אָנֹכִ֔י עֹשֶׂ֖ה לָֽהּ׃ {ס}

י׳ כֹּ֤ה | אָמַר֙ יְהוָ֔ה עוֹד֙ יִשָּׁמַ֔ע בַּמָּק֥וֹם הַזֶּ֖ה אֲשֶׁר־אַתֶּ֣ם אֹמְרִ֑ים חָרֵ֤ב הוּא֙ מֵאֵ֣ין אָדָ֔ם וּמֵאֵ֖ין בְּהֵמָ֑ה בְּעָרֵ֣י יְהוּדָ֔ה וּבְחֻצ֖וֹת יְרוּשָׁלַ֥͏ִם הַנְּשַׁמּ֖וֹת מֵאֵ֣ין אָדָ֔ם וּמֵאֵ֥ין יוֹשֵׁ֖ב וּמֵאֵ֥ין בְּהֵמָֽה׃

י״א ק֣וֹל שָׂשׂ֗וֹן וְק֤וֹל שִׂמְחָה֙ ק֣וֹל חָתָ֣ן וְק֔וֹל כַּלָּ֖ה ק֣וֹל אֹמְרִ֑ים הוֹד֣וּ אֶת־יְהוָ֔ה צְבָא֖וֹת כִּי־ט֣וֹב יְהוָ֑ה כִּֽי־לְעוֹלָ֣ם חַסְדּ֔וֹ מְבִאִ֥ים תּוֹדָ֖ה בֵּ֣ית יְהוָ֑ה כִּֽי־אָשִׁ֥יב אֶת־שְׁב֣וּת הָאָ֔רֶץ כְּבָרִאשֹׁנָ֖ה אָמַ֥ר יְהוָֽה׃ {ס}

י״ב כֹּה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת עֽוֹד֙ יִהְיֶ֔ה | בַּמָּק֥וֹם הַזֶּ֖ה הֶחָרֵ֑ב מֵאֵ֣ין אָדָ֔ם וְעַד־בְּהֵמָ֔ה וּבְכָל־עָרָ֖יו נְוֵ֣ה רֹעִ֑ים מַרְבְּצִ֖ים צֹֽאן׃

נוה רועים. מדור רועים:

י״ג בְּעָרֵי הָהָר בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּסְבִיבֹתִ֣י יְרוּשָׁלַ֗͏ִם וּבְעָרֵי֙ יְהוּדָ֔ה עַ֚ד תַּעֲבֹ֣רְנָה הַצֹּ֔אן עַל־יְדֵ֖י מוֹנֶ֑ה אָמַ֖ר יְהוָֽה׃ {ס}

עוד תעבורנה הצאן וגו׳. יצאו ויבאו ישראל ע״י מנהיג הולך בראשם:

י״ד הִנֵּ֤ה יָמִים֙ בָּאִ֔ים נְאֻם־יְהוָ֑ה וַהֲקִמֹתִ֗י אֶת־הַדָּבָ֤ר הַטּוֹב֙ אֲשֶׁ֣ר דִּבַּ֔רְתִּי אֶל־בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵ֖ל וְעַל־בֵּ֥ית יְהוּדָֽה׃

ט״ו בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם וּבָעֵ֖ת הַהִ֑יא אַצְמִ֤יחַ לְדָוִד֙ צֶ֣מַח צְדָקָ֔ה וְעָשָׂ֥ה מִשְׁפָּ֖ט וּצְדָקָ֥ה בָּאָֽרֶץ׃

ט״ז בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם תִּוָּשַׁ֖ע יְהוּדָ֑ה וִירוּשָׁלַ֗͏ִם תִּשְׁכֹּ֣ן לָבֶ֔טַח וְזֶ֣ה אֲשֶׁר־יִקְרְא־לָ֔הּ יְהוָ֖ה ׀ צִדְקֵֽנוּ׃ {ס}

י״ז כִּֽי־כֹ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֔ה לֹא־יִכָּרֵ֥ת לְדָוִ֖ד אִ֣ישׁ יֹשֵׁ֑ב עַל־כִּסֵּ֖א בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵֽל׃

לא יכרת. כריתות עולם אלא אם יפסוק סופו לחזור:

י״ח וְלַכֹּהֲנִ֣ים הַלְוִיִּ֗ם לֹא־יִכָּרֵת֙ אִ֣ישׁ מִלְּפָנַ֔י מַעֲלֶ֥ה עוֹלָ֖ה וּמַקְטִ֣יר מִנְחָ֑ה וְעֹשֶׂ֥ה זֶ֖בַח כָּל־הַיָּמִֽים׃ {פ}

כל הימים. לא יכרת להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה:

י״ט וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־יִרְמְיָ֖הוּ לֵאמֹֽר׃

כ׳ כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְהוָ֑ה אִם־תָּפֵ֙רוּ֙ אֶת־בְּרִיתִ֣י הַיּ֔וֹם וְאֶת־בְּרִיתִ֖י הַלָּ֑יְלָה וּלְבִלְתִּ֥י הֱי֛וֹת יוֹמָ֥ם וָלַ֖יְלָה בְּעִתָּֽם׃

אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר את בריתי אשר כרתי את היום ואת הלילה להיותם בעתם אשר כרתי לנח ובניו ויום ולילה לא ישבותו:

כ״א גַּם־בְּרִיתִ֞י תֵּפַ֣ר אֶת־דָּוִ֗ד עַבְדִּי֮ מִֽהְיוֹת־לוֹ֒ בֵּ֣ן מֹלֵךְ֮ עַל־כִּסְאוֹ֒ וְאֶת־הַלְוִיִּ֣ם הַכֹּהֲנִ֔ים מְשָׁרְתָֽי׃

כ״ב אֲשֶׁ֤ר לֹא־יִסָּפֵר֙ צְבָ֣א הַשָּׁמַ֔יִם וְלֹ֥א יִמַּ֖ד חוֹל֣ הַיָּ֑ם כֵּ֚ן אַרְבֶּ֣ה אֶת־זֶ֣רַע דָּוִ֔ד עַבְדִּ֖י וְאֶת־הַלְוִיִּ֥ם מְשָׁרְתָֽי אֹתִֽי׃ {ס}

כ״ג וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־יִרְמְיָ֖הוּ לֵאמֹֽר׃

כ״ד הֲלֹ֣וא רָאִ֔יתָ מָה־הָעָ֥ם הַזֶּ֖ה דִּבְּר֑וּ לֵאמֹר֙ שְׁתֵּ֣י הַמִּשְׁפָּח֔וֹת אֲשֶׁ֥ר בָּחַ֖ר יְהוָ֑ה בָּהֶ֗ם וַיִּמְאָסֵ֙ם֙ וְאֶת־עַמִּ֣י יִנְאָצ֔וּן מִֽהְיוֹת֥ עוֹד֙ גּ֣וֹי לְפָנֵיהֶ֔ם׃ {ס}

שתי המשפחות. המלכות והכהונה:

ואת עמי ינאצון. ובדברים האלה הם גורמים לעמי לנאץ מהיות גוי לי:

לפניהם. לפני דבריהם אלה שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב״ה מחרונו עוד ולא תועיל לכם תשובה:

כ״ה כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְהוָ֑ה אִם־לֹ֙א בְּרִיתִ֣י יוֹמָ֔ם וָלַ֖יְלָה חֻקּ֥וֹת שָׁמַ֖יִם וָאָ֑רֶץ לֹ֥א שָׂ֖מְתִּי׃

אם לא בריתי וגו׳. אי אפשר שלא יתקיים הברית שכרתי ליום ולילה להיות בעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל כאלו לא שמתים גם זרע יעקב וגו׳ ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה ללמוד מכאן שבשביל התורה נבראו שמים וארץ אך אין המדרש מיושב על סדר המקראות:

כ״ו גַּם־זֶ֣רַע יַעֲקֹ֗ב וְדָוִד֙ עַבְדִּ֔י אֶמְאַ֕ס מִקַּ֖חַת מִזַּרְעוֹ֑ מֹשְׁלִ֗ים אֶל־זֶ֙רַע֙ אַבְרָהָ֣ם יִשְׁחָ֔ק וְיַעֲקֹ֖ב כִּֽי־[אָשִׁ֥יב] (אשוב) אֶת־שְׁבוּתָ֖ם וְרִחַמְתִּֽים׃ {פ}

פרק ל״ד

א׳ הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה וּנְבוּכַדְרָאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל ׀ וְכָל־חֵילוֹ וְכָל־מַמְלְכוֹת אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּ יָדוֹ וְכָל־הָעַמִּים נִלְחָמִים עַל־יְרוּשָׁלַם וְעַל־כָּל־עָרֶיהָ לֵאמֹר׃

ב׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃

ג׳ וְאַתָּה לֹא תִמָּלֵט מִיָּדוֹ כִּי תָפֹשׂ תִּתָּפֵשׂ וּבְיָדוֹ תִּנָּתֵן וְעֵינֶיךָ אֶת־עֵינֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּרְאֶינָה וּפִיהוּ אֶת־פִּיךָ יְדַבֵּר וּבָבֶל תָּבוֹא׃

ד׳ אַךְ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כֹּה־אָמַר יְהוָה עָלֶיךָ לֹא תָמוּת בֶּחָרֶב׃

ה׳ בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּכְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ־לָךְ וְהוֹי אָדוֹן יִסְפְּדוּ־לָךְ כִּי־דָבָר אֲנִי־דִבַּרְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ {ס}

> **בשלום תמות.** אמרו רבותינו שמת נבוכדנצר בימיו שכל ימי נ״נ לא יצאו אסיריו מאסיריהם וכשמת נבוכדנצר יצא צדקיה מבית האסורים ולמחרת מת וקברוהו בכבוד׃
>
> **ובמשרפות אבותיך.** כך היה דרכם לשרוף על המלכי׳ מטתן וכלי תשמישן׃

ו׳ וַיְדַבֵּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּירוּשָׁלָם׃

ז׳ וְחֵיל מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָמִים עַל־יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַנּוֹתָרוֹת אֶל־לָכִישׁ וְאֶל־עֲזֵקָה כִּי הֵנָּה נִשְׁאָרוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה עָרֵי מִבְצָר׃ {פ}

ח׳ הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר׃

> **אחרי כרות המלך.** בשנה השביעית למלכו כך שנינו בסדר עולם ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את ה׳ אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומר לפי שהיו רוצין לומר לא נענש על המצות על שהחזירו את העבדי׳׃

ט׳ לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ׃

י׳ וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃

י״א וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים (ויכבישום) [וַיַּכְבִּשׁוּם] לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ {פ}

י״ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃

י״ג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר׃

י״ד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם׃

ט״ו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו׃

ט״ז וְתָשַׁבּוּ֙ וְתִחַלְּלוּ֙ אֶת־שָׁמִ֔י וְתָשֻׁ֖בוּ אִ֣ישׁ אֶת־עַבְדּ֑וֹ וְאִ֣ישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ֒ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּ֣ם חָפְשִׁ֗ים לְנַפְשָׁם֙ וְתִכְבְּשׁ֣וּ אֹתָ֔ם לִהְיוֹת֥ לָכֶ֖ם לַעֲבָדִ֥ים וְלִשְׁפָחֹֽות׃ {ס}

י״ז לָכֵן֮ כֹּ֣ה אָמַ֣ר יְהוָה֒ אַתֶּ֣ם לֹא־שְׁמַעְתֶּ֣ם אֵלַ֔י לִקְרֹ֥א דְּר֛וֹר אִ֥ישׁ לְאָחִ֖יו וְאִ֣ישׁ לְרֵעֵ֑הוּ הִנְנִ֤י קֹרֵא֙ לָכֶ֣ם דְּר֔וֹר נְאֻם־יְהוָ֖ה אֶל־הַחֶ֣רֶב׀ אֶל־הַדֶּ֣בֶר וְאֶל־הָרָעָ֗ב וְנָתַתִּ֛י אֶתְכֶ֖ם (לזועה) [לְזַוְעָ֑ה] לְכֹ֖ל מַמְלְכ֥וֹת הָאָֽרֶץ׃

> **הנני קורא לכם דרור.** מאתי שאינו אדון לכם להציל ותהיו הפקר אל החרב ואל הרעב:

י״ח וְנָתַתִּ֞י אֶת־הָאֲנָשִׁ֣ים הָעֹבְרִ֗ים אֶת־בְּרִתִי֙ אֲשֶׁ֣ר לֹא־הֵקִ֔ימוּ אֶת־דִּבְרֵ֖י הַבְּרִ֣ית אֲשֶׁ֣ר כָּרְת֑וּ לְפָנַ֕י הָעֵגֶ֖ל אֲשֶׁ֥ר כָּרְת֛וּ לִשְׁנַ֖יִם וַיַּעַבְר֥וּ בֵּ֖ין בִּתְרָֽיו׃

> **העגל אשר כרתו לשנים.** כשחזרו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו העגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמר ככה יבתר ויחלק העובר עליה:

י״ט שָׂרֵ֣י יְהוּדָ֗ה וְשָׂרֵ֤י יְרוּשָׁלַ֙͏ִם֙ הַסָּרִסִ֔ים וְהַכֹּהֲנִ֖ים וְכֹ֣ל עַם־הָאָ֑רֶץ הָעֹבְרִ֖ים בֵּ֥ין בִּתְרֵ֖י הָעֵגֶֽל׃

כ׳ וְנָתַתִּ֞י אוֹתָ֗ם בְּיַ֤ד אֹיְבֵיהֶם֙ וּבְיַ֣ד מְבַקְשֵׁ֣י נַפְשָׁ֔ם וְהָיְתָ֥ה נִבְלָתָ֖ם לְמַאֲכָ֣ל לְע֣וֹף הַשָּׁמַ֔יִם וּלְבֶהֱמַ֖ת הָאָֽרֶץ׃

כ״א וְאֶת־צִדְקִיָּ֣הוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָ֗ה וְאֶת־שָׂרָ֙יו֙ אֶתֵּ֣ן בְּיַ֣ד אֹיְבֵיהֶ֔ם וּבְיַ֖ד מְבַקְשֵׁ֣י נַפְשָׁ֑ם וּבְיַד֙ חֵ֣יל מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֔ל הָעֹלִ֖ים מֵֽעֲלֵיכֶֽם׃

> **העולים מעליכם.** מפני חיל פרעה שיצא ממצרים כמו שמפורש בספר זה (ל״ז):

כ״ב הִנְנִ֤י מְצַוֶּה֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה וַהֲשִׁבֹתִ֖ים אֶל־הָעִ֣יר הַזֹּ֑את וְנִלְחֲמ֤וּ עָלֶ֙יהָ֙ וּלְכָדֻ֔הָ וּשְׂרָפֻ֖הָ בָּאֵ֑שׁ וְאֶת־עָרֵ֥י יְהוּדָ֖ה אֶתֵּ֥ן שְׁמָמָ֖ה מֵאֵ֥ין יֹשֵֽׁב׃ {פ}

> **הנני מצוה.** ושב חיל פרעה לארצו והכשדים ישובו עליכם:

פרק ל״ה

א׳ הַדָּבָ֗ר אֲשֶׁר־הָיָה֙ אֶל־יִרְמְיָ֣הוּ מֵאֵ֔ת יְהוָ֖ה בִּימֵ֣י יְהוֹיָקִ֑ים בֶּן־יֹאשִׁיָּ֥הוּ מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֖ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ הָלוֹךְ֮ אֶל־בֵּ֣ית הָרֵכָבִים֒ וְדִבַּרְתָּ֣ אוֹתָ֔ם וַהֲבֵאוֹתָ֥ם בֵּית־יְהוָ֖ה אֶל־אַחַ֣ת הַלְּשָׁכ֑וֹת וְהִשְׁקִיתָ֥ אוֹתָ֖ם יָֽיִן׃

> **אל בית הרכבים.** בני יונדב בן רכב ומבני יתרו היו:

ג׳ וָאֶקַּ֞ח אֶת־יַאַזַנְיָ֣ה בֶן־יִרְמְיָ֗הוּ בֶּן־חַבַצִּנְיָה֙ וְאֶת־אֶחָ֣יו וְאֶת־כָּל־בָּנָ֔יו וְאֵ֖ת כָּל־בֵּ֥ית הָרֵכָבִֽים׃

ד׳ וָאָבִ֣א אֹתָ֗ם בֵּית־יְהוָה֙ אֶל־לִשְׁכַּ֣ת בְּנֵי־חָנָ֔ן בֶּן־יִגְדַּלְיָ֖הוּ אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֑ים אֲשֶׁר־אֵצֶ֙ל֙ לִשְׁכַּ֣ת הַשָּׂרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר מִמַּ֖עַל לִלְשִׁכַּ֣ת מַעַשְׂיָ֑הוּ בֶּן־שַׁלֻּ֖ם שֹׁמֵ֥ר הַסָּֽף׃

> **איש האלהים.** נביא דה׳:
>
> **שומר הסף.** אמרכלא טרשורי״ר בלע״ז:

ה׳ וָאֶתֵּ֨ן לִפְנֵ֜י | בְּנֵ֣י בֵית־הָרֵכָבִ֗ים גְּבִעִים֙ מְלֵאִ֣ים יַ֔יִן וְכוֹסֹ֖ות וָאֹמַ֥ר אֲלֵיהֶ֖ם שְׁתוּ־יָֽיִן׃

ו׳ וַיֹּאמְר֣וּ לֹ֤א נִשְׁתֶּה־יַּ֙יִן֙ כִּ֣י יוֹנָדָ֣ב בֶּן־רֵכָ֗ב אָבִ֙ינוּ֙ צִוָּ֣ה עָלֵ֔ינוּ לֵאמֹ֕ר לֹ֥א תִשְׁתּ֖וּ יַ֑יִן אַתֶּ֥ם וּבְנֵיכֶ֖ם עַד־עוֹלָֽם׃

ז וּבְיַת לֹא־תִבְנוּ וְזֶרַע לֹא־תִזְרָעוּ וְכֶרֶם לֹא־תִטָּעוּ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי בְּאֳהָלִים תֵּשְׁבוּ כָּל־יְמֵיכֶם לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים רַבִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם גָּרִים שָׁם׃

באהלים תשבו. במדבריות אשר אתם גריס שם לא היה להם חלק בארץ שבני גרים היו׃

ח וַנִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ לְכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן כָּל־יָמֵינוּ אֲנַחְנוּ נָשֵׁינוּ בָּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ׃

ט וּלְבָתֵּי בְּנוֹת בָּתִּים לְשָׁבְתֵּנוּ וְכֶרֶם וְשָׂדֶה וָזֶרַע לֹא יִהְיֶה־לָּנוּ׃

י וַנֵּשֶׁב בְּאָהָלִים וַנִּשְׁמַע וַנַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יוֹנָדָב אָבִינוּ׃

יא וַיְהִי בַּעֲלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל ׀ אֶל־הָאָרֶץ וַנֹּאמֶר בֹּאוּ וְנָבוֹא יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי ׀ חֵיל הַכַּשְׂדִּים וּמִפְּנֵי חֵיל אֲרָם וַנֵּשֶׁב בִּירוּשָׁלָם׃ {פ}

ויהי בעלות נבוכדראצר. על כרחנו באנו העיר לכך עכשיו אנו יושבים בבתים׃

יב וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃

יג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם הֲלוֹא תִקְחוּ מוּסָר לִשְׁמֹעַ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה׃

יד הוּקַם אֶת־דִּבְרֵי יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן וְלֹא שָׁתוּ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה כִּי שָׁמְעוּ אֶת מִצְוַת אֲבִיהֶם וְאָנֹכִי דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי׃

טו וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עַבְדַּי הַנְּבִאִים ׀ הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ ׀ לֵאמֹר שֻׁבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְהֵיטִיבוּ מַעַלְלֵיכֶם וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לָעָבְדָם וּשְׁבוּ אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם וְלַאֲבֹתֵיכֶם וְלֹא הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי׃

טז כִּי הֵקִימוּ בְּנֵי יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אֶת־מִצְוַת אֲבִיהֶם אֲשֶׁר צִוָּם וְהָעָם הַזֶּה לֹא שָׁמְעוּ אֵלָי׃

יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא אֶל־יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עֲלֵיהֶם יַעַן דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמֵעוּ וָאֶקְרָא לָהֶם וְלֹא עָנוּ׃

יח וּלְבֵית הָרֵכָבִים אָמַר יִרְמְיָהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם עַל־מִצְוַת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם וַתִּשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו וַתַּעֲשׂוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה אֶתְכֶם׃

יט לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב עֹמֵד לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים׃ {פ}

פרק ל״ו

א וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃

ב קַח־לְךָ מְגִלַּת־סֵפֶר וְכָתַבְתָּ אֵלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־כָּל־הַגּוֹיִם מִיּוֹם דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ מִימֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

ג אוּלַי יִשְׁמְעוּ֙ בֵּ֣ית יְהוּדָ֔ה אֵ֚ת כָּל־הָרָעָ֔ה אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֛י חֹשֵׁ֖ב לַעֲשׂ֣וֹת לָהֶ֑ם לְמַ֙עַן֙ יָשׁ֣וּבוּ אִ֣ישׁ מִדַּרְכּ֗וֹ הָרָעָה֙ וְסָלַחְתִּ֣י לַעֲוֹנָ֔ם וּלְחַטָּאתָ֖ם׃ {ס}

ד וַיִּקְרָ֣א יִרְמְיָ֔הוּ אֶת־בָּר֖וּךְ בֶּן־נֵרִיָּ֑ה וַיִּכְתֹּ֣ב בָּר֗וּךְ מִפִּי֙ יִרְמְיָ֔הוּ אֵ֖ת כָּל־דִּבְרֵ֣י יְהוָ֔ה אֲשֶׁר־דִּבֶּ֖ר אֵלָ֑יו עַ֖ל־מְגִלַּ֥ת סֵֽפֶר׃

ה וַיְצַ֥ו יִרְמְיָ֖הוּ אֶת־בָּר֣וּךְ לֵאמֹ֑ר אֲנִ֥י עָצ֛וּר לֹ֥א אוּכַ֖ל לָבֽוֹא בֵּ֥ית יְהוָֽה׃

עצור. בבית הכלא׃

ו וּבָאתָ֣ אַתָּ֔ה וְקָרָ֖אתָ בַּמְּגִלָּ֑ה אֲשֶׁ֤ר כָּתַ֙בְתָּ֙ מִפִּ֣י אֶת־דִּבְרֵ֣י יְהוָ֔ה בְּאָזְנֵ֖י הָעָ֣ם בֵּית־יְהוָ֔ה בְּי֥וֹם צ֖וֹם וְגַ֣ם בְּאָזְנֵ֣י כָל־יְהוּדָ֔ה הַבָּאִ֖ים מֵעָרֵיהֶ֥ם תִּקְרָאֵֽם׃

ז אוּלַ֗י תִּפֹּ֤ל תְּחִנָּתָם֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וְיָשֻׁ֖בוּ אִ֣ישׁ מִדַּרְכּ֑וֹ כִּֽי־גָד֣וֹל הָאַ֗ף וְהַחֵמָ֛ה אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־הָעָ֥ם הַזֶּֽה׃

ח וַיַּ֣עַשׂ בָּר֔וּךְ בֶּן־נֵרִיָּ֖ה כְּכֹ֣ל אֲשֶׁר־צִוָּ֑הוּ יִרְמְיָ֣הוּ הַנָּבִ֗יא לִקְרֹא֙ בַּסֵּ֔פֶר דִּבְרֵ֖י יְהוָ֥ה בֵּית יְהוָֽה׃ {פ}

ט וַיְהִ֣י בַשָּׁנָ֗ה הַֽחֲמִשִּׁית֙ לִיהוֹיָקִ֣ים בֶּן־יֹאשִׁיָּ֔הוּ מֶ֖לֶךְ יְהוּדָ֑ה בַּחֹ֙דֶשׁ֙ הַתְּשִׁעִ֔י קָרְא֥וּ צ֛וֹם לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה כָּל־הָעָ֣ם בִּירוּשָׁלַ֑͏ִם וְכָל־הָעָ֗ם הַבָּאִים֙ מֵעָרֵ֣י יְהוּדָ֔ה בִּירוּשָׁלָֽם׃

י וַיִּקְרָ֣א בָר֔וּךְ בַּסֵּ֖פֶר אֶת־דִּבְרֵ֣י יִרְמְיָ֑הוּ בֵּ֣ית יְהוָ֔ה בִּלְשְׁכַּ֤ת גְּמַרְיָהוּ֙ בֶּן־שָׁפָ֣ן הַסֹּפֵ֔ר בֶּחָצֵ֖ר הָעֶלְי֑וֹן פֶּ֚תַח שַׁ֣עַר בֵּית־יְהוָ֔ה הֶֽחָדָ֖שׁ בְּאָזְנֵ֥י כָל־הָעָֽם׃

פתח שער בית ה׳ החדש. הוא שער המזרחי כן תירגם יונתן׃

יא וַיִּשְׁמַ֞ע מִכָּיְהוּ֮ בֶּן־גְּמַרְיָהוּ֒ בֶּן־שָׁפָ֗ן אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֛י יְהוָ֖ה מֵעַ֥ל הַסֵּֽפֶר׃

יב וַיֵּ֣רֶד בֵּית־הַמֶּ֗לֶךְ עַל־לִשְׁכַּ֤ת הַסֹּפֵר֙ וְהִנֵּה־שָׁ֣ם כָּל־הַשָּׂרִ֔ים יוֹשְׁבִ֖ים אֱלִישָׁמָ֣ע הַסֹּפֵ֑ר וּדְלָיָ֣הוּ בֶן־שְׁמַעְיָ֗הוּ וְאֶלְנָתָן֙ בֶּן־עַכְבּ֔וֹר וּגְמַרְיָ֥הוּ בֶן־שָׁפָ֖ן וְצִדְקִיָּ֣הוּ בֶן־חֲנַנְיָ֑הוּ וְכָל־הַשָּׂרִֽים׃

יג וַיַּגֶּ֤ד לָהֶם֙ מִכָּיְהוּ֙ אֵ֚ת כָּל־הַדְּבָרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר שָׁמַ֖ע בִּקְרֹ֣א בָר֑וּךְ בַּסֵּ֖פֶר בְּאָזְנֵ֥י הָעָֽם׃

יד וַיִּשְׁלְח֣וּ כָל־הַשָּׂרִ֗ים אֶל־בָּר֤וּךְ אֶת־יְהוּדִי֙ בֶּן־נְתַנְיָ֣הוּ בֶן־שֶׁלֶמְיָ֔הוּ בֶּן־כּוּשִׁ֖י לֵאמֹ֑ר אֶת־הַמְּגִלָּה֙ אֲשֶׁ֣ר קָרָ֔אתָ בְּהַ֖͏ְ בְּאָזְנֵ֣י הָעָ֑ם קְחֶ֣נָּה בְיָדְךָ֔ וָלֵ֖ךְ וַיִּקַּ֥ח בָּר֛וּךְ בֶּן־נֵרִיָּ֥הוּ אֶת־הַמְּגִלָּה֙ בְּיָד֔וֹ וַיָּבֹ֖א אֲלֵיהֶֽם׃

טו וַיֹּאמְר֣וּ אֵלָ֔יו שֵׁ֖ב נָ֣א וּקְרָאֶ֑נָּה בְּאָזְנֵ֖ינוּ וַיִּקְרָ֥א בָר֖וּךְ בְּאָזְנֵיהֶֽם׃

טז וַיְהִ֗י כְּשָׁמְעָם֙ אֶת־כָּל־הַדְּבָרִ֔ים פָּחֲד֥וּ אִישׁ֙ אֶל־רֵעֵ֔הוּ וַיֹּאמְרוּ֙ אֶל־בָּר֔וּךְ הַגֵּ֥יד נַגִּ֖יד לַמֶּ֑לֶךְ אֵ֥ת כָּל־הַדְּבָרִ֖ים הָאֵֽלֶּה׃

הגיד נגיד למלך. אולי ישמע׃

יז וַֽיִּשְׁאֲל֣וּ בָר֔וּךְ שָׁאֲל֖וּ לֵאמֹ֑ר הַגֶּד־נָ֣א לָ֔נוּ אֵ֖יךְ כָּתַ֣בְתָּ אֶת־כָּל־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵ֖לֶּה מִפִּֽיו׃

יח וַיֹּ֨אמֶר לָהֶ֜ם בָּר֣וּךְ מִפִּ֗יו יִקְרָ֤א אֵלַי֙ אֵ֚ת כָּל־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה וַאֲנִ֖י כֹּתֵ֣ב עַל־הַסֵּ֑פֶר בַּדְּיוֹ׃ {ס}

יט וַיֹּאמְר֣וּ הַשָּׂרִ֗ים אֶל־בָּר֤וּךְ לֵךְ֙ הַסְתֵּ֣ר אַתָּ֔ה וְיִרְמְיָ֖הוּ וְאִ֣ישׁ אַל־יֵדַ֑ע אֵיפֹ֖ה אַתֶּֽם׃

כ׳ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ֙ חָצֵ֔רָה וְאֶת־הַמְּגִלָּה֙ הִפְקִ֣דוּ בִלְשְׁכַ֔ת אֱלִישָׁמָ֖ע הַסֹּפֵ֑ר וַיַּגִּ֤ידוּ בְאָזְנֵי֙ הַמֶּלֶךְ֙ אֵ֚ת כָּל־הַדְּבָרִ֔ים׃

חצרה. אל החצר כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה׃

כ״א וַיִּשְׁלַ֤ח הַמֶּלֶךְ֙ אֶת־יְהוּדִ֔י לָקַ֖חַת אֶת־הַמְּגִלָּ֑ה וַיִּקָּחֶ֣הָ מִלִּשְׁכַ֔ת אֱלִישָׁמָ֖ע הַסֹּפֵ֑ר וַיִּקְרָ֣אֶה יְהוּדִ֔י בְּאָזְנֵ֖י הַמֶּלֶךְ֙ וּבְאָזְנֵ֣י כָּל־הַשָּׂרִ֔ים הָעֹמְדִ֖ים מֵעַ֥ל הַמֶּלֶךְ׃

כ״ב וְהַמֶּלֶךְ֙ יוֹשֵׁ֣ב בֵּית֔ הַחֹ֖רֶף בַּחֹ֣דֶשׁ הַתְּשִׁיעִ֑י וְאֶת־הָאֵ֛שׁ לְפָנָ֥יו מְבֹעֶֽרֶת׃

ואת האח. פירשו רבותינו עצים על שם שנדלקים באחוה (כלומר שנדלקים זה מזה כאחים שמהנים זה לזה סא״א) ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים׃

כ״ג וַיְהִ֗י | כְּקָרְא֤וֹ יְהוּדִי֙ שָׁלֹ֣שׁ דְּלָתוֹת֔ וְקָרַ֖ע בְּתַעַר֙ הַסֹּפֵ֔ר וְהַשְׁלֵ֥ךְ אֶל־הָאֵ֖שׁ אֲשֶׁ֣ר אֶל־הָאָ֑ח עַד־תֹּ֖ם כָּל־הַמְּגִלָּ֥ה עַל־הָאֵֽשׁ אֲשֶׁ֖ר עַל־הָאָֽח׃

שלש דלתות. רבותינו אמרו מגלת קינות היתה קראו לפניו איכה בכה תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבילות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הנותרים כיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הסופר׃

יקרעה. כמו קרעה׃

כ״ד וְלֹ֥א פָחֲד֛וּ וְלֹ֥א קָרְע֖וּ אֶת־בִּגְדֵיהֶ֑ם הַמֶּ֣לֶךְ֔ וְכָל־עֲבָדָ֖יו הַשֹּׁמְעִ֥ים אֵ֖ת כָּל־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵֽלֶּה׃

כ״ה וְגַ֣ם אֶלְנָתָ֣ן וּדְלָיָ֣הוּ וּגְמַרְיָ֣הוּ֮ הִפְגִּ֣עוּ בַמֶּלֶךְ֒ לִבְלְתִּ֣י שְׂרֹ֔ף אֶת־הַמְּגִלָּ֖ה וְלֹ֥א שָׁמַ֖ע אֲלֵיהֶֽם׃

הפגיעו. התחננו׃

כ״ו וַיְצַ֤ו הַמֶּלֶךְ֙ אֶת־יְרַחְמְאֵ֣ל בֶּן־הַמֶּ֔לֶךְ וְאֶת־שְׂרָיָ֥הוּ בֶן־עַזְרִיאֵ֖ל וְאֶת־שֶׁלֶמְיָ֣הוּ בֶן־עַבְדְּאֵ֑ל לָקַ֞חַת אֶת־בָּר֣וּךְ הַסֹּפֵ֗ר וְאֶת֙ יִרְמְיָ֣הוּ הַנָּבִ֔יא וַיַּסְתִּרֵ֖ם יְהוָֽה׃ {ס}

כ״ז וַיְהִ֗י דְּבַר־יְהוָה֙ אֶל־יִרְמְיָ֣הוּ אַחֲרֵ֗י | שְׂרֹ֤ף הַמֶּלֶךְ֙ אֶת־הַמְּגִלָּ֔ה וְאֶת־הַדְּבָרִ֖ים אֲשֶׁ֣ר כָּתַ֣ב בָּר֑וּךְ מִפִּ֣י יִרְמְיָ֔הוּ לֵאמֹֽר׃

כ״ח שׁ֣וּב קַח־לְךָ֗ מְגִלָּה֙ אַחֶ֔רֶת וּכְתֹ֖ב עָלֶ֑יהָ אֵ֚ת כָּל־הַדְּבָרִ֣ים הָרִאשֹׁנִ֔ים אֲשֶׁ֥ר הָי֖וּ עַל־הַמְּגִלָּ֣ה הָרִאשֹׁנָ֑ה אֲשֶׁ֥ר שָׂרַ֛ף יְהוֹיָקִ֥ים מֶֽלֶךְ־יְהוּדָֽה׃

כ״ט וְעַל־יְהוֹיָקִ֥ים מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֖ה תֹּאמַ֑ר כֹּ֣ה אָמַ֣ר יְהוָ֗ה אַתָּ֤ה שָׂרַ֙פְתָּ֙ אֶת־הַמְּגִלָּ֣ה הַזֹּ֔את לֵאמֹ֕ר מַדּ֥וּעַ כָּתַ֖בְתָּ עָלֶ֣יהָ לֵאמֹ֑ר בֹּא־יָבֹ֤וא מֶֽלֶךְ־בָּבֶל֙ וְהִשְׁחִ֣ית אֶת־הָאָ֔רֶץ הַזֹּ֔את וְהִשְׁבִּ֥ית מִמֶּ֖נָּה אָדָ֥ם וּבְהֵמָֽה׃ {ס}

ל׳ לָכֵ֗ן כֹּה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ עַל־יְהוֹיָקִ֣ים מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֔ה לֹא־יִהְיֶה־לּ֥וֹ יוֹשֵׁ֖ב עַל־כִּסֵּ֣א דָוִ֑ד וְנִבְלָתוֹ֙ תִּהְיֶ֣ה מֻשְׁלֶ֔כֶת לַחֹ֖רֶב בַּיּ֥וֹם וְלַקֶּ֖רַח בַּלָּֽיְלָה׃

ל״א וּפָקַדְתִּ֤י עָלָיו֙ וְעַל־זַרְעוֹ֙ וְעַל־עֲבָדָ֔יו אֶת־עֲוֹנָ֖ם וְהֵבֵאתִ֣י עֲלֵיהֶ֑ם וְעַל־יֹשְׁבֵ֣י יְרוּשָׁלַ֗͏ִם וְאֶל־אִ֙ישׁ֙ יְהוּדָ֔ה אֵ֚ת כָּל־הָרָעָ֔ה אֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְתִּי אֲלֵיהֶ֑ם וְלֹ֥א שָׁמֵֽעוּ׃

ל״ב וְיִרְמְיָ֗הוּ לָקַ֤ח | מְגִלָּה֙ אַחֶ֔רֶת וַיִּתְּנָ֣הּ אֶל־בָּר֣וּךְ בֶּן־נֵרִיָּ֔הוּ הַסֹּפֵ֑ר וַיִּכְתֹּ֣ב עָלֶ֗יהָ מִפִּי֙ יִרְמְיָ֔הוּ אֵ֚ת כָּל־דִּבְרֵ֣י הַסֵּ֔פֶר אֲשֶׁ֥ר שָׂרַ֛ף יְהוֹיָקִ֥ים מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֖ה בָּאֵ֑שׁ וְעוֹד֙ נוֹסַ֣ף עֲלֵיהֶ֔ם דְּבָרִ֖ים רַבִּ֥ים כָּהֵֽמָּה׃ {פ}

דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה׃

פרק ל״ז

א׳ וַיִּמְלֹךְ֙ מָלָ֣ךְ צִדְקִיָּ֔הוּ בֶּן־יֹאשִׁיָּ֖הוּ תַּ֣חַת כָּנְיָ֑הוּ בֶּן־יְהוֹיָקִ֔ים אֲשֶׁ֥ר הִמְלִ֖יךְ נְבוּכַדְרֶאצַּ֥ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֖ל בְּאֶ֥רֶץ יְהוּדָֽה׃

וימלך מלך. לפי שמעתה בא לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יהודה תחת כניהו בן יהויקים וגו׳:

ב׳ וְלֹ֥א שָׁמַ֛ע הֽוּא־וַעֲבָדָ֖יו וְעַ֣ם הָאָ֑רֶץ אֶל־דִּבְרֵ֣י יְהוָ֔ה אֲשֶׁ֖ר דִּבֶּ֥ר בְּיַד־יִרְמְיָ֖הוּ הַנָּבִֽיא׃

ג׳ וַיִּשְׁלַ֞ח הַמֶּ֣לֶךְ צִדְקִיָּ֗הוּ אֶת־יְהוּכַ֤ל בֶּן־שֶׁלֶמְיָה֙ וְאֶת־צְפַנְיָ֣הוּ בֶן־מַעַשִׂיָּ֔ה הַכֹּהֵ֖ן אֶל־יִרְמְיָ֣הוּ הַנָּבִ֑יא לֵאמֹ֕ר הִתְפַּלֶּל־נָ֥א בַעֲדֵ֖נוּ אֶל־יְהוָ֥ה אֱלֹהֵֽינוּ׃

ד׳ וְיִרְמְיָ֗הוּ בָּ֤א וְיֹצֵא֙ בְּתוֹךְ־הָעָ֔ם וְלֹא־נָתְנ֥וּ אֹת֖וֹ בֵּ֣ית (הכליא) [הַכְּלֽוֹא]׃

וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים ויהויקי׳ היה רשע ודורו צדיקים:

ה׳ וְחֵ֤יל פַּרְעֹה֙ יָצָ֣א מִמִּצְרָ֔יִם וַיִּשְׁמְע֥וּ הַכַּשְׂדִּ֖ים הַצָּרִ֣ים עַל־יְרוּשָׁלַ֑͏ִם אֶת־שִׁמְעָ֖ם וַיַּעֲל֥וּ מֵעַ֖ל יְרוּשָׁלָֽם׃ {פ}

וחיל פרעה יצא ממצרים. לעזרה ליהודה:

ו׳ וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־יִרְמְיָ֥הוּ הַנָּבִ֖יא לֵאמֹֽר׃

ז׳ כֹּֽה־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל כֹּ֣ה תֹאמְר֑וּ אֶל־מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֗ה הַשֹּׁלֵ֤חַ אֶתְכֶם֙ אֵלַ֣י לִדְרֹשֵׁ֔נִי הִנֵּ֣ה | חֵ֤יל פַּרְעֹה֙ הַיֹּצֵ֣א לָכֶ֔ם לְעֶזְרָ֖ה שָׁ֥ב לְאַרְצ֖וֹ מִצְרָֽיִם׃

שב לארצו מצרים. בספינות היו באים ורמז הקב״ה לים והציף עליו כמו נודות ואובות (כלומר נפוחות) דומות לעורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעום אבותיהם של אלו שאנו הולכים לעזרתם בים מיד שבו לארצם:

ח׳ וְשָׁבוּ֙ הַכַּשְׂדִּ֔ים וְנִלְחֲמ֖וּ עַל־הָעִ֣יר הַזֹּ֑את וּלְכָדֻ֖הָ וּשְׂרָפֻ֥הָ בָאֵֽשׁ׃ {פ}

ט׳ כֹּ֥ה | אָמַ֖ר יְהוָ֑ה אַל־תַּשִּׁ֣יאוּ נַפְשֹׁתֵיכֶ֗ם לֵאמֹר֙ הָלֹ֣ךְ יֵלְכ֔וּ מֵעָלֵ֖ינוּ הַכַּשְׂדִּ֑ים כִּ֥י לֹ֖א יֵלֵכֽוּ׃

י׳ כִּ֣י אִם־הִכִּיתֶ֗ם כָּל־חֵ֤יל כַּשְׂדִּים֙ הַנִּלְחָמִ֣ים אִתְּכֶ֔ם וְנִשְׁאֲרוּ־בָ֥ם אֲנָשִׁ֖ים מְדֻקָּרִ֑ים אִ֣ישׁ בְּאָהֳלֹ֔ו יָקֻ֙מוּ֙ וְשָׂרְפ֥וּ אֶת־הָעִ֖יר הַזֹּ֥את בָּאֵֽשׁ׃

י״א וְהָיָ֗ה בְּהֵעָל֤וֹת֙ חֵ֣יל הַכַּשְׂדִּ֔ים מֵעַ֖ל יְרוּשָׁלַ֑͏ִם מִפְּנֵ֖י חֵ֥יל פַּרְעֹֽה׃ {ס}

י״ב וַיֵּצֵ֤א יִרְמְיָהוּ֙ מִירוּשָׁלַ֔͏ִם לָלֶ֖כֶת אֶ֣רֶץ בִּנְיָמִ֑ן לַחֲלֵ֥ק מִשָּׁ֖ם בְּתוֹךְ־הָעָֽם׃

לחלק משם בתוך העם. לפלגא אחסנתא דיליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא ממנה שמתפלל על העיר שלא תלכד:

י״ג וַיְהִי־הוּא֙ בְּשַׁ֣עַר בִּנְיָמִ֔ן וְשָׁ֥ם בַּעַל־פְּקֻדֹּ֖ת וּשְׁמ֣וֹ יִרְאִיָּ֣ה בֶן־שֶׁלֶמְיָ֣ה בֶן־חֲנַנְיָ֑ה וַיִּתְפֹּ֗שׂ אֶת־יִרְמְיָ֤הוּ הַנָּבִיא֙ לֵאמֹ֔ר אֶל־הַכַּשְׂדִּ֖ים אַתָּ֥ה נֹפֵֽל׃

ושם בעל פקידות. ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים:

בן שלמיה בן חנניה. הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה׳ את דבריך (לעיל כח), ומדרש אגדה שצוה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבניו כך וכשהגיע שעה הכשילו:

י״ד וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אֵינֶנִּי נֹפֵל עַל־הַכַּשְׂדִּים וְלֹא שָׁמַע אֵלָיו וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּה בִּירְמְיָהוּ וַיְבִאֵהוּ אֶל־הַשָּׂרִים׃

ט״ו וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל־יִרְמְיָהוּ וְהִכּוּ אֹתָו וְנָתְנוּ אוֹתוֹ בֵּית הָאֲסוּר בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר כִּי־אֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית הַכָּלְא׃

ט״ז כִּי בָא יִרְמְיָהוּ אֶל־בֵּית הַבּוֹר וְאֶל־הַחֲנִיּוֹת וַיֵּשֶׁב־שָׁם יִרְמְיָהוּ יָמִים רַבִּים׃

ואל החניות. תירגם יונתן לגיו מן חנואתא חניות היו לפני אותו בית הכלא׃

י״ז וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקָּחֵהוּ וַיִּשְׁאָלֵהוּ הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ בַּסֵּתֶר וַיֹּאמֶר הֲיֵשׁ דָּבָר מֵאֵת יְהוָה וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ יֵשׁ וַיֹּאמֶר בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּנָּתֵן׃

י״ח וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ מֶה חָטָאתִי לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלָעָם הַזֶּה כִּי־נְתַתֶּם אוֹתִי אֶל־בֵּית הַכָּלְא׃

י״ט (ואיו) [וְאַיֵּה] נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־נִבְּאוּ לָכֶם לֵאמֹר לֹא־יָבֹא מֶלֶךְ־בָּבֶל עֲלֵיכֶם וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת׃

כ׳ וְעַתָּה שְׁמַע־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ תִּפָּל־נָא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ וְאַל־תְּשִׁבֵנִי בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר וְלֹא אָמוּת שָׁם׃

כ״א וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּפְקְדוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה וְנָתֹן לוֹ כִּכַּר־לֶחֶם לַיּוֹם מִתּוּץ הָאֹפִים עַד־תֹּם כָּל־הַלֶּחֶם מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃

מחוץ האופים. משוק נחתומים כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ)׃

פרק ל״ח

א׳ וַיִּשְׁמַע שְׁפַטְיָה בֶן־מַתָּן וּגְדַלְיָהוּ בֶּן־פַּשְׁחוּר וְיוּכַל בֶּן־שֶׁלֶמְיָהוּ וּפַשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר׃

ב׳ כֹּה־אָמַר יְהוָה הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר וְהַיֹּצֵא אֶל־הַכַּשְׂדִּים (יחיה) [וָחָיָה] וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל וָחָי׃ {ס}

והיתה לו נפשו לשלל. והיו לו חייו הצלה כאילו שלל נפשו כאדם השולל שלל ומשתכר כך ישתכר זה נפשו׃

ג׳ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנָּתֹן תִּנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד חֵיל מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃

ד׳ וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־הַמֶּלֶךְ יוּמַת נָא הָאִישׁ הַזֶּה כִּי־עַל־כֵּן הוּא־מְרַפֶּא אֶת־יְדֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַנִּשְׁאָרִים | בָּעִיר הַזֹּאת וְאֵת יְדֵי כָל־הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי | הָאִישׁ הַזֶּה אֵינֶנּוּ דֹרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעָם הַזֶּה כִּי אִם־לְרָעָה׃

על כן הוא מרפא. אלאקנ״ץ בלע״ז לשון רפיון׃

ה׳ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ הִנֵּה־הוּא בְיֶדְכֶם כִּי־אֵין הַמֶּלֶךְ יוּכַל אֶתְכֶם דָּבָר׃

יוכל. כמו יכול על אשר הוא מרפא את וגו׳׃

ו׳ וַיִּקְחוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר | מַלְכִּיָּהוּ בֶן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה וַיַּשְׁלִחוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וּבַבּוֹר אַיִן־מַיִם כִּי אִם־טִיט וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בַּטִּיט׃ {ס}

הבור מלכיהו. של מלכיהו׃

ז׳ וַיִּשְׁמַע עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס וְהוּא בְּבֵית הַמֶּלֶךְ כִּי־נָתְנוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן׃

עבד מלך. ברוך בן נריה׃

הכושי. צדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך׃

איש סריס. גבר רב׃

ח׳ וַיֵּצֵא עֶבֶד־מֶלֶךְ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר׃

ט׳ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֵרֵעוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ לְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֵת אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֶל־הַבּוֹר וַיָּמָת תַּחְתָּיו מִפְּנֵי הָרָעָב כִּי אֵין הַלֶּחֶם עוֹד בָּעִיר׃

וימת תחתיו וגו׳. אילו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב והם הריעו לקרב מיתתו׃

י׳ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֵת עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר קַח בְּיָדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אֲנָשִׁים וְהַעֲלִיתָ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִן־הַבּוֹר בְּטֶרֶם יָמוּת׃

שלשים אנשים. מתוך שכחן תש ברעב נצרכו כולן׃

י״א וַיִּקַּח | עֶבֶד־מֶלֶךְ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֹא בֵּית־הַמֶּלֶךְ אֶל־תַּחַת הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם בְּלוֹיֵ (הסחבות) [סְחָבוֹת] וּבְלוֹיֵ מְלָחִים וַיְשַׁלְּחֵם אֶל־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר בַּחֲבָלִים׃

בלויי סחבות. בלואי בגדים הנסחבים׃

י״ב וַיֹּאמֶר עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אֶל־יִרְמְיָהוּ שִׂים נָא בְּלוֹאֵי הַסְּחָבוֹת וְהַמְּלָחִים תַּחַת אַצִלוֹת יָדֶיךָ מִתַּחַת לַחֲבָלִים וַיַּעַשׂ יִרְמְיָהוּ כֵּן׃

והמלחים. לשון רקבון כמו כעשן נמלחו (ישעיה נא)׃

תחת אצילות ידיך. שלא יזיקוך החבלים׃

אצילות. איישילא״ש בלעז׃

י״ג וַיִּמְשְׁכוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ מִן־הַבּוֹר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ {ס}

י״ד וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקַּח אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֵלָיו אֶל־מָבוֹא הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יִרְמְיָהוּ שֹׁאֵל אֲנִי אֹתְךָ דָּבָר אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר׃

מבוא השלישי. לא ידעתי היכן הוא ושמא בעזרת ישראל היא לומר שהחיל ועזרת נשים לפניה׃

ט״ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ כִּי אַגִּיד לְךָ הֲלוֹא הָמֵת תְּמִיתֵנִי וְכִי אִיעָצְךָ לֹא תִשְׁמַע אֵלָי׃

ט״ז וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר חַי־יְהוָה (את) אֲשֶׁר עָשָׂה־לָנוּ אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת אִם־אֲמִיתְךָ וְאִם־אֶתְּנְךָ בְּיַד הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר מְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ {ס}

י״ז וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ {ס} כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם־יָצֹא תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל וְחָיְתָה נַפְשֶׁךָ וְהָעִיר הַזֹּאת לֹא תִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ וְחָיִיתָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃

י״ח וְאִם לֹא־תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְנִתְּנָה הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּשְׂרָפוּהָ בָּאֵשׁ וְאַתָּה לֹא־תִמָּלֵט מִיָּדָם׃ {ס}

י״ט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ אֲנִי דֹאֵג אֶת־הַיְהוּדִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־הַכַּשְׂדִּים פֶּן־יִתְּנוּ אֹתִי בְּיָדָם וְהִתְעַלְּלוּ־בִי׃

דואג. ירא׃

פן יתנו אותי. הכשדים ביד היהודים לומר מלככם יהי עבדכם על שקדמתם להשלים עמנו:

והתעללו בי. היהודים איגברונ״ט בלע״ז:

כ׳ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לֹא יִתֵּנוּ שְׁמַע־נָא | בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר אֲנִי־דֹבֵר אֵלֶיךָ וְיִיטַב לְךָ וּתְחִי נַפְשֶׁךָ:

כ״א וְאִם־מָאֵן אַתָּה לָצֵאת זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הִרְאַנִי יְהוָה:

כ״ב וְהִנֵּה כָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ בְּבֵית מֶלֶךְ־יְהוּדָה מוּצָאוֹת אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְהֵנָּה אֹמְרוֹת הִסִּיתוּךָ וְיָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶךָ נָסֹגוּ אָחוֹר:

אנשי שלומך. נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד:

בבוץ. טיט לשון היגאה גומא בלי בצה:

כ״ג וְאֶת־כָּל־נָשֶׁיךָ וְאֶת־בָּנֶיךָ מוֹצִאִים אֶל־הַכַּשְׂדִּים וְאַתָּה לֹא־תִמָּלֵט מִיָּדָם כִּי בְיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּתָּפֵשׂ וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ: {ס}

ואת העיר הזאת תשרף באש. הרי אתה כאילו שורפה בידים שאתה גורם לה:

כ״ד וַיֹּאמֶר צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ אִישׁ אַל־יֵדַע בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא תָמוּת:

כ״ה וְכִי־יִשְׁמְעוּ הַשָּׂרִים כִּי־דִבַּרְתִּי אִתָּךְ וּבָאוּ אֵלֶיךָ וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הַגִּידָה־נָּא לָנוּ מַה־דִּבַּרְתָּ אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנּוּ וְלֹא נְמִיתֶךָ וּמַה־דִּבֶּר אֵלֶיךָ הַמֶּלֶךְ:

כ״ו וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם מַפִּיל־אֲנִי תְחִנָּתִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי הֲשִׁיבֵנִי בֵּית יְהוֹנָתָן לָמוּת שָׁם: {פ}

כ״ז וַיָּבֹאוּ כָל־הַשָּׂרִים אֶל־יִרְמְיָהוּ וַיִּשְׁאָלוּ אֹתוֹ וַיַּגֶּד לָהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֶּחְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ כִּי לֹא־נִשְׁמַע הַדָּבָר:

כ״ח וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה עַד־יוֹם אֲשֶׁר־נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלָם {ס} וְהָיָה כַּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלָם:

פרק ל״ט

א׳ בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְכָל־חֵילוֹ אֶל־יְרוּשָׁלַם וַיָּצֻרוּ עָלֶיהָ:

ב׳ בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ הִבָּקְעָה הָעִיר:

ג׳ וַיָּבֹאוּ כָּל שָׂרֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתָּוֶךְ נֵרְגַל שַׂרְאֶצֶר סַמְגַּר־נְבוֹ שַׂר־סְכִים רַב־סָרִיס נֵרְגַל שַׂרְאֶצֶר רַב־מָג וְכָל־שְׁאֵרִית שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל:

ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך וגו׳. מגיד שנתקיימה כאן נבואה עליונה ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים וגו׳ (לעיל א):

בשער התוך. בתרעא מציעתא שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשים ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמחתכין בו הלכות עליהם הוא אומר מקום המשפט שמה הרשע (קהלת ג׳:ט״ז):

ד׳ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָם מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְכָל | אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַיִּבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ לַיְלָה מִן־הָעִיר דֶּרֶךְ גַּן הַמֶּלֶךְ בְּשַׁעַר בֵּין הַחֹמֹתַיִם וַיֵּצֵא דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה:

דרך גן המלך. מער׳ היתה לו מביתו עד ערבות ירחו ויצא לילך דרך המערה מה עשה הקב״ה לקיים ופרשתי את רשתי עליו (יחזקאל י״ב:י״ג) זימן צבי לפני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן המערה:

ה׳ וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂגוּ אֶת־צִדְקִיָּהוּ בְּעַרְבוֹת יְרֵחוֹ וַיִּקְחוּ אוֹתוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל רִבְלָתָה בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים׃

וידבר אתו משפטים. למה עברת על השבועה:

ו׳ וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת־בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ בְּרִבְלָה לְעֵינָיו וְאֵת׀ כָּל־חֹרֵי יְהוּדָה שָׁחַט מֶלֶךְ בָּבֶל׃

ואת כל חורי יהודה. אלו הסנהדרין על שהתירו לו את שבועתו החטא היה בעיני האלהים שהתירו השבועה:

ז׳ וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ֙ בַּנְחֻשְׁתַּיִם לְבִיא אֹתוֹ בָּבֶלָה׃

ח׳ וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ֙ וְאֶת־בֵּית הָעָ֔ם שָׂרְפ֖וּ הַכַּשְׂדִּ֑ים בָּאֵ֣שׁ וְאֶת־חוֹמ֥וֹת יְרוּשָׁלַ֖͏ִם נָתָֽצוּ׃

ואת בית העם. בתי כנסיות:

ט׳ וְאֵת֙ יֶ֣תֶר הָעָ֔ם הַנִּשְׁאָרִ֖ים בָּעִ֑יר וְאֶת־הַנֹּפְלִ֣ים אֲשֶׁר֩ נָפְל֨וּ עָלָ֜יו וְאֵ֣ת יֶ֣תֶר הָעָ֗ם הַנִּשְׁאָרִים֙ הֶגְלָ֣ה נְבוּזַרְאֲדָ֔ן רַב־טַבָּחִ֖ים בָּבֶֽלָה׃

י׳ וּמִן־הָעָם֙ הַדַּלִּ֔ים אֲשֶׁ֥ר אֵין־לָהֶ֖ם מְאוּמָ֑ה הִשְׁאִ֗יר נְבוּזַרְאֲדָן֙ רַב־טַבָּחִ֔ים בְּאֶ֖רֶץ יְהוּדָ֑ה וַיִּתֵּ֥ן לָהֶ֛ם כְּרָמִ֖ים וְיוֹגְבִ֥ים בַּיּ֖וֹם הַהֽוּא׃

כרמים ויגבים. שדות לעבדם כל יגיבה לשון חפירה אפושי״ץ בלע״ז:

י״א וְיָצָ֗ו נְבוּכַדְרֶאצַּר֙ מֶ֣לֶךְ־בָּבֶ֔ל עַל־יִרְמְיָ֖הוּ בְּיַ֣ד נְבוּזַרְאֲדָ֣ן רַב־טַבָּחִ֑ים לֵאמֹֽר׃

י״ב קָחֵ֤הוּ וְעֵינֶ֙יךָ֙ שִׂ֣ים עָלָ֔יו וְאַל־תַּ֥עַשׂ לוֹ֙ מְאוּמָ֣ה רָ֔ע כִּ֥י (אם) כַּאֲשֶׁ֥ר יְדַבֶּר־אֵלֶ֖יךָ כֵּ֥ן עֲשֵׂה־עִמּֽוֹ׃

י״ג וַיִּשְׁלַ֞ח נְבוּזַרְאֲדָ֣ן רַב־טַבָּחִ֗ים וּנְבוּשַׁזְבָן֙ רַב־סָרִ֔יס וְנֵרְגַ֖ל שַׂרְאֶ֑צֶר רַב־מָ֕ג וְכֹ֖ל רַבֵּ֥י מֶֽלֶךְ־בָּבֶֽל׃

רבי. כמו שרי:

י״ד וַיִּשְׁלְח֗וּ וַיִּקְח֙וּ אֶת־יִרְמְיָ֔הוּ מֵחֲצַ֖ר הַמַּטָּרָ֑ה וַיִּתְּנ֣וּ אֹת֔וֹ אֶל־גְּדַלְיָ֥הוּ בֶן־אֲחִיקָ֖ם בֶּן־שָׁפָ֑ן לְהוֹצִיאֵ֕הוּ אֶל־הַבָּ֖יִת וַיֵּ֥שֶׁב בְּתוֹךְ הָעָֽם׃ {ס}

אל גדליהו בן אחיקם. שנפל אל הכשדים ע״פ ירמיהו וכשנלכדה העיר מינהו שליט בנשארים שם:

ט״ו וְאֶל־יִרְמְיָ֖הוּ הָיָ֣ה דְבַר־יְהוָ֑ה בְּהֵיתוֹ֙ עָצ֣וּר בַּחֲצַ֔ר הַמַּטָּרָ֖ה לֵאמֹֽר׃

ט״ז הָלוֹךְ֙ וְאָמַרְתָּ֣ לְעֶבֶד־מֶ֔לֶךְ הַכּוּשִׁ֖י לֵאמֹ֑ר כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת אֱלֹהֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ הִנְנִ֣י מֵבִ֔יא אֶת־דְּבָרַ֖י אֶל־הָעִ֣יר הַזֹּ֑את לְרָעָ֥ה וְלֹא לְטוֹבָ֖ה וְהָי֥וּ לְפָנֶ֛יךָ בַּיּ֥וֹם הַהֽוּא׃

והיו לפניך ביום ההוא. והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימי׳:

י״ז וְהִצַּלְתִּ֣יךָ בַיּ֣וֹם־הַה֗וּא נְאֻם־יְהוָה֙ וְלֹ֣א תִנָּתֵ֔ן בְּיַ֖ד הָאֲנָשִׁ֑ים אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה יָגֹ֖ור מִפְּנֵיהֶֽם׃

ביד האנשים. ביד הכשדים:

י״ח כִּ֤י מַלֵּט֙ אֲמַלְּטֶ֔ךָ וּבַחֶ֖רֶב לֹ֣א תִפֹּ֑ל וְהָיְתָ֥ה לְךָ֛ נַפְשְׁךָ֖ לְשָׁלָ֑ל כִּֽי־בָטַחְתָּ֥ בִּ֛י נְאֻם־יְהוָֽה׃ {פ}

פרק מ׳

א׳ הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ֙ מֵאֵ֣ת יְהוָ֔ה אַחַ֕ר | שַׁלַּ֥ח אֹת֛וֹ נְבוּזַרְאֲדָ֥ן רַב־טַבָּחִ֖ים מִן־הָרָמָ֑ה בְּקַחְתּ֣וֹ אֹת֗וֹ וְהוּא־אָסִ֤יר בָּאֲזִקִּים֙ בְּת֣וֹךְ כָּל־גָּלוּת֙ יְרוּשָׁלַ֣͏ִם וִיהוּדָ֔ה הַמֻּגְלִ֖ים בָּבֶֽלָה׃

הדבר אשר היה. מה שנא׳ בסוף הענין (ירמיה מב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה׳ וגו׳ אלא שכתב תחלה על מה נאמר לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחית עמהון ואנא מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דסגין הוא מהני להון׃

מן הרמה. שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם וכו׳ כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דברי ירמיהו שא״א לומר שנתנו נבוזראדן באזיקים שהרי צוהו נבוכדנאצר אל תעש לו מאומה רע (לעיל לט)׃

באזיקים. בזיאו״ש בלע״ז׃

ב׳ וַיִּקַּ֣ח רַב־טַבָּחִ֗ים לְיִרְמְיָהוּ֙ וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֔יו יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ דִּבֶּ֑ר אֶת־הָרָעָ֥ה הַזֹּ֖את אֶל־הַמָּקֽוֹם הַזֶּֽה׃

ה׳ אלהיך דבר וגו׳. למה אתה מצטער עליה׳ והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא׃

ג׳ וַיָּבֵ֣א וַיַּ֔עַשׂ יְהוָ֖ה כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֵּ֑ר כִּֽי־חֲטָאתֶ֣ם לַיהוָ֗ה וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם֙ בְּקוֹל֔וֹ וְהָיָ֥ה לָכֶ֖ם (דבר) [הַדָּבָ֥ר] הַזֶּֽה׃

ד׳ וְעַתָּ֗ה הִנֵּ֤ה פִתַּחְתִּ֙יךָ֙ הַיּ֣וֹם מֵֽעַל־יָדֶ֔יךָ אִם־ט֥וֹב בְּעֵינֶ֖יךָ לָב֣וֹא אִתִּ֣י בָבֶ֑לָה בֹּ֣א וְאָשִׁ֤ים אֶת־עֵינִי֙ עָלֶ֔יךָ וְאִם־רַ֥ע בְּעֵינֶ֖יךָ לָב֣וֹא אִתִּ֣י בָבֶ֑לָה חֲדַ֗ל רְאֵ֤ה כָל־הָאָ֙רֶץ֙ לְפָנֶ֔יךָ אֶל־הַטּ֥וֹב וְאֶל־הַיָּשָׁ֖ר בְּעֵינֶ֥יךָ לָלֶ֛כֶת שָׁ֥מָּה לָֽךְ׃

פתחתיך. לשון ויפתח הגמלים (בראשית כ״ד:ל״ב) וכת״י וכען הא שריתך ומנחם פתר כולם לשון פתיחה ממש׃

ה׳ וְעוֹדֶ֣נּוּ לֹא־יָשׁ֗וּב וְשַׁבָה֙ אֶל־גְּדַלְיָ֣ה בֶן־אֲחִיקָ֔ם בֶּן־שָׁפָ֖ן אֲשֶׁ֣ר הִפְקִ֣יד מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֑ל בְּעָרֵ֣י יְהוּדָ֔ה וְשֵׁ֥ב אִתּ֖וֹ בְּת֣וֹךְ הָעָ֑ם אוֹ֮ אֶל־כָּל־הַיָּשָׁר֒ בְּעֵינֶ֣יךָ לָלֶ֔כֶת שָׁ֖מָּה לָ֥ךְ וַיִּתֶּן־לוֹ֙ רַב־טַבָּחִ֔ים אֲרֻחָ֖ה וּמַשְׂאֵ֑ת וַיְשַׁלְּחֵֽהוּ׃

ועודנו לא ישוב. בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב״ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים הנשארים גם הם צריכין לך כשאר הגולים׃

ארוחה ומשאת. מתנן ונבזבן׃

ו׳ וַיָּבֹ֣א יִרְמְיָהוּ֮ אֶל־גְּדַלְיָה֒ בֶּן־אֲחִיקָ֗ם הַמִּצְפָּתָה֙ וַיֵּ֣שֶׁב אִתּ֔וֹ בְּת֖וֹךְ הָעָ֑ם הַנִּשְׁאָרִ֖ים בָּאָֽרֶץ׃ {פ}

ז׳ וַיִּשְׁמְעוּ֮ כָּל־שָׂרֵ֣י הַחֲיָלִים֒ אֲשֶׁ֣ר בַּשָּׂדֶ֔ה הֵ֖מָּה וַאֲנָשֵׁיהֶ֑ם כִּֽי־הִפְקִ֣יד מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֗ל אֶת־גְּדַלְיָ֙הוּ֙ בֶּן־אֲחִיקָ֣ם בָּאָ֔רֶץ וְכִ֣י | הִפְקִ֔יד אִתּ֖וֹ אֲנָשִׁ֣ים וְנָשִׁ֑ים֙ וְטַ֣ף וּמִדַּלַּ֔ת הָאָ֖רֶץ מֵאֲשֶׁ֣ר לֹא־הָגְל֥וּ בָבֶֽלָה׃

ח׳ וַיָּבֹ֣אוּ אֶל־גְּדַלְיָ֗ה הַמִּצְפָּתָה֙ וְיִשְׁמָעֵ֣אל בֶּן־נְתַנְיָ֔הוּ וְיוֹחָנָ֥ן וְיוֹנָתָ֖ן בְּנֵי־קָרֵ֑חַ וּשְׂרָיָ֣ה בֶן־תַּנְחֻמֶ֔ת וּבְנֵ֖י | (עופי) [עֵיפַ֣י] הַנְּטֹפָתִ֑י וְיַזַנְיָ֖הוּ בֶּן־הַמַּעֲכָתִ֥י הֵ֖מָּה וְאַנְשֵׁיהֶֽם׃

ט׳ וַיִּשָּׁבַ֨ע לָהֶ֜ם גְּדַלְיָ֣הוּ בֶן־אֲחִיקָ֣ם בֶּן־שָׁפָ֗ן וּלְאַנְשֵׁיהֶם֙ לֵאמֹ֔ר אַל־תִּירְא֕וּ מֵֽעֲבֹ֖ד הַכַּשְׂדִּ֑ים שְׁבוּ֙ בָּאָ֔רֶץ וְעִבְד֥וּ אֶת־מֶ֖לֶךְ בָּבֶ֑ל וְיִיטַ֥ב לָכֶֽם׃

י׳ וַאֲנִ֗י הִנְנִ֤י יֹשֵׁב֙ בַּמִּצְפָּ֔ה לַעֲמֹ֖ד לִפְנֵ֣י הַכַּשְׂדִּ֑ים אֲשֶׁ֥ר יָבֹ֖אוּ אֵלֵ֑ינוּ וְאַתֶּ֞ם אִסְפּ֣וּ יַ֗יִן וְקַ֙יִץ֙ וְשֶׁ֣מֶן וְשִׂ֔ימוּ בִּכְלֵיכֶ֖ם וּשְׁב֣וּ בְעָרֵיכֶ֑ם אֲשֶׁ֥ר תְּפַשְׂתֶּֽם׃

וקיץ. דבלה׃

י״א וְגַם֩ כָּל־הַיְהוּדִ֨ים אֲשֶׁר־בְּמוֹאָ֜ב | וּבִבְנֵ֣י־עַמּ֗וֹן וּבֶאֱדוֹם֙ וַאֲשֶׁ֣ר בְּכָל־הָאֲרָצ֔וֹת שָׁמְע֕וּ כִּֽי־נָתַ֥ן מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֖ל שְׁאֵרִ֣ית לִיהוּדָ֑ה וְכִ֣י הִפְקִ֔יד עֲלֵיהֶ֕ם אֶת־גְּדַלְיָ֖הוּ בֶּן־אֲחִיקָ֥ם בֶּן־שָׁפָֽן׃

י״ב וַיַּשֵּׁבוּ כָל־הַיְהוּדִים מִכָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר נִדְּחוּ־שָׁם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ־יְהוּדָה אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה וַיַּאַסְפוּ יַיִן וְקַיִץ הַרְבֵּה מְאֹד׃ {ס}

י״ג וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בָּאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה׃

י״ד וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדֹעַ תֵּדַע כִּי בַעֲלִיס | מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן שָׁלַח אֶת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה לְהַכּוֹתְךָ נָפֶשׁ וְלֹא־הֶאֱמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם׃

ט״ו וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ אָמַר אֶל־גְּדַלְיָהוּ בַּסֵּתֶר בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אֵלְכָה נָּא וְאַכֶּה אֶת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וְאִישׁ לֹא יֵדָע לָמָּה יַכֶּכָּה נֶּפֶשׁ וְנָפֹצוּ כָּל־יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלֶיךָ וְאָבְדָה שְׁאֵרִית יְהוּדָה׃

ט״ז וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ אַל־[תַּעַשֶׂה] (תעש) אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי־שֶׁקֶר אַתָּה דֹבֵר אֶל־יִשְׁמָעֵאל׃ {פ}

פרק מ״א

א׳ וַיְהִי | בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶן־אֱלִישָׁמָע מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וְרַבֵּי הַמֶּלֶךְ וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים אִתּוֹ אֶל־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם הַמִּצְפָּתָה וַיֹּאכְלוּ שָׁם לֶחֶם יַחְדָּו בַּמִּצְפָּה׃

> **ורבי המלך.** ושרי המלך נתקנאו בו שנטל גדולה׃

ב׳ וַיָּקָם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וַעֲשֶׂרֶת הָאֲנָשִׁים | אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן בַּחֶרֶב וַיָּמֶת אֹתוֹ אֲשֶׁר־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאָרֶץ׃

ג׳ וְאֶת כָּל־הַיְהוּדִים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ אֶת־גְּדַלְיָהוּ בַּמִּצְפָּה וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ־שָׁם אֶת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הִכָּה יִשְׁמָעֵאל׃

ד׳ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לְהָמֵית אֶת־גְּדַלְיָהוּ וְאִישׁ לֹא יָדָע׃

ה׳ וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְּׁכֶם מִשִּׁלוֹ וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן וּקְרֵעֵי בְגָדִים וּמִתְגֹּדְדִים וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃

> **להביא בית ה׳.** כשנסעו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיה׳ וגלחו זקנם׃
>
> **ומתגודדים.** לשון שריטה׃

ו׳ וַיֵּצֵא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה לִקְרָאתָם מִן־הַמִּצְפָּה הֹלֵךְ הָלוֹךְ וּבֹכֶה וַיְהִי כְּפִגְּשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֹּאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם׃

ז׳ וַיְהִי כְּבוֹאָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר וַיִּשְׁחָטֵם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה אֶל־תּוֹךְ הַבּוֹר הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ׃

ח׳ וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ־בָם וַיֹּאמְרוּ אֶל־יִשְׁמָעֵאל אַל־תְּמִתֵנוּ כִּי־יֶשׁ־לָנוּ מַטְמֹנִים בַּשָּׂדֶה חִטִּים וּשְׂעֹרִים וְשֶׁמֶן וּדְבָשׁ וַיֶּחְדַּל וְלֹא הֱמִיתָם בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃

ט׳ וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֵת | כָּל־פִּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד־גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא מִפְּנֵי בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מִלֵּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים׃

> **אשר הכה ביד גדליהו.** מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו כאילו נהרגו על ידו׃

י׳ וַיִּשְׁבְּ | יִשְׁמָעֵאל אֶת־כָּל־שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת־בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־כָּל־הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם וַיִּשְׁבֵם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן׃ {ס}

י״א וַיִּשְׁמַע֙ יוֹנָ֣ן בֶּן־קָרֵ֔חַ וְכָל־שָׂרֵ֖י הַחֵילִ֑ים אֲשֶׁ֣ר אִתּ֗וֹ אֵ֚ת כָּל־הָרָעָ֔ה אֲשֶׁ֥ר עָשָׂ֛ה יִשְׁמָעֵ֖אל בֶּן־נְתַנְיָֽה׃

י״ב וַיִּקְח֗וּ אֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים֙ וַיֵּלְכ֣וּ לְהִלָּחֵ֔ם עִם־יִשְׁמָעֵ֖אל בֶּן־נְתַנְיָ֑ה וַיִּמְצְא֗וּ אֹתוֹ֙ אֶל־מַ֣יִם רַבִּ֔ים אֲשֶׁ֖ר בְּגִבְעֽוֹן׃

> **אל מים רבים.** על ברכת מיין סגיאין׃

י״ג וַיְהִ֣י כָּל־הָעָ֗ם אֲשֶׁ֤ר אֶת־יִשְׁמָעֵאל֙ אֶת־יוֹנָ֣ן בֶּן־קָרֵ֔חַ וְאֵ֖ת כָּל־שָׂרֵ֣י הַחֵילִ֑ים אֲשֶׁ֣ר אִתּ֔וֹ וַיִּשְׂמָֽחוּ׃

י״ד וַיָּסֹ֙בּוּ֙ כָּל־הָעָ֔ם אֲשֶׁר־שָׁבָ֖ה יִשְׁמָעֵ֣אל מִן־הַמִּצְפָּ֑ה וַיָּשֻׁ֙בוּ֙ וַיֵּלְכ֣וּ אֶל־יוֹנָ֔ן בֶּן־קָרֵֽחַ׃

ט״ו וְיִשְׁמָעֵ֣אל בֶּן־נְתַנְיָ֗ה נִמְלַט֙ בִּשְׁמֹנָ֣ה אֲנָשִׁ֔ים מִפְּנֵ֖י יוֹנָ֑ן וַיֵּ֖לֶךְ אֶל־בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ {ס}

ט״ז וַיִּקַּ֞ח יוֹנָ֣ן בֶּן־קָרֵ֗חַ וְכָל־שָׂרֵ֤י הַחֵילִים֙ אֲשֶׁר־אִתּ֔וֹ אֵ֚ת כָּל־שְׁאֵרִ֣ית הָעָ֔ם אֲשֶׁ֥ר הֵשִׁ֖יב מֵאֵ֣ת יִשְׁמָעֵ֣אל בֶּן־נְתַנְיָ֑ה מִן־הַמִּצְפָּ֗ה אַחַ֤ר הִכָּה֙ אֶת־גְּדַלְיָ֣ה בֶּן־אֲחִיקָ֔ם גִּבֹּרִ֥ים אַנְשֵׁ֖י הַמִּלְחָמָ֑ה וְנָשִׁ֣ים וְטַ֔ף וְסָרִיסִ֕ים אֲשֶׁ֥ר הֵשִׁ֖יב מִגִּבְעֽוֹן׃

י״ז וַיֵּלְכ֗וּ וַיֵּשְׁבוּ֙ בְּגֵרוּת֙ (כמוהם) [כִּמְהָ֔ם] אֲשֶׁר־אֵצֶ֖ל בֵּ֣ית לָ֑חֶם לָלֶ֖כֶת לָבֹ֥וא מִצְרָֽיִם׃

> **בגרות כמהם.** בגרות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה, כששב ממלחמת אבשלום כמו שנאמר בספר שמואל (שמואל ב י״ט:ל״ט) אתי יעבור כמהם וגו׳׃

י״ח מִפְּנֵ֣י הַכַּשְׂדִּ֔ים כִּ֥י יָרְא֖וּ מִפְּנֵיהֶ֑ם כִּֽי־הִכָּ֣ה יִשְׁמָעֵ֗אל בֶּן־נְתַנְיָה֙ אֶת־גְּדַלְיָ֣הוּ֔ בֶּן־אֲחִיקָ֖ם אֲשֶׁר־הִפְקִ֥יד מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֖ל בָּאָֽרֶץ׃ {פ}

פרק מ״ב

א׳ וַיִּגְּשׁ֣וּ כָל־שָׂרֵ֣י הַחֵילִ֗ים וְיוֹחָנָ֤ן בֶּן־קָרֵ֙חַ֙ וְיזַנְיָ֣ה בֶן־הוֹשַׁעְיָ֔ה וְכָל־הָעָ֖ם מִקָּטֹ֣ן וְעַד־גָּד֑וֹל׃

ב׳ וַיֹּאמְר֣וּ אֶל־יִרְמְיָ֣הוּ הַנָּבִ֗יא תִּפְּלָ֤ה תְחִנָּתֵ֙נוּ֙ לְפָנֶ֔יךָ וְהִתְפַּלֵּ֥ל בַּעֲדֵ֖נוּ אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ בְּעַ֣ד כָּל־הַשְּׁאֵרִ֣ית הַזֹּ֔את כִּֽי־נִשְׁאַ֥רְנוּ מְעַ֖ט מֵהַרְבֵּ֑ה כַּאֲשֶׁ֥ר עֵינֶ֖יךָ רֹא֥וֹת אֹתָֽנוּ׃

ג׳ וְיַגֶּד־לָ֨נוּ֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֶת־הַדֶּ֥רֶךְ אֲשֶׁר־נֵלֵ֖ךְ בָּ֑הּ וְאֶת־הַדָּבָ֕ר אֲשֶׁ֥ר נַעֲשֶֽׂה׃

ד׳ וַיֹּ֤אמֶר אֲלֵיהֶם֙ יִרְמְיָ֣הוּ הַנָּבִ֔יא שָׁמַ֕עְתִּי הִנְנִ֛י מִתְפַּלֵּ֖ל אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֑ם כִּדְבָרֵיכֶ֗ם וְהָיָה֙ כָּל־הַדָּבָ֣ר אֲשֶׁר־יַעֲנֶ֣ה יְהוָ֔ה אֶתְכֶ֖ם אַגִּ֣יד לָכֶ֑ם לֹֽא־אֶמְנַ֥ע מִכֶּ֖ם דָּבָֽר׃

ה׳ וְהֵ֣מָּה אָמְר֣וּ אֶל־יִרְמְיָ֗הוּ יְהִ֤י יְהוָה֙ בָּ֣נוּ לְעֵ֔ד אֱמֶ֖ת וְנֶאֱמָ֑ן אִם־לֹ֗א כְּכֹל֙ הַדָּבָ֣ר אֲשֶׁר֩ יִשְׁלָחֲךָ֨ יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ אֵלֵ֖ינוּ כֵּ֥ן נַעֲשֶֽׂה׃

ו׳ אִם־טּ֣וֹב וְאִם־רָ֔ע בְּקֹ֖ול | יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑ינוּ אֲשֶׁ֣ר (אנו) [אֲנַחְנוּ֙] שֹׁלְחִ֣ים אֹתְךָ֔ אֵלָ֖יו נִשְׁמַ֣ע לְמַ֔עַן אֲשֶׁ֥ר יִיטַב־לָ֖נוּ כִּֽי נִשְׁמַ֥ע בְּקֹ֖ול יְהוָ֥ה אֱלֹהֵֽינוּ׃ {פ}

ז׳ וַיְהִ֗י מִקֵּץ֙ עֲשֶׂ֣רֶת יָמִ֔ים וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֶל־יִרְמְיָֽהוּ׃

ח׳ וַיִּקְרָ֞א אֶל־יוֹחָנָ֣ן בֶּן־קָרֵ֗חַ וְאֶל֙ כָּל־שָׂרֵ֣י הַחֵילִ֔ים אֲשֶׁ֥ר אִתּ֖וֹ וְלִכְלֹ֣־הָעָ֑ם לְמִקָּטֹ֥ן וְעַד־גָּדֽוֹל׃

ט׳ וַיֹּ֤אמֶר אֲלֵיהֶם֙ כֹּֽה־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה אֱלֹהֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל אֲשֶׁ֣ר שְׁלַחְתֶּ֣ם אֹתִ֔י אֵלָ֖יו לְהַפִּ֥יל תְּחִנַּתְכֶ֖ם לְפָנָֽיו׃

י אִם־שׁוֹב תָּשְׁבוּ בָּאָרֶץ הַזֹּאת וּבָנִיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהֱרֹס וְנָטַעְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נִחַמְתִּי אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם׃

יא אַל־תִּירְאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל אֲשֶׁר־אַתֶּם יְרֵאִים מִפָּנָיו אַל־תִּירְאוּ מִמֶּנּוּ נְאֻם־יְהוָה כִּי־אִתְּכֶם אֲנִי לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּלְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃

יב וְאֶתֵּן לָכֶם רַחֲמִים וְרִחַם אֶתְכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃

יג וְאִם־אֹמְרִים אַתֶּם לֹא נֵשֵׁב בָּאָרֶץ הַזֹּאת לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

יד לֵאמֹר לֹא כִּי אֶרֶץ מִצְרַיִם נָבוֹא אֲשֶׁר לֹא־נִרְאֶה מִלְחָמָה וְקוֹל שׁוֹפָר לֹא נִשְׁמָע וְלַלֶּחֶם לֹא־נִרְעָב וְשָׁם נֵשֵׁב׃

> **וקול שופר.** שתוקעין הצופים להזהיר את העם׃

טו וְעַתָּה לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה שְׁאֵרִית יְהוּדָה כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם־אַתֶּם שׂוֹם תְּשִׂמוּן פְּנֵיכֶם לָבֹא מִצְרַיִם וּבָאתֶם לָגוּר שָׁם׃

טז וְהָיְתָה הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים מִמֶּנָּה שָׁם תַּשִּׂיג אֶתְכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָרָעָב אֲשֶׁר־אַתֶּם | דֹּאֲגִים מִמֶּנּוּ שָׁם יִדְבַּק אַחֲרֵיכֶם מִצְרַיִם וְשָׁם תָּמֻתוּ׃

יז וְהָיוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׂמוּ אֶת־פְּנֵיהֶם לָבוֹא מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם יָמֻתוּ בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר וְלֹא־יִהְיֶה לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם׃

יח כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר נִתַּךְ אַפִּי וַחֲמָתִי עַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כֵּן תִּתַּךְ חֲמָתִי עֲלֵיכֶם בְּבֹאֲכֶם מִצְרָיִם וְהְיִיתֶם לְאָלָה וּלְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וּלְחָרְפָּה וְלֹא־תִרְאוּ עוֹד אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃

יט דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם שְׁאֵרִית יְהוּדָה אַל־תָּבֹאוּ מִצְרָיִם יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי־הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם׃

כ כִּי (התעתים) [הִתְעֵיתֶם] בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּי־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֵאמֹר הִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כֵּן הַגֶּד־לָנוּ וְנַעֲשֶׂינוּ׃

כא וָאַגֵּד לָכֶם הַיּוֹם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְכֹל אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃

כב וְעַתָּה יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר תָּמוּתוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר חֲפַצְתֶּם לָבוֹא לָגוּר שָׁם׃ {ס}

פרק מ״ג

א וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר שְׁלָחָו יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ {ס}

ב וַיֹּאמֶר עֲזַרְיָה בֶן־הוֹשַׁעְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־הָאֲנָשִׁים הַזֵּדִים אֹמְרִים אֶל־יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אַתָּה מְדַבֵּר לֹא שְׁלָחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר לֹא־תָבֹאוּ מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם׃

ג כִּי בָרוּךְ בָּרוּךְ נֵרִיָּה מַסִּית אֹתָךְ בָּנוּ לְמַעַן תֵּת אֹתָנוּ בְּיַד־הַכַּשְׂדִּים לְהָמִית אֹתָנוּ וּלְהַגְלוֹת אֹתָנוּ בָּבֶל׃

ד וְלֹא־שָׁמַע יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְכָל־הָעָם בְּקוֹל יְהוָה לָשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה׃

ה׳ וַיִּקַּ֞ח יוֹחָנָ֣ן בֶּן־קָרֵ֗חַ וְכָל־שָׂרֵ֤י הַחֲיָלִים֙ אֵ֣ת כָּל־שְׁאֵרִ֣ית יְהוּדָ֔ה אֲשֶׁר־שָׁ֥בוּ מִכָּל־הַגּוֹיִ֖ם אֲשֶׁ֣ר נִדְּח֣וּ שָׁ֑ם לָגֻ֖ר בְּאֶ֥רֶץ יְהוּדָֽה׃

ו׳ אֶת־הַגְּבָרִ֗ים וְאֶת־הַנָּשִׁים֙ וְאֶת־הַטַּ֔ף וְאֶת־בְּנ֥וֹת הַמֶּ֖לֶךְ וְאֵ֣ת כָּל־הַנֶּ֑פֶשׁ אֲשֶׁ֨ר הִנִּ֤יחַ נְבוּזַרְאֲדָן֙ רַב־טַבָּחִ֔ים אֶת־גְּדַלְיָ֖הוּ בֶּן־אֲחִיקָ֣ם בֶּן־שָׁפָ֑ן וְאֵ֣ת יִרְמְיָ֤הוּ הַנָּבִיא֙ וְאֶת־בָּר֣וּךְ בֶּן־נֵרִיָּ֔הוּ׃

ז׳ וַיָּבֹ֖אוּ אֶ֣רֶץ מִצְרַ֑יִם כִּ֥י לֹא שָׁמְע֖וּ בְּקֹ֣ול יְהוָ֔ה וַיָּבֹ֖אוּ עַד־תַּחְפַּנְחֵ֥ס׃ {ס}

ח׳ וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֶל־יִרְמְיָ֣הוּ בְּתַחְפַּנְחֵ֔ס לֵאמֹ֖ר׃

ט׳ קַ֚ח בְּיָדֶ֣ךָ אֲבָנִ֣ים גְּדֹלֹ֔ות וּטְמַנְתָּ֥ם בַּמֶּ֖לֶט בְּמַלְבֵּ֑ן אֲשֶׁ֣ר בְּפֶ֤תַח בֵּית־פַּרְעֹה֙ בְּתַחְפַּנְחֵ֔ס לְעֵינֵ֖י אֲנָשִׁ֥ים יְהוּדִֽים׃

> **וטמנתם במלט.** מ״ם זו יסוד נופל היא בתיבה כמו מקום מעמד מעשה ויסודו לט כמו וילט פניו (מלכים א יט) לאט אותה בתוך הטיט במלבן, **במלט** אנוולופמנטו בלע״ז׃

י׳ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵיהֶ֔ם כֹּֽה־אָמַ֥ר יְהוָ֖ה צְבָאֹ֣ות אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל הִנְנִ֨י שֹׁלֵ֜חַ וְלָקַחְתִּ֗י אֶת־נְבוּכַדְרֶאצַּ֤ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶל֙ עַבְדִּ֔י וְשַׂמְתִּ֖י כִּסְאֹ֑ו מִמַּ֣עַל לָאֲבָנִ֣ים הָאֵ֔לֶּה אֲשֶׁ֥ר טָמַ֖נְתִּי וְנָטָ֥ה אֶת־[שַׁפְרִירֹ] (שפרורו) עֲלֵיהֶֽם׃

> **שפרירו.** אהלו ודוגמתו ברוחו שמים שפרה (איוב כ״ו:י״ג)׃

י״א (ובאה) [וּבָא] וְהִכָּ֖ה אֶת־אֶ֣רֶץ מִצְרַ֑יִם אֲשֶׁ֤ר לַמָּוֶת֙ לַמָּ֔וֶת וַאֲשֶׁ֥ר לַשִּׁבְי֖ לַשִּׁבְי֑ וַאֲשֶׁ֥ר לַחֶ֖רֶב לֶחָֽרֶב׃

י״ב וְהִצַּ֤תִּי אֵשׁ֙ בְּבָתֵּ֣י אֱלֹהֵ֣י מִצְרַ֔יִם וּשְׂרָפָ֖ם וְשָׁבָ֑ם וְעָטָ֣ה אֶת־אֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם כַּאֲשֶׁר־יַעְטֶ֥ה הָרֹעֶ֖ה אֶת־בִּגְדֹ֑ו וְיָצָ֥א מִשָּׁ֖ם בְּשָׁלֹֽום׃

> **ועטה את ארץ מצרים.** יכרוך כל שללה ויצא כאשר יכרוך ויגלול הרועה את בגדו וישליכו מעל כתיפיו כשהוא מוליך צאנו לפניו׃

י״ג וְשִׁבַּ֞ר אֶת־מַצְּבֹ֣ות בֵּית־שֶׁ֗מֶשׁ אֲשֶׁ֤ר בְּאֶ֙רֶץ מִצְרַ֔יִם וְאֶת־בָּתֵּ֥י אֱלֹהֵֽי־מִצְרַ֖יִם יִשְׂרֹ֥ף בָּאֵֽשׁ׃ {פ}

> **את מצבות בית שמש.** מזבחות שעשו שם אותם שנתגיירו בימי חזקיהו שבויי סנחריב שהוליך מכוש וממצרים לפני ירושלים ביום מפלתו כמו שאמר (ישעיהו י״ט:י״ח) ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה׳ צבאות עיר ההרס יאמר לאחת, ותרגם יונתן עיר קריתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מנהון׃

פרק מ״ד

א׳ הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֔ה אֶל־יִרְמְיָ֖הוּ אֶל כָּל־הַיְהוּדִ֑ים הַיֹּשְׁבִ֣ים בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֗יִם הַיֹּשְׁבִים֙ בְּמִגְדֹּ֣ל וּבְתַחְפַּנְחֵ֔ס וּבְנֹ֖ף וּבְאֶ֣רֶץ פַּתְרֹ֑וס לֵאמֹֽר׃

ב׳ כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָאֹות֮ אֱלֹהֵי֒ יִשְׂרָאֵל֙ אַתֶּ֣ם רְאִיתֶ֔ם אֵ֚ת כָּל־הָרָעָ֔ה אֲשֶׁ֥ר הֵבֵ֖אתִי עַל־יְרוּשָׁלַ֑ם וְעַל֙ כָּל־עָרֵ֣י יְהוּדָ֔ה וְהִנָּ֥ם תָּרְבָּ֖ה הַיֹּ֣ום הַזֶּ֑ה וְאֵ֖ין בָּהֶ֥ם יוֹשֵֽׁב׃

ג׳ מִפְּנֵ֣י רָעָתָ֗ם אֲשֶׁ֤ר עָשׂוּ֙ לְהַכְעִסֵ֔נִי לָלֶ֖כֶת לְקַטֵּ֣ר לַעֲבֹ֔ד לֵאלֹהִ֖ים אֲחֵרִ֑ים אֲשֶׁ֥ר לֹא־יָדְע֖וּם הֵ֣מָּה אַתֶּ֑ם וַאֲבֹתֵיכֶֽם׃

ד׳ וָאֶשְׁלַ֤ח אֲלֵיכֶם֙ אֶת־כָּל־עַבְדַּ֣י הַנְּבִיאִ֔ים הַשְׁכֵּ֥ים וְשָׁלֹ֖חַ לֵאמֹ֑ר אַל־נָ֣א תַעֲשׂ֗וּ אֶת דְּבַר־הַתֹּעֵבָ֤ה הַזֹּאת֙ אֲשֶׁ֣ר שָׂנֵ֔אתִי׃

ה׳ וְלֹ֥א שָׁמְע֖וּ וְלֹא־הִטּ֣וּ אֶת־אָזְנָ֑ם לָשׁ֣וּב מֵרָעָתָ֔ם לְבִלְתִּ֥י קַטֵּ֖ר לֵאלֹהִ֥ים אֲחֵרִֽים׃

ו׳ וַתִּתַּ֤ךְ חֲמָתִי֙ וְאַפִּ֔י וַתִּבְעַ֕ר בְּעָרֵ֥י יְהוּדָ֖ה וּבְחֻצֹ֣ות יְרוּשָׁלַ֑ם וַתִּתְּיַ֣נָּה לְחָרְבָּ֔ה לְשַׁמָּ֖ה כַּיֹּ֥ום הַזֶּֽה׃ {ס}

ז וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה אַתֶּם עֹשִׂים רָעָה גְּדוֹלָה אֶל־נַפְשֹׁתֵיכֶם לְהַכְרִית לָכֶם אִישׁ־וְאִשָּׁה עוֹלֵל וְיוֹנֵק מִתּוֹךְ יְהוּדָה לְבִלְתִּי הוֹתִיר לָכֶם שְׁאֵרִית׃

ח לְהַכְעִסֻנִי בְּמַעֲשֵׂי יְדֵיכֶם לְקַטֵּר לֵאלֹהִים אֲחֵרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר־אַתֶּם בָּאִים לָגוּר שָׁם לְמַעַן הַכָּרֵת לָכֶם וּלְמַעַן הֱיוֹתְכֶם לְקִלְלָה וּלְחֶרְפָּה בְּכֹל גּוֹיֵ הָאָרֶץ׃

ט הֲשְׁכַחְתֶּם אֶת־רָעוֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְאֶת־רָעוֹת | מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־רָעוֹת נָשָׁיו וְאֵת רָעָתְכֶם וְאֵת רָעַת נְשֵׁיכֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִָם׃

י לֹא דָכְּאוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא יָרְאוּ וְלֹא־הָלְכוּ בְּתוֹרָתִי וּבְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר־נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וְלִפְנֵי אֲבוֹתֵיכֶם׃ {ס}

לא דוכאו. לבם מרעתם׃

יא לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי שָׂם פָּנַי בָּכֶם לָרָעָה וּלְהַכְרִית אֶת־כָּל־יְהוּדָה׃

יב וְלָקַחְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׂמוּ פְנֵיהֶם לָבוֹא אֶרֶץ־מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם וְתַמּוּ כֹּל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם יִפְּלוּ בַּחֶרֶב בָּרָעָב יִתַּמּוּ מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב יָמֻתוּ וְהָיוּ לְאָלָה לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וּלְחֶרְפָּה׃

יג וּפָקַדְתִּי עַל הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עַל־יְרוּשָׁלִַם בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר׃

יד וְלֹא יִהְיֶה פָּלִיט וְשָׂרִיד לִשְׁאֵרִית יְהוּדָה הַבָּאִים לָגוּר־שָׁם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלָשׁוּב | אֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר־הֵמָּה מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב לָשֶׁבֶת שָׁם כִּי לֹא־יָשׁוּבוּ כִּי אִם־פְּלֵטִים׃ {פ}

כי אם פליטים. ירמיה וברוך חזרו לשם שהגלה נבוכדנאצר כשנתנה ארץ מצרים בידו בעשרים ושבע למלכו (יחזקאל כט) כך שנויה בסדר עולם׃

טו וַיַּעֲנוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּדְעִים כִּי־מְקַטְּרוֹת נְשֵׁיהֶם לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וְכָל־הַנָּשִׁים הָעֹמְדוֹת קָהָל גָּדוֹל וְכָל־הָעָם הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בְּפַתְרוֹס לֵאמֹר׃

טז הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ בְּשֵׁם יְהוָה אֵינֶנּוּ שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ׃

יז כִּי עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת־כָּל־הַדָּבָר | אֲשֶׁר־יָצָא מִפִּינוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ־לָהּ נְסָכִים כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבֹתֵינוּ מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם וַנִּשְׂבַּע־לֶחֶם וַנִּהְיָה טוֹבִים וְרָעָה לֹא רָאִינוּ׃

יח וּמִן־אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ־לָהּ נְסָכִים חָסַרְנוּ כֹל וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב תַּמְנוּ׃

יט וְכִי־אֲנַחְנוּ מְקַטְּרִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הֲמִבַּלְעֲדֵי אֲנָשֵׁינוּ עָשִׂינוּ לָהּ כַּוָּנִים לְהַעֲצִבָהּ וְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים׃ {ס}

המבלעדי אנשינו. שלא מדעתם׃

כוונים להעציבה. דפוסים כדמות עצבים (עצבים דמות עלמה כמו לעיל כב)׃

כ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם עַל־הַגְּבָרִים וְעַל־הַנָּשִׁים וְעַל־כָּל־הָעָם הָעֹנִים אֹתוֹ דָּבָר לֵאמֹר׃

כא הֲלוֹא אֶת־הַקִּטֹּר אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם מַלְכֵיכֶם וְשָׂרֵיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אֹתָם זָכַר יְהוָה וַתַּעֲלֶה עַל־לִבּוֹ׃

כ״ב וְלֹא־יוּכַל יְהוָה עוֹד לָשֵׂאת מִפְּנֵי֙ רֹ֣עַ מַעַלְלֵיכֶ֔ם מִפְּנֵ֖י הַתּוֹעֵבָ֣ה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶ֑ם וַתְּהִי֩ אַרְצְכֶ֨ם לְחָרְבָּ֜ה וּלְשַׁמָּ֣ה וְלִקְלָלָ֗ה מֵאֵין֙ יוֹשֵׁ֔ב כְּהַיּ֖וֹם הַזֶּֽה׃

ולא יוכל ה׳ עוד לשאת. כמו ולא יכול׃

כ״ג מִפְּנֵ֗י אֲשֶׁ֤ר קִטַּרְתֶּם֙ וַאֲשֶׁ֣ר חָטָאתֶ֔ם לַיהוָ֖ה וְלֹ֣א שְׁמַעְתֶּ֑ם בְּקוֹל֙ יְהוָ֔ה וּבְתֹרָת֥וֹ וּבְחֻקֹּתָ֖יו וּבְעֵדוֹתָ֑יו לֹ֥א הָלַ֖כְתֶּם עַל־כֵּ֛ן קָרָ֥את אֶתְכֶ֖ם הָרָעָ֣ה הַזֹּ֑את כַּיּ֖וֹם הַזֶּֽה׃ {ס}

כ״ד וַיֹּ֤אמֶר יִרְמְיָהוּ֙ אֶל־כָּל־הָעָ֔ם וְאֶ֖ל כָּל־הַנָּשִׁ֑ים שִׁמְעוּ֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה כָּל־יְהוּדָ֖ה אֲשֶׁ֥ר בְּאֶֽרֶץ־מִצְרָֽיִם׃

כ״ה כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת אֱלֹהֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ לֵאמֹ֔ר אַתֶּ֣ם וּנְשֵׁיכֶ֔ם וַתְּדַבֵּ֥רְנָה בְּפִיכֶ֖ם וּבִידֵיכֶ֣ם מִלֵּאתֶ֑ם ׀ לֵאמֹ֗ר עָשֹׂה֙ נַעֲשֶׂ֣ה אֶת־נְדָרֵ֔ינוּ אֲשֶׁ֥ר נָדַ֖רְנוּ לְקַטֵּ֣ר לִמְלֶ֣כֶת הַשָּׁמַ֑יִם וּלְהַסֵּ֥ךְ לָ֖הּ נְסָכִ֑ים הָקֵ֥ים תָּקִ֛ימְנָה אֶת־נִדְרֵיכֶ֖ם וְעָשֹׂ֥ה תַעֲשֶׂ֖ינָה אֶת־נִדְרֵיכֶֽם׃ {ס}

כ״ו לָכֵן֙ שִׁמְעוּ֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה כָּל־יְהוּדָ֖ה הַיֹּשְׁבִ֣ים בְּאֶֽרֶץ־מִצְרַ֑יִם הִנְנִ֨י נִשְׁבַּ֤עְתִּי בִשְׁמִי֙ הַגָּד֔וֹל אָמַ֖ר יְהוָ֑ה אִם־יִהְיֶ֤ה עוֹד֙ שְׁמִ֣י נִקְרָ֔א ׀ בְּפִ֖י כָּל־אִ֣ישׁ יְהוּדָ֑ה אֹמֵ֕ר חַ֖י אֲדֹנָ֥י יֱהוִ֖ה בְּכָל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃

כ״ז הִנְנִ֤י שֹׁקֵד֙ עֲלֵיהֶ֔ם לְרָעָ֖ה וְלֹ֣א לְטוֹבָ֑ה וְתַמּ֣וּ כָל־אִ֣ישׁ יְהוּדָ֗ה אֲשֶׁ֤ר בְּאֶֽרֶץ־מִצְרַ֙יִם֙ בַּחֶ֣רֶב וּבָרָעָ֔ב עַד־כַּלּוֹתָֽם׃

כ״ח וּפְלִיטֵ֞י חֶ֣רֶב יְשָׁבוֹן֮ מִן־אֶ֣רֶץ מִצְרַיִם֒ אֶ֣רֶץ יְהוּדָ֗ה מְתֵ֤י מִסְפָּר֙ וְיָדְע֣וּ כָל־שְׁאֵרִ֣ית יְהוּדָ֔ה הַבָּאִ֥ים לְאֶֽרֶץ־מִצְרַ֖יִם לָג֣וּר שָׁ֑ם דְּבַר־מִ֥י יָקוּ֛ם מִמֶּ֖נִּי וּמֵהֶֽם׃

כ״ט וְזֹאת־לָכֶ֤ם הָאוֹת֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה כִּי־פֹקֵ֥ד אֲנִ֛י עֲלֵיכֶ֖ם בַּמָּק֣וֹם הַזֶּ֑ה לְמַ֣עַן תֵּדְע֗וּ כִּ֤י קוֹם֙ יָקֻ֣מוּ דְבָרַ֔י עֲלֵיכֶ֖ם לָרָעָֽה׃ {פ}

ל׳ כֹּ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה הִנְנִי֙ נֹתֵ֣ן אֶת־פַּרְעֹ֣ה חָפְרַ֔ע מֶ֖לֶךְ־מִצְרַ֑יִם בְּיַ֤ד אֹיְבָיו֙ וּבְיַ֣ד מְבַקְשֵׁ֣י נַפְשׁ֔וֹ כַּאֲשֶׁ֤ר נָתַ֙תִּי֙ אֶת־צִדְקִיָּ֣הוּ מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֔ה בְּיַ֖ד נְבוּכַדְרֶאצַּ֣ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֑ל אֹיְבוֹ֙ וּמְבַקֵּ֣שׁ נַפְשׁ֔וֹ׃ {ס}

פרעה חפרע. פרעה תבירא וחי״ת זו משמשת במקו׳ ה״א׃

פרק מ״ה

א׳ הַדָּבָ֗ר אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֤ר יִרְמְיָהוּ֙ הַנָּבִ֔יא אֶל־בָּרוּךְ֙ בֶּן־נֵרִיָּ֔ה בְּכָתְבוֹ֙ אֶת־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה עַל־סֵ֖פֶר מִפִּ֣י יִרְמְיָהוּ֑ בַּשָּׁנָה֙ הָרְבִעִ֣ית לִיהוֹיָקִ֔ים בֶּן־יֹאשִׁיָּ֖הוּ מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֔ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ כֹּֽה־אָמַ֥ר יְהוָ֛ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל עָלֶ֣יךָ בָרֽוּךְ׃

ג׳ אָמַ֕רְתָּ אֽוֹי־נָ֥א לִ֖י כִּי־יָסַ֣ף יְהוָ֔ה יָג֥וֹן עַל־מַכְאֹבִ֖י יָגַ֣עְתִּי בְאַנְחָתִ֑י וּמְנוּחָ֖ה לֹ֥א מָצָֽאתִי׃

ומנוחה לא מצאתי. לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח (במדבר י״א:כ״ו) מה נשתניתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה נחה עליו רוח הקודש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקודש אני מה נשתניתי׃

ד׳ כֹּ֚ה ׀ תֹּאמַ֣ר אֵלָ֗יו כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֔ה הִנֵּ֥ה אֲשֶׁר־בָּנִ֖יתִי אֲנִ֣י הֹרֵ֑ס וְאֵ֥ת אֲשֶׁר־נָטַ֖עְתִּי אֲנִ֣י נֹתֵ֔שׁ וְאֶת־כָּל־הָאָ֖רֶץ הִֽיא׃

ואת כל הארץ. היא הנדונת בנתישה והריסה זו׃

ה׳ וְאַתָּה תְּבַקֶּשׁ־לְךָ גְּדֹלוֹת אַל־תְּבַקֵּשׁ כִּי הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־כָּל־בָּשָׂר נְאֻם־יְהוָה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת־נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל עַל כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר תֵּלֵךְ־שָׁם: {פ}

תבקש לך גדולות. נבואות כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו׳ (מלכים ב ח׳:ד׳) קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו׳ (לעיל לג) אמר לו הקב״ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה איני נגלה על הנביאים אלא בזכותם של ישראל כך שנויה במכילתא בתחלתה:

פרק מ״ו

א׳ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־הַגּוֹיִם:

ב׳ לְמִצְרַיִם עַל־חֵיל פַּרְעֹה נְכוֹ מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הָיָה עַל־נְהַר־פְּרָת בְּכַרְכְּמִשׁ אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה:

ג׳ עִרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה וּגְשׁוּ לַמִּלְחָמָה:

מגן. של עור הוא והוא שלוק וכשיוצ׳ למלחמה מושחו בשמן:

צנה. של עץ דמות תריסין שלנו:

ד׳ אִסְרוּ הַסּוּסִים וַעֲלוּ הַפָּרָשִׁים וְהִתְיַצְּבוּ בְּכוֹבָעִים מִרְקוּ הָרְמָחִים לִבְשׁוּ הַסְּרִיֹנוֹת:

מרקו הרמחים. כמו ומורק ושוטף (ויקרא ז) פורביר בלע״ז:

ה׳ מַדּוּעַ רָאִיתִי הֵמָּה חַתִּים נְסֹגִים אָחוֹר וְגִבּוֹרֵיהֶם יֻכַּתּוּ וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ מָגוֹר מִסָּבִיב נְאֻם־יְהוָה:

המה חתים. מצרים:

ולא הפנו. עוד לעמוד במלחמה לא היה להם פנאי:

ו׳ אַל־יָנוּס הַקַּל וְאַל־יִמָּלֵט הַגִּבּוֹר צָפוֹנָה עַל־יַד נְהַר־פְּרָת כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ:

ז׳ מִי־זֶה כַּיְאֹר יַעֲלֶה כַּנְּהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מֵימָיו:

כיאור יעלה. שהיה רגיל להעלות גייסות סביביו כמו נהר לשטף סביביו:

יתגעשו מימיו. דמטרפין מוהי:

ח׳ מִצְרַיִם כַּיְאֹר יַעֲלֶה וְכַנְּהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מַיִם וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה אְכַסֶּה־אֶרֶץ אֹבִידָה עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ:

כיאור יעלה. היה רגיל לעלות:

אובידה. כמו אאבד:

ט׳ עֲלוּ הַסּוּסִים וְהִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב וְיֵצְאוּ הַגִּבּוֹרִים כּוּשׁ וּפוּט תֹּפְשֵׂי מָגֵן וְלוּדִים תֹּפְשֵׂי דֹרְכֵי קָשֶׁת:

והתהוללו. לשון סכלות:

י׳ וְהַיּוֹם הַהוּא לַאדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת יוֹם נְקָמָה לְהִנָּקֵם מִצָּרָיו וְאָכְלָה חֶרֶב וְשָׂבְעָה וְרָוְתָה מִדָּמָם כִּי זֶבַח לַאדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל־נְהַר־פְּרָת:

ורותה. לשון שובע, ל״א לשון שכרון כמו שכר דמתרגמינן מרוי:

בארץ צפון. שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש וגם נפל ונהרגו גבוריו והוא ברח מן המלחמה:

י״א עֲלִי גִלְעָד֙ וְקְחִ֣י צֳרִ֔י בְּתוּלַ֖ת בַּת־מִצְרָ֑יִם לַשָּׁ֤וְא (הרביתי) [הִרְבִּ֙ית] רְפֻא֣וֹת תְּעָלָ֔ה אֵ֥ין לָֽךְ׃

י״ב שָׁמְע֤וּ גוֹיִם֙ קְלוֹנֵ֔ךְ וְצִוְחָתֵ֖ךְ מָלְאָ֣ה הָאָ֑רֶץ כִּֽי־גִבּ֤וֹר בְּגִבּוֹר֙ כָּשְׁל֣וּ יַחְדָּ֔יו נָפְל֥וּ שְׁנֵיהֶ֖ם׃ {פ}

גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו נכשלים ונתקלים זה בזה׃

י״ג הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֔ר יְהוָ֖ה אֶל־יִרְמְיָ֑הוּ הַנָּבִ֗יא לָבוֹא֙ נְבוּכַדְרֶאצַּ֣ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֔ל לְהַכּ֖וֹת אֶת־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃

לבא נבוכדראצר. זו מכה שניי׳ שהחריב נבוכדנצר את מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כ״ט:י״ד) כמו ששנינו בסדר עולם׃

י״ד הַגִּ֤ידוּ בְמִצְרַ֙יִם֙ וְהַשְׁמִ֣יעוּ בְמִגְדּ֔וֹל וְהַשְׁמִ֖יעוּ בְּנֹ֣ף וּבְתַחְפַּנְחֵ֑ס אִמְר֤וּ הִתְיַצֵּב֙ וְהָכֵ֣ן לָ֔ךְ כִּֽי־אָכְלָ֥ה חֶ֖רֶב סְבִיבֶֽיךָ׃

התיצב והכן לך. כנגד המלחמה, והכן ואתקין׃

ט״ו מַדּ֥וּעַ נִסְחַ֖ף אַבִּירֶ֑יךָ לֹ֥א עָמַ֖ד כִּ֥י יְהוָ֖ה הֲדָפֽוֹ׃

נסחף. נשטפו והחליקו גבוריך כמו מטר סוחף (משלי כ״ח:ג׳) נסתחפה שדהו בלשון משנה ומנחם חברו לשון כליון וכן חבר מטר סוחף ודונש פתר מטר סוחף כמו מטר סועף כמו מסעף פארה במערצה (ישעיהו י׳:ל״ג)׃

ט״ז הִרְבָּ֥ה כּוֹשֵׁ֖ל גַּם־נָפַ֣ל אִ֣ישׁ אֶל־רֵעֵ֑הוּ וַיֹּאמְר֗וּ קוּמָה֙ | וְנָשׁ֣וּבָה אֶל־עַמֵּ֔נוּ וְאֶל־אֶ֖רֶץ מוֹלַדְתֵּ֑נוּ מִפְּנֵ֥י חֶֽרֶב־הַיּוֹנָֽה׃

הרבה כושל. הקב״ה שהדפו והרבה לו מכשול׃

גם נפל. נתקבצו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שיצאנו משם להלחם׃

חרב היונה. חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא, היונה לשון יין ל״א לשון אונאה׃

י״ז קָרְא֥וּ שָׁ֖ם פַּרְעֹ֣ה מֶֽלֶךְ־מִצְרַ֑יִם שָׁא֖וֹן הֶעֱבִ֥יר הַמּוֹעֵֽד׃

קראו שם. במלחמה הכריזו משל של חרפה׃

פרעה מלך מצרים שאון. שהיה מגביה קול שאונו תשואות להתהלל בחיילותיו׃

העביר המועד. שייעד היום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר יום זמן המועד׃

י״ח חַי־אָנִ֗י נְאֻם־הַמֶּ֙לֶךְ֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת שְׁמ֕וֹ כִּ֥י כְתָבֹ֖ר בֶּֽהָרִ֑ים וּכְכַרְמֶ֖ל בַּיָּ֥ם יָבֽוֹא׃

כי כתבור בהרים. כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים׃

י״ט כְּלֵ֤י גוֹלָה֙ עֲשִׂ֣י לָ֔ךְ יוֹשֶׁ֖בֶת בַּת־מִצְרָ֑יִם כִּֽי־נֹ֤ף לְשַׁמָּה֙ תִּֽהְיֶ֔ה וְנִצְּתָ֖ה מֵאֵ֥ין יוֹשֵֽׁב׃ {ס}

כלי גולה. אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת ומקדה של חרס לשתות בה׃

ונצתה. לשון ציה׃

כ׳ עֶגְלָ֥ה יְפֵֽה־פִיָּ֖ה מִצְרָ֑יִם קֶ֚רֶץ מִצָּפ֣וֹן בָּ֔א בָּ֖א׃

עגלה יפהפיה. מלכותא יאייא׃

קרץ. עממין קטולין קרץ לשון חתוך וכן מחומר קרצתי (איוב לג)׃

מצפון. מבבל׃

כ״א גַּם־שְׂכִרֶ֙יהָ֙ בְּקִרְבָּ֔הּ כְּעֶגְלֵ֖י מַרְבֵּ֑ק כִּֽי־גַם־הֵ֣מָּה הִפְנ֗וּ נָסוּ֙ יַחְדָּ֔יו לֹ֥א עָמָ֖דוּ כִּ֣י יוֹם־אֵידָ֤ם בָּא֙ עֲלֵיהֶ֔ם עֵ֖ת פְּקֻדָּתָֽם׃

שכיריה. שריה כמו בתער השכירה (ישעיה ז)׃

מרבק. קופל״א בלעז׃

הפנו. פנו עורף לבקש לנוס׃

כ״ב קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים׃

קולה כנחש ילך. הרי הנחש בא ללמד על מצרים ונמצא למד למדנו מכאן שכשאמר הקב״ה לנחש על גחונך תלך (בראשית ג) וקיטע את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנוייה בל״ב מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי׃

כי בחיל ילכו. אליה׃

כ״ג כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא יֶחָקֵר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר׃

כרתו יערה. כח יש בהן לכרות כל יערה׃

כי לא יחקר. מספר צבאם׃

כ״ד הֹבִישָׁה בַת־מִצְרַיִם נִתְּנָה בְיַד עַם־צָפוֹן׃

כ״ה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ׃

אל אמון. על אמון, על השר אמון יש שהוא לשון גדולה כמו התטבי מנא אמון (נחום ג׳:ח׳)׃

מנא. אלכסנדרי׳ רבת׳ לאשיניוריא״ה דלישנדר״א בלע״ז׃

כ״ו וּנְתַתִּים בְּיַד־מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד־עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשְׁכֹּן כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה׃ {פ}

ואחרי כן. מקץ ארבעים שנה כמו שאמר יחזקאל (כ״ט:י״ג)׃

כ״ז וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹוב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃

ואתה אל תירא. צדיקים שבתוך מצרים שגלו שם על כרחם׃

כ״ח אַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אֲנִי כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם | אֲשֶׁר הִדַּחְתִּיךָ שָּׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ׃ {פ}

למשפט. בדין חסוך מעט מעט׃

ונקה. לשון טיאוט והשמד וכן תירגמו יונתן לשון כלייה׃

פרק מ״ז

א׳ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־פְּלִשְׁתִּים בְּטֶרֶם יַכֶּה פַרְעֹה אֶת־עַזָּה׃

אל פלשתים. על פלשתים׃

בטרם יכה פרעה את עזה. כשהיה נבוכדנצר צר על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו יצא חיל פרעה ממצרים ויעלו הכשדים מעל ירושלים שמע פרעה ושטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם׃

ב׳ כֹּה | אָמַר יְהוָה הִנֵּה־מַיִם עֹלִים מִצָּפוֹן וְהָיוּ לְנַחַל שׁוֹטֵף וְיִשְׁטְפוּ־אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ וְזָעֲקוּ הָאָדָם וְהֵילֵל כֹּל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ׃

ג׳ מִקּוֹל שַׁעֲטַת־פַּרְסוֹת אַבִּירָיו מֵרַעַשׁ לְרִכְבּוֹ הֲמוֹן גַּלְגִּלָּיו לֹא־הִפְנוּ אָבוֹת אֶל־בָּנִים מֵרְפְיוֹן יָדָיִם׃

שעטת. אין לו דמיון ויונתן תרגמו מפסועית׃

מרעש לרכבו. מרעש אשר לרכבו׃

גלגליו. אופני מרכבותיו:

לא הפנו אבות אל בנים. להצילם:

ד׳ עַל־הַיּוֹם הַבָּא֙ לְשָׁדֹ֣וד אֶת־כָּל־פְּלִשְׁתִּ֔ים לְהַכְרִ֖ית לְצֹ֣ר וּלְצִידוֹ֑ן כָּל שָׁרִ֣יד עֵזֶ֔ר כִּֽי־שֹׁדֵ֥ד יְהוָ֖ה אֶת־פְּלִשְׁתִּ֑ים שְׁאֵרִ֖ית אִ֥י כַפְתּֽוֹר׃

להכרית לצור ולצידון. פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם:

אי כפתור. איזל״ש בלע״ז:

ה׳ בָּ֣אָה קָרְחָ֔ה אֶל־עַזָּ֖ה נִדְמְתָ֣ה אַשְׁקְל֑וֹן שְׁאֵרִ֣ית עִמְקָ֔ם עַד־מָתַ֖י תִּתְגּוֹדָדִֽי׃

נדמתה. נחרבה:

תתגודדי. תשרטי באבל ובבכי:

ו׳ הוֹי֙ חָרֶ֣ב לַיהוָ֔ה עַד־אָ֖נָה לֹ֣א תִשְׁקֹ֑טִי הֵאָסְפִ֤י אֶל־תַּעְרֶ֙ךָ֙ הֶרְגְעִ֣י וְדֹ֔מִי׃

חרב לה׳. שהקב״ה מביא לעולם:

הרגעי. לשון מרגוע:

ז׳ אֵ֚יךְ תִּשְׁקֹ֔טִי וַיהוָ֥ה צִוָּ֖הּ אָ֣ל־אַשְׁקְל֑וֹן וְאֶל־חֹ֥וף הַיָּ֛ם שָׁ֖ם יְעָדָ֥הּ׃ {פ}

פרק מ״ח

א׳ לְמוֹאָ֖ב כֹּֽה־אָמַ֣ר יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֱלֹהֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל הוֹי֙ אֶל־נְבוֹ֔ כִּ֥י שֻׁדָּ֖דָה הֹבִישָׁ֣ה נִלְכְּדָ֑ה קִרְיָתַ֤יִם הֹבִישָׁה֙ נִלְכְּדָ֔ה הַמִּשְׂגָּ֖ב וָחָתָֽה׃

המשגב. שם מקום:

ב׳ אֵ֣ין עוֹד֮ תְּהִלַּ֣ת מוֹאָב֒ בְּחֶשְׁבּ֣וֹן חָשְׁב֣וּ עָלֶ֔יהָ רָעָ֖ה לְכִ֑י וְנַכְרִיתֶ֙נָּה֙ מִגּ֣וֹי גַּם־מַדְמֵ֔ן תּוֹלֵ֖ךְ אַחֲרַ֥יִךְ תֵּלֶךְ֙ חָֽרֶב׃

חשבון. ומדמן שם מקום ולפי שמותם הוא מזכיר פורענותם:

תדמי. תחרבי:

ג׳ קוֹל֙ צְעָקָ֣ה מֵחֹרוֹנַ֔יִם שֹׁ֖ד וָשֶׁ֥בֶר גָּדֽוֹל׃

ד׳ נִשְׁבְּרָ֖ה מוֹאָ֑ב הִשְׁמִ֥יעוּ זְעָקָ֖ה (צעוריה) [צְעִירֶֽיהָ]׃

צעיריה. שולטנהא הצעירים מן המלכים:

ה׳ כִּ֣י מַעֲלֵ֤ה (הלחות) [הַלְּחִית] בִּבְכִי֙ יַעֲלֶ֣ה־בֶּ֔כִי כִּ֚י בְּמ֣וֹרַד חוֹרֹנַ֔יִם צָרֵ֖י צַעֲקַת־שֶׁ֥בֶר שָׁמָֽעוּ׃

מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר:

ו׳ נָסוּ֙ מַלְּט֣וּ נַפְשְׁכֶ֔ם וְתִהְיֶ֖ינָה כַּעֲרוֹעֵ֥ר בַּמִּדְבָּֽר׃

כערוער. מגדל ערוער עשוי במדבר ואין סביביו ישוב כי אם שוכני אהלים ומגדל העומד באין ישוב נראה כחורבה כן תירגם יונתן ומנחם פי׳ כערוער שם עץ מעצי היער:

ז׳ כִּ֣י יַ֔עַן בְּטָחֲךְ֙ בְּמַעֲשַׂ֣יִךְ֔ וּבְאוֹצְרוֹתַ֖יִךְ גַּם־אַ֣תְּ תִּלָּכֵ֑דִי וְיָצָ֤א (כמיש) [כְּמוֹשׁ] בַּגּוֹלָה֙ כֹּהֲנָ֣יו וְשָׂרָ֔יו (יחד) [יַחְדָּֽיו]׃

ח׳ וְיָבֹ֣א שׁוֹדֵ֔ד אֶל־כָּל־עִ֖יר וְעִ֣יר לֹ֣א תִמָּלֵ֑ט וְאָבַ֤ד הָעֵמֶק֙ וְנִשְׁמַ֣ד הַמִּישֹׁ֔ר אֲשֶׁ֥ר אָמַ֖ר יְהוָֽה׃

ט׳ תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא תֵּצֵא וְעָרֶיהָ לְשַׁמָּה תִּהְיֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֶן׃

תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל דבר תלאי התולה ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית (במדבר ט״ו:ל״ט) ויקחני בציצת ראשי (יחזקאל ל״ח):

כי נצא תצא. כי במעופה וחפזון תצאו בגולה ויהיה נצא מגזרת נצה כן חברו מנחם וכן כי נצו גם נעו (איכה ד׳:ט״ו), ויונתן תרגם אעדו כתרא ממואב, תנו לאחרים ציץ הנזר אשר למואב:

י׳ אָרוּר עֹשֵׂה מְלֶאכֶת יְהוָה רְמִיָּה וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם׃

מלאכת ה׳. מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום:

י״א שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא׀ אֶל־שְׁמָרָיו וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל־כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל־כֵּן עָמַד טַעְמוֹ׀ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר׃ {ס}

לא נמר. לא נחלף:

י״ב לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים׀ נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי־לוֹ צֹעִים וְצֵעֻהוּ וְכֵלָיו יָרִיקוּ וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ׃

צועים. מריקים וכן מהר צועה להפתח (ישעיהו נ״א:י״ד) הוא הלוך המעיים בשלשול:

ונבליהם. חביותיה׳ של מואבים:

ונפצו. ישברו כמו איכה נחשבו לנבלי חרש (איכה ד׳:ב׳) כל נבל ימלא יין (לעיל יג):

י״ג וּבֹשׁ מוֹאָב מִכְּמוֹשׁ כָּאֲשֶׁר־בָּשׁוּ׀ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל מִבְטָחָם׃

מכמוש. אשר בטח בו:

מבית אל. עגל הזהב:

י״ד אֵיךְ תֹּאמְרוּ גִּבּוֹרִים אֲנָחְנוּ וַאֲנְשֵׁי־חַיִל לַמִּלְחָמָה׃

ט״ו שַׁדַּד מוֹאָב׀ וְעָרֶיהָ עָלָה וּמִבְחַר בַּחוּרָיו יָרְדוּ לַטָּבַח נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃

ט״ז קָרוֹב אֵיד־מוֹאָב לָבוֹא וְרָעָתוֹ מִהֲרָה מְאֹד׃

י״ז נֻדוּ לוֹ׀ כָּל־סְבִיבָיו וְכֹל יֹדְעֵי שְׁמוֹ אִמְרוּ אֵיכָה נִשְׁבַּר׀ מַטֵּה־עֹז מַקֵּל תִּפְאָרָה׃

נודו לו. לשון קינה כמו אל תנוד לו:

י״ח רְדִי מִכָּבוֹד׀ (ישבי) [וּשְׁבִי] בַצָּמָא יֹשֶׁבֶת בַּת־דִּיבוֹן כִּי־שֹׁדֵד מוֹאָב׀ עָלָה בָךְ שִׁחֵת מִבְצָרָיִךְ׃

י״ט אֶל־דֶּרֶךְ עִמְדִי וְצַפִּי יוֹשֶׁבֶת עֲרוֹעֵר שַׁאֲלִי־נָס וְנִמְלָטָה אִמְרִי מַה־נִּהְיָתָה׃

שאלי נס ונמלטה. שאלי מן הנסים והנמלטים ממואב מה נהייתה אם נמלט כלום מהשחית:

כ׳ הֹבִישׁ מוֹאָב כִּי־חַתָּה (הילילי וזעקי) [הֵילִילוּ ׀ וְזַעֲקוּ] הַגִּידוּ בְאַרְנוֹן כִּי שֹׁדַד מוֹאָב׃

כ״א וּמִשְׁפָּט בָּא אֶל־אֶרֶץ הַמִּישֹׁר אֶל־חֹלֹון וְאֶל־יַהְצָה וְעַל־(מופעת) [מֵיפָעַת]׃

ומשפט בא. ופורענות בא:

כ״ב וְעַל־דִּיבוֹן וְעַל־נְבוֹ וְעַל־בֵּית דִּבְלָתָיִם׃

כ״ג וְעַל קְרָיָתַיִם וְעַל־בֵּית גָּמוּל וְעַל־בֵּית מְעוֹן׃

כ״ד וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְעַל כָּל־עָרֵי אֶרֶץ מוֹאָב הָרְחֹקוֹת וְהַקְּרֹבוֹת׃

כ״ה נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב וּזְרֹעוֹ נִשְׁבְּרָה נְאֻם יְהוָה׃

כ״ו הַשְׁכִּירוּהוּ כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ וְהָיָה לִשְׂחֹק גַּם־הוּא׃

השכירוהו. השקוהו תרעילה עד שישתכר׃

גם הוא. כמו שהיה שחוק לו׃

כ״ז וְאִם | לוֹא הַשְׂחֹק הָיָה לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנָּבִים (נמצאה) [נִמְצָא] כִּי־מִדֵּי דַבֶּרְךָ בּוֹ תִּתְנוֹדָד׃

תתנודד. היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו, ל״א כי מדי דבריך בו שהיית מתרונן על חרבנו אתה מתנודד לצאת בגולה וכת״י על דאסגיתון עליהון פתגמין בכן תטלטלון׃

כ״ח עִזְבוּ עָרִים וְשִׁכְנוּ בַסֶּלַע יֹשְׁבֵי מוֹאָב וְהִיוּ כְיוֹנָה תְּקַנֵּן בְּעֶבְרֵי פִּי־פָחַת׃

בעברי פי פחת. מקום שהמים כורין תחת גידודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נמצאת הגומא ריקנית והיונה מקננת באחת מעב׳ הגומא וכשנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי ויונתן לא תרגם כן והוה כיונא דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא׃

כ״ט שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב גֵּאֶה מְאֹד גְּבְהוֹ וּגְאוֹנוֹ וְגַאֲוָתוֹ וְרָם לִבּוֹ׃

ל׳ אֲנִי יָדַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה עֶבְרָתוֹ וְלֹא־כֵן בַּדָּיו לֹא־כֵן עָשׂוּ׃

עברתו ולא כן. שנאתו לישראל לא באמת ולא במשפט׃

בדיו. גבוריו׃

לא כן עשו. לא כגמול השיבו לזרע אברה׳ שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם׃

ל״א עַל־כֵּן עַל־מוֹאָב אֵילִיל וּלְמוֹאָב כֻּלֹּה אֶזְעָק אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ יֶהְגֶּה׃

קיר חרש. עיר מארץ מואב׃

יהגה. גונח כיונים הוגים׃

ל״ב מִבְּכִי יַעְזֵר אֶבְכֶּה־לָּךְ הַגֶּפֶן שִׂבְמָה נְטִישֹׁתַיִךְ עָבְרוּ יָם עַד יָם יַעְזֵר נָגָעוּ עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־בְּצִירֵךְ שֹׁדֵד נָפָל׃

מבכי יעזר אבכה לך. כשנאמרה נבואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב׃

אבכה לך. אבכה בשבילך דוגמת אותו בכי כי גם את תחרבי כמוהו׃

הגפן שבמה. ארץ כרמים היתה׃

נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן׃

עברו ים. הלכו בגולה׃

קיצך. לשון קיץ תאנים וקצך שהיא ל׳ קץ אין בו יו״ד והצד״י דגושה׃

ל״ג וְנֶאֱסְפָה שִׂמְחָה וָגִיל מִכַּרְמֶל וּמֵאֶרֶץ מוֹאָב וְיַיִן מִיקְבִים הִשְׁבַּתִּי לֹא־יִדְרֹךְ הֵידָד לֹא הֵידָד׃

ונאספה. וכלתה שלא תראה׃

לא ידרוך. ענבים בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו עושים׃

הידד לא הידד. שהידד יצעקו לא יהי הידד הראשון כי אם הידד של מנוסת חרב׃

ל״ד מִזַּעֲלַת חֶשְׁבּוֹן עַד־אֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נָתְנוּ קוֹלָם מִצֹּעַר עַד־חֹרֹנַיִם עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי גַם־מֵי נִמְרִים לִמְשַׁמּוֹת יִהְיוּ׃

עגלת שלישיה. מדינה גברתנית׃

ל״ה וְהַשְׁבַּתִּי לְמוֹאָב נְאֻם־יְהוָה מַעֲלֶה בָמָה וּמַקְטִיר לֵאלֹהָיו׃

ל״ו עַל־כֵּן לִבִּי לְמוֹאָב כַּחֲלִלִים יֶהֱמֶה וְלִבִּי אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ כַּחֲלִילִים יֶהֱמֶה עַל־כֵּן יִתְרַת עָשָׂה אָבָדוּ׃

על כן יתרת עשה. על אשר גאוה עשה לכך אבדו׃

ל״ז כִּי כָל־רֹאשׁ קָרְחָה וְכָל־זָקָן גְּרֻעָה עַל כָּל־יָדַיִם גְּדֵדֹת וְעַל־מָתְנַיִם שָׂק׃

גדדות. שריטות׃

ל״ח עַל כָּל־גַּגּוֹת מוֹאָב וּבְרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלָּה מִסְפֵּד כִּי־שָׁבַרְתִּי אֶת־מוֹאָב כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ נְאֻם־יְהוָה׃

ל״ט אֵיךְ חַתָּה הֵילִילוּ אֵיךְ הִפְנָה־עֹרֶף מוֹאָב בּוֹשׁ וְהָיָה מוֹאָב לִשְׂחָק וְלִמְחִתָּה לְכָל־סְבִיבָיו׃ {ס}

איך חתה הילילו. הילילו עליה ואמרו איך חתה׃

מ׳ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה כַנֶּשֶׁר יִדְאֶה וּפָרַשׂ כְּנָפָיו אֶל־מוֹאָב׃

כנשר ידאה. האויב אל מואב׃

ידאה. יעוף׃

מ״א נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת וְהַמְּצָדוֹת נִתְפָּשָׂה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה׃

הקריות. שם העיר׃

מ״ב וְנִשְׁמַד מוֹאָב מֵעָם כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל׃

מ״ג פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלַיִךְ יוֹשֵׁב מוֹאָב נְאֻם־יְהוָה׃

פחד ופחת. אלו ב׳ דברים קשים זה אצל זה שהפחד גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו׃

פחת. פוש״א בלע״ז׃

מ״ד (הניס) [הַנָּס] מִפְּנֵי הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעֹלֶה מִן־הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אָבִיא אֵלֶיהָ אֶל־מוֹאָב שְׁנַת פְּקֻדָתָם נְאֻם־יְהוָה׃

מ״ה בְּצֵל חֶשְׁבּוֹן עָמְדוּ מִכֹּחַ נָסִים כִּי־אֵשׁ יָצָא מֵחֶשְׁבּוֹן וְלֶהָבָה מִבֵּין סִיחוֹן וַתֹּאכַל פְּאַת מוֹאָב וְקִדְקֹד בְּנֵי שָׁאוֹן׃

בצל חשבון. שהיא גבוהה ויש לה צל׃

עמדו. הנסים לנוח בצל אשר לא היה בהן עוד כח לנוס׃

מבן סיחון. מעיר סיחון כמו בן ראובן (ביהושע ט)׃

וקדקד. אטריפירצד״א בלע״ז ומנחם חברו ל׳ מקור וי״ת ויקירי לשון יקר׃

בני שאון. אותם שהיו מגביהים קול תפארת׃

מ״ו אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַד עַם־כְּמוֹשׁ כִּי־לֻקְחוּ בָנֶיךָ בַּשֶּׁבִי וּבְנֹתֶיךָ בַּשִּׁבְיָה׃

מ״ז וְשַׁבְתִּי שְׁבוּת־מוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה עַד־הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב׃ {ס}

פרק מ״ט

א׳ לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם־יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ מַדּוּעַ יָרַשׁ מַלְכָּם אֶת־גָּד וְעַמּוֹ בְּעָרָיו יָשָׁב׃

הבנים אין לישראל. בי״ת רפה וה״א חטף פתח שהוא ל׳ תמיהה׃

מלכם. עבודת כוכבים של בני עמון מלכם שמה שנאמר (מלכים ב כ״ג) ולמלכם תועבת בני עמון׃

ב׳ לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל־רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה וְהָיְתָה לְתֵל שְׁמָמָה וּבְנֹתֶיהָ בָּאֵשׁ תִּצַּתְנָה וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יְרֻשָּׁיו אָמַר יְהוָה׃

ג׳ הֵילִילִי חֶשְׁבּוֹן כִּי שֻׁדְּדָה־עַי צְעַקְנָה בְּנוֹת רַבָּה חִגְּרָנָה שַׂקִּים סְפֹדְנָה וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת כִּי מַלְכָּם בַּגּוֹלָה יֵלֵךְ כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו׃

כי שודדה עי. הסמוכה לה ומארץ עמון היא׃

בנות רבה. רבת בני עמון׃

והתשוטטנה בגדרות. תירגמו יונתן ואתהממון בסיעין התגודדו בחיילות פתר והתשוטטנה לשון חיילות משוטטים וגדרות לשון גדרות צאן המלאים עדרים ויש לפתור והתשוטטנה והתעוללנה בזבל גדרות צאן ל׳ בזיון ויבז עשו (בראשית כה) ושט עשו׃

ד׳ מַה־תִּתְהַלְלִי בָּעֲמָקִים זַב עִמְקֵךְ הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה הַבֹּטֵחָה בְּאֹצְרֹתָיִךְ מִי יָבוֹא אֵלָי׃

תתהללי. תתפארי וונטי״ר בלע״ז׃

בעמקים. שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה׃

זב עמקך. מכת רוב גשמים באה עד שזבו המים בעמק ושטפו שרשי התבואה כך פי׳ מנחם׃

ה׳ הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ פַּחַד נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת מִכָּל־סְבִיבָיִךְ וְנִדַּחְתֶּם אִישׁ לְפָנָיו וְאֵין מְקַבֵּץ לַנּוֹדֵד׃

איש לפניו. כל אשר יוכל למהר ולנוס׃

לנודד. ל׳ נע ונד (שם ד)׃

ו׳ וְאַחֲרֵי־כֵן אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי־עַמּוֹן נְאֻם־יְהוָה׃ {פ}

ז׳ לֶאֱדוֹם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַאֵין עוֹד חָכְמָה בְּתֵימָן אָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים נִסְרְחָה חָכְמָתָם׃

בתימן. אדום בדרומה של ארץ ישראל היא כמה שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צין ע״י אדום (במדבר ל״ד:ג׳)׃

מבנים. מדור זה׃

נסרחה. אתקלקלת׃

ח׳ נֻסוּ הָפְנוּ הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי דְדָן כִּי אֵיד עֵשָׂו הֵבֵאתִי עָלָיו עֵת פָּקַדְתִּיו׃

הפנו. התבערו מן המקום הזה לשון ופנו את הבית (ויקרא יד)׃

העמיקו לשבת. להחבא בעמקי מסתרים נוסו הפנו העמיקו. כולם לשון צווי הם׃

ט׳ אִם־בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ לֹא יַשְׁאִירוּ עוֹלְלוֹת אִם־גַּנָּבִים בַּלַּיְלָה הִשְׁחִיתוּ דַיָּם׃

אם בוצרים באו לך. חשפתי את וגו׳ שמועה שמעתי וגו׳ כל כעין דוגמא זו נבא עובדיה על אדום ולפי שסיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד במקצת הדברים משתנין׃

לא ישאירו עוללות. בתמיה והשודדים שבאו עליך לא השאירו לך כלום׃

י׳ כִּי־אֲנִי חָשַׂפְתִּי אֶת־עֵשָׂו גִּלֵּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו וְנֶחְבָּה לֹא יוּכַל שַׁדַּד זַרְעוֹ וְאֶחָיו וּשְׁכֵנָיו וְאֵינֶנּוּ׃

חשפתי. גליתי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל׳:ל״ז) ואתה הסגרת שרידי למען לא ישאר מהם איש כמה שנאמר אל תסגר שרידיו (עובדיה א׳:י״ד):

ונחבה לא יוכל. ויבקש להחבא ולא יוכל:

י״א עֲזָבָה יְתֹמֶיךָ אֲנִי אֲחַיֶּה וְאַלְמְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ׃ {ס}

עזבה יתומין. שיתמת בישראל:

י״ב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲשֶׁר־אֵין מִשְׁפָּטָם לִשְׁתּוֹת הַכּוֹס שָׁתוֹ יִשְׁתּוּ וְאַתָּה הוּא נָקֹה תִּנָּקֶה לֹא תִנָּקֶה כִּי שָׁתֹה תִּשְׁתֶּה׃

אשר אין משפטם לשתות. שלא היו אחים להם ואם הרעו להם אין להם משפט מות כמותך:

י״ג כִּי בִי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְשַׁמָּה לְחָרְפָּה לְחֹרֶב וְלִקְלָלָה תִּהְיֶה בָצְרָה וְכָל־עָרֶיהָ תִּהְיֶינָה לְחָרְבוֹת עוֹלָם׃

לחרפה. ולקללה תהיה בצרה בצרה מערי מואב אלא מפני הענין שנאמר יובב בן זרת מבצרה (בראשית לז) היא לוקה עמו:

י״ד שְׁמוּעָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלַּח הִתְקַבְּצוּ וּבֹאוּ עָלֶיהָ וְקוּמוּ לַמִּלְחָמָה׃

ט״ו כִּי־הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךְ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם׃

קטן נתתיך. שאין בהם מלך בן מלך; לא היה דרכם ברומי להעמיד מלך בן מלך:

ט״ז תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסָּלַע תֹּפְשֵׂי מְרוֹם גִּבְעָה כִּי־תַגְבִּיהַ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה׃

תפלצתך. ל׳ בהלה שהיית ממהר ונבהל לעורר שטימתך לאחיך ויש לועזין לשון פלצות ויש לועזין לשון מפלצת:

השיא אותך. להרע להם:

שוכני. שוכן:

תופשי. כמו תופש והיו״ד יתירה בו:

י״ז וְהָיְתָה אֱדוֹם לְשַׁמָּה כָּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶהָ׃

י״ח כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃

י״ט הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־נְוֵה אֵיתָן כִּי־אַרְגִּיעָה אָרִיצֵנּוּ מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי יְעִידָנִי וּמִי־זֶה רֹעֶה אֲשֶׁר יַעֲמֹד לְפָנָי׃ {ס}

כאריה יעלה מגאון הירדן. שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב אל נוה איתן:

ארגיעה. אקריב את הרגע:

אריצנו מעליה. פתאום ובהצלחה יחריבנה וישוב לו ברגע קטן אל מקומו ואני אומר אריצנו מעלי׳ ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו (ישעיה ו) מעל למדיו (שמואל א יב):

ומי בחור. אותו שבחרתי לנקום נקמתי עליה אפקד:

ומי יועידני. למלחמה להלחם אתי:

רועה. מלך:

כ׳ לָכֵן שִׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יָעַץ אֶל־אֱדוֹם וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־יֹשְׁבֵי תֵימָן אִם־לֹוא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן אִם־לֹא יַשִּׁים עֲלֵיהֶם נְוֵהֶם׃

אם לא. לשון באמת:

יסחבום. יגררום:

צעירי הצאן. בזויי האומות ורבותינו דרשו פרס שהוא הצעיר בבני יפת:

ישים. לשון שממה:

כ״א מִקּוֹל נִפְלָם רָעֲשָׁה הָאָרֶץ צְעָקָה בְיַם־סוּף נִשְׁמַע קוֹלָהּ׃

כ״ב הִנֵּה כַנֶּשֶׁר יַעֲלֶה וְיִדְאֶה וְיִפְרֹשׂ כְּנָפָיו עַל־בָּצְרָה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי אֱדוֹם בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה׃ {פ}

כ״ג לְדַמֶּשֶׂק בּוּשָׁה חֲמָת וְאַרְפָּד כִּי־שָׁמְעָה רָעָה שָׁמְעוּ נָמֹגוּ בַּיָּם דְּאָגָה הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל׃

בושה חמת וארפד. ערי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר כי ראש ארם דמשק (ישעיהו ז׳:ח׳) לכך נמוגו:

בים דאגה. דאגתה דומה לדאגת הים השקט לא יוכל. כל דאגה לשון יראה הוא:

כ״ד רָפְתָה דַמֶּשֶׂק הִפְנְתָה לָנוּס וְרֶטֶט | הֶחֱזִיקָה צָרָה וַחֲבָלִים אֲחָזָתָה כַּיּוֹלֵדָה׃

רפתה דמשק. רפו ידיה מהלחם:

ורטט. זיע:

כ״ה אֵיךְ לֹא־עֲזָבָה עִיר (תְּהִלָּה) [תְּהִלַּת] קִרְיַת מְשׂוֹשִׂי׃

איך לא עזבה. לא נתמלאת עפר סביב חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג׳:ח׳) ויש עוד לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה:

קרית משושי. כך יתאבל מלכה עליה:

כ״ו לָכֵן יִפְּלוּ בַחוּרֶיהָ בִּרְחֹבֹתֶיהָ וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִדַּמּוּ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

לכן. לשון שבועה:

ידמו. יחריבו ואינו זו מלשון דממה שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה:

כ״ז וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת דַּמֶּשֶׂק וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד׃ {פ}

כ״ח לְקֵדָר | וּלְמַמְלְכוֹת חָצוֹר אֲשֶׁר הִכָּה (נבוכדראצור) [נְבוּכַדְרֶאצַּר] מֶלֶךְ־בָּבֶל כֹּה אָמַר יְהוָה קוּמוּ עֲלוּ אֶל־קֵדָר וְשֹׁדְדוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם׃

קדר. שוכני מדברות באהלי׳ הם אין חומה ואין עיר:

כ״ט אָהֳלֵיהֶם וְצֹאנָם יִקָּחוּ יְרִיעוֹתֵיהֶם וְכָל־כֵּלֵיהֶם וּגְמַלֵּיהֶם יִשְׂאוּ לָהֶם וְקָרְאוּ עֲלֵיהֶם מָגוֹר מִסָּבִיב׃

מגור. אמאשמנ״ט בלעז ל״א לשון יראה:

ל׳ נֻסוּ נֻדוּ מְאֹד הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי חָצוֹר נְאֻם־יְהוָה כִּי־יָעַץ עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עֵצָה וְחָשַׁב (עליהם) [עֲלֵיכֶם] מַחֲשָׁבָה׃

כי יעץ עליכם וגו׳. ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שליו:

ל״א קוּמוּ עֲלוּ אֶל־גּוֹי שַׁלְיָו יוֹשֵׁב לָבֶטַח נְאֻם־יְהוָה לֹא־דְלָתַיִם וְלֹא־בְרִיחַ לוֹ בָּדָד יִשְׁכֹּנוּ׃

בדד ישכונו. בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראים שיבא אויב עליהם:

ל״ב וְהָיוּ גְמַלֵּיהֶם לָבַז וַהֲמוֹן מִקְנֵיהֶם לְשָׁלָל וְזֵרִתִּים לְכָל־רוּחַ קְצוּצֵי פֵּאָה וּמִכָּל־עֲבָרָיו אָבִיא אֶת־אֵידָם נְאֻם־יְהוָה׃

קצוצי פאה. מוקצים מקצה אל קצה הרוחות:

ל״ג וְהָיְתָה חָצוֹר לְמְעוֹן תַּנִּים שְׁמָמָה עַד־עוֹלָם לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ {ס}

ל״ד אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־עֵילָם בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר׃

ל״ה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת־קֶשֶׁת עֵילָם רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם׃

> **את קשת עילם.** את תקות עילם (ס״א חזקת עילם)׃
>
> **ראשית גבורתם.** מיטב גבורת׳׃

ל״ו וְהֵבֵאתִי אֶל־עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְזֵרִתִים לְכָל הָרוּחוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא־יִהְיֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָבוֹא שָׁם נִדְחֵי (עולם) [עֵילָם]׃

ל״ז וְהַחְתַּתִּי אֶת־עֵילָם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וְלִפְנֵי | מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם | רָעָה אֶת־חֲרוֹן אַפִּי נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃

ל״ח וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים נְאֻם־יְהוָה׃

> **ושמתי כסאי.** מצור שלי׃

ל״ט וְהָיָה | בְּאַחֲרִית הַיָּמִים (אשוב) [אָשִׁיב] אֶת־[שְׁבוּת] (שבית) עֵילָם נְאֻם־יְהוָה׃ {פ}

פרק נ׳

א׳ הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בָּבֶל אֶל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃

ב׳ הַגִּידוּ בַגּוֹיִם וְהַשְׁמִיעוּ וְשְׂאוּ־נֵס הַשְׁמִיעוּ אַל־תְּכַחֵדוּ אִמְרוּ נִלְכְּדָה בָבֶל הֹבִישׁ בֵּל֙ חַת מְרֹדָךְ הֹבִישׁוּ עַצַּבֶּיהָ חַתּוּ גִּלּוּלֶיהָ׃

> **ושאו נס.** פורק״א בלע״ז סימן אסיפה הוא׃
>
> **בל.** ומרודך שמות עבודת כוכבים של בבל׃

ג׳ כִּי עָלָה עָלֶיהָ גּוֹי מִצָּפוֹן הוּא־יָשִׂית אֶת־אַרְצָהּ֙ לְשַׁמָּה וְלֹא־יִהְיֶה יוֹשֵׁב בָּהּ מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה נָדוּ הָלָכוּ׃

> **גוי מצפון.** מדי ופרס׃

ד׳ בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא֙ נְאֻם־יְהוָה יָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו הָלוֹךְ וּבָכוֹ֙ יֵלֵכוּ וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם יְבַקֵּשׁוּ׃

ה׳ צִיּוֹן יִשְׁאֲלוּ דֶּרֶךְ הֵנָּה פְנֵיהֶם בָּאוּ וְנִלְווּ אֶל־יְהוָה בְּרִית עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃

> **דרך הנה.** דרך המקום הזה ירושלים יסבו פניהם כשתחרב בבל ויצאו מתוכה ברשיון כורש מלך פרס׃

ו׳ צֹאן אֲבֻדוֹת (היה) [הָיוּ] עַמִּי רֹעֵיהֶם הִתְעוּם הָרִים (שובבים) [שׁוֹבְבוּם] מֵהַר אֶל־גִּבְעָה הָלְכוּ שָׁכְחוּ רִבְצָם׃

> **רועיהם התעום.** גדוליהם התעום מעלי׃
>
> **הרים שובבים.** אל ההרים אל עבודת כוכבים שבהרים, שובבום אנווייזאנ״ץ בלע״ז שובבום מלכיהם, וי״ת הרים שובבום שלטוניא בזונון׃

ז׳ כָּל־מוֹצְאֵיהֶם אֲכָלוּם וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ לֹא נֶאְשָׁם תַּחַת אֲשֶׁר חָטְאוּ לַיהוָה֙ נְוֵה־צֶ֔דֶק וּמִקְוֵה אֲבוֹתֵיהֶם יְהוָה׃ {ס}

> **ומקוה אבותיהם.** וסבור אבהתהון׃

ח׳ נֻדוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים (יצאו) [צֵאוּ] וְהְיוּ כְּעַתּוּדִים לִפְנֵי־צֹאן׃

נודו מתוך בבל. מעתה צאו משם׃

כעתודים לפני צאן. דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש העזים׃

ט׳ כִּי הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיר וּמַעֲלֶה עַל־בָּבֶל קְהַל־גּוֹיִם גְּדֹלִים מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ מִשָּׁם תִּלָּכֵד חִצָּיו כְּגִבּוֹר מַשְׁכִּיל לֹא יָשׁוּב רֵיקָם׃

וערכו לה. ויסדרון עלה קרב׃

י׳ וְהָיְתָה כַשְׂדִּים לְשָׁלָל כָּל־שֹׁלְלֶיהָ יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃

י״א כִּי (תשמחי) [תִשְׂמְחוּ] כִּי (תעלזי) [תַעַלְזוּ] שֹׁסֵי נַחֲלָתִי כִּי (תפושי) [תָפוּשׁוּ] כְּעֶגְלָה דָשָׁה (ותצהלי) [וְתִצְהֲלוּ] כָּאַבִּרִים׃

שוסי נחלתי. בוזזי נחלתי׃

כי תפושו. ל׳ שומן׃

כעגלה דשה. הדשה בתבואה ואוכלת תמיד׃

י״ב בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה׃

אמכם. כניסתכם׃

אחרית. אתם הכשדים אם ראשיתכם גדול אחריתכם יהיו מדבר׃

י״ג מִקֶּצֶף יְהוָה לֹא תֵשֵׁב וְהָיְתָה שְׁמָמָה כֻּלָּהּ כֹּל עֹבֵר עַל־בָּבֶל יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶיהָ׃

י״ד עִרְכוּ עַל־בָּבֶל | סָבִיב כָּל־דֹּרְכֵי קָשֶׁת יְרוּ אֵלֶיהָ אַל־תַּחְמְלוּ אֶל־חֵץ כִּי לַיהוָה חָטָאָה׃

ידו אליה. זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי (איכה ג׳:נ״ג)׃

ט״ו הָרִיעוּ עָלֶיהָ סָבִיב נָתְנָה יָדָהּ נָפְלוּ (אשויתיה) [אָשְׁיוֹתֶיהָ] נָהֶרְסוּ חוֹמוֹתֶיהָ כִּי נִקְמַת יְהוָה הִיא הִנָּקְמוּ בָהּ כַּאֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ׃

ונתנה ידה. כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל מי שרואה לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד (שם ה) הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה׃

אשיותיה. חוזק יסודותיה וכן ואשיא יחיטו (עזרא ד׳:י״ב) ובלשון משנה כגון אלו התופרים לאושין וכן והתאוששו והתחזקו׃

כאשר עשתה. לעיר ה׳׃

ט״ז כִּרְתוּ זוֹרֵעַ מִבָּבֶל וְתֹפֵשׂ מַגָּל בְּעֵת קָצִיר מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה אִישׁ אֶל־עַמּוֹ יִפְנוּ וְאִישׁ לְאַרְצוֹ יָנֻסוּ׃ {ס}

כרתו זורע. שיצו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעידן קטול׃

י״ז שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ הָרִאשׁוֹן אָכַלוֹ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְזֶה הָאַחֲרוֹן עִצְּמוֹ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ {פ}

הראשון אכלו. שהגלה י׳ השבטים׃

עצמו. גרמו גירם עצמותיו שגמר השיריים יהודה ובנימן, עצמו דישושא״ר בלע״ז׃

י״ח לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פֹקֵד אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶל־אַרְצוֹ כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃

י״ט וְשֹׁבַבְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל אֶל־נָוֵהוּ וְרָעָה הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן וּבְהַר אֶפְרַיִם וְהַגִּלְעָד תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ׃

ורעה הכרמל. ל׳ מרעה׃

כ׳ בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה יְבֻקַּשׁ אֶת־עֲוֹן יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ וְאֶת־חַטֹּאת יְהוּדָה וְלֹא תִמָּצֶאינָה כִּי אֶסְלַח לַאֲשֶׁר אַשְׁאִיר׃ {פ}

כ״א עַל־הָאָרֶץ מְרָתַיִם עָלֶיהָ וְאֶל־יוֹשְׁבֶיהָ פְּקוֹד חָרֵב וְהַחֲרֵם אַחֲרֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה וַעֲשֵׂה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ {ס}

מרתים. שהמרתני והרגזתני׃

פקוד. שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כ״ג:כ״ג) ת״י שם מדינות׃

ועשה ככל אשר צויתיך. אתה כורש ביד ישעיה הנביא (מ״ה)׃

כ״ב קוֹל מִלְחָמָה בָּאָרֶץ וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃

כ״ג אֵיךְ נִגְדַּע וַיִּשָּׁבֵר פַּטִּישׁ כָּל־הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה בָּבֶל בַּגּוֹיִם׃

פטיש כל הארץ. שהיה מפוצץ ומכתת את הכל׃

כ״ד יָקֹשְׁתִּי לָךְ וְגַם־נִלְכַּדְתְּ בָּבֶל וְאַתְּ לֹא יָדָעַתְּ נִמְצֵאת וְגַם־נִתְפַּשְׂתְּ כִּי בַיהוָה הִתְגָּרִית׃

יקשתי לך. לשון מוקש׃

כ״ה פָּתַח יְהוָה אֶת־אוֹצָרוֹ וַיּוֹצֵא אֶת־כְּלֵי זַעְמוֹ כִּי־מְלָאכָה הִיא לַאדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים׃

כ״ו בֹּאוּ־לָהּ מִקֵּץ פִּתְחוּ מַאֲבֻסֶיהָ סָלּוּהָ כִמְוֹ־עֲרֵמִים וְהַחֲרִימוּהָ אַל־תְּהִי־לָהּ שְׁאֵרִית׃

באו לה מקץ. מסוף העיר התחילו בה שלא תדע ותתפש פתאום׃

פתחו מאבוסיה. ת״י אבולהא שעריה ואין לו דמיון, ומנחם חברו לשון אבוס׃

סלוה. דושו אותה׃

כמו ערמים. גרנות׃

כ״ז חִרְבוּ כָּל־פָּרֶיהָ יֵרְדוּ לַטֶּבַח הוֹי עֲלֵיהֶם כִּי־בָא יוֹמָם עֵת פְּקֻדָּתָם׃ {ס}

כל פריה. שריה כן דרך הנביאי׳ להמשיל השרים לפרים אבירים ולעתודים׃

כ״ח קוֹל נָסִים וּפְלֵטִים מֵאֶרֶץ בָּבֶל לְהַגִּיד בְּצִיּוֹן אֶת־נִקְמַת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נִקְמַת הֵיכָלוֹ׃

כ״ט הַשְׁמִיעוּ אֶל־בָּבֶל | רַבִּים כָּל־דֹּרְכֵי קָשֶׁת חֲנוּ עָלֶיהָ סָבִיב אַל־יְהִי־[לָהּ] פְּלֵיטָה שַׁלְּמוּ־לָהּ כְּפָעֳלָהּ כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ כִּי אֶל־יְהוָה זָדָה אֶל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃

השמיעו אל בבל רבים. ל׳ וישמע שאול את העם (שמואל טז) הזעיקו להאסף אל בבל מורים בחצים כמו יסובו עלי רביו (איוב ט״ז:י״ג)׃

ל׳ לָכֵן יִפְּלוּ בַחוּרֶיהָ בִּרְחֹבֹתֶיהָ וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתָּהּ יִדַּמּוּ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃ {פ}

לכן. ל׳ שבועה׃

ל״א הִנְנִי אֵלֶיךָ זָדוֹן נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת כִּי בָא יוֹמֶךָ עֵת פְּקַדְתִּיךָ׃

ל״ב וְכָשַׁל זָדוֹן וְנָפַל וְאֵין לוֹ מֵקִים וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֹתָיו׃ {ס}

ל״ג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֲשׁוּקִים בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל־שֹׁבֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ בָם מֵאֲנוּ שַׁלְּחָם׃

ל״ד גֹּאֲלָם | חָזָק יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ רִיב יָרִיב אֶת־רִיבָם לְמַעַן הַרְגִּיעַ אֶת־הָאָרֶץ וְהִרְגִּיז לְיֹשְׁבֵי בָבֶל׃

הרגיע את הארץ. כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל׃

ל״ה חֶרֶב עַל־בַּשְּׂדִים נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל וְאֶל־שָׂרֶיהָ וְאֶל־חֲכָמֶיהָ׃

ל״ו חֶרֶב אֶל־הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ חֶרֶב אֶל־גִּבּוֹרֶיהָ וְחַתּוּ׃

אל הבדים. אל הקוסמים שלה׃

ונואלו. בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים (ישעיה מד) וכן ת״י על שם שבודים ואומרים דברי כזב׃

ל״ז חֶרֶב אֶל־סוּסָיו וְאֶל־רִכְבּוֹ וְאֶל־כָּל־הָעֲרֶב אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ וְהָיוּ לְנָשִׁים חֶרֶב אֶל־אוֹצְרֹתֶיהָ וּבַזָּזוּ׃

הערב. סומכוותא גרנטיא״ה בלע״ז׃

ל״ח חֹרֶב אֶל־מֵימֶיהָ וְיָבֵשׁוּ כִּי אֶרֶץ פְּסִלִים הִיא וּבָאֵימִים יִתְהֹלָלוּ׃

ובאימים יתהללו. ישתטו ל״א פוורונטרונט בלע״ז וכת״י משתבחין באלהי הענקים שהיו להם׃

ל״ט לָכֵן יֵשְׁבוּ צִיִּים אֶת־אִיִּים וְיָשְׁבוּ בָהּ בְּנוֹת יַעֲנָה וְלֹא־תֵשֵׁב עוֹד לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד־דּוֹר וָדֹר׃

ציים את איים. יערעון תמון בחתולין מיני חיות המצויין בחורבה׃

מ׳ כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה וְאֶת־שְׁכֵנֶיהָ נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃

מ״א הִנֵּה עַם בָּא מִצָּפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל וּמְלָכִים רַבִּים יֵעֹרוּ מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃

מ״ב קֶשֶׁת וְכִידֹן יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הֵמָּה וְלֹא יְרַחֲמוּ קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה עָלַיִךְ בַּת־בָּבֶל׃

מ״ג שָׁמַע מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־שִׁמְעָם וְרָפוּ יָדָיו צָרָה הֶחֱזִיקַתְהוּ חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃

מ״ד הִנֵּה כְאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־נְוֵה אֵיתָן כִּי־אַרְגִּיעָה (ארוצם) [אָרִיצֵם] מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי יוֹעֲדָנִי וּמִי־זֶה רֹעֶה אֲשֶׁר יַעֲמֹד לְפָנָי׃

הנה כאריה. אשר יעלה מגאון הירדן כן יבא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשרייתיה ייסק עליהון כאריה דסלק מרום ירדנא למדנו שגאון הירדן מקום אריות הוא ואף כך תרגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא׃

כי ארגיעה. כשאביא השעה׃

מעליה. ממעל לה׃

ומי יועידני. למלחמה׃

מ״ה לָכֵן שִׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יָעַץ אֶל־בָּבֶל וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים אִם־לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן אִם־לֹא יַשִּׁים עֲלֵיהֶם נָוֶה׃

צעירי הצאן. פרס צעיר לבני יפת׃

מ״ו מִקּוֹל נִתְפְּשָׂה בָבֶל נִרְעֲשָׁה הָאָרֶץ וּזְעָקָה בַגּוֹיִם נִשְׁמָע׃ {ס}

פרק נ״א

א׳ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵעִיר עַל־בָּבֶל וְאֶל־יֹשְׁבֵי לֵב קָמַי רוּחַ מַשְׁחִית׃

לב קמי. כשדים בגימ׳ דא״ת ב״ש, **רוח משחית** את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית, **רוח** טלנ״ט בלע״ז׃

ב׳ וְשִׁלַּחְתִּי לְבָבֶל ׀ זָרִים וְזֵרוּהָ וְיִבְקְקוּ אֶת־אַרְצָהּ כִּי־הָיוּ עָלֶיהָ מִפָּצִיב בְּיוֹם רָעָה׃

וזרוה. ונפצוה׃

ויבוקקו. וירוקנו׃

ג׳ אֶל־יִדְרֹךְ (ידרך) הַדֹּרֵךְ קַשְׁתּוֹ וְאֶל־יִתְעַל בְּסִרְיָנוֹ וְאַל־תַּחְמְלוּ אֶל־בַּחֻרֶיהָ הַחֲרִימוּ כָּל־צְבָאָהּ׃

אל ידרוך. הדורך הרי זה מקרא קצר אל אשר אני אומר שם ידרוך הדורך קשתו׃

ואל יתעל בסריונו. אל ירפא׃

ד׳ וְנָפְלוּ חֲלָלִים בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים וּמְדֻקָּרִים בְּחוּצוֹתֶיהָ׃

ה׳ כִּי לֹא־אַלְמָן יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה מֵאֱלֹהָיו מֵיְהוָה צְבָאוֹת כִּי אַרְצָם מָלְאָה אָשָׁם מִקְּדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃

כי לא אלמן. לא שכחו מלנקום נקמתו׃

כי ארצם. של כשדים׃

ו׳ נָסוּ ׀ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמַלְּטוּ אִישׁ נַפְשׁוֹ אַל־תִּדַּמּוּ בַּעֲוֹנָהּ כִּי עֵת נְקָמָה הִיא לַיהוָה גְּמוֹל הוּא מְשַׁלֵּם לָהּ׃

נוסו. ישראל מתוך בבל׃

ז׳ כּוֹס־זָהָב בָּבֶל ׀ בְּיַד־יְהוָה מְשַׁכֶּרֶת כָּל־הָאָרֶץ מִיֵּינָהּ שָׁתְתָה גּוֹיִם עַל־כֵּן יִתְהֹלְלוּ גּוֹיִם׃

כוס זהב. היתה בבל עד הנה ביד ה׳ לשכר בה את כל הארץ יין החימה׃

על כן יתהללו גוים. נשתכרו ונשתטו׃

ח׳ פִּתְאֹם נָפְלָה בָבֶל וַתִּשָּׁבֵר הֵילִילוּ עָלֶיהָ קְחוּ צֳרִי לְמַכְאוֹבָהּ אוּלַי תֵּרָפֵא׃

ט׳ רִפֵּאנוּ אֶת־בָּבֶל ׀ וְלֹא נֵרָפְאָה עִזְבוּהָ וְנֵלֵךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי־נָגַע אֶל־הַשָּׁמַיִם מִשְׁפָּטָהּ וְנִשָּׂא עַד־שְׁחָקִים׃

נגע אל השמים משפטה. גבה פורענות׳ עד אל השמים׃

י׳ הוֹצִיא יְהוָה אֶת־צִדְקֹתֵינוּ בֹּאוּ וּנְסַפְּרָה בְצִיּוֹן אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ {ס}

הוציא ה׳ את צדקותינו. נזכרנו לפניו לזכות ובאו צדקות אבותינו לפניו׃

י״א הָבְרוּ הַחִצִּים ׀ מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ מַלְכֵי מָדַי כִּי־עַל־בָּבֶל מְזִמָּתוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ כִּי־נִקְמַת יְהוָה הִיא נִקְמַת הֵיכָלוֹ׃

הברו. ל׳ נקיון׃

השלטים. אשפות שהחצים נתונים בהם׃

י״ב אֶל־חוֹמַת בָּבֶל שְׂאוּ־נֵס הַחֲזִיקוּ הַמִּשְׁמָר הָקִימוּ שֹׁמְרִים הָכִינוּ הָאֹרְבִים כִּי גַּם־זָמַם יְהוָה גַּם־עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל׃

גם זמם ה׳. זה ימים רבים׃

גם עשה. את מזימתו דרך המקרא לדבר שני גמין זה אחר זה ועל ידי האחרון בא הראשון׃

י״ג (שכנתי) [שֹׁכְנָתִי] עַל־מַיִם רַבִּים רַבַּת אוֹצָרֹת בָּא קִצֵּךְ אַמַּת בִּצְעֵךְ׃

בא קצך. קץ שלך׃

אמת בצעך. מדת חמסך ל״א אמת בצעך מדת סופך כמו כי יבצע׃

י״ד נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם־מִלֵּאתִיךְ אָדָם כַּיֶּלֶק וְעָנוּ עָלַיִךְ הֵידָד׃ {ס}

בנפשו. אינשימישימו״ש בלע״ז:

כי אם. לשון באמת:

מלאתיך אדם. אמלינך משריית עממין דסגיאין כזחלא:

וענו עליך הידד. וירימון עלך בקלהון:

ט״ו עֹשֶׂה אֶ֫רֶץ֥ בְּכֹחוֹ֮ מֵכִ֪ין תֵּ֫בֵ֥ל בְּחָכְמָת֑וֹ וּבִתְבוּנָת֥וֹ נָ֝טָ֗ה שָׁמָֽיִם׃

ט״ז לְקוֹל֮ תִּתּ֪וֹ הָמ֫וֹן מַ֥יִם בַּשָּׁמַ֑יִם וַיַּ֤עַל נְשִׂאִ֨ים מִקְצֵה־אֶ֗רֶץ בְּרָקִ֥ים לַמָּ֑טָר עֹשֶׂ֥ה וַיּ֝וֹצֵ֗א רוּחַ֥ מֵאֹצְרֹתָֽיו׃

י״ז נִבְעַ֥ר כָּל־אָ֝דָ֗ם מִדַּ֥עַת הֹבִ֑ישׁ כָּל־צֹרֵ֥ף מִפֶּ֝֗סֶל כִּֽי־שֶׁ֣קֶר נְסָכ֣וֹ וְלֹא־רוּ֣חַ בָּֽם׃

נבער כל אדם. העושה פסל לאלוה:

נסכו. לשון מסכה:

י״ח הֶ֭בֶל הֵ֣מָּה מַעֲשֵׂ֑ה תַּ֝עְתֻּעִ֗ים בְּעֵ֣ת פְּקֻדָּתָ֥ם יֹאבֵֽדוּ׃

בעת פקודתם. כשיפקוד הקב״ה עליהם ועל עובדיהם:

י״ט לֹא־כְאֵ֥לֶּה חֵ֝לֶ֗ק יַעֲקֹ֥ב כִּֽי־יוֹצֵ֥ר הַכֹּ֗ל ה֑וּא וְשֵׁ֥בֶט נַחֲלָת֑וֹ יְהוָ֖ה צְבָאֽוֹת שְׁמֽוֹ׃ {פ}

ושבט נחלתו. יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא:

כ׳ מַפֵּ֣ץ־אַתָּ֣ה לִ֔י כְּלֵ֖י מִלְחָמָ֑ה וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ גּוֹיִ֔ם וְהִשְׁחַתִּ֥י בְךָ֖ מַמְלָכֽוֹת׃

מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי למשחית ולמפץ את האומות שגזרתי עליהם גולה:

כ״א וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ סוּס֣ וְרֹכְבֹ֔ו וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ רֶ֔כֶב וְרֹכְבֹ֑ו׃

כ״ב וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ אִ֣ישׁ וְאִשָּׁ֔ה וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ זָקֵ֣ן וָנָ֔עַר וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ בָּח֣וּר וּבְתוּלָֽה׃

כ״ג וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ רֹ֣עֶה וְעֶדְרֹ֔ו וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ אִכָּ֣ר וְצִמְדֹּ֔ו וְנִפַּצְתִּ֤י בְךָ֙ פַּחֹ֣ות וּסְגָנִֽים׃

כ״ד וְשִׁלַּמְתִּ֤י לְבָבֶל֙ וּלְכֹ֣ל | יוֹשְׁבֵ֣י כַשְׂדִּ֔ים אֵ֥ת כָּל־רָעָתָ֖ם אֲשֶׁר־עָשׂ֣וּ בְצִיּ֑וֹן לְעֵינֵיכֶ֖ם נְאֻם־יְהוָֽה׃ {ס}

ושלמתי לבבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו בעובדי כוכבים:

כ״ה הִנְנִ֥י אֵלֶ֛יךָ הַ֥ר הַמַּשְׁחִ֖ית נְאֻם־יְהוָ֑ה הַמַּשְׁחִ֣ית אֶת־כָּל־הָאָ֗רֶץ וְנָטִ֤יתִי אֶת־יָדִי֙ עָלֶ֔יךָ וְגִלְגַּלְתִּ֖יךָ מִן־הַסְּלָעִ֑ים וּנְתַתִּ֖יךָ לְהַ֥ר שְׂרֵפָֽה׃

כ״ו וְלֹא־יִקְח֤וּ מִמְּךָ֙ אֶ֣בֶן לְפִנָּ֔ה וְאֶ֖בֶן לְמוֹסָדֹ֑ות כִּֽי־שִׁמְמֹ֥ות עוֹלָ֖ם תִּהְיֶ֥ה נְאֻם־יְהוָֽה׃

כ״ז שְׂא֣וּ נֵ֔ס בָּאָ֖רֶץ תִּקְעוּ֣ שׁוֹפָ֑ר בַּגּוֹיִ֣ם קַדְּשׁ֣וּ עָלֶ֔יהָ גּוֹיִ֖ם הַשְׁמִ֣יעוּ עָלֶ֑יהָ מַמְלְכ֣וֹת אֲרָרַ֔ט מִנִּ֖י וַאֲשְׁכְּנַ֑ז פְּקֹ֤דוּ עָלֶ֙יהָ֙ טִפְסָ֔ר הַעֲל֥וּ סוּס֖ כְּיֶ֥לֶק סָֽמָר׃

קדשו. זמנו:

טפסר. לשון חיל (או ל׳ אדון):

סמר. הריצי״ר בלע״ז כמו תסמר שערי בשרי (איוב ד׳:ט״ו):

כ״ח קַדְּשׁ֣וּ עָלֶ֔יהָ גּוֹיִם֙ אֶת־מַלְכֵ֣י מָדַ֔י אֶת־פַּחוֹתֶ֖יהָ וְאֶת־כָּל־סְגָנֶ֑יהָ וְאֵ֖ת כָּל־אֶ֥רֶץ מֶמְשַׁלְתֹּֽו׃

כ״ט וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וַתָּחֵל כִּי קָמָה עַל־בָּבֶל מַחְשְׁבוֹת יְהוָה לְשׂוֹם אֶת־אֶרֶץ בָּבֶל לְשַׁמָּה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃

ותחול. לשון חלחלה׃

ל׳ חָדְלוּ גִבּוֹרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם יָשְׁבוּ בַּמְּצָדוֹת נָשְׁתָּה גְבוּרָתָם הָיוּ לְנָשִׁים הִצִּיתוּ מִשְׁכְּנוֹתֶיהָ נִשְׁבְּרוּ בְרִיחֶיהָ׃

נשתה. קפצה כמו גיד הנשה (בראשית לג) שנשה ממקומו׃

ל״א רָץ לִקְרַאת־רָץ יָרוּץ וּמַגִּיד לִקְרַאת מַגִּיד לְהַגִּיד לְמֶלֶךְ בָּבֶל כִּי־נִלְכְּדָה עִירוֹ מִקָּצֶה׃

ל״ב וְהַמַּעְבָּרוֹת נִתְפָּשׂוּ וְאֶת־הָאֲגַמִּים שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה נִבְהָלוּ׃ {ס}

ל״ג כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בַּת־בָּבֶל כְּגֹרֶן עֵת הְדְרִיכָהּ עוֹד מְעַט וּבָאָה עָתַהּ־קָצִיר לָהּ׃

כגורן עת הדריכה. הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו תבואתה שהיא מלאה חטין׃

עוד מעט. ותתרוקן ותדמה לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית׃

ל״ד (אכלנו) [אֲכָלָנִי] (הממנו) [הֲמָמָנִי] נְבוּכַדְרֶאצַּר־מֶלֶךְ בָּבֶל (הציגנו) [הִצִּיגָנִי] כְּלִי רִיק (בלענו) [בְּלָעָנִי] כַּתַּנִּין מִלָּא כְרֵשׂוֹ מֵעֲדָנַי (הדיחנו) [הֱדִיחָנִי]׃

ל״ה חֲמָסִי וּשְׁאֵרִי עַל־בָּבֶל תֹּאמַר יֹשֶׁבֶת צִיּוֹן וְדָמִי אֶל־שְׁבֵי כַשְׂדִּים תֹּאמַר יְרוּשָׁלָם׃ {ס}

חמסי שארי. צעקת חמסי ומזונתי אשר אכלו שארי׃

ל״ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי־רָב אֶת־רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת־נִקְמָתֵךְ וְהָחֲרַבְתִּי אֶת־יַמָּהּ וְהֹבַשְׁתִּי אֶת־מְקוֹרָהּ׃

ל״ז וְהָיְתָה בָבֶל | לְגַלִּים | מְעוֹן־תַּנִּים שַׁמָּה וּשְׁרֵקָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃

ל״ח יַחְדָּו כַּכְּפִרִים יִשְׁאָגוּ נָעֲרוּ כְּגוּרֵי אֲרָיוֹת׃

נערו. ל׳ חמור נוער׃

ל״ט בְּחַמָּם אָשִׁית אֶת־מִשְׁתֵּיהֶם וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלֹזוּ וְיָשְׁנוּ שְׁנַת־עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נְאֻם יְהוָה׃

בחומם אשית את משתיהם. אכוין שיהו משתיהן בעת החום כדי שישתכרו׃

למען יעלוזו וישנו. וירדמו׃

שנת עולם. שנת עולמית וכן עלתה שם מתוך משתה ושכרות נחרבו ונהרגו ונלכדה העיר כמו שנ׳ (בדניאל ה׳:ב׳) בלשאצר אמר בטעם חמרא וגו׳ (שם) אשתי חמרא וגו׳ (שם) ביה בלילא קטיל בלשאצר מלכא וג׳ (שם) ודריוש מדאה קביל מלכותא׃

מ׳ אוֹרִידֵם כְּכָרִים לְטִבְחָה כְּאֵילִים עִם־עַתּוּדִים׃

ככרים. כבשים, (וי״ת) כתורין׃

מ״א אֵיךְ נִלְכְּדָה שֵׁשַׁךְ וַתִּתָּפֵשׂ תְּהִלַּת כָּל־הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה בָּבֶל בַּגּוֹיִם׃

ששך. בבל בגי׳ דא״ת ב״ש׃

מ״ב עָלָה עַל־בָּבֶל הַיָּם בַּהֲמוֹן גַּלָּיו נִכְסָתָה׃

עלה על בבל הים. חיל גדול כמו הים׃

מ״ג הָיְו עָרֶיהָ לְשַׁמָּה אֶרֶץ צִיָּה וַעֲרָבָה אֶרֶץ לֹא־יֵשֵׁב בָּהֶן כָּל־אִישׁ וְלֹא־יַעֲבֹר בָּהֶן בֶּן־אָדָם׃

מ״ד וּפָקַדְתִּי עַל־בֵּל בְּבָבֶל וְהוֹצֵאתִי אֶת־בִּלְעוֹ֙ מִפִּ֔יו וְלֹא־יִנָּהֲרוּ אֵלָ֥יו עוֹד גּוֹיִם גַּם־חוֹמַ֖ת בָּבֶ֥ל נָפָ֑לָה׃

על בל. על עבודת כוכבים של בבל׃

את בלעו. שהושפלו כל יושב הארץ תחתיו׃

ולא ינהרו. ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיהו ב׳:ב׳) כמימי נהרות כולם ההולכים אל הים׃

מ״ה צְא֤וּ מִתּוֹכָהּ֙ עַמִּ֔י וּמַלְּטוּ֙ אִ֣ישׁ אֶת־נַפְשׁ֔וֹ מֵחֲר֖וֹן אַ֥ף יְהוָֽה׃

מ״ו וּפֶן־יֵרַ֤ךְ לְבַבְכֶם֙ וְתִירְאוּ֙ בַּשְּׁמוּעָ֣ה הַנִּשְׁמַ֔עַת בָּאָ֖רֶץ וּבָ֣א בַשָּׁנָ֣ה הַשְּׁמוּעָ֔ה וְאַחֲרֵי֙ בַּשָּׁנָ֣ה הַשְּׁמוּעָ֔ה וְחָמָ֥ס בָּאָ֖רֶץ וּמֹשֵׁ֥ל עַל־מֹשֵֽׁל׃

בשמועה הנשמעת בארץ. השמועה הזאת של בלשצר שנהרג׃

ובא בשנה השמועה. באותה שנה עצמה תבוא השמועה שחרבה בבל מאליה מן השמים שנאמר (שם יג) והיתה בבל צבי ממלכות תפארׂ גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה׃

ואחריו בשנה. השניה׃

השמועה. הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס (עזרא א׳:ג׳) מי בכם מכל עמו׃

ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנייה כורש הפרסי׃

מ״ז לָכֵן֙ הִנֵּ֣ה יָמִ֔ים בָּאִ֖ים וּפָקַדְתִּי֙ עַל־פְּסִילֵ֣י בָבֶ֔ל וְכָל־אַרְצָ֖הּ תֵּב֣וֹשׁ וְכָל־חֲלָלֶ֑יהָ יִפְּל֥וּ בְתוֹכָֽהּ׃

מ״ח וְרִנְּנ֤וּ עַל־בָּבֶל֙ שָׁמַ֣יִם וָאָ֔רֶץ וְכֹ֖ל אֲשֶׁ֣ר בָּהֶ֑ם כִּ֣י מִצָּפ֔וֹן יָבוֹא־לָ֥הּ הַשּׁוֹדְדִ֖ים נְאֻם־יְהוָֽה׃

מ״ט גַּם־בָּבֶל֙ לִנְפֹּ֣ל חַלְלֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל גַּם־לְבָבֶ֖ל נָפְל֣וּ חַלְלֵ֑י כָּל־הָאָֽרֶץ׃

גם בבל. היתה לנפול בה חללי ישראל׃

גם לבבל. יפלו חללי כל ארצה׃

נ׳ פְּלֵטִ֖ים מֵחֶ֣רֶב הִלְכ֑וּ אַל־תַּעֲמֹ֣דוּ זִכְר֤וּ מֵרָחוֹק֙ אֶת־יְהוָ֔ה וִירוּשָׁלַ֖͏ִם תַּעֲלֶ֥ה עַל־לַבְּכֶֽם׃

פליטים מחרב. ישראל שגלו לתוכה שפלטו מחרב נבוזראדן׃

נ״א בֹּ֣שְׁנוּ כִּֽי־שָׁמַ֣עְנוּ חֶרְפָּ֔ה כִּסְּתָ֥ה כְלִמָּ֖ה פָּנֵ֑ינוּ כִּ֣י בָ֤אוּ זָרִים֙ עַל־מִקְדְּשֵׁ֣י בֵֽית־יְהוָֽה׃ {פ}

כי שמענו חרפה. שהיו כשדים אומרים ומחרפים אותנו לאמר יד אלהינו רמה שהחרבנו את ביתו׃

נ״ב לָכֵ֞ן הִנֵּה־יָמִ֣ים בָּאִ֗ים נְאֻם־יְהוָה֙ וּפָקַדְתִּ֣י עַל־פְּסִילֶ֔יהָ וּבְכָל־אַרְצָ֖הּ יֵאָנַ֥ק חָלָֽל׃

יאנק חלל. יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא גונח כשמוציא הרומח הוא האנקה׃

נ״ג כִּֽי־תַעֲלֶ֤ה בָבֶל֙ הַשָּׁמַ֔יִם וְכִ֥י תְבַצֵּ֖ר מְר֣וֹם עֻזָּ֑הּ מֵאִתִּ֥י יָבֹ֛אוּ שֹׁדְדִ֖ים לָ֑הּ נְאֻם־יְהוָֽה׃ {ס}

וכי תבצר. לשון מבצר חוזק׃

מאתי יבואו שודדים לה. מאתי מן השמים הגבוהים ממנה יבואו לה השודדים׃

נ״ד קוֹל֙ זְעָקָ֣ה מִבָּבֶ֔ל וְשֶׁ֥בֶר גָּד֖וֹל מֵאֶ֥רֶץ כַּשְׂדִּֽים׃

נ״ה כִּֽי־שֹׁדֵ֤ד יְהוָה֙ אֶת־בָּבֶ֔ל וְאִבֵּ֖ד מִמֶּ֣נָּה קוֹל֑ גָּדֹ֔ול וְהָמ֖וּ גַּלֵּיהֶ֥ם כְּמַ֛יִם רַבִּ֖ים נִתֵּ֥ן שְׁא֖וֹן קוֹלָֽם׃

נתן שאון קולם. נשמע קול צעקתם׃

נ״ו כִּֽי־בָ֤א עָלֶ֙יהָ֙ עַל־בָּבֶ֔ל שׁוֹדֵ֖ד וְנִלְכְּד֣וּ גִבּוֹרֶ֑יהָ חִתְּתָ֣ה קַשְׁתוֹתָ֗ם כִּ֣י אֵ֤ל גְּמֻלוֹת֙ יְהוָ֣ה שַׁלֵּ֔ם יְשַׁלֵּֽם׃

נ״ז וְהִשְׁפַּרְתִּי שָׂרֶיהָ וַחֲכָמֶיהָ פַּחוֹתֶיהָ וּסְגָנֶיהָ וְגִבּוֹרֶיהָ וְיָשְׁנוּ שְׁנַת־עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: {ס}

נ״ח כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת חֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עֲרִעֹר תִּתְעָרְעָר וּשְׁעָרֶיהָ הַגְּבֹהִים בָּאֵשׁ יִצָּתּוּ וְיָגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־רִיק וּלְאֻמִּים בְּדֵי־אֵשׁ וְיָעֲפוּ: {ס}

> **תתערער.** לשון חפירה ל׳ ערו ערו עד היסוד (תהילים קל״ז:ז׳):
>
> **בדי ריק.** בהרבה ריק שיבא עליהם:

נ״ט הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה | יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת־שְׂרָיָה בֶן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה בְּלֶכְתּוֹ אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִעִית לְמָלְכוֹ וּשְׂרָיָה שַׂר מְנוּחָה:

> **שר מנוחה.** רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה:

ס׳ וַיִּכְתֹּב יִרְמְיָהוּ אֶת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־תָּבוֹא אֶל־בָּבֶל אֶל־סֵפֶר אֶחָד אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתֻבִים אֶל־בָּבֶל:

ס״א וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־שְׂרָיָה כְּבֹאֲךָ בָבֶל וְרָאִיתָ וְקָרָאתָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

ס״ב וְאָמַרְתָּ יְהוָה אַתָּה דִּבַּרְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־בּוֹ יוֹשֵׁב לְמֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה כִּי־שְׁמָמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה:

ס״ג וְהָיָה כְּכַלּוֹתְךָ לִקְרֹא אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ פְּרָת:

ס״ד וְאָמַרְתָּ כָּכָה תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא־תָקוּם מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ וְיָעֲפוּ עַד־הֵנָּה דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ: {פ}

פרק נ״ב

א׳ בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם אִמּוֹ (חמיטל) [חֲמוּטַל] בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה:

ב׳ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִם:

ג׳ כִּי | עַל־אַף יְהוָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַם וִיהוּדָה עַד־הִשְׁלִיכוֹ אוֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל:

> **כי על אף ה׳ היתה.** היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן:

ד׳ וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלַם וַיִּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב:

> **דיק.** כרכום:

ה׳ וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ:

ו׳ בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ:

ז׳ וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ מֵהָעִיר לַיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין־הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל־גַּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה:

> **יברחו.** כמו ברחו:
>
> **דרך שער בין החומותים.** מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וכבר פירשתיה בס׳ הזה (לא):

ח וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂיגוּ אֶת־צִדְקִיָּהוּ בְּעַרְבֹת יְרֵחוֹ וְכָל־חֵילוֹ נָפְצוּ מֵעָלָיו׃

ט וְיִתְפְּשׂוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים׃

רבלתה. היא אנטוכיא׃

וידבר אתו משפטים. על שעבד על השבועה׃

י וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ לְעֵינָיו וְגַם אֶת־כָּל־שָׂרֵי יְהוּדָה שָׁחַט בְּרִבְלָתָה׃

את כל שרי יהודה. סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו וחטא היה בעיני האלהי׳ להתיר השבועה׃

יא וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בְנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֵהוּ מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּבֶלָה וַיִּתְּנֵהוּ (בבית) [בֵּית־]הַפְּקֻדֹת עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃

בית הפקדות. בבית האסירין׃

יב וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל בִּירוּשָׁלִָם׃

יג וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־בֵּית הַגָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ׃

בית הגדול. בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה, וי״א בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת האמוראים היא׃

יד וְאֶת־כָּל־חוֹמֹת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב נָתְצוּ כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר אֶת־רַב־טַבָּחִים׃

טו וּמִדַּלּוֹת הָעָם וְאֶת־יֶתֶר הָעָם | הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת יֶתֶר הָאָמוֹן הָגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים׃

יתר האמון. כמו ההמון׃

טז וּמִדַּלּוֹת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים לְכֹרְמִים וּלְיֹגְבִים׃

וליוגבים. חופרין בארץ רבותינו אמרו צדי חלזון׃

יז וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה וְאֶת־הַמְּכֹנֹות וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־כָּל־נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃

ואת המכונות. של כיורות׃

יח וְאֶת־הַסִּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֶם לָקָחוּ׃

המזמרות. הם כלי זמר׃

יט וְאֶת־הַסִּפִּים וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֶת־הַמְנַקִּיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כֶּסֶף לָקַח רַב־טַבָּחִים׃

ואת הספים. ת״י קוליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו בדם אשר בסף (שמות יג) ויש מפרשים הסיפי׳ לשון כדים לפי תרגום של יונתן שתרגם קוליא כי כן ת״א וכדה על שכמה (בראשית כז) וקולתה על כתפהא ולשון זה נראה שהסיפים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים׃

המחתות. שחותין בהם גחלים מעל המזבח׃

המנקיות. סניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו ששנינו במנחות׃

כ הָעַמּוּדִים | שְׁנַיִם הַיָּם אֶחָד וְהַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר־תַּחַת הַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֹשֶׁתָם כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃

אשר תחת המכונות. לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומ׳ לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות:

כ״א וְהָעַמּוּדִים שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה (קומה) [קוֹמַת] הָעַמֹּד הָאֶחָד וְתָוִיט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יְסֻבֶּנּוּ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת נָבוּב:

יסובנו. יקיפנו עוגל היקפו:

ועביו. ארבע אצבעות סביב חללו:

נבוב. חלול:

כ״ב וְכֹתֶרֶת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאַחַת חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־הַכֹּתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד הַשֵּׁנִי וְרִמֹּנִים:

ושבכה ורמונים על הכותרת. עשויה כשתי אגנות אחת כדרכה כפוייה על פי התחתונה והעליונה קרויה שבכה קויפ״א בלעז ורמונים תחובים היו בשרשרות והשרשר׳ שני ראשיה קשורין יחד ונתונה על השבכה מלמעלה מקום שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקום דבק השבכה וכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותר׳ ושם עומדת והרימונים מכסים את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד:

כ״ג וַיִּהְיוּ הָרִמֹּנִים תִּשְׁעִים וְשִׁשָּׁה רוּחָה כָּל־הָרִמֹּנִים מֵאָה עַל־הַשְּׂבָכָה סָבִיב: {ס}

תשעים וששה רוחה. ובסוף המקרא הוא אומר כל הרימוני׳ מאה על השבכה ובספר (מלכים א ז׳:מ״ב) הוא אומר והרמונים מאתים טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור מעתה ארבע מאות היו לשתי השבכות על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא שאמר כאן כל הרימונים מאה על השבכה לטור האחד ומאתים לשני הטורים הוא האומר שם הרימונים מאתים טורים סביב מאתים לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודים העמידם שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ד׳ רמונים מכל טור שאין נראים מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרימונים תשעים ושש רוחה:

רוחה. כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה ה״א בסופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הרי״ש כלומר תשעים ושש מהם נראים לרוחות העמוד זו למדתי בפ׳ שלשים ושתים מדות שאמר ר״א בנו של רבי יוסי הגלילי:

כ״ד וַיָּקֶם רַב־טַבָּחִים אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָה כֹּהֵן הַמִּשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף:

כהן המשנה. סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם יארע בו פסול:

שומרי הסף. אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות להן:

כ״ה וּמִן־הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הָיָה פָקִיד | עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בָעִיר וְאֵת סֹפֵר שַׂר הַצָּבָא הַמַּצְבֵּא אֶת־עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצְאִים בְּתוֹךְ הָעִיר:

ושבעה אנשים מרואי פני המלך. ובספר (מלכים ב כ״ה:י״ט) אמר וחמשה אנשי׳ השני׳ חשובי׳ ולא חשובים כ״כ:

המצביא את עם הארץ. יודע מנין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא:

כ״ו וַיִּקַּח אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ אוֹתָם אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה:

כ״ז וַיַּכֵּה אוֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִתֵם בְּרִבְלָה בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיָּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ: {ס}

כ״ח זֶה הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְרֶאצַּר בִּשְׁנַת־שֶׁבַע יְהוּדִים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה:

בשנת שבע. הוא גלות יכניה ובספר מלכים אמר בשנת שמונה הא כיצד שנת שמונה שמלך נ״נ היא שנת ז׳ שכבש את יהויקים לעבד דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה עלה וכבש יהויקים:

יהודים שלשת אלפים. ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י׳ אלפים הכתוב הזה שפי׳ יהודים שלש אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים פסוק אחד אומר י׳ אלפים (שם ב כד) ואחד אומר שבעת אלפי׳ (שם כה) בא זה ופירש יהודים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י׳ אלפים:

כ״ט בִּשְׁנַת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מִירוּשָׁלַם נֶפֶשׁ שְׁמֹנָה מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וּשְׁנָיִם׃

> **בשנת שמנה עשרה.** היא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר (כאן) שנת תשע עשרה למלך נ״נ תשע עשרה שמלך י״ח שכבש את יהויקים׃

ל׳ בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים לְנְבוּכַדְרֶאצַּר הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים יְהוּדִים נֶפֶשׁ שְׁבַע מֵאוֹת אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבַּעַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ {ס}

> **בשנת שלש ועשרים.** ניתנה צור בידו ושטף יהודה שבסביבות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם׃

ל״א וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מַלְכֻתוֹ אֶת־רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיֹּצֵא אֹתוֹ מִבֵּית (הכליא) [הַכְּלוּא]׃

> **בעשרים וחמשה לחדש.** ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וה׳ לחדש מת שטנו נבוכדנאצר ובעשרים וששה נקבר והוציאו אויל מרודך מקברו ובכ״ז מלך ונשא את ראש יהויכין׃
>
> **נשא.** נשאו וגדלו, לישנא אחרינא מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל׃

ל״ב וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת וַיִּתֵּן אֶת־כִּסְאוֹ מִמַּעַל לְכִסֵּא (מלכים) [הַמְּלָכִים] אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃

ל״ג וְשִׁנָּה אֶת בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם לְפָנָיו תָּמִיד כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃

ל״ד וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת מֶלֶךְ־בָּבֶל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ עַד־יוֹם מוֹתוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃

> **וארוחתו.** נוטל פרס מבית המלך לכל צרכיו׃